

műút

az előszörre nincsenek szavak, se szók / ennyire azért mégse nőüljek? / miféle vasárnap van máma / A semmi nem szerelem, a halál nem szex / Ir. Krit. et al. / történetek távolsági járatra / a kritika közterület

műút

4 líra	Pollágh Péter: A Cigaretta (Én kísértem; Felöltő; Semmi pénzért; Nagy szó)
6 líra	Dante Alighieri: Isteni Színház, Pokol IV–V. (Nádasdy Ádám fordítása)
14 próza	Horváth Viktor: A gyónás
16 próza	Kukorelly Endre: Ezer és 3 avagy a nőkben rejlő szív
20 líra	Éhes Miklós: Kiegészítések; Tiszta szívvel
22 próza	Vlagyimir Szorokin: Marfusa öröme (M. Nagy Miklós fordítása)
30 próza	Kemény István: Endymion álma
35 próza	Bartis Attila: Nemeuklideszi bagatellek (négy bagatell)
38 líra	Vörös István: Tizedik bakonymérői elégia; Tizenegyedik bakonymérői elégia
40 ikOn	„Are you talking to me?” – Kritika és kánon a hálózatban (ikOn nap 2009)
42 ikOn	Fuchs Péter: A művészet kibernetikája
47 ikOn	Hock Bea – Nagy Edina: Hazai pálya: mindenki mindenkivel
50 ikOn	Timár Katalin: Mit tanulhatunk a zapatistáktól? Az önszerveződés kérdésének néhány aspektusa
54 könyvhét	Bartis Attila: (miskolci beszéd)
56 esszé	Farkas Zsolt: Győz a jó (Bezeczy Gábor: Irodalomtörténet a senkiföldjén)
70 kritika	Milián Orsolya: Ir. Krit. et. al. (Az olvasó lázadása. Kritika, vita, internet)
73 kritika	Darabos Enikő: Időgép indul! (Kemény István: Kedves Ismeretlen)
76 kritika	Radics Viktória: Az én nemzedékem? (Kemény István: Kedves Ismeretlen)
80 kritika	Krupp József: Történetek, távolsági járatra (Márton László: Amit láttál, amit hallottál)
83 kritika	Gerőcs Péter: Képeslapregény (Kőrösi Zoltán: Szerelmes évek. Gyávaság)
85 kritika	Hervai Cecília: Variációk egy Goethe-témára (Vörös István: A Vörös István gép vándorévei)
87 kritika	Nagy Csilla: Nyelvek szerinti változó (Fecske Csaba: Visszalopott idő)
88 kritika	Turi Tímea: A kritika mint közterület (Nagy Csilla: Magánterület)
90 	Kikötői hírek
97 képregény	Lakatos István: Fekete Csönd

Műút

„ Úton lenni boldogság...” (J. K.)

Szerzőink: Bartis Attila (1968, Budapest) író, fotográfus · Éhes Miklós (1981, Budapest) költő · Dante Alighieri (1256–1321) itáliai költő, filozófus · Darabos Enikő (1975, Sopron), irodalomkritikus · Farkas Zsolt (1964, Budapest) író olvasó, tanuló tanár · Fuchs Péter (1978, Budapest) kritikus, újságíró · Gerócs Péter (1985, Budapest) egyetemi hallgató, író, szerkesztő · Gilbert Edit (1963, Pécs) egyetemi docens, irodalomtörténész, műfordító · Hervai Cecília (1983, Eger) Miskolci Egyetem Btk. PhD-hallgató · Hock Bea (1972, Budapest) műkritikus, kutató · Horváth Viktor (1962, Pécs) író, műfordító · Kemény István (1961, Budapest) költő, író · Klopfer Ágnes (1966, Miskolc) középiskolai tanár · Krupp József (1980, Budapest) klasszika-filológus, kritikus · Kukorelly Endre (1951, Budapest) író, költő · Lakatos István (1980, Budapest) képregényrajzoló · Lukácsi Margit (1965, Jászberény) PhD, műfordító · Márkus Krisztina (1976, New York) bölcész · Menczel Gabriella (1970, Budapest) egyetemi adjunktus · Milián Orsolya (1977, Szeged) tudományos segédmunkatárs, kritikus · Nagy Csilla (1981, Miskolc–Balassagyarmat) PhD · Nagy Edina (1972, Sárvár), műkritikus, esztéta · M. Nagy Miklós (1963, Budapest) műfordító, kritikus, szerkesztő · Nádasy Ádám (1947, Budapest) költő, műfordító, nyelvész · Paksy Tünde (1973, Miskolc) egyetemi tanársegéd, irodalomtörténész · Pollágh Péter (1979, Budapest) költő · Radics Viktória (1960, Budapest) irodalmár, műfordító · Szorokin, Vlagyimir (1955, Moszkva) orosz író · Timár Katalin (1962, Budapest) kurátor és teoretikus · Turi Tímea (1984, Budapest) költő, író, kritikus · Várnagy Tbb (1957, Naconxipán) a Liget Galéria vezetője, képzőművész, művészeti író · Vörös István (1964, Budapest) költő, író, műfordító

E lapszámunk képanyagát a 2009 február 26-án, a Múcsarnokban rendezett **ikOn nap** előadásaihoz kapcsolódóan, **Várnagy Tibor** képblogjáról kölcsönöztük.

Pollágh Péter

A Cigaretta

Én kísértem

A 79-es utat nem nevezném elkoptatott útnak. Itt ő a stoppos, ködcsák van a hátán, ha jól látom ekkora szélben. Mégis ő vesz fel, mint egy Pongyolát; nincs odáig értem: a 79-es kulcsot a kabát alatt jobbajával marokra fogja. Egyszer megunja, hogy én kísértem.

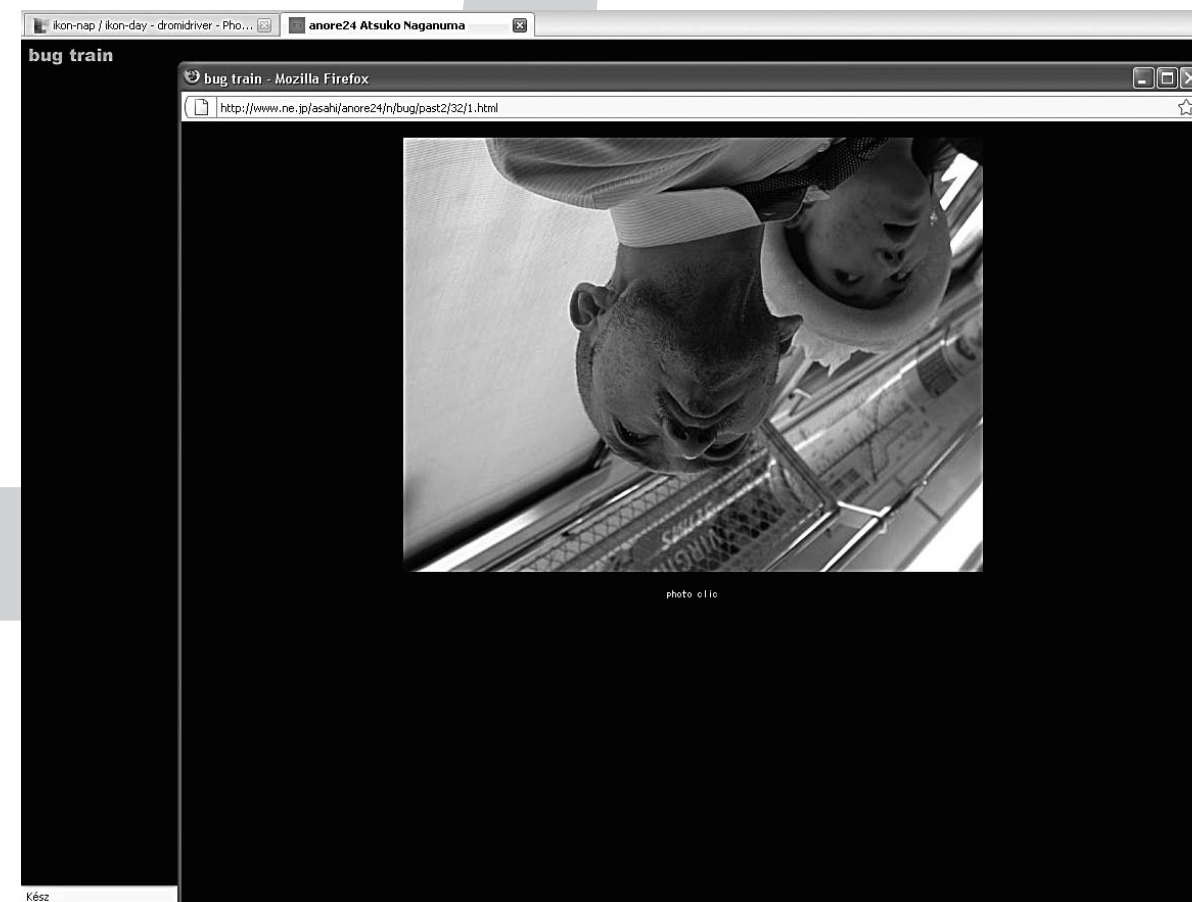
Főszerkesztő: **Zemlényi Attila** zemlenyi@muut.hu · Irodalom, online: **k.kabai Ióránt** kkl@muut.hu · Képzőművészet: **Kishonthy Zsolt** kishonthy@muut.hu · Kritika, esszé: **Jenei László** jenei@muut.hu · Szerkesztőség: 3525 Miskolc, Hunyadi u. 12. (Petró Ház) e-mail: muut@muut.hu www.muut.hu http://muut.blog.hu · A Műút irodalmi, művészeti és kritikai folyóirat megjelenik a Szépmesterségek Alapítvány és a Miskolci Galéria Városi Művészeti Múzeum kiadásában Miskolcon · Felelős kiadó: **Dobrik István** · Lapigazgató: **Borkúti László** · Szerkesztőségi titkár: **Barázda Eszter** barazda@muut.hu · Design: **Szurcsik János** mail@janos.at www.janos.at · Borító, képszerkesztés, tördelés: **Tellingner András** · Korrektor: **k.kabai Ióránt** · Nyomda és kötészet: **Szocioprodukt Kft., Miskolc** · Felelős vezető: **Osváth Zoltán** · ISSN 1789-1965

Felöltő

Leköpi: azt mondják,
lopta a kabátját, mert ilyen
fehér nincsen,
ez csak trükk.
Hátat mutatnak neki,
hogy finoman
fejezzem ki magam.
Mind fél, aki nem érti,
s ez bemocskol, össze-
csinál, átokra nyitod:
nagy lesz tőle a szád,
de nincs az a kéz,
hogy én ne róla írjak,
nincs annyi arany-
száj.
Nem tudom, még hány
szonett, hány fehér felöltő,
de én mindbe belebújok.

Semmi pénzért

Sok van, ki átokra
nyitja a száját: el-
árulja semmi pénzért,
azt, amit nem ért;
amit vagy akit, aki nem
tudja a nyelvtant,
annak az vakít.
De hiába, Ő nem jön
zavarba, csak akkor jönne,
ha először árulnák el,
mert az *előszörre*
nincsenek szavak,
se szók.

Nagy szó

Vakít a fehér felöltő,
átokra nyitod a szád:
hamis tanú leszel, nagy szó,
észre sem veszed,
hogy a mágia egyik ágát
tolod a trón felé;
de nem ő rúgja ki a lábad,
ő nem oszt, nem szoroz,
igazsággal ő nem áltat.

Dante Alighieri

Isteni Színjáték

Pokol

IV. ÉNEK

A pokol első körében

A keresztség nélkül meghaltak

Az Acheron túlsó partján

A fejből a mély álmot kiverte
egy súlyos, dörgő hang, s én fölriadtam,
mint akit erőszakkal keltenek.
Körbejártattam kipihent szemem,
aztán fölálltam, s figyeltem merően, 5
hogy kitapasztaljam: hol is vagyok?
És íme: ott álltam, szélén a völgynek,
partján a fájdalmas, nagy szakadéknak,
mely sosem szűnő panasztól zajos. 10
Sötét és mély volt, benne sűrű köd,
úgyhogy hiába bámultam erősen,
semmi se látszott tisztán odalent.
„Most leszállunk oda, a vak világba
— szólt költöm, s halálsápadt volt az arca —,
elsőnek én megyek, te meg követsz.” 15
Én, észrevéve színe változását,
így szóltam: „Hogy jöhetnék, ha *te* félsz,
te, aki máskor erőt adsz nekem?!”
S felelt: „A lent gyötrődők kínjai
arcomra festik a szánakozást: 20
erről hihetted azt, hogy félelem.
De induljunk, sűrget a hosszú út.”
Azzal belépett, s bevitt engem is
a völgyet körbezáró első körbe.

A Pokol első köre (a „Pokol Tornáca”)

Itt — legalábbis fül után ítélve — 25
más panasz nem szólt, mint sóhajtozás:
ettől rezgett az örök levegő.
Nem testi kín okozta, csak a bánat,
melytől egy hatalmas tömeg nyögött:
férfiak, asszonyok és csecsemők. 30
Szólt a jó Mester: „Meg se kérdezed,
hogy kiket látsz, milyen szellemek?
Nos, tudnod kell, még mielőtt továbbmész:
nem vétkeztek. Sőt, cselekedtek jót is,
de nem számít, mert nincs rajtuk keresztség, 35
mely a te vallásodnak kapuja.
Ha meg kereszténység előttiek,
akkor nem kellőn imádták az Istent.
Magam is egy vagyok ezek közül.
Csak ez a hiány, s nem más bűn okozza, 40
hogy elkárhoztunk; nincs más szenvedésünk,
mint remény nélkül örök vágyban élni.”

6. Dante nem mondja meg, hogyan került át az Acheron túlsó partjára, a tulajdonképpeni Pokolba. Azt kell gondolnunk, hogy miután az előző ének végén a lila fénytől elájult, valamilyen erő áthozta és itt lefektette.

8. Szakadék: a Pokol egy kráterszerű, hatalmas tölcser, mely a Föld középpontja felé szűkülő körökből, teraszokból áll. A körök lefelé egyre súlyosabb bűnöknek felelnek meg.

24. A Pokol első (legfelső) köre a Limbus vagy Előcsarnok, más néven „a Pokol Tornáca”.

30. Csecsemők: a keresztelés előtt, pár napos korban meghaltak.

36. Értsd: megkeresztelés nélkül nem üdvözülhet senki, ilyen értelemben a keresztség a hit kapuja.

38. Értsd: lehettek vallásosak a maguk hitében, de az nem az igazi, keresztény hit volt.

41. A „kárhozat, elkárhozás” annyit jelent: pokolra kerülés. Ez — még ha nem is jár testi szenvedéssel — gyötrelmes állapot, mert az illető sosem fogja Istent látni, pedig az volna az örök boldogság.

Fájdalmas szívvel hallgattam szavát,
mert sok nagyszerű embert láttam itt,
kik e Tornácon vágyva váraoknak. 45

Krisztus pokoljárása

„Mondj meg valamit, kérlek, mesterem —
így szóltam, mert biztos tudást akartam
a hitről, mely minden kételyt legyőz —:
jutott-e innen üdvösségre bárki,
saját révén vagy más jósága által?” 50
Ő értette burkolt beszédemet,
s felelt: „Én még csak nemrég voltam itt,
mikor láttam, hogy belép egy Nagyúr,
győzelmi koronával a fején. 55
Kivitte innen Ősapánknak árnyát
s a fiát, Ábelt; kivitte Noét;
a törvényadó, engedelmes Mózes,
Ábrahám ősatyát, Dávid királyt;
Izráel atyjával, fiaival
s Ráhellal, munkán szerzett asszonyával; 60
sok mást is még, s mind üdvösségbe vitte.
És tudnod kell még azt is: ölelőttük
emberi lény nem üdvözült sosem.”

Holt költők társasága

Nem álltunk meg, miközben mondta ezt,
csak gyalogoltunk át a sűrű erdőn,
úgy értsd: a lelkek sűrű erdején. 65
Nem jártunk messze alvásom helyétől,
mikor megpillantottam egy tüzet,
mely félkört vágott ki az éjszakából.
Még kissé távol esett az a hely, 70
de nem annyira, hogy ki ne vehessem:
kiváló lelkek tartózkodnak ott.
„Mondd, művészetek s tudományok dísze:
kik azok, hogy így meg vannak becsülve,
s a többiektől külön van helyük?” 75
S ő felelt: „Dicső hírük és nevük,
mely nálatok, fönt, máig hallható,
az égben kegyet nyer, s jutalmuk ez.”
Közben egy hangot hallottam, mely így szólt:
„Köszöntsétek a költőfejedelmet!
Árnya, mely távozott, most visszatér!”
Mikor e hang már elcsengett, a csöndben
négy hatalmas árny lépkedett felénk;
nem látszottak se vidámnak, se búsnak. 85
Jó mesterem hozzám fordulva így szólt:
„Nézd, aki ott jön karddal a kezében
a másik három élén, mint vezér:
Homéros az, a költők legnagyobbja;
aztán a satírás Horatius;
aztán Ovidius, s végül Lucanus. 90

42–45. Értsd: vágyják a paradicsomi boldogságot, de reménytelenül, mivel nincsenek megkeresztelve. Ők a „vágyva várakozók” (ered. *sospesi* 'függőben lévők', lásd Pok. II,52).

48. Dante a keresztény hagyomány egyik tanítását szeretné igazoltatni Vergiliusszal mint szemtanúval.

51. Burkolt: Krisztusra céloz, akinek nevét a Pokolban nem ejtik ki.

52. Csak nemrég: Vergilius Kr.e. 19-ben halt meg, Krisztus pedig 52 évvel később, Kr.u. 33-ban.

53. A Nagyúr: Krisztus, aki kereszthalála után leszállt a Pokol Tornácára, hogy onnan kihozza az Őszövetség (tehát az ókori zsidóság) legkiválóbbjait, akik — mivel nem voltak keresztények — különben ott maradtak volna a Pokolban. Erre utal az Apostoli Hitvallás (a *Hiszkegy* kezdetű ima), miszerint Jézus Krisztus „alászállt a poklokra”. Lásd még a Bibliában 1Pét. 3,19.

55–56. Ősapánk: Ádám, az első ember. Az ő egyik fia Ábel.

56. Noé: a bibliai őstörténetben neki mondta Isten, hogy bárkát építsen s így vészelve át a Vízözönt.

57. Mózes: a zsidó nép első nagy vezére. A hagyomány szerint ő írta a Biblia első 5 könyvét (a „mózesi törvényt”). Isten többször hozta őt nehéz helyzetbe, ám ő mindig engedelmesen szolgált. — Az eredeti úgy is érthető, hogy az *engedelmes* nem Mózesre, hanem Ábrahámra vonatkozik (így Radó, Gmelin).

58. Ábrahám: a zsidók legrégebbi törzsi vezetője (pátriárka). Ővele kötötte Isten az első (azaz Ó-) szövetséget.

58. Dávid: az ókori zsidók legnépszerűbb királya (Kr.e. 1200 körül).

59. Izráel: másik nevén Jákob (=Jakab), Izsák fia, Ábrahám unokája. Tizenkét fiából lett a zsidók tizenkét törzse.

60. Ráhel: Jákob egyik felesége. Jákob tizennégy évig szolgált Ráhel apjánál, hogy elvehesse.

67. Az eredeti itt bizonytalan: *sonno* 'alvás' helyett *sommo* 'csúcs' is lehet (így Babits).

79. A hang föltehetőleg Homéros.

80. Költőfejedelem: Vergilius.

88. Homéros (Kr.e. VIII. sz.?): a legrégebbi, félig-meddig legendás görög költő, az *Ilias* és az *Odysszia* szerzője. Dante korában csak hírből, a latinok közvetítésével ismerték, mivel akkoriban görögül nem tudtak, s a görög klasszikusok művei nem voltak hozzáférhetőek.

89. Horatius (Kr.e. 65–8): római költő. A középkorban főleg satírái miatt becsülték; ma főleg ódáit, szerelmi költeményeit olvassák.

90. Ovidius (Kr.e. 43 – Kr.u. 8): római költő. Fő műve, mely Danténak is forrásul szolgált, az ókori mitológiát összefoglaló *Átváltozások* (*Metamorphoses*).

90. Lucanus (Kr.u. 39–65): római költő, fő műve *A polgárháború* (*Pharsalia* vagy *De bello civili*), mely a Julius Caesar körüli eseményeket, a polgárháborút írja le. Lucanust ma nem szokták a legnagyobb költők közt említeni; főleg történelmi forrásként becses.

Mivel mindnyájan osztoznak velem
a néven, mellyel a hang illetett,
helyes, hogy társukként köszöntenek.”
Így együtt láttam e szép iskolát 95
ahogy körülvették a legnagyobbat,
ki sasként száll a többiek fölött.
Egymás közt megbeszéltek valamit,
majd felém fordultak s úgy üdvözöltek
(mosollyal nézte ezt jó mesterem),
de megtiszteltek ennél jobban is: 100
bevontak körükbe, s így én lehettem
e pompás elmék közt a hatodik.
Mentünk a fény felé, jól társalogtunk,
de hadd ne ismétljem el, miről:
illetett oda — ide nem illene. 105

Az ókor nagyjai

Egy büszke várkastély lábához értünk,
hétszeres fal övezte magasan,
s egy szép folyócska védte gyűrűként.
Átmentünk rajta, mint szilárd kővön,
beléptünk hét kapun bölcs társaimmal,
és bent egy zöld fűvű, friss rétre értünk. 110
Sok ember volt ott, nyugodt arcúak,
a külsejük méltóságot sugárzó;
ritkán szóltak, finom hangon beszéltek.
Az egyik oldalra félrevonultunk
egy nyílt, világos, magaslati helyre,
ahonnan jól láttuk mindnyájukat. 115
Elöttem, ott a fényes zöld fűvön
megmutatták a nagy szellemeket:
a látványuk még most is lelkesít.
Láttam Elektrát az övéi közt,
fölismertem Hektort és Aeneast,
s Caesart fegyverben, vad sólyom-szemével. 120
Láttam Cammillát s Pentheseleát,
odébb Latinus királyt és a lányát,
Laviniát; láttam Tarquinius
elűzőjét, Brutust; Lucretiát,
Juliát, Marciát, Corneliát;
és odébb, egymagában, Szaladint. 125
Majd, szempillámat kissé fölemelve
láttam a mindent tudók mesterét,
ahogy a bölcsök családjában ül.
Mind körülrajongják nagy tisztelettel,
de Sókratés és Platón amazoknál
előrébb áll, a mesterhez közel. 130
A véletlen-hívő Démokritost,
Diogenést, Anaxagorást, Thálest,
Empedoklést, Hérakleitoszt és Zénont;
láttam a gyógyfüvek rendbeszedőjét,
Dioskoridést; láttam Orpheust, 140

92. A név: a költői cím. Értsd: mindnyájan költők vagyunk.

95. Legnagyobb: Homéros. (Bár van, aki Vergiliusra érti.)

97. Tárgyaltak: Vergilius tájékoztatja őket, hogy kicsoda Dante.

102. Elmék: a középkorban a nagy költőket az eszükért, műveltségükért (azaz nem a lírai, hanem az epikai teljesítményért) tisztelték. — Hatodik: Dante tisztában volt műve nagyságával s magát a legjobbak közé helyezte.

104–105. Nyilván a költészetről beszélgettek, aminek elismérése itt megakasztaná a történetet.

106. A kastély az emberi tudást, a tudományt jelképezi.

107. A hét fal valamely hétagú dolgot jelképez, de vitatott, hogy mi lehet:

1. A „hét szabad művészet” (*septem artes liberales*, a középkori iskolák 7 osztálya), ennek első szintje a *trivium*: grammatica (latin nyelvtan), dialectica (logikus érvelés), rhetorica (fogalmazás); második szintje a *quadrivium*: musica, arithmetica (számтан), geometria, astronomia (csillagismeret).

2. A hét erény (azaz pozitív jellemvonás, jellemerő), ebből négy *erkölcsi*: józanság, igazságosság, szilárdság, mértékletesség; három *szellemi*: felfogás (intelligencia), tudás, bölcsesség.

3. A „filozófia” (vagyis a tudományok) hét ága: physica (= természet-tudomány), metaphysica (= filozófia), ethica (= erkölcsan), politica, economica (= gazdaságtan), mathematica, syllogistica (= logika).

108. A folyócska alighanem az ékeesszólás jelképe, mely által a várba zárt tudományok (vagy jellemerők) közölhetők, kivihetők a falakon kívülre.

111. Dante ide helyezi az ókori szerzőknél Elysiumi Mezők néven szereplő rétet (*Aeneis*, VI,637).

121. Az itt kezdődő „hőskatalógus” azokat sorolja föl, akiket egy művelt embernek kellett ismernie.

121. Elektra (gör. Élektra): a trójaiak özanyja. (Nem azonos a számunkra ismertebb Elektrával, Agamemnón lányával, a görög tragédiák hősnőjével.) Az „övéi”: a trójaiak, Róma föltételezett ősei.

122. Hektor (gör. Hektór): a legvitézesebb trójai hős, a görögök nagy ellenfele.

122. Aeneas: Róma ősatyja (Pok. I,75; II,26).

123. Julius Caesar római államférfi (élt Kr.e. 102–44), a Római Birodalom nagyságának megalapozója.

124. Cammilla: az itáliai őslakosok egyik törzsének, a volscusoknak szűz királynője, aki a honfoglaló Aeneas és a trójaiak elleni harcban esett el (Pok. I,107).

124. Pentheseilea: mitológiai nőalak, az amazonok királynője, a trójaiak oldalán harcolt a görögök ellen.

125. Latinus: a közép-itáliai Latium legendás királya, Aeneas későbbi apósa.

126. Lavinia: Latinus király lánya, Aeneas második felesége. Az ő révén lett Aeneas Latium (vagyis a későbbi latinság) királya.

126–127. Lucius Junius Brutus: a római történelem egyik nagy alakja. Kr.e. 510-ben elűzte az utolsó királyt, a zsarnok Tarquiniust, s a megalakuló köztársaság első konzulja lett. (Nem azonos a másik Brutussal, aki Julius Caesar fogadott fia volt s részt vett megölésében.)

127. Lucretia: hősies római asszony (Kr.e. VI. sz.). Tarquinius király fia megerőszakolta, mire ő inkább öngyilkos lett, mint hogy megbecstelenítve éljen tovább. Ez vezetett Tarquinius elűzéséhez.

128. Julia: Julius Caesar lánya, Pompeius hadvezér és államférfi felesége (Kr.e. I. sz.).

128. Marcia: Cato római politikus felesége (Kr.e. I. sz.), az asszonyi szerelem jelképe (lásd bővebben Purg. I,79).

128. Cornelia: köztisztelőben álló római családanya (Kr.e. II. sz.), a Gracchus fivérek — két kiváló politikus — anyja. Híres mondása: „Nekem a gyermekeim az ékszereim.” — Mások szerint nem órála van szó, hanem Corneliáról, Pompeius második feleségéről.

129. Szaladin: Egyiptom és Szíria szultánja (uralk. 1171–1193). Bár a keresztiesek ellen harcolt, Európa-szerte becsülték mint igazságos uralkodót és lovagias ellenfelet. Azért áll külön, mert muzulmán volt; még két muzulmán van itt, Avicenna és Averroës. Ők hárman nem ókoriak, hanem középkoriak.

Tullium, Linost, intő Senecát.
Euclides földmért, Ptolemaios,
Hippokratést, Avicennát, Galénost;
Averroest, a legfőbb magyarázót.
De nem is tudom mindet felsorolni,
mert hajt, hogy van még mondanivalóm;
a szó csak lohol a tények után.

A hatos társaság kettőbe oszlik:
más útra irányít bölcs vezetőm,
a nyugalomból ki a rezgő légből;
s oly helyre érünk, hol nincs semmi fény.

145

150

V. ÉNEK

A pokol második körében

A gátlástalan szeretők

Minos, a Pokol bírása

Az első körből így szálltam alá
a másodikba: szűkebb gyűrű ez,
de több benne a kín, s több is a jajszó.
Itt áll a szörnyű Minos viczorogva:
fölméri az érkezők bűneit,
ítél és helyet oszt, farkát tekerve.
Ugyanis ha egy balvégzetű lélek
megáll előtte, meg kell gyónnia;
s Minos, a bűnök ismerője, tudja:
a pokol mely részében lesz helye,
és annyszor fonja maga köré
a farkát, ahány szintet kell leszállni.
Mindig sok lélek ácsorog előtte,
egyenként járulnak ítéletért:
szólnak, figyelnek, s buknak lefelé.
„Te, aki itt e gyászos helyre jössz —
szólt hozzám Minos, amint észrevett,
félelmetes munkáját megszakítva —
vigyázz, hogy hova lépsz s kinek hiszel!
Ne csaljon meg, hogy széles a kapu!...”
Mire a vezetőm: „Mit kiabálsz?”
Ne akadályozd! Sorsa ez az út:
ott így akarják, hol mindent szabad,
amit akarnak — és többet ne kérdezz.”

5

10

15

20

131. A bölcsek mestere: Aristotelés (Kr.e. 384–322) görög természettudós és filozófus. A középkorban őt tekintették minden idők legnagyobb elméjének. 134.
Sókratés: görög filozófus (Kr.e. 469–399), Platón tanára.
134. Platón (latinosan Plátó): görög filozófus (Kr.e. 429?–347), Aristotelés tanára.
136. Démokritos: görög filozófus (Kr.e. 460–370), aki szerint a világ véletlenül keletkezett a nyüzsgő atomok összeállításából.
137. Diogenés: görög filozófus (Kr.e. 412–324), aki puritán életformájáról volt híres (pl. hordóban lakott).
137. Tháles (gör. Thalés): a legrégebbi görög filozófus és matematikus (Kr.e. VI. sz.), a Tháles-tétel fölfedezője. Ő alapította az első filozófiai iskolát.
137. Anaxagorás: görög filozófus és csillagász (Kr.e. V. sz.), a napfogyatkozások első megmagyarázója.
138. Empedoklész: görög természettudós, filozófus (Kr.e. V. sz.). Ő jött rá, hogy a levegő is anyag.
138. Hétrakleitos: görög filozófus (Kr.e. V. sz.), aki szerint minden állandóan változik, mozog.
138. Zénón: két ilyen nevű filozófus is volt. Az egyik (Kr.e. V. sz.) Eleában működött, s az idő-tér összefüggéseit vizsgálta (*Achilles és a teknős*); a másik (Kr.e. 300 k.) a sztoikus iskola megalapítója.
140. Dioskoridész: görög orvos (Kr.u. I. sz.), leírta a növények gyógyító tulajdonságait, s ezzel megalapozta a tudományos gyógyszerészetet.
140. Orpheus: legendás görög költő és dalnok, aki halott felesége, Eurydiké után lement az Alvilágba.
141. Tullius: Marcus Tullius Cicero (Kr.e. 106–43), kiváló római jogász, szónok és prózaíró.
141. Linos: mondabeli görög költő, Vergilius szerint ő alapította meg a „pásztori” költészetet.
141. Seneca: római filozófus és drámaíró (Kr.e. 4 – Kr.u. 65), Nero császár nevelője. A középkorban nem tragédiáért, hanem (elvesztett) erkölcszónok műveitért tisztelték.
142. Euclides (gör. Eukleidész): görög „geométer”, azaz földmérő és mértantudós (Kr.e. 328?–285). Az általa kialakított „euklideszi” geometriát mindmáig tanítják, használják.
142. Ptolemaios: egyiptomi görög csillagász (Kr.u. II. sz.) Az ő „Nappontú” világrendszerét használták egészen Kopernikus felléptéig (XV. sz.). A ptolemaios rendszeren alapszik Dante világegyeteme is.
143. Hippokratés: görög orvos (Kr.e. 470–356), az orvostudomány megalapítója. Az orvosok máig az ő emlékére teszik le a „hipokratészi esküt”.
143. Avicenna (arabul Ibn Sina): arabul író perzsa orvos, tudományos könyvek szerzője (983–1037).
143. Galénos: az ókor legismertebb orvososa (görög, Kr.u. 129–200). Mindenne kiterjedő munkáit a középkorban széles körben használták.
144. Averroës (arabul Ibn Rushd): spanyolországi arab filozófus (1126–1198), aki Aristotelés műveiről írt terjedelmes kommentárokat. Nagyrészt neki köszönhető, hogy a középkor jól ismerte Aristotelést.
148. Kettőbe oszlik: Dante és Vergilius elválnak a másik négy költőtől, akik a Kastélyban maradnak.
150. Rezgő: a sóhajoktól, ld. 27. sor.

2. Szűkebb: mert a Pokol lefelé tölcserűen szűkül, legalja a Föld középpontjában van.
3. A második körtől kezdve már valódi bűnösök vannak. Eddig csak közönyöseket láttunk (III. ének, Előtér), illetve büntelen, de meg nem keresztelt lelkeket (IV. ének, Első Kör, azaz a Tornác).
4. Minos: a görög mitológiában Kréta királya, bölcs és igazságos uralkodó. Már az ókori költőknél is ő az Alvilág egyik bírása. Dante hosszú-farkú ördögöt, démont csinál belőle.
20. Utalás Máté evangéliumára (7,13): „Tágas a kapu és széles az út, amely a romlásba visz.”
23–24. Vergilius szóról-szóra ugyanezt mondta Kháronnak (Pok. III,95).

A gátlástalan szeretők büntetése

Most kezdenek a kínok hangjai
hallatszani; most léptem be oda,
hol szíven üt a sok siránkozás.
Oly helyre értem, hol hallgat a fény,
de minden bömböl, zúg, ahogy a tenger,
mikor két ellentétes szél veri.
Egy nem szűnő pokoli szélvihar
hordja a lelkeket roppant erővel,
pörgetve, ráncigálva gyöttri őket,
s mikor a sziklahasadékhoz érnek,
sikoltoznak, jajgatnak, nyögnek ott,
és káromolják Isten erejét.
Rájöttem: annak kell kínlódnia így,
aki a testiségben vétkezik,
s az ész helyett a vágy a vezetője.
Ahogy hideg napon viszi a szárnya
a seregélyek sűrű csapatát,
úgy fújta a szél a rossz lelkeket
hol föl, hol le, hol erre, hol amarra;
és nincs remény, hogy valaha nyugalmat,
vagy akár enyhülést találjanak.

25

30

35

40

45

Híres kéjlegők, örült szerelmesek

Ahogy a darvak, panaszos dalukkal,
szállnak az égen, hosszú sorba fűzve,
úgy láttam jönni, jajszavak között,
az említett szél szárnyán árnyakat.
Így szóltam ekkor: „Mester, mondd, kik ők,
akiket így tép a fekete szél?”
„Az első ott a sorban, akiről
szeretnél hallani — felelte ő —,
császárnő volt soknyelvű nép fölött;
a kéjlegésben oly gátlástalan,
hogy törvényt hozott: »Szabad, ami jó!« —
fölmentve ezzel viselt dolgait.
A neve Semiramis, róla írják:
a férje, Ninus hagyta rá a trónt;
ott kormányzott, hol most szultán az úr.
A másik öngyilkos lett szerelemből,
megcsalva halott férjét, Sichaeust;
mögötte a kéjvágyó Cleopatra.
Nézd ott Helénát: őmiatta volt
sok évnnyi baj; nézd ott a nagy Achillest,
aki szerelmébe bukkott bele.
Nézd Parist, Tristant...” S több mint ezer árnyat
egyenként megmutatott, akiket
a szerelem tépett ki életünkéből.

50

55

60

65

70

Francesca és Paolo megjelenik

Miután mesterem így megmutatta
a régi hölgyeket és urakat,

34. Sziklahasadék: az eredeti *ruina* ’rom, szakadék’ nem egyértelmű. 1.) Föltehetőleg (így Hertz, Vossler, Mandelbaum, Vandelli) az a hasadék, mely a Krisztus halálát kísérő földrengéskor keletkezett, s amelyen át Dante és Vergilius lejöttek a második körbe. A bűnösöket a szél körbe-hajtja a tölcser oldalán (mint egy bérház körfolyosóján), s a hasadékhoz visszaérve érzik át kínjaikat igazán. — 2.) A Pokoltölcser széle, ahonnan nem szeretnének lezuhanni (így Babits, Gmelin, Sisson, Radó).
37. Dante a büntetés módjából következtet a bűnre: úgy úzi őket most a szélvihar, ahogy életükben a vágyaik üzték-hajtották őket.
38–39. Testiség vétke: a gátlástalan szerelmi örömkeresés, kéjvágy, kicsapongás. (Régi nevei: paráznaság, bujaság.) Dante nem mondja, hogy a szerelem vagy a nemi élvezet önmagában bűn volna; ám az emberi ész és akarat kordában kell hogy tartsa az ösztönöket, így a szexualitást is. Ha ez utóbbi fölülkerekedik, akkor az emberben túlsúlyba kerül az állatias elem; ez az, ami megbocsáthatatlan.
58. Semiramis: az ókori AsszírIA hírhedten kicsapongó királynője (Kr. e. XIV. sz.), a mezopotámiai Babylon (= Babel) város megalapítója. Viszonya volt a saját fiával is, ezért kihirdette, hogy a vérfertőzés nem bűn. Végül a fia ölte meg.
60. Az ókorban két Babylon nevű város létezett: az egyik AsszírIAban (ez Semiramis városa), a másik a mai Kairó helyén. A szultán ez utóbbiban székel, nem uralta a másik Babylont. Dante korában a két várost egynek vélték.
61. A másik: Dido mondabeli karthágói királynő, Sichaeus özvegye, aki megszegve özvegyi fogadalmát, viszonyra lépett Aeneas trójai hadvezérrel. Amikor Aeneas odébbállt, Dido öngyilkos lett.
63. Cleopatra (Kleopátra): Egyiptom gyönyörű királynője, aki szeretője lett Julius Caesarnak, majd Antonius római hadvezérnek; megpróbálta elcsábítani Octavianust (a későbbi Augustus császárt) is, de miután ez nem sikerült, Kr.e. 30-ban öngyilkos lett.
64. Heléna (gör. Helené): híres görög szépség, Menelaos spártai király felesége, aki Paris trójai herceggel megszökött. Emiatt tört ki a tíz évig tartó trójai háború.
65. Achilles (gör. Akhilleus): görög hős, a trójai háború legvitézesebb harcosa. A legenda szerint beleszeretett Polyxena trójai királylányba, s — otthagya görög bajtársait — feleségül akarta venni, de az esküvőn a trójaiak törbe csalták s Paris megölte.
67. Paris (Párisz): ld. 64–66. sor. Végül a — saját szerelmi ügye által okozott — trójai háborúban esett el.
67. Tristan: kelta mondai hős, Arthur király kerekasztalának egyik lovagja. Bűnös szerelemben esett nagybátyjának, Mark cornwalli királynak a feleségével, Izoldával. Végül Mark király ölte meg.
69. Értsd: a szerelem okozta halálukat. Csupa olyan alakot látunk, akinek szabadjára eresztett nemi vágya vagy féktelen szerelme tragédiához vezetett. Dante az igazi vonzalomra épülő szerelmet is éltéli, ha az tiltott vagy esztelen módon valósul meg.

- a szánalomtól majd' megzavarodtam.
Így szóltam: „Költöm, szívesen beszélnék
azzal a kettővel, akik a szélben
oly könnyedén sodródnak, s mindig együtt!” 75
- Ő így felelt: „Várd meg, míg közel érnek,
szólj hozzájuk a szerelem nevében,
mely űzi őket — s meglásd: idejönnek.”
Amint a szél közelebb hozta őket,
fennhangon szóltam: „Fáradt szellemek,
gyertek s beszéljete — ha nem tilos!” 80
- Ahogy a galambok a vágy szavára
széttárt szárnyal a levegőben úszva
az édes fészek felé igyekeznek,
úgy váltak ők ki Dido csapatából, 85
jöttek felénk a gonosz levegőben,
szerető hívásomra válaszul.
„Te jóságos és finomlelkű lény,
ki eljössz hozzánk a fekete légben,
pedig a világ tőlünk vérpiros; 90
ha barátunk lenne az Ég Királya,
őt kérnénk: adjon jó békét neked,
mert kínjaink iránt szánalmat érzel.
Mit akarsz hallani vagy mondani?
Mi elmondjuk vagy halljuk szívesen, 95
amíg, mint most is, némán áll a szél.

Francesca da Rimini elmondja sorsát

- Szülföldem tengermelléki táj,
ott van, hová leér a Pó folyó,
hogy kísérelve ott megnyugodjon. 100
A szerelem, finom szívek ragálya,
őt föltüzelt szép testem iránt,
amelytől megfosztottak — szörnyű módon.
A szerelem, mely mindig kölcsönös,
úgy elfogott csinos lényem iránt,
hogy — amint látod — most is fogva tart. 105
A szerelem vitt egy halálba minket;
aki megölt, arra Kaina vár.”
Ilyen szavakkal szóltak ők mihozzánk.
Én, hallván e fájdalmas lelkeket,
lehajtottam fejem, s oly hosszan álltam, 110
hogy költöm megkérdezte: „Min tűnődsz?”
S én válaszoltam neki: „Ó, szegények!
Hány édes gondolat és mennyi vágy
vezette őket végzetes utukra!”
Majd hozzájuk fordulva így beszéltem: 115
„Francesca, a te szenvedéseid
keserves könnyekre fakasztanak.
De mondd: a kis sóhajok idején
mily módon engedte a szerelem
biztossá tenni a bizonytalant?” 120
És ő felelt: „Nincs nagyobb fájdalom,

75. Könnyűek: ellenállás nélkül sodródnak, ahogyan életükben a vágyuknak nem tudtak ellenállni.

81. Ha nem tilos: ha nem tiltja Isten (akinek a nevét a Pokolban nem ejtik ki).

85. Dido: ld. 61. sor.

88. A megszólaló Francesca da Rimini.

90. Vérpiros: mert megöltek minket, vérünket ontották.

91. Az Ég Királya: Isten.

97. Francesca da Rimini 1275 körül ment hozzá a sánta, csúnya, de derék és férfias Gianciotto Malatestához, Rimini városának urához. Egy gyermekük született. Francesca viszonyra lépett férje fivérével, a csinos (és ugyancsak családós) Paolo Malatestával. A férj rajtakapta őket s egyetlen tórdőfessel átszúrta mindkettőjüket. A gyilkosság 1283–86 között történt. Francesca ekkor 8–10 éve volt férjnél.

98. Francesca Ravennában született, a Pó torkolatánál.

99. Kísérői: a mellékfolyók.

100. Francesca úgy beszél a szerelemtől, ahogy akkoriban az „édes új stílus” lírikus költői (korábban maga Dante is) bemutatták a szerelmet: mint a finom szíveket elkerülhetetlenül megtámadó „kórt”.

101. Őt: Paolót. Paolo 1282-ben egy évig Firenze városkapitánya volt, így a 17 éves Dante ismerhette.

102. Testemtől megfosztottak: megöltek, méghozzá úgy, hogy gyónni se maradt időm.

103. Értsd: akit szeretnek, az kénytelen visszantszeretni. (A tapasztalat ezt nem igazolja.)

106. Kaina: a Pokol fenekének az a része, ahol a testvérgyilkosok bűnhődnek. Francesca szerint a férje (aki az elbeszélés idején, 1300-ban még élt) oda fog kerülni.

108. Valójában végig csak Francesca beszél, Paolo meg se szólal.

118. A kis sóhajok idején: a szerelem kezdeti szakaszában, amikor még egymásról nem tudták.

120. Értsd: hogyan bizonyosodtatok meg arról, hogy a másik is szeret?

- mint emlékezni a boldog időkre
a bajban — mestered is tudja ezt.
De ha valóban ennyire kívánod 125
megismerni szerelmünk gyökerét,
legyen; egyszerre sírok és beszéllek.
Egy ízben olvasgattunk, kedvtelésből,
Lancelotról, kit szerelem gyötört;
egyedül voltunk, és gyanútlanok. 130
Olvasás közben össze-összenéztünk,
néha az arcszínünk megváltozott;
ám jött egy pont, mely végképpen legyőzött:
mikor a régen vágyott szép mosolyt
a szerelmes hős csókkal illeti — 135
akkor ő, itt, ki tőlem el nem válik,
a számra reszketőn csókot adott.
A könyv lett *Galeottónk*, meg a szerző;
mert aznap már nem olvastunk tovább.”
Amíg az egyik lélek ezt mesélte,
a másik úgy sírt, hogy a szánalomtól 140
kiment belőlem az életerő,
s mint halott test, a földön elzuhantam.

123. Mestered: Vergilius, aki maga is a Pokolban gondol vissza a régi szép időkre.

127. A könyv, amit olvastak, valamelyik középkori francia lovagregény lehetett. — A középkorban természetes volt, hogy egy könyvet többen közösen olvastak, hiszen csak kódexek léteztek, s ezek drágák, ritkák és súlyosak voltak.

128. Lancelot: az Arthur-mondakörben a Kerekasztal egyik lovagja. Beleszeretett Arthur király feleségébe, Guinevrába.

137. Francesca a regényt és annak szerzőjét teszi felelőssé azért, hogy elcsábultak.

137. Galeotto (fr. Galahault) a kerítő szerepét játssza a regényben. Ő beszéli rá a félszeg Lancelotot, hogy csókolja meg a királynét; így indul házasságtörő kapcsolatuk.

139. Dante ezt a tragikus (és botrányos) történetet az asszony családjától hallhatta, hiszen évekig lakott Ravennában Francesca unokaöccsénél, Guido Novellónál.

Horváth Viktor

A gyónás

[...]

Éjfélkor a László gvardián fogta a hatalmas kardját, intett Zsongornak, hogy szítsa fel az udvar közepén a tüzet, aztán Grittivel felébresztették az embereiket. Én vártam az utolsó pilanatig, aztán odamentem hozzá.

— Mit akarsz, fiam? Te csak reggel indulsz, jobb, ha alszol még.

— Apám, hadi vállalkozásba megyek, lehet, hogy meghalok. Gyóntass meg, hogy tisztán állhassak Alláh elé! Tudom, hogy nem utasíthatasz vissza!

A László szerzetes égnek emelte a kezét.

— Az Isten áldjon meg, pogány kölke! Hát most jut az eszedbe? Mikor éppen indulnék?! Na gyere, de gyorsan! — és odaszólt Grittinek: — Utolérlek benneteket.

Azon nem csodálkozott, hogy a keresztények barbár szokása szerint be akarom neki vallani a vétkeimet, mert az emberei közül a moszlimok gyakran gyóntak nála. Látták, hogy a keresztények milyen lelkesen beszélnek a bűnökről, és hogy mennyire megkönnyebbülnek tőle, hát ők is rákaptak a gyónásra, a László pedig nem ellenkezett. Az egyháza parancsa miatt is segítenie kellett nekik, és azt is tudni akarta, hogy mi mindent művelnek és mi mindent gondolnak az emberei. Gyónás után aztán feloldozta őket, jóvátételnek pedig olyan cselekedeteket és imákat rótt ki, amit a muzulmánok megtehetnek és elimádkozhatnak.

Bevitt a palotába, leültetett a nagyteremben, az asztalra dobta a kardját, hogy csak úgy döngött, mellékönyökölt, és gyorsan beszélni kezdett.

— Az Atya, a Fiú... ej no, ez most nem kell! Felkészültél-e a szent gyónásra, lelkiismeretedet megvizsgáltad-e, számbavetted-e elkövetett bűneidet?

— Mi az a lelkiismeret?

— Az... Ezt majd később elmondom. Mikor gyóntál utoljára, te gazfickó?

— Még soha nem gyóntam.

— Hát persze, hogy nem, te pogány! De azért tudod, hogy épp úgy be kell tartanod a zsidók Tórájából a Tízparancsolatot és a Jézus Krisztus Evangéliumát, mint a keresztényeknek, mert azt a Korán is elismeri. Ha abból valamit nem tartasz be, az bűn. Ej, a hétszentségit, nem sok különbség van közöttünk, hát mondd gyorsan azokat a bűnöket, mert sietek!

— Paráználkodtam.

— Kivel, mikor, hányszor és hol?

— Hát először is a Maryam anyácskával, mikor megtaláltam a rettenetes festményeket.

— A festménnyel? A szentképpel?

— Igen, a kép előtt.

— Az nem paráznaság, hanem onanizálás, te metéltfaszú török! Ó, Istenem! Undorító!

— De hiszen nem a ti festőitek csinálták azt a képet olyanra, mint a valóságos? Hogy az embernek felágaskodik tőle a...

— Ki ne mondd, te sátánfajzat! Megbántad azt a borzalmat?

— Nem volt borzalmas. Jót tett nekem. Ferruh aga is segített. Azóta tudok pontosan célozni az íjjal.

— Ha nem bánod meg, a Gyehennában fogsz lobogva forró vizet és gennyes váladékot inni, ahogy a Korán is mondja. Mi van még?

— Paráználkodtam nőekkel és egyszer egy fiúval is. De az nem volt olyan jó, mert szőrös volt és nagycsontú. Először Halíma, a dajkám, aztán...

— Isten óvjon tőle, hogy ezt mind végighallgassam!

Megbántad őket?

— Csak azokat, amik nem sikerültek. Vagy amikor a bolgár rózsakertész anyja hetekig nem hagyott nyugtot nekem, miután először meghágtam. Akkor sokáig nem mertem kimenni a bazárba, nehogy meglásson és rám akaszkodjon. Azt nagyon megbántam. A müezzín fiát is megbántam. Azt is, amikor a cigány kardkövác s gatyában az utcára kergetett a lánya miatt. De például az Olasz Mihály felesége, a Veronika, az csodálatos. Ott tudtam meg, milyen valakit sorozatban boldoggá tenni. Vagy együtt a mézeskalácsos és a szappanfőző felesége, atyám, azok a szájukba veszik a...

— Mit mondtál? Kicsodának a felesége?

— ...Az Olasz Mihály. A faktor. A velencei kereskedők ügyvivője. De nekem vele nincs dolgom, hanem...

— Te átkozott kurafi! — a László pap felpattant, kirántotta a kardját, és lecsapott vele, hogy csak úgy repült a forgács a padból a helyemen, ahonnan félreugrottam. — Most meghalsz, disznóteremtete!

Mikor kinéztem az asztal alól, megint odavágott, hogy félarasnyi darab hasadt ki a tölgyfaasztalból. Lehajolt, hogy benézzen az asztal alá, akkor én kimásztam a túloldalon, László böggve kergetett az asztal körül, amíg el nem fújtam a gyertyát.

— De hát... László baba, kérlek — lehajoltam, mert éreztem, hogy a sötétben lendíti felém a pengét, a hangom irányába —, kérlek, bocsáss meg, ne haragudj rám, nagyon nehéz megbánni azt, ami jó. Hogyan bánjam meg, hogy a Veronika asszony hússzor sikoltozott egymás után, mert neki is jó volt!

— Azt majd az ő dolga lesz megbánni, te erkölcstelen hímrinyó! — nagyot puffant a földön, elbotlott valamiben. Még dühösen kiabált rám, aztán lassan lecsillapodott.

De még sokáig reszketett a hangja. Nagyon felzaklatták őt a bűneim. Akkor gondoltam rá először, hogy lám, a mohamedán papok nem tesznek szüzességi fogadalmat, de nem is aggódnak ilyen élenken a híveik miatt.

— Többet oda ne merészelj menni az Olasz Mihály házához! Gyűjtsd meg a gyertyát! Halljam, mi van még! A többi bűnöd! — lihegte László szerzetes.

— De miért pont az Olasz Mihály házához ne?

— Mert a vóm. Ha meghallom, megöllek!

— Vöd? Neked nem lehet vöd, te keresztény pap vagy.

— Az. Az vagyok. Ehhez neked semmi közöd. Mi van még? A bűnök!

— Öltem.

— Tudom. Megbántad?

— Hát... Te meg szoktad bánni?

— Mi van még?

— Raboltam is. Hazudtam, csaltam, részegeskedtem, falánk voltam, irigy, indulatos és kapzsi voltam...

— Elég! Megbántad őket?

— Igen... a részegeséget igen, mert az nagyon rossz volt. De a kapzsiságot nem tudom megbánni, mert nagyon akarom a

Dervis bég és az Antónió kincsét. Én mindenféle kincset nagyon akarok. De a nőket már nem annyira akarom, amióta együtt szöktem azzal a Máriával, akit Szudabé meg akar ölni. Csak őt akarom. Azt a magyar leányt. Atyám, vele álmodok, nappal pedig képzelődöm róla.

— Ha nem bántad meg őket, akkor én most mit csináljak veled, Ísza? Na, ide hallgass! Feloldozlak téged az Atya, a Fiú és a Szentlélek nevében...

— Nálunk nincs Fiú, László baba! Jézus próféta nem Alláh fia. Az 5. szúra 116. versében meg is kérdezi tőle Alláh:

Jézus, Maryam fia! Mondtad-e valaha a földön azt az embereknek: „Engem s anyámat istenné tehetek”? És erre Jézus így felel: „Magasztaltassál, Istenem! Azt én nem mondhatom, amihez nincs jogom!”

És a harmadik szúra 18. versében? Ez a legszebb!

Alláh maga tanúskodik, hogy más isten nem léte...

— Elég legyen! Feloldozlak téged az Atya... Feloldozlak téged a Szentlélek nevében. Az nálatok is van. Az istenünk úgyis ugyanaz. Én azt hiszem... Lehet, hogy amíg nem bánsz meg valamit, addig az neked nem is bűn. Isten nem egyformán mér bennünket. Most pedig menj, és imádkozz el valamit a Koránból, ami a bűnbocsánatról szól, és tegyél valami jócselekedetet.

— Jócselekedetet?

— Hogy az a szögeskőrmű, kampós farkú sertésördög öreganyja vágja bele a rozsdás vaskanalát! Holnap te Gyönkön nem jócselekedeteket fogsz elkövetni! Jól van, akkor ha visszajöttél, találkozzunk, és akkor megint mindent meggyónsz, és utána kirovom rád az újabb penitenciákat. Addig imádkozz a megbocsátásért!

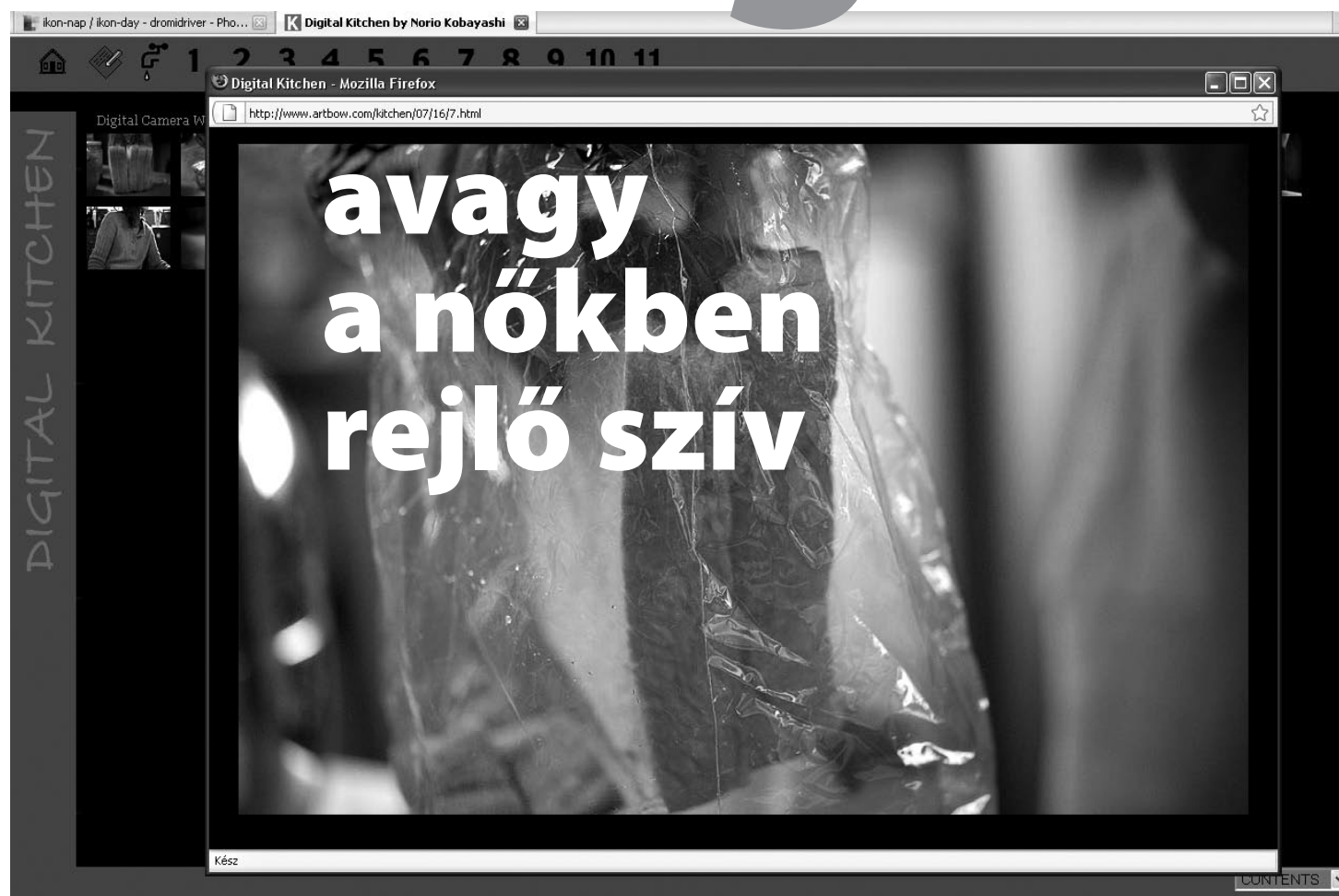
Csend lett, a László fődervis csak nézett, könnyes lett a szeme, aztán csak felállt és indult az ajtóhoz, aztán visszajött és megölelt. A gyertyalángba belerepült egy éjjelilepke, és a megmaradt félszárnyával körbe-körbe vergődött az asztalon. Akkor már én is sírtam, mert eszembe jutott, hogy az egész gyónást azért találtam ki, hogy megszökjem, mikor László atya egyedül a többiek után megy. Hogy eláruljam a barátaimat, hogy megmentsem azt a nőt, akivel heteken át két verset sem beszéltem. De ha megmentem Grittitől és Szudabétól, hova viszem? Akkor majd dugdosnom kell Dervis bég elöl is, mert ő visszaküldi az apjához, és akkor többé sosem látom.

Mikor azt hisszük, hogy nagyon okosak vagy bátrak vagyunk, Alláh feltárja előttünk minden cselekedetünk hiábavalóságát, és mi rettegve állunk az Ő átláthatatlan bölcsessége előtt. Minden cselszövés Alláhra tartozik! Én csak mentem, amerre a Kiszmet vitt — a Végzet.

[...]

Ezer és 3

Kukorelly Endre

*Ma in Ispagna son gia mille e tre.
Mille e tre.*
(Mozart – Lorenzo Da Ponte: *Don Giovanni*)

*Illetlen dolog idő előtt véleményt
alkotni.*
(Lev Tolsztoj: *Anna Karenina*)

*Némelyek azt mondják, a rétorikáról
szól. Mások szerint a lélekről szól.
Megint mások szerint a szerelemről.
Némelyek pedig azt állították, hogy
teológiai jellegű a mű. Megint mások,
hogy a jóról szól, ismét mások szerint
az ős-szép a témája.*
(Hermeiasz Phaidrosz-
kommentárjából)

28

Egyszer a császár zenemestere, Ling-lun álmában az égi fönixmadárpár hangjait hallotta, hat jin és hat jang hangot, és ezek közül választotta ki az alaphangot. A távolban folyó Hoang-ho zúgásának, és saját, minden szenvedélytől mentes beszédhangjának leginkább megfelelőt. Legszebben megfelelőt.

Például nem akkor érkezem haza, amikor gondolja. Ha egyáltalán gondolja, és nem én gondolom, hanem másfél órával korábban, délelőtt, mert hazamész, legalábbis eddig úgy tudad, ilyen komoly mértéket öltött nálad ez a dolog. Hogy férj vagy. Haza, ezen mit van mit fontolgatni, otthon felejtettél valamit, normális, hogy visszakanyarodsz érte. Hazaugrasz, beállítasz nagy vidáman, vagy nagy bosszúsán, otthon felejtetted a telefonodat.

A befizetendő számlákat. Véletlenül, de mi nem véletlen, ha úgy vesszük? Mindenesetre, egyáltalán nem volt tervbe véve, nem tervezgettél, mégis örülsz neki, hogy így alakult, meglepetés, milyen jó lesz, gondolod, pedig nem lesz jó. Az embernek van egy otthona, és hazamegy, nem?, gondolod.

Nem. Semmi ilyesmi. Semmit nem bízni a véletlenre, és inkább később menni, mint korán, mert attól végképp megzavarodik. Inkább akkor már soha ne menj. Ha korábban érkezel, megzavarja, és akkor az csúnya.

Akkor feltűnően csúnya, annyira, hogy nem fogod elfelejteni. Legyen meglepetés, mégse lepjem meg, és hagyjuk azt, hogy otthon, meg nem otthon, meg haza, mert feleséged van, ő van otthon. Ő tart otthon, és ha mégis elmentél, ne csodálkozz, hogy nem vár. Vár, de ne menj. Nem megyek.

Véletlen. Nem akartam, véletlen volt. Megpillantom egy presszó teraszán, heves beszélgetésben a *legjobb* barátnőjével, tényleg elég jó kis barátnő, bámulom őket, ahogy szívószállal kevergetik az italukat, bámulom a vörösre lakkozott körmeit, és addig tétovázok, hogy odalépjek-e hozzájuk vagy ne, amíg észre nem vesz.

Akkor már muszáj odamennem, pedig látom az arcán, ha csak villanásnyira is, hogy bosszankodik. Nem tudom, azért, mert ott vagyok? Ennyire elege volna? A barátnője miatt, csak mert szégyell előtte, ha nem is engem, hanem hogy *nem létezik*, hogy pont arra járkáljak? De mi az, hogy csak? Nem mindegy, miért? Na igen, hát nem.

Mivel ez **verseny**, és talán tévedsz, rosszul látod, nem is *úgy* hunyorgott, de ha úgy láttad, akkor *úgy* hunyorgott. ((A)) **ül** egy másik nő mellett, a barátnője **mellett a tribünön**, én meg *akár-mennyire kellemetlen is*, de a férj vagyok. A férje vagyok, végtére is valaki azért, a férj igenis valaki, ne nézd le. Ez a háború.

Háború, ne szépítsük, és a nők kizárólag veszhetnek a háború-

ban. Először is, mert a *női oldal* érzi a **veszélyt**. Csak a veszélyt érzi, nem kábítja el az adrenalin. Vagyis inkább érzed a veszélyt, és ha nem jó az íze, az benned a női vonal. Mikor Hektór *elért a Szkaiaai-kapuzhoz meg a bükkhöz: / trójai asszonyok és lányok seregeltek elébe, / mind a fiáról kérte, fivére felől, rokonáról / s férje felől.* **’A sportnak szerintem igen nagy jelentősége van’,** mondja **Karenin**, **’de mi, mint mindig, csak a felszínt látjuk.’**

’Nem csak a felszínt’, válaszol egy bizonyos **Tverszkaja herceg-nő. Karenin megjelent** a versenyen, mint néző, azt hiszi, hogy nem versenyez. Úgy tudja, pedig ő versenyez csak igazán, még ha nem is vele versenyeznek, mert ő a férj.

Eleve hátrány.

Rosszul is csinálja, de inkább nincs szerencséje, minthogy elügyetlenkedné. Az ilyen fickók nem képesek a harc, a háborúzás minden formájáról nem a legmegvetőbb módon beszélni, és véletlenül se vennének részt semmiben *közvetlenül*. Adminisztratíván, az más. De nők nem adminisztrálhatók. A férj nem játszik.

Nem focizik, a lábához guruló labdát nem pöccintené arrább. **Idétlen harc.** Nem menne ki meccsre, elvből, nem beszélve a gyakorlatról, és azért nem, amiért a felesége például, noha fogalma sincs, mi az a, hát, hümm, játék, amit *így* játszanak, és végképp nem érti, *miért* játsszák, *egyszer azért* kimenne *valakivel*. A hozzá tartozóval.

Szívesen az urával is, ha nem tartaná képtelenségnek, mégis azért inkább azzal a férfival, aki olyan lelkesen magyarázott neki, nem is a futballról, inkább egy esti mérkőzés fényeiről, a reflektorok által megvilágított tarkálló tömegtől, az újra meg újra fölerősödő és kifúló zúgásról-morgásról, amit a végletekig felizgatott férfi-test-tömkeleg kibocsát magából. Hogy miért izgulnak.

Ezt csöppet sem érti. A férje miért nem?, mitől ilyen bölcs szobor? Lehült, de mitől?

Kihült. Kemény. Nevetne is, mulatságos, a férfiak nevetségesek, ’ezek a férfiak!’, gondolja, és csodálkozik is, mert, jé, a lelke mélyén nem érzi nevetségesnek őket. Pedig nevetségesek.

Azt hiszem. Jó ide ez a szó. Jó, jó. Nem rossz. Nem mulatságos, fikarcnyit sem mulattató, hanem nevetséges. ((A)) **hall**ja az ura

hangját, mennyire **hamisan cseng** ez a hang, és hagyján, de én is hallom, milyen reménytelenül hamis, amit beszélék.

Amit itt összehordok, és ahogy. Mintha nem rólam volna szó. **Hazugság** mint **táplálék**.

És még azt írnám ide, hogy **illendőség**. Nem minden férj, és nem mindig kerül ilyen reménytelen hátrányba, nem feltétlenül vesztes, mert például *ő lett az*, ő az ura, nem más, *akkor*, kétség nem fér hozzá, győzött egy valószínűleg a győzelméig igazán éles harcban, függetlenül attól, hogy most milyen nyomorult a helyzete. Megalázó és kilátástalan. **A tizenhét embernek több mint a fele lebukott, összetörte magát.** A többi bukott, jó, de akkor mi a baj? **A verseny nem érdekelte**, írja **Karenin**ről Tolsztoj, pedig dehogynem, nincs más, ami jobban érdekelné. Erről jut eszembe, hogy te jó isten, mekkora egy férj vagyok!

29

Azért nem olyan reménytelen. És *végtére* nem is baj. Baj, mégis előfordulnak olyan szakaszok, amikor nem fáj, egész könnyű. Sőt, mintha megszabadult volna, már nem marcangolja szét a gyomrát, és az meglepően jó. Ahhoz képest, hogy szétmarcangolná. Elönti a nyugalom, ’ez az!’, bíztatja magát, ’na most!’ ’Ez az!’, mondom magam elé, ’meg kéne valamilyen módszerrel tartani’. Módszer, technológia.

Stratégia. Rendes férfi, férj vagy nem férj, eljár a haverokkal futballozni, volt egyetemista csoporttársaival, nem sokszor, heti egy alkalom, utána sörözés, még ki is cipeli magával a gyereket hétvégén a meccsre. Kimennek. Mentróval. Tülekednek egy férfiasat a mozgólépcső előtt, zeng a megálló épülete, kiömlött sör bűze, trágár bekiabálások, nem baj. Ő még villamosozott az apjával, szorongatta a papája kezét, mert a bőrfogantyúk túl magasan lifegtek a feje fölött, most is érzi az orrában a **mérkőzésre** tóduló férfiak tömény férfiszagát. *Vad* szag. Sorban álltak a pénztárnál, vettek egy öregasszonytól egy zacskó szotyolát, és megkeresték a szektort.

Szektor, ez a szó erre van kitalálva. B-szektor, körbejárod apáddal a stadiont, kalapos, lódenkabátos férfiak tömegében, szorongatod az apró darabokra vadosott újságpapírból tölcser alakúra

csavarintott szotyis zacskót. Egyedül eszébe nem jutna a meccs, meg az, hogy *zacskó szotyí*, de így, a fiával, az más, olyan apás meg férfias.

Stramm. Durva. Bé-közepes. Még elválnia sem kötelező hozzá. Kicsit, lehet, másképp jár azóta, például a nyakába ülteti a fiát, amíg az megengedi neki, de nem jut eszébe közben a felesége. Nem jut eszébe, hogy közben a felesége miket gondol, vagy kire gondol. Azt hiszem. Elkeni.

Nevet rajta, mert nincs kedve sírni, vagy nem törődik vele, unja, nem érdekli, és tényleg nem fél, elege van abból, hogy féljen. Hogy a felesége **illetlen**.

Vagyis pont abból van elege, hogy félnie kell attól, hogy a felesége **illetlen**. ((911)) megvető hangja. Hallom a hangját, hozzám beszél egy másik emberről, ez nem tetszik nekem. Kár. ((911)) tetszik, ahogy beszél, az nem. Miért beszélsz?

Miért nem fogod be?

És én miért nem fogom be? ((402))n látni, mennyire vigyáz arra, hogy szóba ne kerüljön a férje. Látom rajta, jó, de miért nézem? Gyűlöli? Vagy ennyire szereti? Miért hallgatom, ahogy ((178)) aggódik miatta, vagy mi miatt, inkább maga miatt, vagy azt, hogy ((505)) csöppet sem aggódik? Ahogy ((188)) gátlástalanul gyűlölködik, és ahogy ((732)) sajnálja?

Miközben fölviszem a frissen kimázolt, jéghideg lakásba, kinyitom az ablakokat, hogy meg ne fulladjunk a hígítószagban, és meztelenre vetköztetem? A sajnálkozó ((732)), meg a hígítás. ((911)) pedig részletesen elmeséli, hogy milyen volt a férje arca.

Milyen *pofát* vágott, mikor rájött, jó, de miért hallgatom végig, mi közöm mindehhez, miért nem tömöm be a száját? ’Üvöltött.

Én meg becsuktam az ajtót, rázártam, becsúsztam az ágy alá. Fogtam magam, és befeküdtem alá.’

’Befeküdtem a gyerek ágyába, kiabáljon csak. Üvöltözik a gyerek előtt’, mondja egyszuszra ((911)), és mielőtt egy szót szólnék, védeni kezdí. Végül is tizenkét évig élt vele, tizenkét év, ezt megismétli párszor, ’tizenkét év’, mintha most számolta volna ki az ujján. Tizenkettő. ’Egész vicces a sezlon alatt heverészni, finom meleg. És sötét. Odébb fújtam a port. *Nyomd csak jól oda a fejed a padlóra: nem különös a por ilyen közelről? Mint valami tájkép felhőkkel és ház nagyságú sziklatömbökkel*. Te jó ég, mennyi por, ki fogok takarítani!’ ’Tényleg befeküdtél a’, tényleg befeküdtem, na és?, miért, nem szabad?, mi van abban?’ Nevet. Nem erőlködik, nem színleli, igaziból nevet, közben figyel engem, és azt várja, hogy most, de azonnal.

Azon nyomban, ebben a pillanatban vegyem el, vigyem el onnan, mentsem ki, mint valami ostromlott várból. Lovagként. Védjem meg attól. És látom magam előtt a fickót, férj, mereven áll, szánalmasan előnytelen pózban, mintha, tudja vagy nem, arra játszana, hogy végképp kiábránduljon belőle az, akibe ő ilyen ügyetlenül bele van habarodva. Látom, ismerős.

Tükör. Riasztó, ami látszik. Kilátástalan. ((911))nek pedig az jut eszébe róla, hogy *ez így sportol*.

Így versenyez, mert másképp nem képes, ennyi maradt neki, kifacsarja magát és lemerevedik. Szoborrá vált, sokkal inkább, mint a Comtur, miután Don Giovanni *meggyalázta* a lányát, és saját pályáján sportszerűtlenül még le is győzte őt, de ezt már nem ((911)) gondolja, hanem én, ((911))en csak valami heves sajnálatféleség szalad át, azzal együtt, hogy meg van szeppenve attól, nem kap-e pár lendületes pofont. Látom az arcát, ahogy a férjére pillant, és azt mondja neki, nagyon lassan és nagyon türelmetlenül, **’mit? Nem értem.’** Pedig érti.

Saját magát nem. Akkor már. Érti, de a férjét *jobban*, viszont az nem érdekli. Fölzaklatja a dolog, fél, retteg, és nem érdekli, mert most **végez vele. Nem, nem téved**, löki oda neki fojtott hangon, ’nem tévedsz, ne reméld. Csak azt ne, ne reménykedj’, és ettől kezd az a nyomorult, nem pontos, hogy reménykedni

, mintha ettől kezdenék reménykedni, pedig tudom, hogy kész, hiába. Vége. Végleg elromlott, elrontottam, elbasztam, elbaszta az isten, mégis épp ettől fogva kezdek bele a dologba. Kezdek bele a fájdalomba. Vagy *ennyire* azért mégse nősüljek?

Éhes Miklós

En Hu 中文

<< previous 01.05.2009. next >>

[home](#) /// [project](#) /// [artists](#) /// [archive](#) /// [contact](#)

Kiegészítések

A kezén égésnyomok voltak, nagy lábas forró víztől, kiskora óta, az orra tövén pedig fél centis varratheg, szemölcsöt vettek le onnan valamikor a kilencvenes években, nem szépen sikerült a műtét, sírt is miatta, emlékszem, a dohányzástól kicsit sárgább fogai voltak, mint nekem, és mikor az arany karikagyűrűjét forgattam az ujján, rám szólt, ez fáj, azonnal hagyjam abba. És szilvával, szőlővel ette a zsíros kenyeret, mint gyerekkorában, és mikor már beteg volt, csinált nekem olyan somlói galuskát, amelyet azóta se láttam sehol. És kimaradt az is, hogy soha nem tudtam szotyizni. Foggal és nyelvvel belül kinyitni a héjat, a fogaimmal én mindig csak feltörtem, aztán kiszedtem a markomba és egyenként feszítettem szét őket, úgy piszkálom ki a magot belőlük és három ujjal teszem őket a számba. A napfogyatkozás után valamiért mondhatni megszállottan napraforgóztam. És ahogy engem az alkonyok némítanak, apát a hajnalok, jó régen, harminc évvel ezelőtt, éppen ennyivel idősebb egyébként, szerette fotózni őket, de egyet sem mutatott meg ezekből a képekből nekünk.

Tiszta szívvel

És be kell csukni az ajtókat itt.
És zárni kulcsra a rácsokat is.
Errefelé sok a légy, meg a szemét.
És csak egy keskeny sáv
látszódik az égből. Az viszont kurva kék.
Innen nem tudom eldönteni,
plakát, vagy netalán az igazi.
Mo[...]ognak a felhők rajta.
És egy pár hangból álló valaki
dallamot füttyül. A rádi-
óban hallotta (-tuk) az előbb.
És száradni kitett prémek, vagy mik.
Három bárányé volt valaha.
A húsukat rég megették.
Ki is szarták.
És a virágföldbe egy helyütt piros
plüssből készült óriási szív van szúrva.
És vasárnap, és a lakótelepen, és egyedül.

Image created by Lei Ben Ben
 ■ to change artist, click on another name

imprint | © 2007. all rights reserved

Vlagyimir Szorokin

Marfusa öröme

Beszökött a téli napsugár a zúzmarás ablakon, és Marfusenya orrára szállott. Fölnyitotta a szemét Marfusa, s tüszentett. A legérdekesebb résznél ébresztette föl a napsugaracska: megint az elvarázsolt, kék erdőről álmódott, meg a szőrös, kerge manókról. Kék fák közül kacsingattak rá a szőrmanók, kiöltötték tüzes nyelvüket forró szájukból, s e nyelvecskék aztán ragyogó hieroglifákat rajzoltak a fák törzsére, de a legeslegősibbeket ám, a legeslegbonyolultabbakat ám, amiket még maguk a kínaiak sem ismernek, olyan hieroglifákat, melyekben nagy és szörnyű *titkok* rejtőznek. Micsoda álom, elhül tőle a lélek, és valamiért mégis oly édes effélét álmódni!

Lerúgta Marfusa a takarót magáról, kinyújtózott, meglátta a falon Ilja Muromec eleven képét, ahogy Szivka-Burkát ugratja, hosszú sörényű, szépséges paripáját, és eszébe jutott — ez már az utolsó vasárnap. Karácsony hetének utolsó vasárnapja. Csudajó! Nem ért még véget a szent karácsony! Csak holnap kell iskolába menni. Egy hetet pihent Marfusenya. Hét napon át nem csilingelt a *szelíd* ébresztőóra hét órakor, nem rángatta a lábát a nagymamája, nem sürgette az anyja, nem húzta le a hátát az iskolatáska s benne okoska.

Föllállt Marfusa, ásított, és kopogott a faparavánon:

— Anyu!

Semmi válasz.

— Anyu-u-u!

Mozgolódni kezdett anyuska a paraván másik oldalán.

— Mi van?

— Semmi.

— Ha semmi, akkor aludj! Tán zabszem van a fenekedben?

De Marfusenya már sehogy sem alhatik. A jégvirágos, napfénytől csillogó ablakra nézett, és azonnal eszébe jutott, *mi-féle* vasárnap van máma. Ugrálni kezdett, és tapsolt magában:

— Ajándék!

A napocska emlékeztette rá, a jégvirágok az üvegen, azok emlékeztették a *legfontosabbra*:

— Ajándék! Ajándék!

Fölvisított Marfusa örömeiben. És meg is ijedt menten:

— Hány óra lehet?!

Hálóingesen, kibomlott-borzas-copfosan kiugrott a paraván mögül, és az órára pillantott: még csak fél tíz! Keresztet vetett az ikonok felé:

— Dicsőség, Uram-Teremtőm!

Az ajándékra, sajna, várnia kell este hat óráig. Karácsony utolsó vasárnapja, este hat óra: az az ajándékozás ideje.

— A csudának nem bírsz aludni, hé? — morgott az anyja, és fölült az ágyán.

Mozgolódott, szipáskolt Marfusa apja mellette, de nem ébredt föl: tegnap későn jött meg a Miusszkaja térről, ahol a maga fabrikálta fa cigarettatárcáit árulta, éjjel aztán megint a vésőt csapdosta, bölcsőcskét barkácsolt Marfusa leendő öcsikéjének. A nagy bezzeg azonnal megébredt a kemencén, köhögött, harákkolt, köpött, morgott:

— Szentséges Istenanyácska, bocsáss meg minékünk, légy irgalmas...

Meglátta Marfusát, rásziszegett:

— MÉR nem hagyod, hogy aludjék apád, bestia?

Köhécselt már a nagypapa is a saját zugában, a másik paraván mögött. Marfusa bezárkózott a vécebe, minél messzebb a nagymamától. Még tán a haját is megcibálná. A nagymama gonosz. A nagypapa meg kedves, szeret beszélni. Anyuska komoly, de jószágos. Apuska meg mindig olyan hallgatag, komor. No ez az egész családja Marfusának.

Elvégezte a dolgát Marfusa, megmosta az arcát, s nézte magát a tükörben. Tetszik magának Marfusa: fehér az arccsókája, szemernyi szeplő nincsen rajta, a haja meg szőke, egyenes, sima, a szeme szürke, mint az anyuskáé, az orra kicsi, de nem pisze, mint az apuskáé, a füle jó nagy, mint a nagypapáé, a szemöldöke meg fekete, mint a nagymamáé. Tizenegy éves korára sok mindent megtanult már Marfusa: négyes tanuló, tegező viszonyban van az okoskájával, vakon tud írni rajta, sok kínai szót is tud már, segít anyuskának, hímez, horgol, énekel a templomban, könnyen megtanulja az imádságokat, pelmenyit gyúr, mos, mosogat, felmos.

Kihúzta a pohárból a sárga-piros sárkányos fogkeféjét, fölélesztette, megitta fogelixírral, bedugta a szájába. Ráfreccsentette a sárkány a nyelvére a *fnommentát*, rávetette magát a fogaira, forgott-morgott. Marfusenya meg közben a hajára eresztette a fésűt. Nekiállt a *réteges* fésű szokásos munkájának, kúszott-zümmögött Marfusa szőke hajában. Szép haja van Marfusának! Hosszú, sima, selymes. Élvezet a fésűnek ilyen hajban túrni-mászni. Megfésülte a fésű, aztán visszamászott a feje búbjára, s nekiállt a copfját befonni. Marfusenya kiköpte a sárkányt a kezébe, megmosta, beletette a pohárba. Kacsintott neki a fogseprő-sárkány tüzes szemecskéjével, és megdermedt másnap reggelig.

A konyhából meg közben hívja már morgolódva a nagymama:

— Marfa, tedd föl a szamovárt!

— Azonnal, nagy! — kiáltotta Marfusa, és megsürgette a kínai fésűt:

— Kuaj-i-djarr!¹

Hangosabban zümmögött a fésű, puha fogai gyorsabban mozogtak szőke hajában. Kiválasztott Marfusa egy narancssárga szalagot és egy pár cseresznyécskét, megvárta, míg elvégzi munkáját a fésű, és ment ki a konyhába.

Marfusa dolga megtölteni a másfél vedres szamovárt: betöltötte a vizet, meggyújtotta a nyírfakérget, bedobta a kályha fekete száján, aztán rája a fenyőtobozokat, amikért az egész osztállyal együtt utaztak Szerebrjanij Borba. Három zsák tobozt gyújtott Marfusa az egy hét alatt. Nagy segítség ez a szüleinek. És Moszkva-anyácskának is.

Ropogott a nyírfakéreg, Marfusa egy nyaláb nyírfaforgácsot rakott a tobozokra, és bedugta a csövet a másik oldalon, a falon

¹ Gyorsabban! (kínai)

lévő lyukba. Ott, a fal mögött van a közös kémény, az egyetlen az egész tizenöt emeletes házra. Vidáman zúgott a szamová, ropogtak a tobozok.

De ott is van már a nagymami: alighogy a reggeli imáját elmondta, máris nekiállt befűteni. Ma már Moszkvában mindenki tüzet rak reggelente, orosz kemencében főzik az ebédet, ahogy az Uralkodó elrendelte. Nagy segítség ez Oroszországnak, és menynyi drága gázt lehet megspórolni vele! Szereti nézni Marfusa, ahogy égnek a tuskók a kemencében. De ma nem ér rá arra. A mai különleges nap.

Ment Marfusa a saját zugába, felöltözött, elhadarta az imát, meghajolt az Uralkodónak a falon lévő eleven portréja előtt:

— Erőt, egészséget, Vaszilij Nyikolajevics Uralkodó! Mosolyog az Uralkodó, üdvözlőn tekint reá kék szemével: — Szervusz, Marfa Boriszovna. Jobb keze érintésével föllesztette Marfusa az okosgépet: — Szervusz, Okoska! Válaszképp fölszillog a kék buborék, hunyorog: — Szervusz, Marfusa!

Veri Marfusa a klávát, fölmegy az interdára, leszakasztja a Bölcsesség Fájáról az iskolai hírek leveleit:

Az egyházközségi iskolák tanulóinak karácsonyi imái. Összoroszországi Bugyimir-jégszoborfaragó verseny. Sífutás kínai robotokkal. Szánkózás a Verébhegyen. A 62. számú iskola tanulóinak kezdeményezése.

Marfusa megnyitotta az utolsó levelet: *A 62. számú egyházközségi iskola tanulói elhatározták, hogy Krisztus Szent Karácsonyünnepén is folytatják a hazafias segítségnyújtást a bolsevói téglagyárnak a „Nagy Orosz Fal” állami program keretében.*

Még a saját leveleit meg se tudta nézni, amikor a nagypapi fújtatni s füstölni kezdett mögötte.

— Jó reggelt, cserfeske! Mi újság a világban?

— Az iskolások a karácsony alatt is készítik a téglákat! — feleli Marfusa.

— A mindenit! — csóválja fejét a papi, és a fénylő buboréket nézi. — Derék gyerekek! Így tán el is készül a fal húsvétra!

S közben oldalba böki Marfusát. Kacag Marfusa, nevet a papi is a szürke bajuszába. Aranyos nagypapája van Marfusának. Jólelkű, beszédes. És mennyi mindent látott a saját szemével, és mennyit mesélt az unokájának Oroszországról: a vörös zavaros időkről is, meg a fehér zavaros időkről is, meg a szürke zavaros időkről is. Meg arról is, hogy az Uralkodó édesapja, Nyikolaj Platonovics hogyan parancsolta meg, hogy fessék fehérre a Kremlt, a mauzóleumot a vörös bajkeverővel meg egyetlen óra alatt lebontották... Meg arról is, hogyan égették el az orosz emberek a Vörös téren az útlevelüket, meg Oroszország Újjászületéséről is, meg a hős opricsnyikokról, akik eltíporják a belső ellenséget, meg az Uralkodó szépséges gyermekeiről is, az ő varázsbabáikról és Bugyimirról, az Uralkodó fehér paripájáról.

Csiklandozza papi Marfusát a szakállával:

— Kérdezd meg az okoskádát, cserfeske, hány téгла kellett még ahhoz a mi nagy falunkhoz!

Megkérdi Marfusa. Engedelmes hangon felel is az okoska:

— A Nagy Orosz Fal befejezéséig még 62 876 543 téglát kell lerakni.

Kacsint a nagypapa, s okítja unokáját:

— Látod, kisunokám, ha minden iskolás gyerek csak egyetlen téglácskát formázna a mi orosz agyagunkból, akkor hipp-hopp el is készülne az Uralkodónk a fallal, és beköszöntene a boldog élet Oroszországban.

Tudja ezt Marfusa. Sehogy se bírják már befejezni a Nagy Fal építését, egyre csak zavarják a munkát a külső és belső ellenségek. Tudja, hogy sok téglácskát kell még formázni, hogy beköszöntsön az általános boldogság. Nő, növekszik a Nagy Fal, elkeríti Oroszországot a külső ellenségektől. A belsőket meg darabokra tépik az Uralkodó opricsnyikjei. Hisz a Nagy Falon túl ott vannak az átkozott kiberpunkok, akik törvénytelenül szívják a gázunkat, a képmutató katolikusok, a szemérmetlen protestánsok, az eszement buddhisták, a dühös muzulmánok, meg egyszerűen csak a züllött istentelenek, sátánisták, akik *átkozott* zenére rázzák magukat a tereken, megrögzött narkósok, telhetetlen szodomiták, akik egymás fenekét szaggatják a sötétben, förtelmes metamorok, az Istentől kapott alakjukat váltogató farkasemberek, és mohó plutokraták, rosszakaratú virtuálok, kegyetlen technotronok, szadisták, fasiszták és megaonanisták. Ezekről a megaonanistákról a barátnői meséltek Marfusának: vannak olyan szégyentelen emberek ott Európában, mesélték, akik bezárkóznak a pincékbe, tüzes tablettákat vesznek be, és különleges ráncigálógéppel ráncigálják a micsodájukat. Már kétszer álmodott Marfusenyka a megaonanistákról, sötét pincékben hajkurázták őt, és villamos vaskampókat próbáltak bedugni a nunijába. Borzalom...

— Marfa, szaladj el kenyérért!

Na tessék, ki kell menni az utcára. Persze, semmi kedve ilyen korán reggel, de hát ha kell, akkor kell. Felhúzta Marfusa a kardigánját, arra meg a kopott, kinőtt bundácskáját, bedugta lábát a szürke nemezcsizmába, levette a kandallóról a pehelykendőt, és a fejére kanyarította.

A nagyí meg a kezébe nyom egy ezüstrubelt:

— Veszel egy fehér cipót meg negyed kiló feketét. Ott ne feledd a visszajárót!

— Nekem meg cigarettát vegyél, kisunokám — pödri bajszát a papi.

— Mán így is telifüstölted a házat... — morog a nagyí, és megköti Marfusenykán a kendőt.

A papus erre vidáman oldalba böki a nagyit:

— Oki-doki, te kis banyakoki!

Összerándul a mami, köp egyet:

— Hogy vinne el a... te, vén ördög!

Átöleli erre a papus hátulról, vígan szorongatja aszott vállát:

— Ne sziszegj, Vipera Tyimofejevna! Gyön a nyugdíj, aztán főtöttelek.

— Főtöttöd ám a... csak a véremet szívod, Szivacs Ivanovics!

— Tolná el a mami, de a papi ügyesen megcsókolja a száját.

— Eh, te, toportyánfarkas! — nevet a mami, megöleli a papit, s visszacsókol.

Marfusa kimegy az ajtón.

A lift ünnepnapokon nem működik — a városi házkezelőség nem engedi. Gyalog megy le Marfusa a nyolcadik emeletről, s piros kesztyűjével csapdossa az összefirkált falakat. Félelmetes itt a lépcsőházban, mindenütt szemét, szar megszáradt perecei, de hát ez már csak így van: zemsztvóház az övék, és az Uralkodó hat esztendeje haragszik a zemsztvókra. Hála Istennek, a Malaja Bronnaja kiváltotta magát az opricsnyikoktól, különben az lett volna vele is, mint az Osztoszenkával meg a Nyikitszkajával... Emlékszik Marfusa, hogyan égették fel a lázadó Nyikitszkáját. Állt a füst egész Moszkva fölött.

Kiment Marfusa a lépcsőházból. Az udvaron hó, szikrázik rajt’ a napocska. Már ott játszanak a gyerekek: Szerjozska Burakov, Szveta Rogozina, Vityka-Szlonyik, Tomilo, egy fiú a tizenhármas házból meg valami *gyapjas* csavargógyerekek a Szadovojéről. Egész karácsony alatt mindig ugyanazt játsszák: opricsnyikos-törzsökösöset. A törzsökösök palotát építettek a hóból, abban gubbasztanak. Az opricsnyikok körbevették őket sugárpisztolyaikkal: „Szó és tett!” A törzsökösök jégcsapokkal váltják ki magukat. Amikor elfogy a jégcsap, az opricsnyikok rohammal beveszik a törzsökösök palotáját. Épp most is záporoztak a hógolyók a palotára, füttyültek, kurjongattak az opricsnyikok:

— Hajrá! Hajrá!

Megy Marfusenyka a csatázók mellett. Hopp! — hógolyó csapódik a hátának.

— Marfa, gyere csatázni!

Megáll Marfusa. Odaszalad hozzá a kipirult Szvetka Tomilóval:

— Hova mész?

— Kenyeret kell vennem a reggelihez.

Megszívja az orrát a keskeny szemű Tomilo:

— Képzeld, a Vszpolnij utcai iskolában csúnyán beszéltek a fiúk. Ovoljavanovokat movondtavak, hogy bavazmeveg és favaszovom.

— Hüvű! — csóválja a fejét Marfusa. — És kivi suvúgtava be őket?

— Szása. Tudod, a Héja. Telefonált Szerjozsának, Szerjozsa meg az apjának. Az meg rögtön ment is az irodába.

— Jól tette.

— Na, játsszál velünk! Csak egyet! Te leszel Bobrinszkaja hercegnő.

— Nem lehet. Várnak a szüleim.

Ment tovább Marfusa.

Kiért az udvarról, és Hoprov boltja felé indult. Szépen ki van festve a házikó, a bejáratánál két földíszített karácsonyfa áll, az ablakaiban eleven hókristályok szikráznak, és a kirakat

sarkában ott a Télapó: siklik a szánján Hópelyhecskével. Ahogy belép Marfusa, csilingel a rézcsengő. Bent már áll a sor, de nem nagy, lehetnek vagy harmincan. Beállt Marfusa valami kínai vattakabátos öregapó mögé, és nézi a kirakatot. Ott van az üveg mögött minden, amit csak árulni lehet: csontos hús meg kicsontozott kacsá és tyúk, főtt és füstölt kolbász, friss és aludttej, vaj és margarin, meg a kétfajta csokoládé, „Mackó koma” és „Mackó Északon”. Meg van rozs- és gabonavodka, Rogyina cigaretta és Rosszija mahorka, szilvalekvár és almalekvár, mentás kalács és sima kalács, mazsolás kétszersült és sima kétszersült, kristálycukor és kockacukor, köleskása és hajdinakása, fehér kenyér és fekete kenyér. Csudába, a kenyér meg a nagypapi mahorkája miatt az egész sort végig kell állnia. Hirtelen ismerős hangot hall Marfusa:

— Fél font kockacukrot, egy fekete kenyeret, negyed liter rozsvodkát és almalekvárt tíz kopejkáért.

Zinka Smerlina az a harmadik lépcsőházból. Marfusa rögtön odamegy hozzá:

— Zin, vegyél nekem is kenyeret meg mahorkát!

A fekete szemű, fekete hajú Zinka kelletlenül veszi el az egyrubelest Marfusától. És azonnal zúgni kezd a sor:

— Hé, nem tudod kiállni a sort? Mi olyan sürgős?

— Furakszik, ni! Nehogy adjon neki!

— Mink is csak kenyérére’ állunk!

— A szemtelenje!

De most maga Hoprov áll a pult mögött, ő meg szereti a gyerekeket:

— Mit vicsorognak, he? Mit bántják szegény kislányt? Hová sietnek? Holnap úgyis munkába mennek.

Jó széles a boltos derékban, meg jó magas is, dús, vörös szakállá van, piros, oldalgombos orosz inget visel meg írha lélekmelegítőt fölötte. Tulajdon kövér ujjaival adja oda Marfusának a mahorkát és a kenyeret, aztán a visszajárót, és reakacsint kicsiny, zsíros szemével:

— Röpiülj, szitakötő!

Kimegy Marfusa Zinával a boltból. Zinának szegény a családja, szűkölködnek: az apja a *meleg* robotok szakembere ugyan, csak a vodkával nagyon cimborál. Az anyuskája meg egyáltalán nem akar dolgozni. Ezért van olyan hitványul öltözve Zina — vékony nemezcsizma, foltozott vattakabát, a sapkája meg hiába, hogy kékrókaprémből van, ha egyszer régi, vedlett, rögtön látni, hogy a nővérétől, Tamarától maradt rá.

— Tamarával mész a Vörös térre? — kérdi Marfusa, s kényelmesebben elhelyezi kezében a csomagot a kenyérral.

— Á, nem — rázza a fejét Zina. — Az a buta Tamara element Kolomnába, csak az éjjeli vonattal jön meg. Vaszkával megyünk.

Vaszja Zina öccse. Jó nekik — két ajándékot kapnak. Marfusenykának meg várnia kell, amíg megszüli az öccsét az anyukája.

Még csak két ház mellett mentek el a Malaja Bronnáján, és nini, maga Amonyja Kijevogorodszkij tűnik föl a mellékutcáról

az ő hűséges elektromos kutyjával, s csak úgy tódulnak mögöttük a bámészkodók. Marfusa csak egyszer látta szent Amonyját, amikor a Trubnaja tér fölémelték kötélén, hogy meglássa a bajt. Akkor azt látta meg, hogy az Uralkodónő másodjára is elvetél, mert egy sztrelec özvegye megverte szemmel. No, aztán keményen leszámolt a nép azzal az özvegyasszonnyal — levonszolták a Vasziljevskij-lejtőn a Moszkva folyóhoz, és kampósbotokkal belökdösték a jég alá.

Megálltak a kislányok, nézik a szentet. Görbedt, ösztövé, rongyos alak, s ahogy ott lépdél, valahogy békára hasonlít, pórázon vezeti az elektromos kutyját. Kadénak hívják amúgy, már hogy a kutját. Amonyja mellén nehéz vaskereszt lóg, a vállán láncok, fülében tölgyfa dugó, hogy megvédje az emberi zshivajtól. A nagymama azt mesélte Marfusának, hogy Amonyja csak évente egyszer veszi ki a füléből azokat a dugókat, Urunk Színeváltozásakor, hogy „meghallja a kegyes fény suttogását”. Ezek miatt a tölgyfa dugók miatt van, hogy Amonyja nem úgy beszél, mint más emberek, hanem kiabálósan. Mint most is:

— Nem látom az utat! Sötétben járok!

Reggel van, fényes napvilág, de Amonyja nem látja az utat. Megáll, mire a tömeg is megáll mögötte.

— Fényt! Fényt! — kiáltja a szent.

Kade kutya fölgyújtja kék szemeit, világít Amonyja lába elé. A botjára támaszkodik Amonyja, nagy fejét lehajtja egész a földig, szaglássza a havat, s fölkiált:

— A vérit érzem valakiknek!

Mozgolódik a tömeg Amonyja körül:

— Aztán kinek a vére fog kiömleni, Amonyecska?

— Kinek kell rettegnie?

— Hová bújjék?

— Hol kellenek gyertyát állítani?

— Kinek kell ajándékot vinni?

Szajolja Amonyja a havat. Megdermed minden ember.

— Kicsi baj! — rikoltja Amonyja.

Mindenki nyomakszik előrébb, nyugtalankodik.

— Mutasd a bajt! Mutasd a bajt!

Kiegyenesedik Amonyja, csüngő szemöldöke alól bősz pillantásokat lövell szerteszt.

— Kicsi baj! Kicsi baj!

— Mutasd a bajt! Mutasd a bajt! — nyomakszik a tömeg.

Kupecek és pógárok, rongyosok és kódisosok, rezegesek és kokoskások, kínai kifőzések és tatár mézsörárusok, kamaszok és lurkók, mind arra kéri:

— Mutasd a bajt! Mutasd a bajt!

Kiegyenesedik Amonyja, széttárja a karját:

— Emeljetek!

Fölbolydul a tömeg, kopogtatnak a közeli házak ajtóin, ablakain. Arcok bukkannak elő az ablakokban, és a szent négy hallgatag segítője a vállukon cipelt zsákokból gombolyagba tekert erős köteleket húz elő. Egy pillanat, s már az erkélyekről lógtak a kötelek, ablakokból kigyóztak lefelé. Nyomban rendőr is elő-

került, lezárta a Malaja Bronnaját: emelik Amonyját! Egyszerű a törvény: bármelyütt mutatja a bajt Amonyja a fővárosban, ott mindennek nyomban meg kell állania.

Amonyja derekára kötötték a köteleket, hű ebe a hátsó lábaira állt, s a tömeg széjjelebb húzódott. Megfeszítik a köteleket, emelik Amonyját, emelik fölfelé.

Megdermedt a tömeg. Őt nézi mindenki. Fölemelik szent Amonyját Moszkva fölé. Egyre magasabbra. Második emelet, harmadik, negyedik. Ötödik.

— Kicsi bajt látok! — reccsen a hang a tömeg fölött.

Már nem húzzák a köteleket. Ott függ Amonyja Kijevogorodszkij föld és ég között. Lent meg a tömeg, senki se moccan. Marfusa a száját is eltátotta. Nézi, bámulja az égben függő Amonyját.

— Sztrelec vér ömlik a Moszkva folyón túl! — zengi Amonyja a levegőből. — Két tábornokot ölnek meg hétfőn az opricsnyikok. De az alattuk lévőket nem sújtja az Uralkodó haragja.

Megkönnyebbülten sóhajt a tömeg: kicsi baj, szent igaz, jól mondta Amonyja. Sztrelecatyafiság nem akadt a tömegben. Egyetlen nő, egy karakülbundás szaladt el nyomban, keresztet hányva.

— Eresszetek le! — visítja Amonyja, megrándulva a köteleken.

Leeresztik a földre, eloldozzák. Ő meg nyomban:

— Orvosságot!

Mennek sorban, adakoznak neki. Ki pénzt ad, ki ennivalót. A segédei meg az elektromos kutya segítenek összeszedni az ajándékokat.

— Beteg vagyó-o-ok! Bete-e-eg! — visítja Amonyja gyászosan.

Hányják a keresztet az emberek, hajlonganak. Keresztet vet Marfusenyka is, meghajol a szent előtt. Kade kék szeme megállapodik a szatyrán, amiben a kenyér van meg a mahorka. Odajön egy széles vállú segéd zsákkal, s némán kinyitja a zsák száját Marfusa és Zina előtt. A lányok meg engedelmesen beléeresztik a zsákba, ami csak a kezükben van.

— Beteg vagyó-o-ok! Bete-e-eg! — visítja Amonyja, de úgy, hogy sokan fölzokognak a tömegben.

Indul aztán tovább a szent: lefelé a Malaja Bronnaján. Tódul utána a tömeg. Zina meg Marfusenyka csak a szemükkel követik, s dermedten állnak.

Fütyült a rendőr, elengedte a fölgyült autókat. Fölocsúdtak a gyerekek: vissza kell menni a boltba. Marfusának nyolcvan kopejkája maradt a rubelből, de Zinánál nincs már több, csak három kopejka.

— Meg kell mondani a szüleimnek — gondolkozik Zina.

— Fölhívhatom őket a tiéden?

Zinkának mindig le van merülve a csevegője.

— Tessék. — Marfusa leveszi a füléről a csevegőjét, odaadja Zinkának.

Zinka fölteszi a vörös-barna csevegőt a saját fülcimpájára.

— Alconost, kettő, kettő, kilenc, negyvenhat, ötven, nyolc.

Zinkáké családja a legolcsóbb távbeszélő szolgáltatónál van — az Alconostnál. Marfusáké a Szirint használják. De nem azért, mintha Zavarzinék sokkal gazdagabbak lennének Smerlinéknél. Csak épp fél évvel ezelőtt Marfusa apukája a Kommunikációs Palota egyik irodavezetőjének készített egy ikonsekreényt a Megváltóval és az apostolokkal. És annyira megtetszett az ikonsekreény az irodavezetőnek, hogy kilenc hónapra ingyenesen fölvetette Zavarzinék családját a Szirinhez.

— Anyu! Odaadtam szent Amonyjának mindent, amit vettem — mondja Zina.

— Hogy te milyen buta vagy — hallani a választ. — Apád vodka nélkül be nem ereszt a küszöbön.

— Csak három kopejkám maradt.

— Akkor abból veszed meg!

Fölsóhajt Zinka, és visszaadja a csevegőt.

— Na, akkor muszáj lesz elmennem a Puskin térre. Dalolni kell, nincs más. *A búcsú óráját* fogom énekelni. Tán csak adnak érte egy kis üveg vodkára valót.

— Menj csak, Isten veled — bólint Marfusa, ő maga meg indul vissza a boltba. Zinkának nem először kell koldulnia. És Marfusa nem adhat neki kölcsön, nem szabad.

A boltban közben még nagyobbra nőtt a sor — karácsony utolsó napján mindenkinek fogytán az ennivalója. És a csuda vinné el: egy árva ismerőst se lát a sorban. Nincs mit tenni — kívárta Marfusa a sorát, és megint ott áll a széles derekú Hoprov előtt.

— Egy fehér cipót, negyed kiló fekete kenyeret és egy csomag mahorkát kérek.

Hunyorog hájas szemével a boltos:

— Hé te! Hisz az előbb voltál itt, szitakötő! Nem volt tán elég a szüleidnek? Megették a kenyeret, elszítták a dohányt?

— Jaj, dehogy, Paramon Kuzmics. Csak mindent odaadtam szent Amonyjának.

Megvakarja vörös szakállát Hoprov:

— Ejha! Okos leány vagy. Istennek tetsző dolgot cselekedtél.

Aztán szép lassan beledugja kezét a cukorkás dobozba, és ad belőle néhány szemet Marfusának:

— Fogjad!

— Köszönöm szépen.

Fogja Marfusenyka a cukorkákat, a kenyeret és a mahorkát, és siet haza egyenest. Beledug egy cukorkát a szájába, szopja, de közben szaporázza, s épp csak befordul a mellékutcába a Malaja Bronnajáról, amikor a sarokház földszintjéről visítást hall a nyitott kisablakon át:

— Jaj, ne! Többet nem csinálok ilyet! Jaj! Jaj! Soha többet!

És fütyöl, csattog a vessző. Lassít Marfusa, megáll.

— Jaj, soha többet! Jaj, ne! Soha többet!

Egy kisiút vesszőznek. Fütyöl a vessző, csattog a meztelen fenéken. Az apja veri. Marfusát sose veri az apja, csak az anyuska.

De ő is ritkán, hála Istennek. Utoljára karácsony előtt, amikor Marfusa ügyetlensége miatt két csík drága kokoskát elfújt a huzat. A konyhában ült aznap este anyuska apuskával, mögöttük a dolgos nap, és már előkészítettek három csík kokoskát maguknak, amikor Marfusa épp kivitte a szemetet, és teljesen kitárta az ajtót. A konyhában meg épp nyitva volt a kisablak, a csuda vinné el. És befújt a szél a betört ablakon át a lépcsőházba, úgy-hogy szállt a kokoska szerte a sarkokba. Hú, hogy visított apuska meg a nagypapa. A nagy rögtön tépni kezdte Marfusa haját. Anyuska meg szó nélkül lefektette a nagy ágyra, és jól elverte a fenekét ugrókötéllal. Marfusa sírt, a nagypapa meg az apuska meg közben ríttak-másztak a konyhában, az ujjukat nyalogatták, szedték össze a fehér port...

Bement Marfusa a lépcsőházba, ott meg három koldus piál a radiátornál. Kiterítettek maguk elé egy újságot, az *Újjászületést*, és szétrakosgatták rajta, amit reggel összeszedtek, és rágnak, és isszák hozzá üvegből a házipálinkát. De nem helybéli koldusok, meg ránézésre nem is moszkvaiak. Egyszóval jöttek. Az egyik öreg, galambösz hajú, a másik fekete, zömök, de mindkét lába hiányzik, a harmadik meg egy kamasz. A pálinkát alighanem a kínaiaknál vették a Puskin téren: *puha* az üvege.

— Szervusz, kislány, jó egészséget — mosolyog rá az öreg.

— Erőt, egészséget a bácsinak is — motyogja Marfusa, és elmegy mellettük.

Már elindult fölfelé a lépcsőn, amikor eszébe jutott: szólni kell a házmesternek. Mert hisz mindenféle koldusok vannak. A tizenötös házban karácsony elején beengedték a betlehemeseket, azok meg végigmentek három lakáson gázpisztollyal, és három zsákot telipakoltak mindenféle holmival. A jöttek koldusok a legjobb esetben csak a lépcsőre piszkítanak, de az is lehet, hogy ellopnak valamit. Becsönget Marfusa a házmesterhez a második emeleten. A házmesterné nyit ajtót, csavarókkal a hajában, szópókás cigarettával a szájában:

— Mi kéne?

— Ott lent koldusok vannak, és pálinkát isznak.

Elhadarta, aztán már futott is fölfelé. Mikor fölért az emeletükre, kihajolt a törött ablakon: no, vajon mi fog történni? Alig telt el egy perc, nagy zaj támadt odalent, s csapódott az ajtó:

— Jaj, édes jó anyám!

Kibucskázik az öreg a lépcsőházból, fogja a fenekét, aztán a fiú rohan kifele, utánuk meg a nyomorék szökdécsel a vasalóin. Végül: a házmester Andrejics az elektromos doronggal. Célzott, beleeresztett egy kék villámot a nyomorék fenekébe. Fölvisított a nyomorék, elkáromkodta magát:

— Hogy a jó büdös kurva anyádat!

Fenyegeti a házmester:

— Mindján a vöröset is beléd eresztem! Aztán viszlek a rendőrségre, a szemtelen mindenségit neki!

Fölkapja az öreg meg a kamasz a nyomorékot, cipelik magukkal. Az udvaron meg visítoznak a fiúk utánuk, hógolyókkal dobálják őket. Kiköp a vörös orrú Andrejics a hóra, összecsupja a dorongot, visszamegy a lépcsőházba.

A nagy és a kicsi

A nagy és a kicsi

Hasznos dolgot cselekedett, állami dolgot. Elégedetten nyomja meg a csengőt Marfusa. A nagyí nyitja ki az ajtót, s reszket dühében:

— Hol a csudába’ lófráltál, bestia?!

A papus meg épp jön ki a mosdóból, és ránevet a nagyí vállá fölött:

— Hol, hol? Valami kis barátnőddel fecserésztél, igaz-e?

Az apja komoran szólal meg a konyhából:

— Marfát csak a halálért szabad elküldeni.

— Láttam szent Amonyját — mentegetőzik Marfusa.

— Itt emelték föl nem messze, aztán meg orvosságot kért. Én meg odaadtam neki a kenyeret meg a dohányt. Mindent újból meg kellett venni. Csitul erre a nagyí, már csak dörmög a bajsza alatt:

— Leszállt a kegy reája…

— Na és mit látott? — kérdezi a papus.

— Sztreleceket fognak szorongatni.

— Isten neki, fakereszt — legyint anyuska, és elveszi a kenyeret Marfusától.

— Azoknak akkor se lesz kevesebb — morogja apus.

— De nem ám, az egyszer biztos! — mondja a papus, és rágyújt.

— Hogy micsoda nagy lett a pofájuk, mióta nincsen háború — mondja ásítva anyuska, kibontott hajjal, kilesve a fürdőszobából. — A piszok Voronyin három Mercivel jár. Na, üljetek le reggelizni…

Imádkoztak közösen Szent Miklóshoz, aztán megreggeliztek: zabkását ettek tejjel, kínai teát ittak fehér kenyérrrel és almalekvárral. Marfusa apja pizsmogott kicsit a cigarettatárcával, aztán ment a Miusszkaja térre, eladni őket. Anyuska meg a nagymama a templomba mentek. Papus elment szánkóval az Arbatra tűzifáért. Marfusa meg otthon maradt — mosogatni. Elmosta a tányérokat és a csészéket, aztán kimosta és kivasalta az iskolai gallérjait. Utána meg leült az okoskával *guocáj*² játszani. Ebédig játszott, de csak nem találta meg a *baojiant*.³ Nem a várban kell keresni, hanem a föld alatt, ahol az agyagkatonák állnak, aztán meg fölélednek és vergődnek, aztán kimásznak a föld alól, és kúsznak-másznak a határaink felé. Amíg verekszik velük az ember, kéken fénylik a *baojian*, amikor meg legyőződ őket, rögtön eltűnik. Na, akkor aztán próbáld megtalálni! De Kolka Baskircev elmesélte, hogy amint megtalálja az ember a *baojiant*, rögtön az összes ellenség holtan esik össze, a fiatal Uralkodó pedig feleségül veszi Szun Jun hercegnőt, és a lányoknak van még egy *ág*: az esküvő. Az nagyon szép, mesélte, a menyasszony hat különböző ruhában van, és azután is van még egy *ág*, de az már tiltott: hogy miket művelnek a fiatalok éjszaka a hálószobában. Ezt *szigorúan* tilos megnézni! És Marfusa meg nem nézné a világ minden kincséért. De a fiúk, akik megtalálták a *baojiant*, ők megnézik…

A nagy és a kicsi

A nagy és a kicsi

Eltelt még két óra, megint kakukkolt a falióra. Visszajött a templomból anyuska a nagyival, meghozta a papus a fát a szánkóval, meg apuska is megjött a térről, boldogan: három cigaretatárcát is eladott. Ez aztán az öröm! És fogta magát, vett a patikában öt gramm kokoskát. Szíttak belőle anyuskával, házi sörrel leöblítették, és maradt egy kicsi a nagyinak meg a papusnak is. Apuska mindig mogorva, egyedül csak a kokoska tudja fölvidítani. Mintha más ember válnék belőle olyankor — cserfes, heves, nyughatatlan. És amikor apuskát így elfogja a hév, rögtön dalolni kezd: az *Őszt*, az *Alig aludtam az éjjelt*, a *Fényes sólyom a hóbant*, a *Kicsiny búbanatot*, a *Vitéz Hazbulatot*. Beültek hát a konyhába anyuskával meg a papussal énekelni. És úgy daloltak, hogy a könnyük is kicsordult, mint mindig. Marfusa azalatt befalt egy halom meleg kását, és fölment az iskolai Fára, megnézte, milyen órák lesznek holnap.

1. Matematika	
2. Kínai nyelv	
3. Isten Törvénye	
4. Oroszország Története	
5. Munka	
6. Kórus	

Hat órája lesz. Elég sok.

Az Isten Törvényét régóta kedveli Marfusa, az orosz állam történelmét tiszteli, a kínait szorgalmasan tanulja, a munkán mindig ügyes, énekelni szépen énekel, de a matematika… Nehéz tudomány az Marfusának. És a tanár, Jurij Vitaljevics se egyszerű ember. De mennyire nem az! Magas, sovány, vékony, mint a *baojian*, és szörnyen szigorú. Még elsőben, amikor a számtant tanulták, Jurij Vitaljevics egyre csak azt ismételtette a recsegős hangján, miközben járkált a teremben: „A számtan, gyerekek, nagy tudomány.” Na, a matematikáról meg már nincs is mit mondani… Hej, de nehezen megy Marfusának: már tizennyolc-szor állította a sarokba Jurij Vitaljevics, hétszer letérdeltette, négyyszer száraz borsóra.

Lapozgatta Marfusa a gyűlöletes matematika-tankönyvet, aztán becsukta, visszatette a polcra. Vannak szörnyű tanárok. De vannak jók is, melegszívűek. Ott van például a testneveléstanáruk, Pavel Nyikityics: ha csak rád néz, mintha megajándékozna egy tízrubelessel. A legjobban azt szereti, ha futnak a lányok. Ötszáz százseny a hosszútáv, ötven a rövid. Nyáron pólóban, télen sítalpon. A lányok futnak, ő meg biztatja őket:

— Hajrá! Hajrá!

Marfusa rövid távon szeret futni — hosszú a lába, füрге. Kétszer már kerületi versenyen is volt. Negyedik lett meg hatodik.

Bóklászott az interdán, aztán csak megint nekiállt guocájozni. És el is röpiült az idő estéig: négy óra, öt, fél hat. Na, akkor aztán ficánkolni kezdett Marfusa szíve: mindjárt! Fölöltöztette az anyukája, szép ruhát adott rája, fehér pehelykendőt kötött a fejére, és áldó keresztet vetett:

A nagy és a kicsi

A nagy és a kicsi

— No menjél, kisleányom!

Kiment Marfusa az udvarra, s csak úgy kalapált a szíve. Már mennek az udvaron a szépen fölöltözött gyerekek mind a hat lépcsőházból. Ott van Zoja Bolsova, Sztaszik Ivanov, Szasa Guljajeva, Maska Morkovics, Koljaha Kozlov. Velük ment ki Marfusa a Bolsaja Bronnajára. Ott meg már más gyerekek is mennek, százan is, ezren is talán! A Puskin téren befordult a Tverszkajára Marfusa — és az egész Tverszkaja gyerekekkel van tele! Hatalmas tömegben mennek a gyerekek a Tverszkaján a Kreml felé. Felnőtt szinte nincs is közöttük, meg nem is szabad, hogy legyen. Ők már megkapták a maguk ajándékát. A gyerekek tömege mellett lovas rendfenntartók haladnak. Megy Marfusa a tömegben. Majd kiugrik a szíve örömeiben. Egyre lassabban halad a gyerekfolyó, egyre több gyerekpatak ömlik bele a mellékutcákból. De itt is van már a Manyeznaja tér. A tömeggel együtt átment Marfusa a téren. Még egy lépés, még egy, még egy — és Marfusa csizmácskája már a Vörös tér kövét tapodta. Lassú léptekkel halad a tömeg, kúszik, mint egy hatalmas hernyó. A Vörös tér van Marfusa lába alatt! Mindig eláll a lélegzete ezen a téren. Itt tüntetik ki Oroszország hőseit, itt végzik ki az ellenségeit. Még egy pillanat — s fölzengett a Szpasszkaja-torony: hat óra! Megállt a gyermekfolyam, megdermedt. Elcsitult a zsvíaj. Körben kihunytak a fények. És fönt, a téli felhőkön fölfényllett az Uralkodó hatalmas arca.

— SZERVUSZTOK, OROSZORSZÁG GYERMEKEI! — dübörgött a hangja a tér fölött.

Kiabáltak a gyerekek válaszul, ugráltak, integettek. Ugrált Marfusa is, s gyönyörködött az Uralkodóban. A felhőkről mosolyog, melegen néznek le kék szemei. Milyen gyönyörű Oroszország Uralkodója! Milyen szép és jóságos! Milyen bölcs és kedves! Milyen hatalmas és legyőzhetetlen!

— KÖSZÖNTELEK BENNETEKET, KRISZTUS SZÜLETÉSÉNEK ÜNNEPÉN, OROSZORSZÁG GYERMEKEI!

És hirtelen, mintegy varázsütésre, a felhőkön át, az Uralkodó arcán át vörös léggömbök ezrei ereszkednek lefelé. És mindegyik léggömbhöz egy fényes doboz van kötve. Kapdossák a gyerekek a dobozokat, ugrálnak, húzzák a léggömböket magukhoz. Elkap Marfusa is egy léggömböt, mely leereszkedett az égből, magához öleli a dobozt. Körülötte is mindenkinek jut doboz.

— LEGYETEK BOLDOGOK, OROSZORSZÁG GYERMEKEI! — zúg az égből a hang.

Mosolyog az Uralkodó. És eltűnik.

Örömkönnyek csordulnak ki Marfusa szeméből. Szípig, kecskebőr bundájához szorítja a dobozt, úgy megy a tömeggel a Vasziljevskij-lejtőhöz a Szent Vaszilij székesegyház mellett. És amint kicsit ritkul a tömeg, türelmetlenül kibontja a fényes dobozt. És lám, mi van benne — egy cukor Kreml! A fehér falú Kreml pontos mása! Tornyokkal, templomokkal, Iván cár harangtornyával! Az ajkához szorítja Marfusa a cukor Kremlt, csokolja, nyalja…

A nagy és a kicsi

A nagy és a kicsi

Késő éjszaka fekszik Marfusa az ágyacskájában, ragacsos markában a Szpasszkaja-tornyot szorongatja. Kényelmes Marfusának is a steppelt paplan alatt, meg a toronynak is a kisleánymarokban. Csak a torony teteje áll ki a markából, rajta a kétfejű sassal. Besüt a hold a zúzmarás ablakon, csillog a kétfejű cukorsason. Nézi Marfusa a cukortól szikrázó sast, és szemhéja elnehezedik a fáradtságtól. Micsoda nap volt! Csodálatos, boldog nap!

Ünnepi hangulat volt az este Zavarzinéknál: az asztalra állították a cukor Kremlt, gyertyákat gyújtottak, nézték, csodálták, s beszélgettek közben. Aztán kalapácsot hozott apuska, és darabokra törte a Kremlt — hogy mindegyik részre egy-egy torony jusson. És Marfusenyka szétoztotta szüleinek, nagyszüleinek a kreml-i tornyokat: a Borovickáját az apjának adta, a Nyikolszkaját az anyjának, a Kutafját a nagypapának, a Troickaját a nagymamának. És a családi tanács úgy döntött, hogy az Oruzsejnaja-tornyot nem eszik meg, hanem megvárják vele Marfusa öcsikéjének a születését. Hadd egye meg ő, s az orosz vitézek ereje szálljon belé. De a Kreml falait, a templomokat és Iván cár harangtornyát megették, és kínai teát ittak hozzá…

Marfusa lehunyja szemét, aztán szájába dugja a kétfejű sast, a nyelvére teszi, és nyalja.

Boldog álomba merül.

És álmában cukorból van az Uralkodó, és úgy ül fehér lován.

(M. Nagy Miklós fordítása)

^[1] Guocáj: államhatár. (kínai) Négydimenziós számítógépes játék, amely a 2027-es ismert események után vált népszerűvé Új Oroszországban

^[2] Baojian: kard. (kínai)

Kemény István

Endymion álma

Patain egyáltalán nem látszott, hogy haldoklik a felesége. Ahogy ezelőtt sem látszott rajta soha, hogy érdekelné, mit tudnak a hallgatók a magánéletéről. Pedig a főiskola hallgatói rengeteg mindent tudtak Patai magánéletéről, többet tudtak róla, mint a főiskola összes többi tanárának a magánéletéről együttvéve. Magától Klárikától tudtak róla, részletesen, naprakészen, és ezer éve. Ezer éve volt ugyanis a főiskola dékáni hivatalának a vezetője Patai felesége, Klárika. Ivott, mint a kefekötő, füstölt, mint a gyárkémény, és gyűlölte Patait, mint a pestist. Ez a három szenvedélye volt. Ezer éve szidta és gyalázta a hallgatóknak Patait a dékániban. Már a beiratkozó elsőéves lányoknak elmondta minden évben, hogy az ő férje még a legyet is röptében, és nagyon vigyázzanak vele, mert a legtöbb nőjét itt szedi össze a főiskolán. Ahogy öregedett Patai, úgy vált ez a figyelmeztetés egyre röhejesebbé, és vált egyre biztosabbá, hogy Klárika valójában dicsekszik a férje hódításaival, ez az élete értelme, és ha Patait egyszer majd végleg elunják a nők, Klárika abba fog belehalni. De most, hogy tényleg haldoklott, csak annyi volt biztos, hogy haldoklik, a Klárika haldoklik, igen, a dékánis Klárika — mert Patain az égvilágon semmi nem látszott. Csak a szokásos vigyor. Talán még szélesebb is a szokásosnál. Ki ne arra gondolna, hogy örömeiben vigyorog?

Részlet a Magvető Kiadónál az Ünnepi Könyvhétre megjelenő *Kedves Ismeretlen* című regényből

Amikor kiül a katedrájára, egy percig mindig csak vigyorog, és járhatja a vigyorát a hallgatóságon. De most talán még szélesebb volt ez a vigyor. Talán még szórakoztatta is, hogy jelen esetben ez a katedra egy igencsak primitív építmény: áll egyrészt egy közönséges tábori székből, két jókora hangfalból, amiken egy kétcolos fenyődeszka van keresztülfektetve (ezek képezik a tanári asztalt), az előadóterem pedig nem más, mint egy nagy, katonai ebédlősátor. Patai elégedetten vigyorgott: a tábori körülmények láthatóan tökéletesen megfeleleltek neki arra, hogy megtartsa első előadását az őszi szemeszterben.

Az évfolyam, a kecskeméti tanárképző főiskola budapesti kihelyezett tagozatának (mert ilyen is volt) első évfolyama persze nem örült annak, hogy öneki ezen a héten bárki is előadást tartson. Szeptember első hete hagyományosan gyümölcszedő tábor volt, ismerkedési céllal, délelőtt munka, délutánonként neves szaktudósokat hívtak előadni, esténként pedig ivászat volt és diszko. A félév igazából mindig csak egy héttel később indult be, már a belvárosban, a főiskola épületében. Valódi tanítás addig nem volt. Patai ezt a rendszert rúgta fel azzal, hogy ultimátumszerűen előadást hirdetett a nagy ebédlősátorba a tábor elfoglalása utáni napon, hétfőn délelőtt fél tizenegyre. Azért ilyen későre, hogy reggel héttől legyen még idő barackot szedni is, ő maga pedig beérjen délutánra Klárikához a Kútvölgyi úti kórházba. Az évfolyam csöndben lázongott ugyan, másfelől azonban őszintén kíváncsi volt a hírhedt Pataira. Felsőbb éves patronusaink jó alaposan előkészítettek rá minket hajnal óta, barackszedés közben.

Véleményük szerint Patai belső emigrációban van. Hát ez nem látszott rajta.

Fullasztó hőség volt a sátortető alatt, pedig oldalt fel volt szíjazva a ponyva, hogy járjon a levegő. Járt is, hozta is a homokot. Recsegett a fogam között.

Patai körbejárta a tekintetét a hallgatóságon, lefújta a homokot a mikrofonról, majd belekrárogott.

— Mélyen tisztelt hallgatóim! — kezdte gúnyosan. — Minden emberi társadalom a kölcsönös hazugságok bonyolult szövevénye. Forrón szeretett szocialista társadalmunk sem kivétel ez alól. Itt vannak például maguk és én. Maguk azért ültek be életük első főiskolai előadására, hogy a végén diplomát szerezzenek, de az, hogy miféle tudományágból, igazából édesmindegy volt maguknak. Így sikerült. Ezért ücsörögnek most itten, és tesznek úgy, mintha feszülten figyelnének énrám, aki mélyen tisztelt hallgatóimnak neveztem, holott sem nem mélyen, sem nem sekélyen, sem pediglen semmilyen szempontból nem tisztelem magukat.

Kis szünetet hagyott Patai az elégedetlen morajnak, ami nem hangzott fel. Másodéves főiskolások már felmorajlottak volna, de itt jámbor elsőévesek ültek, akik még nem tudták, hogy a főiskola alacsonyabbrendűségére céloz Patai csúfondórosan. Mert a főiskolán többnyire csalódott hallgatók ülnek. Nem vették föl őket az egyetemre, egy-két pontjuk hiányzott hozzá, és így kerültek ide a főiskolára, amit második lehetőségként írtak be a felvételi lapra. A főiskolai diplomájukkal majd

felső tagozatos általános iskolásokat taníthatnak, a legszörnyűbb életkorban lévő kamaszokat, de ez hagyján azokhoz a lesajnáló pillantásokhoz képest, amiket majd azoktól fognak kapni egész hátralevő életükben, akiket a bölcsészkarra vagy a természettudományi karra vettek föl, mert egy-két ponttal többet szereztek, vagy jobb volt a protekciójuk, és ezért ők a bölcsész- vagy tétékás diplomájukkal gimnáziumokban vagy egyetemen taníthatnak majd, és mindig lenézhetik a főiskolásokat. A főiskolai tanárok és diákok úgy védekeznek a komplexusaik ellen, hogy jó erős főiskolás öntudatot alakítanak ki, mely szerint valódi tudást csakis a főiskolán lehet szerezni, ellentétben például az egyetem bölcsészkarával, ami nagyképű, műveletlen *kultúr*bunkókat képez. De ilyenkor, az első év első délelőttjén, az ismerkedési est másnapján a barackszedő táborban még nem alakul ki ez a főiskolás önértzet, még csak szerelmek alakulgatnak, vagy semmi.

— Mondom, egy mákszemnyit sem tisztelem magukat, de hozzátennem, hogy ez még változhat. Mondjuk úgy, érzelmileg telítődhet a viszonyunk az együtt töltendő hónapok során. Kiválóan tudok például utálni, megvetni, pikkelni. Bosszúállásban pedig páratlan vagyok. A fiatalokat utálom. Ugyanezek a jellemhibák csírájukban magukban is megvannak, de maguk szerencsére nincsenek abban a helyzetben, hogy érvényt szerezhessenek nekik. Vagyis hogyha az együtt töltendő tanév során netántán! nem jönnek ki jól egymással, akkor maguk kénytelenek lesznek fogcsikorgatva, de csendesen áskálódni ellenem, amit persze nem ajánlok maguknak. Most pedig, hogy nagyjából tisztáztuk, mit várhatunk egymástól, térjünk vissza a jó öreg formaságokhoz. Engedjék meg, hogy bemutakozzam. Patai Péter a nevem. Feltételezem, hogy hallottak már rólam. Én fogom maguknak előadni a dialektikus materializmus című tantárgyat, leánykori nevén a filozófiát. Maguk jönnek. Mutatkozzanak be. Mindegyikük hat másodpercet kap, hogy felálljon, körbeforduljon, és szép hangosan elkiáltsa a nevét. Ez körülbelül tizenöt percig fog tartani. Feltéve! feltéve, ha mindenki itt van! Ha viszont — teszem azt — az évfolyam egyharmada hiányzik, ami szemmel láthatóan megfelel a valóságnak, az idő lerövidül tíz percre. Ennyi esélyt kapnak azok, akik — eggyelőre! — nincsenek itt! Ha tehát akad maguk között olyan egyén, akinek az agyában egyfajta betyárbecsület párosul bizonyos haveri jólinformáltsággal, akkor az illető, miután saját maga itt bemutatkozott nekünk, szépen körbeszaladja a barakkokat, illetve átrohan a faluba a másnapos kollégákért. Aki ugyanis nincs jelen az évfolyamból a bemutatkozás végére, az kimondottan rossz esélyekkel indul a félévi vizsgán. Pontosabban fogalmazva helyből utóvizsgára utasítom.

— Tanár úr, és ha valaki beteg?

— Nem hallottam a nevét.

— Halász Attila.

— Álljon fel, és forduljon körbe! Köszönöm. A kolléga fontos kérdést tett fel. Orvosi igazolást elfogadok. Maga folytassa ott hátul!

— Mágor István.

— Madarász Zsuzsa.

Patai minden névhez beírt valamit a névsorba. Hátulról kezdi, gondoltam. Én leszek a hetedik. Legalább túl leszek rajta. Halász Attila stréber vagánysággal elrohant a lógókért, ahogy Patai elvárta. Mágor István és Madarász Zsuzsa szintén.

— Mírza Judit.

— Heves Judit.

— Rusznyák Judit.

Én jövök.

— Krizsán Tamás vagyok.

— Nincs szükség létigére, Krizsán úr. Krizsán Tamás. Kész, passz. Ne üljön le, forduljon körbe. Mutassa meg magát. Úgy ni. Leülhet. Ja, várjon csak, kolléga, még egy kérdés: magának nincsenek ismerősei a kocsmában?

— Nem hiszem.

— Nem hiszi, vagy nem tudja?

Legyintett, hogy üljek le. Tovább folyt a bemutatkozás.

— Provokál — szólalt meg mellettem egy nagydarab szóke fiú, miután Bárány Mihály néven bemutatkozott, a nyakában nagy kereszt. — Geci bolsi. Vigyázz vele.

Ő se indult el riasztani a többieket.

— Mai, egyúttal első előadásommal szeretném letörni a szarvukat. A pökhendi, fiatalos gögöt szeretném letörölni az ábrázatukról. Ne igazgassák a vonásaikat, úgyis hiába. Engem úgysem tudnak átejteni, maguk pedig nem tehetnek róla. Maguk nem tehetnek semmiről. Ezt írja föl a mélyen tisztelt hallgatóság nagy betűkkel: mi nem tehetünk semmiről! Megvan? Húzzák is alá szépen. Két vonallal. Nem tehetnek semmiről, mondom, de nem csak maguk. Én magam sem tehetek semmiről, bár ezt maguk úgysem fogják elhinni! Egy óra múlva én beülök a szolgálati Zsiguliba, és elmegyek innen, maguk meg elkezdenek majd sügni-bügni-heherészni, hogy ná, ez mostán mi vót, bázd meg? Részeg volt ez a Patai, vagy örült, vagy provokál? Egyáltalán kicsoda ez? Kérdezgetik majd a felsőbbéveseket, kikeresik az általam írt jegyzetet a kari könyvtárból, áttekintik eddigi pályafutásomat. Előre megmondom maguknak: cifra dolgokat fognak megtudni rólam. Annyira cifrákat, hogy joggal feltételezik majd, hogy én — ellentétben magukkal — igenis tehetek valamiről. Sok mindenről tehetek, sőt talán még vér is tapad a kezemhez, mondhatjuk úgy is, hogy történelmi felelősség terhel engem. Magyarán egy vén bűnös vagyok. Ezeket fogják majd gondolni, és nem is gondolhatnak mást. Mondhatjuk úgy is: szükségszerű, hogy ezt gondolják rólam. Maguk durván számolva húsz évvel ezelőtt születtek, én viszont pontosan hatvannyolc esztendeje, harminckét napja és kilenc órája. Ha utánaszámolnak, felnőtt voltam a két viláégés között, és ha olyan szemtelenek, hogy az első magömlésem évét is megtippelik, akkor hozzávetőlegesen az ezerkilencszázhuszonötös évet kapják eredményül. Márpedig maguknak, ha van valami a fejükben és a szívükben — igen, jól hallották: a szívükben is! Igen fontos szerv! —, gyanakodniuk kell az én korosztályomra, ahogy az derék fiatalokhoz illik. Szükségszerű, hogy egy gonosz eszmékkel fertőzött, többszö-

rösen korrumpálódott, gerincét és egyéb szerveit veszett korosztály képviselőjének tartsanak engem, már csak azért is, mert különben nem ülhetnék ezen a katedrán maguk előtt. Abból indulok ki, hogy ezt is gondolják rólam, mert egyelőre semmi okom, hogy ne tartsam magukat derék fiataloknak — persze ennek a vélekedésemnek semmi köze a tisztelehez.

Patai vigyorgott, elhallgatott. Sétáltatta a tekintetét az arcon. Keze karba téve. Hintázott a székén. Semmi jele nem volt, hogy haldoklik a felesége.

— Geci bolsi — bólogatott a nagy, szóke fiú.

Nem láttam eddig, de úgyse ismerek senkit. Ez igaz. Engem se ismernek. Ez is igaz. Ettől ismerkedő tábor az ismerkedő tábor. Igaz, az éjjel lehetett volna ismerkedni, de én aludtam. De nem is kéne itt ismerni senkit. Gerda szerint jobb, ha nem a főiskoláról szerzem be a baráti körömet. De akkor persze honnan?

— Mégis: örömmel jelenthetem maguknak, hogy Én Sem Tehetek Semmiről! Sőt, többet mondok: Joszif Visszárionovics Dzsugásvili sem tehet semmiről, és még többet mondok: az égegyadta világon nem tehet semmiről még maga Ádolf Hitler sem! Zsonganak-bonganak, igazuk van. Hát ugyan mégis, ki más tehet valamiről, ha nem maga Ádolf Hitler?! Jól értették. Senki! Nem! Tehet! Semmiről! De hát miért, kérdezik tanácstalan képpel. Megmondom maguknak. Mintegy ötmillió évvel ezelőtt a körülmények szerencsétlen összjátéka folytán elkezdődött egy kínosnak mondható folyamat, az embernek az ő kiemelkedése az állatvilágból. Ennek bizonyos jeleit saját magukon is tapasztalhatják: két lábon járnak, és kóros méretű agykoponyával rendelkeznek. Ne legyenek illúzióik ezzel a kasznilval kapcsolatban: az emberi agy belátható időn belül el fogja pusztítani önmagát. Ne reménykedjenek az atomháborúban — gondolatnak lapos, megoldásnak pedig túl gyors, mondhatni humánus megoldás volna. Nem lehet ilyen könnyen megúszni egy civilizáció, pláne egy egész faj! teljes pusztulását. Szó sem lesz erről, kedves hallgatóság! Háborúra kell felkészülnünk, kérem szépen, szép, hosszú és vesztes háborúra, az emberi ész és az emberi lélek vívja majd meg ezt a háborút egymással. A lélek retteg az észtól, az ész pedig a lélektől viszolyog. Az a fajta ember, aki az agyától fél jobban, előbb-utóbb leszoktatja magát a gondolkozásról, az a fajta viszont, aki a lelketől, hát az — hm —, hát igen, az a fajta ember is leszoktatja magát a gondolkozásról. Végso soron mindenképpen egyfajta, az agyat kellemes álmokkal manipuláló gépesített társadalom jön létre. Majd pedig a semmi, drága barátaim. Az a bizonyos nagy büdös semmi! Nem részletezem ezt a folyamatot, de megnyugtathatom magukat: ez nem a távoli jövő problémája. A nyugati technika és tudomány mai tendenciáit véve alapul száz éven belül eljutunk a nagy büdös semmiig.

— Nyugati, mi?! — dörmög a szóke. — Kezded már, geci!

— Haldoklik a felesége, Misi! — szól rá a szókére egy szép, kerek arcú lány Misi iránti hódolattal a hangjában. — Ne legyél már ilyen bunkó.

— Ha pedig a keletieket, százharminc év is beletelhet. Nincs remény, tisztelt hallgatóság.

Patai vigyora eléri legnagyobb szélességét. A szóke legyint. Sörösüveget húz elő a láda alól, amin ül, és gyorsan meghúzza. Honnan ilyen tájékozott a szóke? Most veszem észre, hogy a szóke részeg.

— Maguknak nem esik jól ilyeneket hallani, mert mint mondtam, előfeltevésem szerint derék fiatalok, noha az a sanda, kétes szándék máris belefészkelte magát az agyukba, hogy általános iskolai tanárok lesznek. Nem is hisznek nekem, mert egyrészt eddigi tanulmányaik során az úgynevezett humanizmus jószándékú maszlagával töltötték meg a fejüket, másrészt pedig zsenge koruknál fogva az emberi létnek csak az előnyeit tapasztalták. Békében és viszonylagos jólétben nőttek föl. Mármost, egy ilyen jövő biztos tudatában mi a fene dolga lehet maguknak, mint a jövő értelmiségének? Megmondom: a társadalom hajóját a végpusztulás biztos révébe kormányozni. Ehhez majd meg kell tanulniuk hazudni, csalni, lopni, és a rendelkezésükre álló kisszerű díszletek között ölni is. Ne legyenek illúzióik saját magukról: menni fog! Elhíhetik nekem: én háromszor annyit éltem, mint maguk, így módomban állt az emberi lét néhány állatiasabb velejáróját a saját bőrömön érezni, patetikusan fogalmazva: vér tapad a kezemhez.

Patai elégedetten körülnézett.

Ebben az időben nemhogy botrányok nem voltak, de a botrány szó sem működött. Pihent. Mégiscsak együtt ült itt százötven, mégiscsak válogatott, jó eszű húszéves, és egyikükben sem merült fel a gondolat, hogy mi itt most egy országos, de lehet, hogy világraszóló botrány részesei vagyunk. Az, hogy valami nincs rendben ezzel az előadással, persze mindenkinek eszébe jutott. De maga a botrány szó nem. Vagy legalábbis senki nem mondta ki. A legtöbben azzal nyugtatták meg magukat, hogy Patainak haldoklik a felesége, és nyilván ezért beszél a lényegről.

Én egyszerűen azt gondoltam, hogy egy főiskolai filozófiaelőadás nagyjából ilyen. Mert egy filozófiai előadás-sorozatot nem lehet eléggé bombasztikusan elkezdeni. A professzorokról úgyis azt hallottam otthon, hogy mind bolond vagy titkos alkoholista. És Patai létezéséről sem ma reggel értesültem először. Azon lepődtem meg inkább, hogy most és itt a saját szememmel látom.

Az előadás után megszöktem a táborból.

Nemeuklideszi *Bartis Attila* bagatellek

(négy bagatell)

1.

A peronról már csak valami maradék visszfény látszott a délutánból, ahogy a jéggé dermedt hegygerinceken siklik a Marosvölgy felé. A forgalmista megvárta, amíg az öregasszony leszedi a két kosarat meg a zsákokat, aztán intett a mozdonyvezetőnek, hogy indulhat tovább. Felszálló nem volt.

A munkaszolgálatos katonák betonbarakkja előtt egy hordóban tűz égett. A posztókabátos űr a bajonettel bedöfött a lángok közé, kiemelt egy félig szenes tuskót, rágyújtott, visszadobta. Hűvös van, rövidíteni fogunk, mondta apám, és a töltés mentén elindultunk a négy-húszas személy nyomába, végig a barakkosor előtt, ami szabálytalan volt ugyan, de az űr látta, hogy apám gyerekekkel van, és csak rövidít.

A sorompónál már vaksötét volt. Fent a magasban, valahol a vörös-fehér rúd közepe táján kampóra akasztva egy lámpa lengett, hogy látni lehessen, szabad-e a mellékút a két falu között. Sok haszna nem volt, télen ilyenkor már nem jár erre semmi, legfeljebb a Megyétől egy-egy eltévedt állami autó. Sötétedés után a helyiek nem szívesen hajtanak át a medencén. Azt mondják, a lovak nem szeretik. De akinek van Dáciája, az is inkább kitalál valamit, és otthon ül.

A főút nyárfáin túl, egy istálló mellett kezdődött az ösvény a krumpliföldek felé. Neki térdig, nekem derékig ért a hó. Műbőr kabátban, kezében műbőr aktatáskával, félcipőben taposta előttem a havat, hogy nekem is csak térdig érjen. Valahol jobbra egy kutya nyüszített. A hangja megjárta a hegyeket, visszajött, s már ketten nyüszítettek újra. A Páloké. Láncon van, mondta apám, de így is elég vacak volt.

Úgy tíz perc múlva megálltam. Kérdezte, mi történt, amire nem tudtam válaszolni, mert végtére is nem történt semmi. Igazából megállni se akartam, csak nem mentem tovább. Jó lett volna látni a házat. Vagy valamit. Nyisd ki a szemed, mondta, aztán még hozzátette, hogy ilyenkor semmiképp nem szabad megállni, mert elalszik az ember. És akkor vége. Látod, rajtam is csak félcipő van. Soha ne állj meg, ez a legfontosabb, fiam.

Aztán mégis megálltunk: a hátsó kapun befagyott a zár. Egy ideig bajlódott a kulccsal, de lehet, hogy nem is volt nála kulcs. Végül áttett a kerítésen, ideadta a táskát, átmászott ő is. Üres istálló, jeges bokrok, körtefa. Megjöttünk, mondta, és mintha innen már nem is mennénk tovább, megállt az ablak előtt.

Nagyanyám az asztalnál ült, a petróleumlámpa üvegét pucolta. A feje kicsit ingott, a csukott ajtón át nézett a semmibe. Nagypám a sezlonon a Szokollal, meg az összegumizott elemekkel bíbelődött. Két laposelemet kellett összekötni, hogy meglegyen a 9 Volt, de a hegyek, meg a hegyek tetején a zavaróállomások leárnyékolnak mindent. Csak valami hullámzó zúgás maradt a hírekből és a táncdalokból, de valamiért megérte így is.

Nagyanyám hideg vizet töltött a lavórba, hogy abban áztassam a lábam, de égetett. Apám az aktatáskából kivetette az újságokat a verseivel. Amíg ettünk, elmondta, hogy jövőre bekötik a villanyt. Lesz rezsó, fűtőtest, esetleg meleg víz is, már megbeszélte, az idén nem sikerült, mert nem olyan idők jártak, de jövőre mindenképpen meglesz.

Aztán mintha csak előleg lenne, még keresgéltem a táskában, és kivett két laposelemet. Kilencvoltoz Vásárhelyen sincs, de most megnézem Brassóban, mondta, aztán eltette a szendvicset, becsukta a táskát és indult, hogy a hét-ötvenes személyt meg elérje Brassó fele.

Nagyanyám kérte, hogy menjem elől, az utcán, ahogy illik, mert tudhatná, hogy hátul jönni-menni rosszat jelent. Apám mondta, hogy jó, és el is indult a kapu felé. Hangosan becsukta, hogy halljuk, aztán hallottuk azt is, ahogy az öles hóban visszafordul, és elindul hátra, át a krumpliföldeken.

Ez úgy harminchárom éve volt. Tizenöt éve többnyire csak én lakom a házat, vagy még én se. Egyszer készítettem egy fényképet a hátsó kerítéstől: a havas krumpliföldeken túl, a Dél-hegy fölött keskeny koronában sárgásan derengett az ég, visszfényében áttetsző tüskék lebegtek a levegőben. Az ég ott, a gerinc fölött keskeny, zöld

日本

Suganuma Hiroshi 菅沼・比呂志

Sasaki Kanako
Nakashima Hiromi 中島博美
Nakanuma Atsuko
Fujioka Aya 藤岡亜弥
Motoki Miyuki 元木美由
Morohoshi Ikou 诸星一行
Yamamoto Nana 山本菜那
Suzuki Shin 鈴木心

sávon hirtelen csapott át a kékebe, sötétkébe, kelet felé már minden csupa lila volt. Arról közeledett az este. Megvártam, bementem. Aztán készítettem egy képet másnap is.

A hetvenedik képen épp tavasz van. A hetvenegyediken újra hó. De csak két évre rá, a négy századik körül jutott eszembe, hogy valószínűleg nem is a Dél-hegy fölötti felhőket fényképezem.

A négy száztizediken épp kaszálnak, mert a krumplival vesződni nem éri meg. A következőn nem látszik semmi a ködtől, a tavalynig meg ott egy fűrésztelep.

Amikor a félezrediket készítettem, megállt mellettem valaki.

— Meg lehet főni ebben a katlanban — mondta.

Bólintottam, hogy néha meg.

— Azt hogy hívják?

— Dél-hegy.

— Ugyan, se *Dél-hegy*, se *Sinistra* nincsen... És melyik az a *Libán-tető*?

— Ott van a kőris mögött.

— És a mutatványosok? Azok, akik megfagytak. Azok is igaziak?

— Talán. Nem tudom. Én mindenesetre arról jöttem egyszer, és Apám nélkül megálltam volna a befagyott zár előtt.

Kismonológ

„...és attól kezdve, hogy a Piac téren a karhatalmisták felosztatták a tömeget, nem ment ki senki a házból, még az udvarra sem, ami, mondjuk, érthető volt, mert az ávosok a leghatékonyabb módját választották a tömegoszlatásnak, a fejre adott célzott lövést, és igen jó kiképzőtisztjeik voltak, úgyhogy sokat nem tévedtek, az első körben mindössze Voinich Sára géplakatos elvtársnőt nem tudták eltalálni a városháza tetőablakaiból, mert az elvtársnő már az épületnek támasztott létrán állt, és géplakatos lévén épp igen nagy szakértelemmel verte le a vörös csillagot, de a második körben, amikor példát kellett statuálni, hogy végképp elmenjen mindenkinek a kedve a csillagleveréstől, akkor Voinich Sárát az elvtársai kikötötték a Piac tér egyik nyárfájához, és a sértődött osztag minden tagja fejenként egy egész dobtárat eresztett bele, tehát összesen hétszáz töltényt, úgyhogy a huszonnyolc éves Voinich Sárából csak némi maszat maradt a százéves nyárfa szétforgácsolódott kérgén, meg a töltényekkel együtt a fába fúródott hajszálai, pedig direkt kérte, hogy a fejét lehetőleg ne, mert most fésülködött, de aztán eltűntek a hajszálak is, mert egy éjjel valaki gyertyát akart ott gyújtani, csak közben eszébe jutott, hogy a gyertyalánggal még Voinich Sáránál is jobb célpont lehet, így végül inkább rákötött a fára egy piros-fehér-zöld szalagot, és akkor városrendezés címén kivágták ezt is, meg a Piac tér összes többi, amúgy ártatlan nyárfáját, hogy a sajnálatos eseményeknek még írmagja se maradjon, és átadták a faanyagot a papíriparnak, így készültek végül Voinich Sára hajszálaiból azok a tankönyvek, amelyek több generációnak is

segítettek elfelejteni az ellenforradalom rémségeit, majd amikor az ellenforradalmi rémségek sajnálatos eseményekké szelídültek, ugyanezekből a történelemkönyvekből készültek a higiénikus csomagolópapírok, amibe egyre lelkesebben csomagolták a Pick szalámit, meg a pörköltnek valót, és akinek még a Pick szalámitól se sikerült elfelejteni, hogy Kádár elvtárs biztosambiztos alapon háromszor annyi embert akasztatott fel, mint 1848 után Haynau, az már tényleg magára vethetett, annak itt már tényleg semmi nem volt jó, de kétségtelen, hogy egyre kevesebben voltak, akiket zavart, hogy Voinich Sára hajszála benne van a papírban, amibe a hentes kimérte a vasárnapi pörköltnek valót, és ekkor ezek a kevesek szépen kezdtek megbolondulni, valahogy úgy, mint azok, akik szeretnék elképzelni a végtelent, vagy megérteni a relativitáselméletet, vagy elhinni, hogy tényleg találkoznak a párhuzamosok, és nincs annál egyenesebb útja a megbolondulásnak, mint próbálni megérteni azt, ami érthetetlen, például, hogy miként lehet megenni azt a pörköltet, miként lehet okádás nélkül kitenni azt a hajszálat a tányér szélére, és akkor bolondultak meg csak igazán, amikor egy könnyed, elegáns mozdulattal nélkülük váltották le azt a rendszert, amit ők az életük árán akartak leváltani, és a nagy szabadság örömeiben valaki felhívta rá a figyelmüket, hogy: de uraim, önök is ezt a pörköltet eszik, és ez hatékonyabb volt az összes akasztásnál, tankönyvnél meg Pick szaláminál, mert ez volt az, amitől annyira megbolondultak, hogy elkezdtek egyenleteket felállítani, és mindig az jött ki, hogy az egyik oldalon volt tizenkét meglincselt ávos, a másik oldalon meg hatvanhat sortűz, tizenkétezer bebörtönzött és háromszázötvenegy akasztás, és ez több, és pont úgy kell tőlük bocsánatot kérni, mint Auschwitz után a zsidóktól, és amikor végre elhangzott ez a pontúgy, akkor a fiatal, agilis műsorvezető még csak fel se olvasta a papírról, amit a szerkesztő előkészített neki, 1. az ávos is ember, 2. Kádár nem volt zsidó, 3. a középső faszi a harcsabajusszal viszont az, be is van tetkóval kódolva, 4. este fétisparti a Bubusnál, ezt nehogy felolvasd, te nagyonhülye, szóval ennél a pontúgnál a közszolgálati fiatalember még csak elő se vette a szerkesztő listáját, csupán megcsóválta a fejét, és azt mondta, hogy na de uraim, és már fel is lehetett mutatni őket, mint állatorvosi bolondot, és tulajdonképpen ekkor ért véget a forradalom.”

2.

Utolsó előtti nap még bejött a kórházba a Harmadik, aztán a Másik. Nem együtt jöttek, inkább egymást váltva. Én örültem volna, hogyha együtt, de mondták, így kevésbé fárasztó, higgyem el. Elhittem, mindketten eltemették már az apjukat. A Másik behozta az új kötetét, dedikálta, barátsággal, gyógyulást remélve. Így lett az *Élőbeszéd* az utolsó könyv, amibe valaki halála előtt még beleolvasott.

Én az ágy túloldalán ültem, és igyekeztem nem figyelni. Mintha ott se. Hiszen most majd azt mondja el a Másiknak, amit ne-

kem mond, de sose mondana. Számoltam az infúzió cseppjeit. Negyvenöt, negyvenhat, negyvenhét.

— Tudod, István, van Vásárhelyen egy szobor. A két Bolyai. Apa és fia.

— Igen, láttam, mondja a Másik.

Negyvennyolc, negyvenkilenc.

— A fiú, aki megcáfolta az egész euklideszi hóbelevancot. Bebizonyította, hogy a végtelenben találkoznak a párhuzamosok.

— Igen, tudom, mondja a Másik.

Negyvenkilenc. Ötven. Ötvenegy.

— Csak valami osztrák tiszt visszatartotta a levelet, és azt hitte, az apja nem küldte el az Appendixet Gaussnak.

— De, elküldte. Hogyne küldte volna el.

— Persze, hogy elküldte. És Gauss, az a kicsinyes marha, azt válaszolta, hogy nem dicsérheti, mert azzal önmagát dicsérné. Mert ő már régóta tisztában van vele, hogy a végtelenben metszik egymást a párhuzamosok. Csak ez kényes téma, bolondnak nézték volna, szégyellte leírni.

— Inkább szégyellte volna azt a levelet.

Ötvennégy, ötvenöt, ötvenhat.

— De most mégis ott az a szobor. Apa és fia. Csak a fiú kicsit nagyobb — nevet Apám.

Ötvenhat. Ötvenhat. Ötvenhat.

— Persze, mert ő áll, s az apja ül — mondja a Másik.

— Ne vicceljünk, István... Tudtad, hogy Jánosról a Holdon krátert neveztek el?

Ötvenhat. Ötvenöt. Ötvennégy.

— Ez a legkevesebb — mondja a Másik. — Nélküle nehéz lett volna a Holdra jutni. Az apja nélkül meg ő se jött volna rá soha, hogy a végtelenben találkoznak a párhuzamosok.

Ötvenhárom. Ötvenkettő. Ötvenegy.

— Tudod, István, nagyon büszke vagyok a fiamra.

— Az is lehetsz rá, Feri bácsi. Meg önmagadra is.

— Azt most hagyjuk.. És az unokáimra.

Negyvenkilenc, negyvennyolc, negyvenhét.

— Hát bizony, rájuk is büszke lehetsz, Feri bácsi. Csodálatos unokáid vannak.

Negyvenhat, negyvenöt, negyvennégy.

— Meg tudod, még mire vagyok büszke? Hogy a fiamnak ilyen barátja van.

Negyvenhárom. Negyvenkettő. Negyvenegy.

— Köszönöm szépen, Feri bácsi.

— Ugyan, István. Én köszönöm. De meglátod, egy-két nap, és kikerülök innen. És meg sem állunk Szárhegyig, ugye, fiam? Harminkilenc. Harmincnyolc. Harminchét.

— Csak ezt a kurva mérget ne csöpögtetnék az emberbe.

Ez nem mérge. Ez már a fájdalomcsillapító, gondolom.

— Persze, hogy meg se álltok, mondja a Másik.

Persze, hogy meg se állok, gondolom.

—Én most megyek, pihenjél, Feri bácsi. És hidd el, lesz egyszer egy olyan szobor.

3.

Az év utolsó napjait Apám szülőházában töltöm. Odakint éjjelente mínusz huszonnyolc fok, néha harminc. Nappal pár fokkal melegebb. Három villany-, meg egy fűkályhával sikerül valahogy lakhatóra fűteni a konyhát és a kishálószobát. A két nagy-szobában csillogó jégpáncél a falakon.

Fát vágok, elfáradok, leülök. Kiszámolom, hogy ha nagyanyám nyolcvannégy nyarán lett öngyilkos, amikor megtudta, hogy a fia kivándorol, akkor nagyapám hetvenhét éves korától lakta egyedül a házat. Ugyanezzel a kicsorbult baltával hasogatta a fát, ugyanezzel a szakadt kosárral hordta. Ugyanezzel a kályhával fűtött, már úgy értem, a villanymelegítőék nélkül, azok akkor még nem voltak sehol.

Nyolcvannégy éves koráig minden télen leolvasztotta a csillámló jeget a falakról, naponta evett, naponta vizet hozott a kútról, naponta megfürdött, kisöpört, elmosogatott. Egészen jól bírta az egyedüllétet. Csak ezerkilencszázkilencvenegy Karácsonján bolondult bele, amikor már leváltották az előző rendszert, de egy könyvére való tekintettel Apámat még mindig nem engedték be az országba, így idősebb Bartis Ferenc hetedik esztendeje nem látta a fiát.

Ekkor fehér inget vett, fekete nyakkendőt kötött, lehúzta a cipőjét, mert nem illik cipővel koporsóba feküdni, és ugyanebben a mínusz huszonnyolc fokban éjszaka elindult mezítláb a másik Bartis Ferenchez Budapestre. Az utca végéig jutott. A kőhídnál megállt.

Túl nagy a terhelés, a gépek kiverik a biztosítékot. Drót kell, felfeszítem a nagyszoba felőli bejáratot, az ajtón befagyott a zár. Fahéjillat. Nem értem. Aztán eszembe jut, hogy tavaly télen, amikor egy gyerekkoporsóban hazahoztam Anyám csontjait Budapestről, hogy Apám mellé temessem, itt volt felravatalozva, és rendes gyertya nem volt a házban, így egy éjszakán át valami borzalmas, fahéj illatú gyertya égett, amit a legnagyobb jó szándékkal, mit sem sejtve, ajándékba hozott volt valaki.

Drótot cserélek a biztosítékban, az egyik fűtőtestet kikapcsolom, hogy kisebb legyen a terhelés. Sötétedik, odaát a Pálok kutyái ugyanúgy vonyanak, mint harminc éve. Vakító szögekkel kiver a fekete ég. A gyermekek már öltöznek, pokrócokat tesznek a szánokra, kimegyünk a templomhegyre. A temető sarkától az új ravatalozó előtt le a patak mellé, Apám hajdani iskolájáig, ez a legjobb pálya. A parókia kerítésénél visítva vesszük be a kanyart. Boldogok vagyunk.

Tizedik bakonymérői elégia

Szép a világ, mint nagymama volt combnyaktörése után, ülve a kórházi ágy erre is, arra is billegő, bizonytalan koszosfehér jégkorszakában. Csak a haja, csak a haja ragyogott szürkére tett fehér koronaként az ágy, a világ foltjai fölött. Még adatott nekünk három év abban az angyali törvényű királyságban. Mint félretett fogsor, amit a látogatók levertek, és sáros csizmájukkal akaratlan az ágy alá berúgtak, eltűnt a jóság, jóllakott bogár ül rajta, pormacska hízeleg neki — senki se lát be a szörnyű titokba. Az ágy alá. Minden dolgok ágyaljába, a folyam alatt boldogságot hömpölygető másik folyamba, mert vize átlátszatlan, nem is folyékony, de nem is szilárd vagy gáznemű. Nem, nem, nem: vize nincs, vize a semmi, a panasz, a bankódás, az önsajnálát alól kibugyogó megfontoltság. Az ágy alatt megfegyelmezett, megfékezett világ építi első városát nemlétből, nemakarásból, tagadásból, tartózkodásból.

Bakonymérőt eladták. Lebontották. A helyét fölszántották és sóval szórták be. A só azonban gyökeret vert a föld állkapcsában, mint emberében a beültetett sárkányfog.

Ó, sárkányfogas fűrésze az időnek, ó, idő sós földje, ó szájakat virágzó, vékonytörzsű halálfa, lombodra sírfeliratok vannak lejegyezve, törzseden csecsemőkarszalag, ó, egyetlen fa az erdő, ó, üres, lakatlan erdő, ahonnan kiköltöztek a fák, ahol szoborrá változtak az állatok. Ó, üres képzelet panoptikuma, hová költözünk, ha az idő sós szája már megérintette az ajkunk, ha az idő spenótzöld nyelve már játszott a nyelvünkkel, és mi a csók valóságízű rémületétől behunytuk a szemünk.

Vörös István

Ó, idő ingünket gombolható illatos keze, ó gyerekkori üldögélés a ribizlibokrok alatt, a bakonymérői porban.

Ez az alak, aki sem fiatal, sem öreg, sem férfi, sem nő, már levetkőzött. Úgy ül az ölünkbe, hogy lányos melle fedetlen, fiús merevsége vágycseppel néz. A semmi nem szerelem, a halál nem szex. Vagy igen? Az öregség előjáték valami bődületes egyesülésre. Egy lebontott ház padlásán alszol. Egyedül vagy. Nézed a libaszobrokat lenn az udvaron, a disznót és lovasát az ölben. A csillagok közé villogó réz bagolyszobor akasztva. A kutyaugatás szobrai a füled köré állnak, előtted egy papíron tücsökszó szénrajza. Múlton át kanyargó labirintus végén látod megcsillanni a fényt. Nekiszaladsz egy tükörnek. De te törzs cserepekre, és hullasz be az öntudat seprűje alá.

Tizenegyedik bakonymérői elégia

Nagymama! Az álmodtam, hogy bontják a hazát, azt álmodtam, hogy minket bontanak. És én nem telefonáltam már hetek óta Bakonymérőre. Láttam, ahogy szedik le a gerendákat a csupasz falakról. Bakonymérő nincs, nem is volt soha, és most ez a nemlét utolérte, mint a megkötözött lábú kutyát, vagy akit láncon tartanak, ha ugatva a szekér után rohan, fönnakad világa határán, ez a határ csaknem megfojtja, hörögve köpköd véres nyálat a porba, a kitalált falut hamarabb utoléri nemléte, mint a kitalálóját. De van-e saját nemléte annak, akinek ki tudja lesz-e saját halála?

A nemlét nagy közös tulajdon, kibuc — vagy az egyenlők diktatúrája? Tessék sürgősen privatizálni a nemléteket. A nemlét szabadversenye kell! Kezdődjön itt is az egyenlőtlenség forradalma. A nép az utcára vonulva követelje, hogy fosszák meg mindenétől, barkácsolt hétvégi telkétől a nemléteben, melyet nemrég kapott, beleölte nemléte minden idejét, ami semmi, hogy a semminél is rútabb sarkot hozzon létre a nemléteben. Tehát hozzon ki onnét. Hozzon ki belőle.

Mit lehet a közös semmiből a saját nemlét javára kihozni, nagymama? A kérdést biztos nem tetszik érteni, csókolom. Tetszik a nemlét? Saját? Közös sírban teszik feküdni nagypapával, ő 13 évvel előbb leszállt oda. De a nemlét ugye nem ott van? Hol a nemlét? Bakonymérőn? Mért álmodok folyton lebontott házokról, meg arról, hogy még nem tetszett meghalni? A magázódás szeretett formáit a nemlét miatt se szeretném elhagyni, nem tetszene az nekem. A tüntető tömeg Bakonymérőre ér. Páran meglepődnek, tapogatni kezdik magukat, mert átlátszóvá váltak, mint a málnaszörp, és félnek, hogy kilötyintik őket a történelem ablakán.

A nemléteépítés legjobban kereső vállalkozói hitelt vesznek föl, hogy egyre nagyobb tömbökben bontsák le a régi lét és nemlét házait, kockáit, és ezzel megépítsék az új nemléteket, a lebontott nemlét új nemlét helye, maga az új. Szemtelen fiatalok vigyorognak bele a siker félvak szemébe, csak hogy kilophassák belőle a vakfoltot. A nemlét hamarabb utolér, mint vakot a sötétség. A vak nem is tudja, mi az a sötét. Akkor azt se tudja, mi az a tudás, mi az a nemlét, mi az a halál.

Mert a nemlét ugye sötét, nagymama? — Tévedés, bornírt közhely ez, Istike, én kilátok innen, csak az időt nem látom, amiben élsz, az nincs éppen: te nem vagy, egyedül az én időm van, vagyis mostmár volt, a jelen idő nincs, a jövő pedig sosem volt, vagyis sosem van. A jövő sosem van, vagyis nincs, a nincs nem nemléteket jelent, nem sötétet, hanem hiányt, fényt. Mehr Licht, mondta a nagybátyád haldokolva,

és azt jelentette ez, hogy már meg akar halni, több halált mindenkinek, ne egyet, mint az unokatestvéred akarta. — Saját halált a kertbe, kikötni egy üres kutyaházhoz, legyen az a nemlét háza, hadd ugassa a félálom lovait, ha elmennek a kerti kapu mellett, hadd kapjon össze a hirtelen halál rókájával, ha csirkét lopni oszon a baromfiól felé. Állítsa meg a saját halál a hirtelent, és kérdezze: A tyúk volt később vagy a tojás? És torpanjon meg a hirtelen, mert a gondolat magához vonja, fakuljon ki vörös szőre azonnal, öszüljön meg a megértéstől. A tojások nem az élet, a nemléte tojásai, nem zápok, csak üresek, ezeréves napfényel vannak teli, az ölben pedig a tyúkok helyén kis boxbajnokok várják az ősz rókát. Megérti ezt, és hirtelen fordulattal visszafelé indul, az életnek veszi az irányt, a múltnak, üldözi a tyúkot, de tojást talál a helyén, üldözi a tojást, de tyúkot talál a helyén.

Én pedig a ház helyén füstölgő romokat, Bakonymérő helyén a saját képzeletemet, egy éve nem jártam nagymama sírjánál, vagy lehet, hogy több. Akkor hát ezért bocsánat, bár azt tetszett mondani, a nemlét nem ott van, nem a sírban, nem a létben.

Be kell fejezzem, bár semmi dolgom, semmi fontosabb, Schubertet zongoráz itt nekem egy orosz, egy évig éltünk Berlinben, olyan volt, mint egy hatalmas Bakonymérő. Gondolom odaát is minden nagyobb, mint ahogy emlékezni tetszett. — Igen. De a nagyjobb, csak a nagyjobb, kisebb lett sokkal.

„Are you talking to me?”

Kritika és kánon a hálózatban

ikOn nap 2009

2009. február 26.

Műcsarmok

www.ikon.hu

A Műút az **ikOn** kilencedik születésnapjára rendezett második tortakonferencián elhangzott előadások szerkesztett változatait két részletben közli Mélyi József előadásának kivételével, amelyet a szerző a Műértő áprilisi számában publikált.

Az ikOn nap programja:

Előadások a művészetről folytatott kommunikáció különböző aspektusairól és tereiről, párhuzamos diskurzusok és a kánon viszonyáról, a játéktér demokratizálódásáról

Házigazda és moderátor: Horányi Attila

Előadók: Fuchs Péter, Hegyi Dóra, Hock Bea – Nagy Edina, Mélyi József, Sári B. László, Timár Katalin, Várnagy Tibor

Kerekasztal-beszélgetés Horányi Attila moderálásával

Résztvevők: Bán András, Beöthy Balázs, Fenyvesi Áron, Földes András, Frazon Zsófia, Hegyi Dóra

Hozzászólók: Fuchs Péter, Koronczai Endre, Tatai Erzsébet, Várnagy Tibor

Az **ikOn nap** célja, hogy szakmai vitafórumot kezdeményezünk, és a felhasználókkal közösen gondolkodjunk a művészetről folytatott kommunikáció különböző aspektusairól, szintjeiről és tereiről. Számunkra kérdésként fogalmazódik meg, hogy a hálózati kommunikáció új jelenségei (blogok, fórumok, videómegosztók), milyen viszonyban vannak a „hagyományosabb” műfajokkal, azaz a kritikával, a művészeti kommentárral, illetve hogy mindezek milyen hatással vannak a kánonra. A kérdő formával szándékosan utalunk arra, hogy sok esetben eddigi fogalmaink, illetve viszonyítási rendszereink újragondolásra szorulnak.

Fuchs Péter: *A művészet kibernetikája – hogyan férünk hozzá a képzőművészeti tudáshoz?*

Hegyi Dóra: *tranzit.blog.hu – kísérlet egy kritikai közösség megteremtésére*

Hock Bea – Nagy Edina: *Hazai pálya: mindenki mindenkivel*

Mélyi József: *A műkritika mint valami más*

Sári B. László: *Irodalomkritika és online nyilvánosság*

Timár Katalin: *Mit tanulhatunk a zapatistáktól? Az önszerveződés kérdésének néhány aspektusa*

Beszélgetés Várnagy Tiborral a képblogokról

Videoprogram: A M.ICA (Miskolci Kortárs Művészeti Intézet) *Vasfű* című videóavogatójának vetítése

Ünneplés: az ikOn születésnapi tortáját Eike szeleteli fel

Rendező/Copyright: Koronczai Endre

Munkatárs: Csatlós Judit

Adatbázis-programozás és szerverszolgáltatás:

Hungary.Network ZRt.

Az ikOn ünnepi műhely-konferenciája az NKA támogatásával jött létre.

Kinek?

A különböző szerepeket betöltő médiumok hogyan határozzák meg saját célközönségeiket, és ezek milyen átfedésben vannak?

Subjektivitás

A személyes választás és a szubjektív vélemény milyen mértékig kap szerepet a különböző kritikai műfajokban? Létezik-e objektivitás?

Platform

Megértik-e egymást a különböző (szakmai) fórumokon megnyilvánuló, különböző referenciákkal rendelkező írók? A különböző nyelv- és fogalomhasználat lehetővé teszi-e közöttük a párbeszédet?

Ki?

A kritikai fórumok és blogok milyen kapcsolatban vannak a művészeti intézményrendszerrel? Megállapítható-e, hogy független-e az adott blog? Lehet-e érvényes következtetést levonni arra vonatkozóan, hogy egy blog mögött milyen individuális, szervezetek állnak?

Hitelesség

A kimondhatatlan kimondhatóvá válik-e az anonimitásban? Hitelesnek tekinthető-e egy olyan megállapítás, kritika, melynek szerzője nem vállalja pozícióját és személyazonosságát?

Tekintély

Egy adott vélemény jelentőségét mennyiben befolyásolja a megfogalmazó szcénán belül elfoglalt pozíciója?

Gyakorlat

A kritikai beállítottság, a magunk és mások munkájának értékelő szemlélete milyen szerepet játszik a mindennapi művészeti gyakorlatban? Milyen értelemben kritika a műalkotás? Kritikai pozícióknak tekinthető-e kurátori tevékenység?

Párhuzamos univerzumok?

Hogyan lehet definiálni és leírni a kortárs művészet értelmezését tárgyuknak tekintő szövegeket (reflexió, kritika, recepció, kommentár stb.)?

A művekről folytatott párhuzamos diskurzusok és a kánon milyen viszonyban vannak egymással?

A blogokon megjelenő kritikák tekinthetőek-e rivális értelmezéseknek?

A blogok, fórumok kínálnak-e újabb megközelítési szempontokat a művészeti szcénán belüli tájékozódáshoz, illetve megvilágítanak-e eddig félárnyékban lévő dolgokat?

Beszélhetünk-e a játéktér demokratizálódásáról?

Beszélhetünk-e a befogadás és értelmezés új formáiról?

Kitekintés

Művészetkritika és a kultúratudományok, kritika a hatalmi erőterben, feminista kritika, kritika és vizuális kultúratudomány, társadalmi kontextus az értelmezés részeként.

A művészet

Fuchs Péter

kibernetikája

Mindannyian rendelkezünk gyűjteményekkel: kedvenc DVD-k, CD-k, esetleg szalvéták vagy bakelit hanglemezek. Szeretjük a közelünkben tudni azokat az emberi produktumokat, amelyeket szeretünk, amelyek hatnak ránk és erőt adnak, felemelnek, meghatnak, érzelmi alapú esztétikai élményben részesítenek még ismételten is. Kevesünknek van viszont privát múzeuma, amelyben kedvenc festményeit, szobrait, befőttesüvegbe zárt konceptműveit, sokcsatornás videóinstallációit tartaná.

Részemből a saját privát múzeumom két teremre oszlik. Az egyik a könyvespolc azon szintje, amelynek egy kicsit nagyobb a vertikális távolsága, hiszen ide férnek be a nagyalakú, színes művészeti albumok, a másik pedig webböngésző interneten tárolt könyvjelzői, azon belül is az *art* és *portfolio* csoportok. Ez az én személyes képzőművészeti gyűjteményem, múzeumom. Más nem ilyen szerencsés: egyik régebbi munkahelyemen, a budapesti Ludwig Múzeum – Kortárs Művészeti Múzeumnak helyet adó Művészetek Palotájában találkoztam egy középkorú mérnökkel, aki – legalábbis állítása szerint – gyakran, hetente meglátogatta a múzeum állandó kiállítását, minden egyes alkalommal visszatérve egy bizonyos mű, Picasso *Matador Női Akttal, 1970* című festménye tanulmányozásához. Számára – tette hozzá – ez a kép megnyugvás, őszinte élmény: képes a legnagyobb zűrzavarban erőt meríteni Picasso művészetéből. Ezt a lelki táplálást talán az is megkönnyíti, hogy a műalkotás és környezete muzeológiai eszközökkel gazdagon ellátott: a kiállítóhely hat darab ülőalkalmatosságából pont a Picassók terében található kettő, illetve az ablakok speciális elhelyezése révén, a nap legnagyobb részében ebben a terembe érkezik egyedül valódi, természetes fény, szakrális teret kölcsönözve a Picassók terméké.

– „Érdekes – válaszoltam a Picasso-képet vallásos tisztelettel méltató gépészmérnök szavai hallva –, én inkább albumokat szoktam nézegetni.” Otthon, esténként, amikor a fényes papíron bántóan tükröződik az olvasólámpa égőjének fénye, de legalább én szabom meg, melyik képet mikor és mennyi ideig tanulmányozhatom. Persze én is járok múzeumokba, itthon, munkámból kifolyólag és szerete a világon, ha kulturális turistaként végigrobogok egy-egy város kiállítóhelyein. Viszont ekkor, múzeumlátogatásaim alkalmával nem szoktam turistacsoportokkal versengeni Rembrandtok és Leonardók megpillantásáért, tanulmányozásáért, hiszen ha ezt akarom tenni, inkább antikváriumok leértékelt példányait vadászom, mint egy túlszűfolt múzeumban várom, mikor lépnek tovább azok a láthatóan teljesen dezorientált emberek, akik éppen azelőtt a kép előtt próbálják kitalálni, melyik emeleten és kiállításon tartózkodnak épp. Eltévedtek szegények, de nem hibáztatom őket, hiszen nem nézhet kiállítás mindenki úgy, mint ahogy Goethe, aki előre megírta a gyűjtőnek, melyik képet akarja tanulmányozni, majd egyheti utazástól megfáradtan lerogyott a kiválasztott kép elé, két napig nézte, majd ügyet sem vetve a többi alkotásra, hazautazott.

Valahogy olyan érzésem van, hogy ők, a múzeum eltévedt turistái, akik valamiféle kulturális tájfutáson vesznek részt (ki talál több ismerős nevet/képet), azok máshogy tanultak képeket

nézni, mint Goethe, és azt gondolom, ez a tanulási folyamat lényegileg határozza meg azt, hogyan érzékelik a művészetet mint rendszert, azaz hogyan érzékeljük a művészet kibernetikáját.

Művészet kibernetikáján, azaz rendszerleírásán azt a jelenséget értem, ahogyan egy-egy műkedvelő hozzáfér a művekhez, mind időbeli, mind térbeli, illetve mediális síkon. Időbeli síkon, abban az értelemben, hogy mikor és milyen művekkel, milyen sorrendben találkozik élete folyamán, hogyan tanulja meg a művekkel való találkozást, és hogyan épülnek egymásra a képzőművészettel kapcsolatos élmények a befogadó számára. Térbeli értelemben értve a kibernetikus rendszer annak a kutatása, a térben hogyan helyezkednek el a képzőművészeti alkotások, illetve lehetséges-e ettől a térbeli rendszertől elvonatkoztatni. Szorosan kapcsolódik ehhez a térbeli elvonatkoztatáshoz a mediális sík, amellyel e rövid írásom is foglalkozik, és amely a következő kérdést feszegeti: kiváltható-e a műalkotások térbeli elhelyezése mediálisan, azaz milyen viszonyban van egy Flickr-felvétel egy szoborral, vagy egy festészeti album reprodukciói és egy Wikipedia-galéria tartalma a sosem látott eredeti olajfestményel.

Az idő és tér együttthatói: A tanulás szerepe a képzőművészet kibernetikájában

Úgy tűnik, a művészeti tanulási folyamat a múzeumban tévelygő turisták számára abból áll, hogy jelképesen összegyűjtik a múzeumi folyosókon azokat az alkotásokat, amelyeket olyan jól ismernek már reprodukciókból, hirdetésekéből, aztán hazaviszik az élményeket és jól elfelejtik őket. Persze lehet, hogy egy-két rettentő hosszúra nyúló élménybeszámoló közepette felsorolják hány múzeumban jártak, és hány kiállítóintézményt hagytak ki körútjuk során – „mert ugye AZ már túl sok lett volna egy napra”.

A képzőművészeti tanulás és fogyasztás folyamata meghatározza a birtoklás, vagy legalábbis szellemi birtoklás folyamatát is, olyan értelemben, hogy azokat a műtárgyakat, emlékeket hozzuk haza, amelyek – a tájfutás hasonlatnál maradva – a leginkább meghatározó mérföldkövek voltak múzeumi látogatásunk során. Plakátok, képeslapok, albumok formájában a képzőművészeti tárgyak nagy része birtokunkba kerül, igaz, a tucatmásolat látszólag jelentéktelen formájában. Otthoni gyűjteményem, sőt, saját személyes tanulási folyamatom nagy része éppenséggel ezekből a másodrangú másolatokból, tárgyakból áll, hovatovább kedvenc műveim nagy részét nem is láttam eredetiben, illetve nem is vágyom erre, hiszen jó minőségű kópiáik – gyűjteményem büszkeségei – karnyújtásnyira, vagy egy kattintásnyira vannak tőlem. De akkor ha én mint szakember nem az eredetivel találkozom, mit várjak el attól, aki talán kevésbé művelt képzőművészeti, illetve műveltsége nálam kevesebb közvetlen élményből táplálkozik? Mert ugye ne felejtjük, hogy a művészeti „tájfutás” erősen territorialis, már abban az esetben, ha az eredetikkel akarunk találkozni, és olyan feladat elé álltja a műkedvelőt, amely komoly időbeli és anyagi áldozatokat követel.

Úgy tűnik, a képzőművészeti nyelvet, hasonlóan, mint például a színházi vagy filmnyelvet, tanulni kell, és ez a tanulás összetett időbeli és térbeli folyamat, melynek során találkozni kell kedvenc, vagy csak éppen átlagos, de egy adott korszakra jellemző művekkel, értelmezésekkel, tapasztalatokkal. Természetesen mindezt nem egy megadott sorrendben és hierarchiában, hanem mindenkinek személyes igényei, tanulási preferenciája szerint. Mert mint minden tudás, a kortárs művészet rendszere is egy tanulandó, elsajátítandó tudáshalmaz.

Arra most nem térek ki, mekkora különbség van egy hagyományos alsó- és középiskolai oktatási modell és a nemzetközi kortárs művészet intézményrendszere között. Nem csoda hát, hogy látszólag oly kevés elismertséget tudhat magáénak be a kortárs művészet területe, és szinte statisztikai hibahatár alá esik a terület ismertsége.¹

Mégis, ezzel együtt azt állítom, hogy léteznek bejáratok ezekre a „szövegekre”, elsősorban a felsőoktatáson és bizonyos alternatív, vagy ha tetszik ellenkultúrákon keresztül.

A tanulási-oktatási folyamatra talán a legjobb példa az, hogy az államszocializmusban, amikor a könyvkiadás központi irányítás alatt állt, milyen meghatározó erejűvé vált E. H. Gombrich *A Művészet története* (Gondolat, 1978) vagy Herbert Read *Modern Szobrászat és Modern festészet* (mindkettő Corvina-kiadás) című

könyvei már csak azért, hogy számunkra ezek a kötetek voltak elérhetőek.

Bár ezek az élmények, olvasmányok nem feltétlenül meghatározóak, nagyban befolyásolhatják, mit és hogyan látunk, tapasztalunk e területen, illetve azt, hogy véges időnkben, azaz abban az időintervallumban, amelyet kulturális jellegű programokra elkülönítünk, például egy-egy külföldi látogatás alkalmával, milyen vizuális élmények érnek. Ezeket az élményeket aztán mint a filmeket, amelyek nagyon tetszetek, közel akarjuk tudni magunkhoz, azaz gyűjtjük, polcra tesszük, hogy bármikor elő tudjuk venni őket és élvezhessük.

Valamint ezek a tanulási élményeink befolyásolják azt is, milyen új művek felé fogunk fordulni, milyen új típusú befogadásra leszünk nyitottak, végső soron milyen művekkel vesszük körül magunkat.

A mediális rendszer szerepe

A kortárs művészettel való találkozás egyik legfontosabb területe nem a múzeum, hanem a könyvesbolt. Nem a könyvtár, hanem csak és kizárólag a könyvesbolt, mivel ez utóbbi a nyilvánosság szempontjából „elő” van, kézenfekvő a látogatása, ha kulturális termékek beszerzésére vágyunk. Nagy, színes, fényes papírú albumok sorakoznak a polcokon, nagyon furcsa és szakmai szempontból gyakran problémás szövegekkel, amelyeket szerencsére úgysem olvas el senki sem. Ezek a könyvek ugyanis egy narratívát adnak össze, az egyéni kis válogatásoktól a nagy, huszadik, huszonegyedik század művészetét felvonultató albumokig, és higgyék el nekem, rettenetesen nagy káosz uralkodik e téren. Az minimum, hogy nincs konszenzus, hol, mit, hogyan lehet kapni, elérni. Nincs két hasonló könyvesbolt, két hasonló lexikon, két hasonló lehetőség arra, hogy beavatást nyerjünk e területre.

És akkor meg is érkezünk rövid eszmefuttatásom lényegéhez, a lexikális felsoroláshoz, tároláshoz. Nem hinném, hogy bárki vitatná, a gyűjtemény hatalmi szerv. Ki kerül be, ki marad, mely mű hová kerül? Ki dönti el, mi kerül a Taschen Kiadó gyönyörű kivitelű lexikális válogatásaiba, amelyeket szinte minden könyvesbolt polcain megtalálhatunk?

Az új gyűjtemények felé

A gyűjtésnek, tárolásnak van egy sokkal inkább kézenfekvő formája, mint a színes, de drága albumok, mégpedig az internetes oldalak szinte kiismerhetetlen útvesztői.

Nap mint nap új gyűjtemények kerülnek napvilágra, arctalan, önjelölt gyűjtők közösségeinek jóvoltából, akik látszólag semmilyen oktatási folyamatnak nem részesei, hanem az internetes képfolyam ügyes horgászai, akik minden olyan érdekes jelenséget kiemelnek a web forgatagából, amelyet érdekesnek tartanak.

Ezeknek a közösségi oldalaknak a működése nagyjából egyszerűen összefoglalható: már a kiemelés, megmutatás aktuusa egy gyűjtemény részesévé teszi azokat az alkotásokat, amelyeket ezek az oldalak kiemelnek, hiszen már a tény, hogy az adott jelenség figyelmet érdemel, különleges jogokkal ruházza fel.

Tehát amennyiben egy általam *vizuális blog*nak nevezett oldal gyűjteménye körébe von bármilyen szellemi terméket, felveszi „tanulási tantervébe”, belehelyezi saját, éppen a közönsége által definiáltan rangos gyűjteményébe. Az üzenet igen világos szinte minden esetben: „Mi azért posztoltuk ezt meg ezt a tartalmat, de te is érdekesnek találod, nézd meg, beszélj róla, építsd be saját gyűjteményedbe, ha pedig nem találsz érdekesnek, ne látogasd oldalunkat.”

A vizuális blog nem kommentál, nem magyaráz, és nem túri, ha megpróbálják megmagyarázni tartalmát: nemes elitizmussal feltételezi, hogy aki rátévedt weboldalára, azonnal képes is befogadni a „posztolt”, azaz megjelenített tartalmakat.

A kanadai *boingboing.net* (<http://boingboing.net>) például egy ilyen vizuális blog, igaz, rövid ajánlókval fűszerezik tartalmukat, de például a magyar *Szánalmas.hu* (<http://www.szánalmas.hu>) vagy az amerikai *ffffound* oldal (<http://ffffound.com>) nem fásaszt sem didaktikus leírásokkal, sem kötelező olvasattal, egy-két rendkívül frappáns szó, tag vagy kategóriacímke kíséretében vezetnek a közösség elé a bemutatott tartalmakat. Ez utóbbi, a *ffffound* még alcímében (*Image Bookmarking / Képek könyvjelzőtára*) is a gyűjtés gesztusára utal, ahogyan a *boing-boing* alcíme (*Directory of wonderful things / Csodálatos dolgok tárháza*) is a gyűjtés gesztusára utal.

Az oldalak olvasói mint valamiféle kulturális csomópont-hoz, visszatérnek ezekhez a magasan specializált gyűjteményekhez, odaszoknak azokhoz az oldalakhoz, melyeket tetszetősnek találnak, felveszik saját könyvjelzőik közé, privát gyűjteményt, ha tetszik, újabb és újabb kis múzeumokat hozva létre, amelyeket, amennyiben ezt nyilvános felületen teszik, más, újabb olvasók továbbvehetnek.

Mint ahogyan elnevezésük is mutatja, a vizuális blogok elsősorban olyan információkkal foglalkoznak, amelyeknek egyértelmű vizuális megjelenése van, vagy legalábbis könnyen köthetőek egy képhez vagy mozgóképhez. Ez nem jelenti azt, hogy az írott szónak kevesebb létjogosultsága lenne ezeknek az oldalakon, ellenben elősegíti az elsősorban vizuális élmények, így kortárs művészeti produktumok terjedését.

Eme oldalak látogatói már nem képeslap vagy album formájában emelik be gyűjteményükbe a számukra kedves filmeket, szövegeket, képeket, hanem digitális könyvjelzők formájában, amelyek a látogató saját gyűjteményének részét képezik.

Számos olyan művész létezik, aki számára ezekben a vizuális blogokban, például a *We make Money Not Art* blogban (<http://www.we-make-money-not-art.com>) való megjelenés fontosabb cél, mint egy Gargosian Galériában rendezett kiállítás, legalábbis a blog főszerkesztő/alapítója, Régine Debatty belga blogger szerint².

Értelemszerűen csak az válhat eme gyűjtemények részévé, amelynek valamilyenfajta digitális megnyilvánulása létezik, akár fénykép, videó vagy multimédiás weboldal formájában. Éppen

ez az a vékony sáv, melynek mentén a kortárs művészeti produktumok beszivárognak ezekbe a modern wunderkammerekbe, a reneszánsz úri gyűjtemények modern megfelelőibe, és válnak a jelen és talán a jövő meghatározó gyűjteményeivé, illetve épülnek bele egy nemzetközi tanulási folyamatba, melynek legfontosabb hatása az lehet, hogy átíródik a kortárs művészeti rendszerbe való belépés rendszere, átalakul a kortárs művészet kibernetikája.

Nekem is megvan a saját gyűjteményem, de nemcsak magukról a kulturális jelenségekről, hanem magukról a gyűjteményekről; amelyenyiben írásom felkeltette érdeklődését, tekintse meg szubjektív gyűjteményemet ABC-sorrendbe rendezve az alábbi weboldalon: <http://delicious.com/peterfuchshu/visualblog>.

Minél magasabb a szám az adott link felett, annál többen mentették el a *del.ici.ous* (<http://delicious.com>) könyvjelző rendszerében az adott oldalt.

¹ „Az NKA megbízásából az ez év augusztusában végzett Szonda Ipsos-kutatás egyéb kérdések mellett – azt tudakolta, vajon a magyar festők, szobrászok közül kiket kedvelnek a kérdésekre választ adók.

Az 1500 fős minta fele arra a kérésre, hogy »soroljon fel három magyar festőt, vagy szobrászt« nem tudott válaszolni. A nem válaszolók kisebb részének – saját bevallása szerint – nincs kedvence, ezért nem válaszolt. A többség azonban az ennél rosszabbnak ítéltető »nem tudja« válasz megadásával élt. Az értékelhető válaszokból az derült ki, hogy a XIX. századi festők visznek el minden érmet. Munkácsy Mihályt a válaszadók 35 százaléka sorolta az első helyre. A képzeletbeli dobogóra Szinyei Merse Pál és Csontváry Kosztka Tivadar fért még fel, közel azonos, 13 illetve 12 százalékos említéssel. A többi említett alkotók esetében a XIX. századi és a XX. század eleji piktúra képviselői kerültek ki győztesen, mint például Rippl-Rónai József, Paál László vagy Székely Bertalan. Bizonyos értelemben más kategóriát képviselhetnek olyan művészek, mint Szász Endre, Vasarely, tegyük hozzá, a maguk 2-2 százalékos kedveltségével. Figyelemre méltó, hogy az 1 százalékos említési arányt egyetlen kortárs magyar művész sem érte el. Az okok nyilván sokfélék lehetnek, a képzőművészetet kedvelők korcsoportos megoszlásától kezdve egészen addig, hogy melyik klasszikusnak volt az elmúlt években nagy kiállítása, és ennek híre milyen intenzitással volt jelen a hazi médiában. Az életkor mint magyarító tényező abból is kitűnik, hogy a 33 év alattiak 58 százaléka nem volt mondanivalója a kérdésre, míg az 50 és 65 év közöttiek esetében ez a negatív arány 45 százalékra csökken. (Persze ez is döbbenetesen magas.) Még inkább döntő – nem meglepő módon – az iskolai végzettség. A nyolc általánosnál nem magasabb végzettségűek háromnegyede elutasította a kérdés megválaszolását. A diplomások esetében viszont lényegében ugyanilyen arányban voltak hajlandók és képesek a válaszadásra. Míg a diplomások 97 százaléka, addig az alacsony iskolai végzettségűek közül mindössze 16 százaléka volt az, aki az előbbieken említetteken kívül meg tudott nevezni »kedvelt« magyar festőt. Mint majd minden művészeti terület esetében, a nők válasza ez alkalommal is nagyobb arányban volt értékelhető, mint a férfiaké, miközben a két nem között a gyakoriságon túl semmilyen »ízlésbeli« különbség nem fedezhető fel.” Forrás: *A konzervatívizmus ígézetében – Egyetlen kortárs sincs a legkedveltebb magyar képzőművészek között*, http://www.nka-kincstar.hu/nagyito_olv.html?id=286&pid=5

² Sarah Cook interjúja Régine Debatty bloggerrel, <http://www.crumbweb.org/getInterviewDetail.php?id=28&op=3>

bug train

1 2 3 4 5 KOREA home

Hock Bea – Nagy Edina

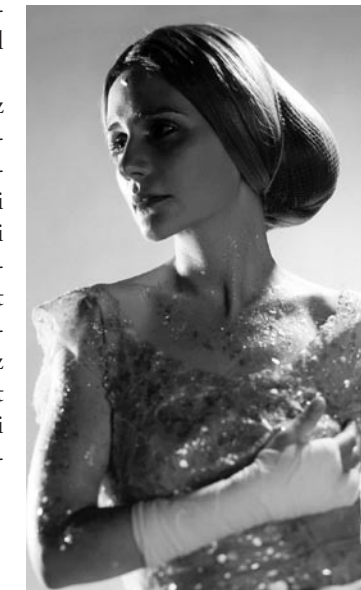
Hazai pálya: mindenki mindenkivel

A 2009. évi ikOn-konferencián elhangzott előadásunk címválasztását elsősorban az indokolta, hogy meglátásunk szerint mindennemű művészetkritikai tevékenység meghatározó eleme annak közege. A magyarországi művészetkritika esetében ez annál is inkább meghatározó, mert ez a közeg meglehetősen átlátható, ahol mindenki mindenkit ismer, s ahol a szerepek – az esetek többségében – előre le vannak osztva. Magyarországon a nyugat-európai gyakorlattal ellentétben a képzőművészettel elméleti síkon foglalkozó szakemberek (s most kis csúsztatással a kurátori gyakorlatot is ide soroljuk) döntő többsége a művészettörténészek, értsd: az ELTE művészettörténet szakán végzett művészettörténészek közül kerül ki. Az ismeretségek, barátságok tehát már az iskolapadban megkötöttek. Ezek után nem meglepő, hogy a helyi művészeti szcéna zártsága sok mindent determinál. Annak, hogy előadásunk megfogalmazásakor a fentebbi helyzet mindkettőnk számára kiindulópontként szolgált, feltehetően az is oka, hogy mindketten pályán „kívülről” érkezünk.

A pálya szűkösségéből adódik, hogy akár a nyomtatott, akár az online formában megjelenő kritikák általában felkérésre születnek. A felkérő (az esetek többségében) lehet a szerkesztő, de lehet a kurátor, a galerista vagy akár a művész is. A továbbiakban arra a kérdésre keressük a választ, mi a kritikus kiválasztásának/felkérésének alapja? Mivel a művészeti sajtóban megjelenő írásokat meglehetősen kis számú szerző írja, ezért a kritikusok stílusa, hangneme túlnyomórészt ismert. A felkérők általában ehhez, vagy a saját szempontjaikhoz (pl. az adott művészeti lap profiljához stb.) „igazítják” megbízásaikat. Ennyiben a megbízók szempontjából az ideális kritikus az, aki mindenhez ért, hangját univerzálisan, minden tárgyban hallatja, s bár a szakmai érdeklődés részéről természetesen megvan, szűkebb értelemben vett szakmai profil nem jellemzi. A kritikusok többsége pedig presztizs- vagy megélhetési kényszerből kifolyólag maga is azonosul ezzel a szereppel.

A **stílus**, a **hangnem** tehát az egyik szempont, amely a recenzió- vagy katalógusszöveg-írásra, kiállítás-megnyitásra felkérő intézményi személyeket vagy művészeket vezérli az adott szerző/kritikus kiválasztásakor. Lehet-e hasonló támpont az adott szerző szakmai érdeklődésének, profiljának figyelembe vétele? Vagyis az ez egyszerű megfontolás, hogy a felkért személy érdemben fog-e hozzászólni az adott kiállításhoz vagy műhöz, illet-

ve hogy az ő számára is érdemes/érdekes-e a szóban forgó témával foglalkozni – más, szakmaibb okok miatt is, mint a szerény honorárium és a személyes jó viszony ápolása? Éppen lehetne ez (sőt, a szakmaiság szempontjából ez kellene, hogy legyen) a támpont, a hazai szintéren azonban jóval gyakoribb az, hogy az imént említett stílus, meglévő személyes kapcsolat, vagy a szűk szakmai közegben jól csengő név alapján történik a felkérés. Nagyobb gond, hogy maguk a recenzio- vagy katalógusszövegírók, kiállításmegnyitók (az egyszerűség kedvéért utaljunk most mindezekre a „kritikus” szóval) sem feltétlenül gondolnak magukra úgy, mint akiknek volna (kellene, hogy legyen) szakterülete, jó értelemben vett „mániája” a kortárs művészet átfogó és heterogén kategóriáján belül.

Érdemes ebből a szempontból felidézni 2007 két „kurátoros” kiállítását: a Horváth Tibor által szervezett *Vasárnapot* (Trafó), és különösen a Lajos utcai (Pető Hunor által zsűrizett!) *Kurátorok – Művészeket*. Ez utóbbi egy körlevél-felhívásban kurátorokat kért meg arra, hogy egy olyan művet válasszanak bemutatásra, amely akár saját gondolkodásuk jellemzője is lehetne; a művészeket pedig arra hívták fel, hogy röviden jellemezzék az ő műveiket választó kurátort, azaz hogy most ők fogalmazzanak kísérőszöveget. Feltűnő volt, hogy ezt a szerepcserét két-három kivétellel minden (szövegíró) művész kedélyeskedő hangnemben oldotta meg, jobbára a személyes kapcsolat kialakulását mesélve el, vagy a kurátor személyiségjegyeit felsorolva. Érdemben egyedül a Tatai Erzsébetet jellemző Berhidi Mária ejtett szót „kurátorának” tágabb – azaz nem pusztán a választott művész munkásságát érintő – szakmai tevékenységéről.

Ha a szerzőválasztás dilemmáján túljutottunk, felmerül a következő kérdés: a felkérő (szerkesztő, művész, intézmény) mit vár el a kritikustól: szép szövegeket vagy „értékelemző reflexiót” (ahogy ezt a jelen konferencia témakijelölő szövegében olvashattuk)? Triviális, ám a hétköznapi gyakorlatot minduntalan érintő körülmény, hogy e személyes kapcsolatokkal sűrűn átszőtt játéktéren lehet-e és hogyan lehet kritikus álláspontot megfogalmazni? Nem azért kérdés ez, mintha komoly következménye volna egy-egy bíráló véleménynek, hanem mert tapasztalataink szerint jó szakmai kapcsolatok is kibillenhetnek ilyen alkalmakkor. Saját hipotézisünk az, hogy ha a kritikus alátámasztott véleményt bocsát közre (és ha lehetőség szerint „problémafeltáró” beszélgetés előzi meg a kritika nyilvános megjelenését), akkor a súrlódások és sértődések elkerülhetőek. (A gyakorlat azonban nem feltétlenül igazolja vissza ezt a hipotézist...)

Fontos, a kritika műfajából adódóan szinte megkerülhetetlen tényező továbbá a **tekintély** kérdése. A „Ki a szerző?” kérdés-feltevés egy szélesebb, személytelenebb közegben (másképp) működik, mint egy személyes kapcsolatokon és érintettségeken alapuló rendszerben.

Előadásunkban összehasonlításként egy németországi példát hoztunk fel, a nagy tekintélyű FAZ (Frankfurter Allgemeine Zeitung) működéséről.

Ez a lap a magyarországi napilapokétól eltérő gyakorlatot folytat, minden nap megjelenő képzőművészeti kolumnáinak megírását, s ezzel a lap művészeti profiljának megalapozását nem néhány, több évtizede az újságnak dolgozó szerzőre bízta, hanem témától függően külső munkatársakkal is dolgozik. Amennyiben a FAZ megjelentet egy, mondjuk a karlsruhei ZKM (Zentrum für Kunst und Medientechnologie) aktuális kiállításáról szóló írást, akkor a karlsruhei kiállítás kurátora és a cikk szerzője nagy valószínűséggel (az ország méretéből, valamint a művészeti decentralizáltságából, többközpontúságából kifolyólag) nem ismerik egymást. Aminek az lesz a következménye, hogy a kiállításban érintett személy nem tekinti személyeskedésnek a cikkben elhangzottakat, s nem nyílik alkalma a szerző „pozicionálására” sem. Itthon ezzel szemben az argumentum fölött gyakran a szerző, pontosabban a mögötte rejlő személy diadalmaskodik.

A „rejtőzés” kapcsán felmerülhet az **anonimitás** kérdése is. Ám ez tulajdonképpen pusztán felvetés, mert a magyar művészetkritikában – néhány kivételtől eltekintve – nem szokás névtelenül, vagyis név nélkül, illetve álnéven írott szöveget megjelentetni azon egyszerű oknál fogva, mert azt nem veszik komolyan. A konferencián az online irodalomkritikáról tartott előadásában Sári B. László irodalomtörténész ugyanakkor utalt arra, hogy a kortárs irodalomban rendszeresen jelennek meg név nélkül, monogrammal vagy éppen álnéven írt cikkek, kritikák, illetve irodalmi művek, s a név hiánya semmit nem von le azok értékéből. Előadásunkban mindezt egy épp aktuális sikerkönyv, Spiegelmann Laura *Édeskevés* (Budapest, 2008, Magvető) című kortárs regényének felvillantásával illusztráltuk.

A konferencia szervezői arra is rákérdeztek, hogy „a **szubjektív** vélemény milyen mértékig kap szerepet a különböző kritikai műfajokban; létezik-e **objektivitás**?” Objektivitás természetesen nem létezik, az objektivitásra való törekvés régóta leleplezett téveszme. Szubjektív, azaz személyfüggő tényezők mindig szerepet kapnak. A kérdés inkább az, hogy aki véleményt nyilvánít, világossá teszi-e, hogy állítása egy bizonyos szempontból megfogalmazott rész-igazság, és nem a „100% tuti”. Épp annyiban szubjektív, amennyiben a szerző sajátos látásmódja, specializációja (már ha van ilyen) óhatatlanul nyomot hagy megnyilvánulásain. Ha ezzel a saját meghatározottságait és elfogultságait fel- és beismerő beszélővel szemben egy semleges hangra áhítunk, akkor valójában azt a mindenhez és semmihez sem értő „szárguldo riporter”-figurát kívánjuk életben tartani, aki – fentebb megfogalmazott véleményünk szerint – inkább alássa, semmint elősegíti a szcena szakmaiságát.

A konferencia számos előadójának prezentációjában is fejtegetett nyomtatott kritika, illetve internetes kritika és kommentelés/blogolás viszonylatában az az egyik döntő kérdés, hogy az alaposan kifejtett véleménynyilvánításnak, indoklásnak legalább a szándéka megmarad-e a sokkal gyorsabb, pillanat-

nyi, benyomásszerű reakciókat előhívó webes közegben. A tapasztalatok azt mutatják, hogy a körütekintő érvelés szándéka és gyakorlata éppoly ritkán jellemzi a blogbejegyzéseket, mint az általános magyar közbeszédet és élőbeszédet, amely inkább hozzávetőleges, odavetett gondolatokra, félkész érvelésekre, valamely ki nem mondott csoportidentitásra apelláló összekacsintásra alapoz.

Az internetes fórumok vitathatatlán előnye azonban, hogy „nyitnak” a szélesebb közönség felé. Az interneten megjelent írások közvetlenebb, direktebb, közérthetőbb, „más” hangneme bátorítóan hat az addig passzivitásba vonuló, vagy éppen csak bizonytalan (olvasó)közönségre. Az internet a demokratizálódás színtere, s ez alól a művészeti portálok sem kivételek. Ugyanakkor a blogok, kommentek műfaji sajátossága a befejezetlenség, a lezáratlan, nyitott forma, ami állandóan transzformálódó közegként magában hordozza az állandó továbbgondolás lehetőségét. A műfaj maga ilyen értelemben leginkább a felvetés vagy gondolatkiértés szavakkal írható körül.

Kánonképzés és kritika relációját tárgyalva (s ebben az összefüggésben mindegy, hogy nyomtatott vagy online fórumról van szó) nem tekinthetünk el az időbeliség dimenziójától. Tekintve ugyanis, hogy a kánon mindig utólagosan jön létre (mint tudjuk, a kánonképzéshez idő kell), tulajdonképpen nem találkozunk a kritikával, aminek sajátja az aktualitás, a minél rövidebb reakcióidő. Ennek iskolapéldája lehet természetesen az online kritika. A kritikának a kánonképzésben játszott csekély szerepének okát talán a műfaj (vélt és valós) szubjektivitásában kell keresnünk, valamint paradox módon az előbb említett aktualitásában is. A kritikát gyakran tekintik pillanatnyi, túlságosan is közvetlen, az élmény hatása alatt született reakciónak, ami ilyen értelemben

nem rendelkezik az objektív állásfoglaláshoz szükséges distanciával és rálátással, ami a jó kánon képzésének receptjéhez elengedhetetlen.

Azzal a szándékkal, hogy felmérjem, létezik-e valamiféle kortárs kánon, az utóbbi években sorra megkértem művészettörténészeket

és egyéb szakembereket, hogy sorolják fel kedvenc, azaz a legjobbnak tartott, kortárs magyar művészeiket. A körkérdés eredményének közzétételénél fontosabbnak tartom itt megemlíteni azt a habozást, tanácstalanságot, a válaszadás nehézségét taglaló magyarázkodást, amely a kérdést rendszerint követte. Az egymás tevékenységének/teljesítményének (el)ismerése és az arról való állásfoglalás hiánya a másik oldalon is jellemző. A Ludwig Múzeum igazgatóváltásának közeledtével művészeknek tettem

fel azt a kérdést, hogy kit látnának legszívesebben a nemsokára megüresedő székben. Ez alkalommal a habozás és magyarázkodás elmaradt – helyette viccelődésbe fulladt a válaszadás.

De addig jó, amíg a legjobb/kedvenc magyar művész, illetve a kedvenc kritikus/kurátor kérdésre nem érkezik egyértelmű válasz. Ebből ugyanis arra következtethetünk, hogy tulajdonképpen a kispályás focinak is van értelme.

Timár Katalin

Mit tanulhatunk a zapatistáktól?

Az önszerveződés kérdésének néhány aspektusa

Az előadásom címében szereplő kérdést, azaz, hogy mit is tanulhatunk a zapatistáktól, több ok miatt teszem fel, melyekre majd az előadásban ki fogok térni. A kérdés azonban tartalmaz egy utalást is, mivel ehhez hasonlókat előttem már mások is feltek, például 1977-ben Robert Venturi, aki a posztmodern építészet egyik alapművét írta meg azzal a címmel, hogy *Mit tanulhatunk Las Vegasból*. Ő a Las Vegasban található „vizuális tájat” vette alapul, hogy kifejtse nézeteit a posztmodern építészet sajátosságairól. Egy másik példa a címhasználatra az a könyv lehetne, amelyik egy pár éve, 2003-ban jelent meg Robert Smithsonról. Ennek nem a főcímében, hanem az alcímében jelenik meg az a kérdés, hogy „mit tanulhatunk New Jerseytől vagy más helyektől”.

A kérdés tehát, melyet felvettem az előadás címében, arra vonatkozik, hogy bizonyos művészen kívül keletkezett jelenségekből mit tanulhatunk mi, akik a művészet területén működünk, illetve hogyan vehetjük át modellként azokat a dolgokat, amelyek a művészen kívüli területeken keletkeztek. Ezt azért tartom nagyon fontosnak, mert számomra az ikOn – bizonyos szempontból – egy nem művészeti jelenség, vagy mondhatjuk úgy is, hogy egy művészen kívüli, vagy igazából a művészet határán lévő jelenség. A kérdés tehát az, hogy az ikOn működése mit tanulhatna, mit fejleszthetne, vagy mi az, amit már felhasznált az elmúlt kilenc évben is – akár tudatosan, akár csak ösztönösen – különböző, nem művészeti helyekről származó kezdeményezésektől. Azaz hogy hogyan kapcsolható össze az ikOn mint modell más területekről származó jelenségekkel.

Nekem ezen a ponton azonnal a zapatisták jutnak az eszembe több szempontból is. Szeretném megmutatni Emiliano Zapata képét, aki a zapatista mozgalom névadója és elindítója. Zapata a 19. század végén, illetve a 20. század elején élt és viszonylag fiatalon halt meg. Egy elszegényedett mexikói családból származott és egy helyi felkelést indított el, melyet aztán az 1990-es évek elején Mexikóban – ez ebben az esetben főleg dél-Mexikót jelent – egy csoport az ő nevére hivatkozva „indított újra”. Ennek célja az volt, hogy a meglévő földtörvények ellen tiltakozzanak, amelyek a kisebb gazdák ellehetetlenüléséhez és elszegényedéséhez vezettek. Ez a törvény azt tette lehetővé, hogy a hatalmas és egy kézben lévő földmonopóliumok kifejlődhessenek, melyektől az amúgy sem túl gazdag dél-mexikói terület még jobban elszegényedett és még nehezebbé vált a helyi emberek élete. Ez a zapatista felkelés tehát tulajdonképpen egy antiglobalista és antikapitalista mozgalom, amely megpróbál a földtulajdonjogokért harcolni. Egyébként itt látható a zapatista felszabadító hadsereg zászlójának a képe, egy vörös csillag fekete mezőben.

A zapatista mozgalom másik érdekessége az, hogy önálló, egymástól viszonylag független kisebb közösségek hálózataként működik és ilyen szempontból modellként hasonlítható az interneten létező projektekhez, mint az ikOn is. Amennyiben a közösségi szerveződés struktúráját nézzük, akkor persze az ikOnt még az IRÁ-hoz is lehetne hasonlítani, de azért mi most maradjunk a zapatistáknál, akik azért is példaértékűek az internet

szempontjából, mert az elsők között voltak az önszerveződő és kisközösségek közül, akik ezt a közeget használták fel nagyon okosan a saját nézeteik terjesztésére és különböző kiáltványaik megjelentetésére. Egy nagyon szétszórt – területi szempontból egyébként Mexikó óriási kiterjedésű ország – területen lévő és szétszórtan működő csoport az internet viszonylag korai elterjedtségének idején felismerte a médiumban rejlő lehetőséget, melyet aztán a nemzetközi kampányában alaposan ki is aknázott. Számomra ez egy roppant inspiráló momentum a zapatisták működésével kapcsolatban.

Ha a zapatista közösségek működéséről akarunk élvezetes formában információkhoz jutni, akkor érdemes elolvasni azt a regényt, melyet Subcomandante Marcos, a zapatisták szóvivője és egy spanyol származású, de az 50-es évek vége óta Mexikóban élő újságíró, Paco Ignacio Taibo írt négykezesben. Ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy a páratlan fejezeteket Subcomandante Marcos, míg a párosakat Taibo írta. Két excentrikus nyomozó vizsgálódásainak szálait követhetjük ezekben a fejezetekben, melyek a könyv egy adott pontján összetalálkoznak. A könyv egyébként *A fészkelődő holtak* címen magyarul is megjelent, bár ez nem tudja átadni azt a kettősséget, melyet az eredeti cím hordoz magában, hogy maguk a holtak se nyugodhatnak békében, amíg ki nem derül halálukról az igazság, illetve hogy ezeknek a halottaknak a pusztá említése is nagyon kényelmetlenül érinti a zapatistákkal szembenálló mexikói kormányt és a hatóságokat, akik gyakran felelősek ezeknek az embereknek az eltűnéséért és haláláért.

Már önmagában az is roppant érdekes, hogy a nyilvánosság előtt állandóan símaszkban mutatkozó Marcos regényíróként is ismert: a stílusa nagyon eredeti és vicces, valamint pontos képet ad a zapatista közösségek és az egész hálózat működéséről. A történet az ő szálán úgy indul, hogy a zapatista detektívet Marcos maga küldi el egy elveszett nő nyomába. Az egyik zapatista faluból eltűnik ugyanis egy nő és mindenki kétségbeesik, vajon mi lett vele, Marcos maga pedig attól tart, hogy politikai összeesküvés áll a dolog mögött. Elküldi tehát az egyik helyi emberét, hogy keresse meg ezt a nőt. A végén kiderül, hogy a nőt egyáltalán nem a kormányerők tartották fogságban, vagy ne adj’ isten ölték meg, tehát semmilyen összeesküvésről nem beszélhetünk, mert a zapatista detektív megtalálja őt, aki pedig elmondja, hogy azért menekült el, mert a férje verte és egyszerűen elege lett ebből. Végül is a detektív úgy találja meg ezt az eltűnt nőt, hogy a utolsó előtti állomáson valaki elmondja neki, hogy nemrégiben érkezett egy nő a szomszéd faluba, aki egy női közösséget indított el. Akkor a detektív azt gondolja, hogy ez csak az a nő lehet, aki tőlük eltűnt. Az önszerveződő közösségnek ez a szinte spontán létrejötté nekem személy szerint nagyon tetszik: ahogy ez a nő megjelent egy számára ismeretlen faluban, ahol rögtön befogadták és rögtön elfogadták azt természetesként, hogy ő elmenekült a férjétől, mert a férje verte, valamint hogy létrehozott helyben egy női közösséget.

Számomra különösen fontos az, hogy a zapatista törvények

között külön fejezet foglalkozik a női jogokkal, azaz a nők forradalmi jogaival. A nőknek joguk van az önálló fizetéshez, vagy eldönteni azt, hogy hány gyereket akarnak és hányat akarnak felnevelni, vagy joguk van az egészséghez és a megfelelő oktatáshoz, táplálkozáshoz, stb. Mindezekon felül a nőknek joguk van ahhoz, hogy megválasszák a partnerüket és nem kötelesek összeházasodni, vagy házasságra lépni velük, illetve joguk van az erőszakmentes élethez. Szerintem roppant nagy a jelentősége annak, hogy ez utóbbi így szerepel a nők forradalmi jogai között. Ezek a jogok azért is érdekesek, mert azt mutatják, hogy az önszerveződő közösségek milyen egyenlő jogok alapján és milyen szabad formában jöhetnek létre és létezhetnek.

A következő kép is a zapatista önrendelkezéssel van kapcsolatban, ahol a képen látható felirat azt mondja, hogy az illető most egy zapatisták által ellenőrzött területre lép és itt sajátos jogok szerint kell viselkednie, azaz a zapatista törvényeknek kell engedelmessé válnia.

A zapatista közösségi törvények azért érdekesek az ikOn szempontjából, mert egy keretet adnak a közösségek működéséhez. Koroncz Endre az ikOnnal szintén megteremtett egy keretet, melynek ezek után önfenntartó rendszerként kellene működnie, nagyon erősen a rendszerben résztvevők munkájára építve, azon az alapon, hogy a résztvevőknek csak nagyon kevés munkát kell befektetniük ahhoz képest, hogy maga a rendszer mekkora területet ölel fel. Ha mindegyik résztvevő befekteti azt az ő szempontjából kevés munkát, akkor egy fantasztikusan működő szisztéma jöhet létre, amelyet ráadásul a résztvevők sajátjuknak érezhetnek. Nekem úgy tűnik, hogy ez még kilenc év után sem tud száz százalékban megvalósulni, sőt. Számomra azért is érdekes a zapatista példa, mert megmutatja az emberek közötti összetartás erejét, azt, hogy mire képes a saját közösségeik megteremtésére való maximális igény és elkötelezettség. Hogy az összefogás és az ellenállás lehet utópisztikus színezetű, de ez az egyik utolsó utópia, melyet nem adhatunk fel.

Az utolsó kép átvezet a mai időkhöz. Ezen a képen Emiliano Zapata egyik ükunokája látható, aki ma, ha jól tudom, New Jersey-ben lakik, és ezzel vissza is kanyarodtunk egy kicsit – legalábbis földrajzi értelemben – Robert Smithsonhoz, és ahhoz, hogy mit tanulhatunk New Jersey-től. A képen tehát az ükunoka látható, amint éppen havat lapátol.

Ezen a ponton azonban szeretnék elszakadni ettől a konkrét zapatista példától, és általánosabban beszélni a közösségekről, illetve a demokrácia és a közösségek viszonyáról. Arról, hogy vajon a részvétel ezekben a közösségekben milyen módon valósulhat meg és mindez hogyan hozható össze a közvetlen demokrácia modelljével. A részvétel, mint demokratikus jog persze az internet esetében kézenfekvő és manapság a különböző fórumok, blogok, és chat-szobák erre számtalan lehetőséget adnak. Ez volt egyébként az egyik oka, annak, hogy az Endre felkért engem a születésnapjaimra való részvételre, ő ugyanis tudja, hogy személyes tapasztalatokkal rendelkezem ezen a téren, mivel különböző álneveken veszek részt több magyar internetes fóru-

mon. Igaz, hogy az ikOnnak nincs ilyen fórumoldala, és ebből a szempontból másképp is működik, de abból a szempontból viszont tanulságos lehet, hogy mindkét esetben közösségek működését figyelhetjük meg. Igazából a fórum azért érdekes „műfaj”, mert ott valóban álnéven jelenhet meg az ember. Természetesen vannak olyanok is, akiknél vissza lehet valamennyire követni bizonyos személyes adatokat, például azért, mert a valódi nevéből deriválja az internetes nevét, illetve felhasználja a születési évszámát, és hasonlókat. Az egyik fórumon például van egy Károly nevű illető: most valószínű, hogy őt Károlynak hívják a fórumon kívül is, nem pedig mondjuk Csabának, vagy Erzsikének. De ettől persze még nem tudjuk beazonosítani sokkal jobban és a lényeg az marad, hogy az ember anonim módon mondhatja el a véleményét egy adott kérdésben.

Ennek az anonimitásnak ugyanakkor részben ellentmond az, hogy vannak helyzetek, amikor nehéz megkerülni, hogy az ember ne szőjön bele a mondandójába olyan információkat, amelyek alapján mégiscsak lehatárolható a valódi identitása. Főleg az én esetemben, aki egy ilyen kis méretű társadalmi porondon játszom, mint a kortárs képzőművészet. Pont a múlt héten keveredtem egy olyan helyzetbe az egyik fórumon, hogy egyszerűen számon kérték rajtam azt, hogy milyen alapon állítom azt, amit beírtam. Nekem akkor azon a fórumon kínos lett volna felfednem magam és bebizonyítanom, hogy igenis, én ehhez a témához értek akkor is, ha ez nem a munkám, mert önkéntesként nagyon sokat foglalkoztam vele. Ehhez ha nem is a nevemet kellett volna elárulni, de valamennyire olyan konkrét dolgokat kellett volna elmondani, melyek alapján nemcsak magamat, de valahogy azokat is felfedtem volna, akikkel esetleg egy másik közösségben együttműködtem egy időben. Tehát igazából ez egy nagyon vékony mezsgye, amin az ember táncol, hogy eldöntse, hogy mi az, amit beírhat egy ilyen fórumra, hogy az anonimitása megmaradjon, de ugyanakkor valahogy mégis hitelesen tudja közvetíteni a saját véleményét. Hogy amit elmond, az ne pusztán hőzöngés vagy egy légből kapott állítás legyen.

Ez számomra épp a *tranzit.blog* és fórumának kérdését veti fel az anonimitás viszonylatában. Azok a fórumok, ahol én gyakran előfordulok, és különböző álneveken beírok, egyik se az én szakmámhoz kapcsolódik, tehát nem a kortárs képzőművészet fórumai. Viszont a *tranzit.blog* egy nagyon is szűk, jól körülhatárolható közösségnek szól, őket mozgatja meg: a kommentekből ki is derül, hogy ha egy „kívülálló” odavetődik, akkor vagy nem ért semmit, vagy elküldi az egészet melegebb éghajlatra, vagy – és ez számomra a legnegatívabb hozzáállás – osztja az észt úgy, hogy azt hiszi, hogy nála van a bölcsek köve, közben viszont teljesen felkészületlenül tulajdonképpen hülyeségeket beszél. Én személy szerint a *tranzit.blog*ra sose tudnék beírni, mert egyik alternatívát sem tartom túl vonzósnak a lehetséges megoldások közül. Az egyik az, hogy álnéven írok, de egyrészt sose tudnék úgy írni, másrészt pedig nem is látnám értelmét, hogy úgy írjak, hogy ne derüljön ki, hogy ki vagyok. Viszont ha meg kiderül, hogy ki vagyok, akkor meg teljesen felesleges álnéven bejelent-

kezni, mint ahogy nagyon sokan álnéven jelentkeznek be, aztán persze mégis sokan tudják, hogy kit is takar az adott név. Akkor meg be lehet jelentkezni saját néven, de az egy egyenlőtlen helyzet, hogy van, aki álnéven ír, és van, aki nem. Szerintem ez nem segít a mi szakmánkon, inkább csak a zavaros helyzeteket teszi még átláthatatlanabbá – és én ezt nagyon károsnak tartom. Ez eltereli a figyelmet a lényegről, mert az olvasók már nem arra figyelnek, hogy mit írtak be a fórumos társaik, hanem arról folyik a találgatás és a pletyka, hogy kit rejtenek az egyes nicknevek.

Véleményem szerint tehát ez inkább a demokrácia ellen hat, minthogy segítené, mert végül is beszélhetünk-e valódi szólás- szabadságról, ha egy szakmai közegben se vállalják a résztvevők a véleményüket saját nevük alatt. Amikor demokráciáról beszélünk, akkor leginkább a Chantal Mouffe-féle demokráciafelfogásra gondolok. Mouffe a kortárs politikaelmélet egyik markáns képviselője és a demokráciaelméletek közül is elég radikális nézetet képvisel. Az egyik lényeges elképzelés, melyet Mouffe hangoztat, az, hogy szerinte a demokrácia egy folyamat, nem pedig egy állapot, mely vagy fennáll, vagy nem. Magyarországon is nagyon sokan úgy képzelik, és ennek lépten-nyomon hangot is adnak, hogy a demokrácia egy állapot, ahova el kell érni, ahova persze mi még nem jutottunk el, és amikor majd odajutunk, akkor az már önjáró módon működik, az emberek részvétele nélkül is. Elég, ha négyévente elmennek szavazni.

Valamennyire persze én is naiv vagyok, amikor azt gondolom, hogy az ikOn is eljuthat egy olyan pontra, amikor már önjáró módon működik, azt azonban semmiképp sem gondolom, hogy mindez majd az emberek részvétele nélkül történik.

Mouffe azt mondja, hogy a demokrácia a viták folyamataként jön létre és alakul, illetve hogy a hegemoniáért folyó közdelem élteti ezeket a vitákat. Mouffe szerint az, amit Habermas mondott a konszenzusról, tehát hogy a demokrácia egy konszenzuson alapuló társadalmi berendezkedés, egy hamis illúzió. Tehát illúzió azt gondolni, hogy bármilyen időleges konszenzus képes az ellentmondások vagy az ellentétek feloldására. A konszenzus csak arra képes, hogy elfedje ezeket az ellentéteket, de nem oldja őket fel és nem szünteti őket meg, tehát az ellentétek ugyanúgy megmaradnak, csak elfedve a konszenzus által. Ez a folyamatjelleg, illetve ez a folytonos vita az, melyet én – ha nem is az ikOnról, de bizonyos internetes fórumokról – hiányolok. Ezen a ponton kézenfekvőnek tűnik az a záró kérdés, hogy az ikOn gondolt-e arra, hogy fórumot indítson a különböző, a kortárs képzőművészetet érintő vélemények megjelenítésére.

Tisztelt közönség!

A könyv, amit ma ünneplünk, sokkal régebbi, mint az írásbeliség. Pontosán egyidős az emberrel, de még az Úristennel is. A könyv nem más, mint a gondolat ember nélküli jelenléte. S ahogy az első könyv csak egy kormos kéz lenyomata volt a sziklafalon, úgy szinte biztos, hogy az utolsó könyv sem egy nyomtatott áramkör lesz, hanem egy kormos kéz lenyomata a betonon. Amit pedig ez a két kéz közrefog, az a kultúra. Tulajdonképpen ezt ünnepeljük ma. És az, hogy szidjuk-e épp, vagy isteníjtjük, szinte mindegy. Ez maga az életünk. A sok-sok élet összeadva pedig maga a történelem. Így az, hogy csak az ember olvas, nem pusztán annyit jelent, hogy csak az ember ír. Hanem hogy csak az embernek van történelme. Pont olyan történelme van, amilyent a kormos kezével megír.

Amikor felkértek erre a megnyitóra, nem örültem, pedig egy Könyvhétet megnyitni igen megtisztelő feladat. Azért nem örültem, mert ilyen alkalommal az ember a legfontosabb dolgokról igyekszik beszélni, és ma Magyarországon a legfontosabb dolgokról beszélni nem nagy öröm. Persze, megtehettem volna, hogy nem vállalom. Szabad ember vagyok. Vagy majdnem szabad. Csakúgy, mint bárki önök közül. Különösen, ha szabadság alatt most azt értem, amit Hamvas Béla ír a *Karneválban*: „Uram, a gondolataim ellen nem tud védekezni.”

Akár azt is mondhatnám, nincs fölöslegesebb, mint a gondolat szabadságát törvény által biztosítani, hiszen e szabadságot törvény nem veheti el. Pont ezért nagy bajban van minden törvényhozó, akinek nem kedvez, hogy az ember alapjáraton a megélt tapasztalatai alapján gondolkodik, ítél, hoz döntéseket. A kenyér száraz, a szőlő savanyú. Ha kapok belőle, élek, ha nem, éhen halok.

Mondom, a gondolkodás szabadságát törvény nem veheti el. Pont ezért kerül egy filléres paragrafus helyett milliárdokba, hogy milliók felejtsek el a naponta megélt tapasztalataikat, és gondolkodjanak, ítéljenek, döntsenek külső akarat szerint. De úgy tűnik, megéri ezt a milliárdos árat megfizetni, mert ha a gondolkodás szabadságától megfosztják az embert, akkor az összes többi szabadságjogot már bátran lehet neki biztosítani. Ahol a gondolkodás nem szabad, ott például a szólás szabadsága már nem jelent nagy kockázatot.

Mondom, a szólás szabadságától már nem csak egy törvény tud megfosztani. A stigma, amit a szomszéd, a hentes, vagy épp a saját apám, gyermekem üt rám, ezer paragrafusnál hatékonyabb. Akit csupán a bíró ítél el, az sokszor fütyülve túri a tíz botütést. Akit a falu pellengérez ki, az összecsomagol. És ha a csomagolás végére rádöbben, nincs hova mennie, akkor a padlásra megy. És ha még a szomszéd házat is felgyújtja, mielőtt felkötí magát, akkor aztán végképp: na ugye, mi előre szólunk, hogy az ilyen fajta kötélre való. Ez sajnos ilyen egyszerű.

Nem a nyelv, nem a hit, de még csak nem is az adminisztráció tart egyben egy társadalmat. Ahogy nincs társadalom, amelyben ne ütköznének érdekek, ugyanúgy nem létezik társadalmi béke közös érdek nélkül. A legfőbb közös érdek pedig maga a társa-

dalmi béke. Aminek természetesen ára van. Az egyik ára például pont az, hogy ezt az árat kivétel nélkül mindenki fizeti. Egyedül Robinsonnak nincs szüksége konszenzusra. Robinsonnak és Pénteknek már igen. Ahol önös érdekből sikerül megfosztani e konszenzustól a társadalmat – mi, a jók, és ők, az aljasok –, ott előbb-utóbb mindkét fél fanatizálódik. Ott előbb-utóbb a lelkekbe félelem, s az agyakba cenzor ül. A társadalmi béke totális hiányát pedig úgy hívják: polgárháború. Ahol az „aki nincs velünk, az ellenünk” elve érvényesül, ott semmi nem lehet közös a másikkal, és mindennek, még egy szál virágnak is önmagán túli jelentése lesz. Ha sikerül végképp Jókra és Rosszakra osztanunk egy társadalmat, ahol nálunk, jóknál csakis liliomot illik, akkor előbb-utóbb szegyenkezve, a pincében, műfénynél fogjuk nevelgetni kedvenc virágunkat, legyen az bármi, ami a liliomtól egy picit is különbözik.

Ahol csak Mi meg Ők van, ott szinte mindegy, hogy milyen szabadságot biztosít a törvény. Ahol Velük még egy kókadó virág sem lehet közös, ott előbb-utóbb meghasonlunk mindannyian. Megkockáztatom, aki elfogadja azt az egyre vehemensebb állítást, hogy ma Magyarországon kizárólag két dolog közül választhat, de jól vigyázzon, melyiket választja, mert a másik maga a gonosz, az mindegy, végül melyiket választja, melyiket tekinti szépnek, igaznak, jónak. Az nem csak az ország, hanem a saját lelki halálos ítéletét írja alá.

Amikor felkértek erre a megnyitóra, írtam egy listát azon dolgokról, amelyekről semmiképp nem fogok beszélni, egyszerűen mert nem keserítem meg a könyv ünnepét. Úgy döntöttem, mindenekelett a magyar miniszterelnökökről nem fogok beszélni. Sem a köddé váltról, sem az átmenetiről, sem az eljövendőőről. Továbbá nem fogok beszélni se bűdöscigányozásról, se parasztmagyarozásról. Meg azokról se, akik szerint na jó, jó, de azért az egyik mégiscsak érthető. Így természetesen nem fogok beszélni sem arról, hogy fogy a magyar, sem azokról, akik szerint már épp ideje, vagy egyszerűen csak na és. Meg nem fogok beszélni társadalmi szolidaritásról, mert olyasmiről kár beszélni, ami nincs.

Nem fogok beszélni arról, hogy alig több mint hatvan éve halt meg hatmillió ember, így nem zsidózunk még akkor sem, ha a sarki fűszeres, aki átvert egy húszassal, tényleg zsidó. És nem fogok beszélni arról sem, hogy alig több mint hatvan éve halt meg hatmillió ember, tehát még legalább százhusz évig az anyagi kosság mellett a náci lesz a legsúlyosabb vád, ami emberre kimondható – így azért a plusz egy szavazatért nem náciúnk éjjel-nappal egy fél társadalmat, mint a vízfolyás.

Végezetül pedig a leggyakrabban használt hazai mércéről, a kettős mércéről sem fogok beszélni, bár kétségtelen, hogy minden mérőeszköz közül ez a leghasznosabb. Összehasonlíthatatlan dolgokat hasonlít össze, és igen hasonló dolgokat különböztet meg egymástól élesen, saját igazságainkat hatványozza, másokéból von gyököt, így a mérce használóját rendíthetetlenül bizonyossá teszi, hogy nála van az erkölcsi fölény.

És ez fontos. Akár örülhetnénk is neki, mert azt jelenti,

igényt tartunk még az erkölcsi fölényre. Azt jelenti, nem aljasodtunk le még annyira, hogy az aljasságainkat unzsénir mindössze azzal indokoljuk: az erősebb kutya baszik. Csak hát semmi nem annyira gyanús, mint a recsegő hangszórókból harsogtatott erkölcsi fölény.

Nincs vészjóslóbb, mint amikor véren hízott hazugságoktól és bárgyú féligazságoktól elborult elmével, önszántából ölt egyenruhát magára valaki. És semmi nem foszt meg úgy a reménytől, mint egy transzparens, amin két ember van: a Jó meg a Rossz. Mert akkor már a Jótól is félek. Minden olyan jótól félek, amelyikkel ha vitába szállok, a Rossz pixelesített fantomarcát az én arcommal fogja behelyettesíteni.

Mondom, azzal kezdtem a készülődést, hogy írtam egy listát mindarról, amiről semmiképp. Aztán összegyűrttem. Pedig tényleg kizárólag arról akartam beszélni, hogy kár félni az irodalmat, mert szinte mindegy, hogy kőtábla vagy nyomtatott áramkör, ez pusztán civilizációs kérdés. Az pedig, hogy a kőtábla vagy a nyomtatott áramkör miként hat magára a szövegre, esztétikai, esetleg irodalomelméleti kérdés. Az irodalom léte viszont se nem civilizációs, se nem esztétikai kérdés. Az irodalom az emberi lélekből következik, csakúgy, mint a szerelem. Abból a lélekből, amelyről tudjuk, hogy az elmúlt pár ezer évben nem sokat változott. Így amíg legalább két ember él a földön, addig lesz irodalom.

De önmagam erről már többé-kevésbé meggyőztem, egyébként aligha írnék. Az a valóság, hogy ma, 2009 Könyvhétén az irodalom jövőjét félttem a legkevésbé. Az pedig teljesen mindegy, hogy azt mondom-e, az önök jövőjét félttem, vagy pedig hogy a magamét. Mert a kettő összetartozik.

Nem szeretnék olyan országban élni, ahol nem szeretnék érettségi tétel lenni. És nem szeretnék olyan országban élni, ahol ha elfogadok egy állami kitüntetést, utána évekig szegyenkezem.

Nem szeretnék náci gyanús lenni, amiért azt gondolom, hogy még így, köddé válva is tessék szíves bocsánatot kérni legalább december ötödike miatt, legalább a határon túli magyaroktól. És nem szeretnék libsi zsidóbérenc lenni, ha azt mondom, hogy tessék szíves egy kicsit gondolkodni, majd bocsánatot kérni Spirótól, mert mondjuk Radnóti-val ellentétben tőle még lehet.

Ha egy mód van rá, nem szeretnék úgy élni, ahogy élünk, és nem szeretném belátni, hogy csak erre van mód. Nem szeretnék egy reggel arra ébredni, hogy jobb, ha csomagolok. Mert nem szeretnék rádöbenni, hogy nincs hova mennem, pedig egy fehér papírlapnál itt már nincs nagyobb otthonom.

¹ Elhangzott Miskolcon 2009. június 3-án, az Ünnepi Könyvhét megnyitóján

Farkas Zsolt

Győz a jó

Szereplő: Kulcsár Szabó Ernő

Rendezte: Bezeckzy Gábor

1 (ki-be)

...hú, még egy szép kis index is van a végén. Ez komoly.

2 (összefoglalás)

Bezeckzy Gábor *Irodalomtörténet a senkiföldjén* (IS) című műve Kulcsár Szabó Ernő (KSzE) egy művére koncentrálna, *A magyar irodalom története 1945–1991* (MIT) címűre. De mivel ez nagyon tömör és sajátos nyelvű fogalmazvány, teljesebb, pontosabb megértéséhez hozzáolvasa KSzE egyéb műveit is. Tisztáznia próbálja a MIT, illetve KSzE koncepcióját/it, szövegének/einek, elméletének néhány fő témáját, kategóriáját, eljárásait, logikáját, szokásait, asszociációit, fogalmazásmódját. Tájékozódásának módját, ideológiai iránymutatásait. Hogy miről szól a Történet az Elmélet szerint.

Bezeckzy szövege jól követhető, stílusa a köznyelvi közelében van, „visszafogott” (bár nem tudom, tényleg visszafog-e valamit – ami tehát állandóan elszabadulni készül? vagy kimondatlanul elfojtódik?) és gondos értekező próza. „Rekonstrukciói”, elemzése elfogadhatóak vagy jók, értsd: akik KSzE művét/eit valamilyen szinten olvassák és értik, hasonló „kulcsokat” használnak a jellegzetes zsargon olvasásában és értésében. Bevett, *common sense* módokon, „normálisan” érvel, alaposan dokumentálja.

Ugyanakkor végig érezhető már az elemzéseken is, hogy a MIT és általában KSzE koncepcióiról elég keveset gondol Bezeckzy, de ezt időről időre direkt és éles konklúziókban rögzíti is. Teszi ezt az egyes (persze összefüggő) aspektusok (a koncepciót meghatározó fő fogalmak és eljárások) vizsgálatánál, ugyanis nincsen a vizsgálatokat összegző fejezet.

Mindenesetre minden egyes felvetett aspektusban rosszul vizsgálják a MIT és KSzE. A leggyakoribb (gyakran összefüggő) okok, ill. konklúziók: 1. kifejtetlen-homályos, 2. ellentmondásos, 3. önellentmondásos, 4. túl rigid, 5. megerőszkolja az irodalomtörténeti anyagot.

3 (kérdés)

Kérdés, akkor miért foglalkozott vele annyit? Miért zánt a drága idejéből ennyit ennek a munkának? A kritika nagy kérdése: mikor éri meg egy rosszat elemezni, megmutatni, hogy hogyan vagy miért rossz, és mikor éri meg eltekinteni tőle, és helyette valami észre nem vett jó felmutatásának szentelni a figyelmünket? – költői kérdések. Bezeckzy könyve nagyjából körülhatárolja, miről akar beszélni, és erről történetesen nem, ahogy millió más dologról sem – ilyesmi ritkán kérhető számon egy művön. Leggyakoribb eset, ha a cím (alcím) megtévesztő, nem azt kapod a szövegben, amit ígér stb., persze Duchamp (vicces címei) „után” ebben a kérdésben is elbizonytalanodhat az euroatlanti és pacifikus szubjektum egyaránt. Persze Duchamp nem értekező prózát írt. „De ha már itt tartunk” (hogy Fábri Sándort idézzem): vajon pontos-e Bezeckzy könyvének a címe? Nem. A pontos címe *Tört-én-elem a Pusztában* lenne.

A hátlapra is kitett szöveg, a könyv (a mottókat leszámítva) első mondatai

Google: „Bezeckzy Gábor”

☐ [MTA Irodalomtudományi Intézet – Bezeckzy Gábor](#)

Bezeckzy Gábor. (1955). Tudományos főmunkatárs, Irodalomelméleti Osztály. Az irodalomtudomány kandidátusa (1993). Az MTA doktora (2005) ... www.iti.mta.hu/bezeckzy.html - 6k - [Tárolt változat](#) - [Hasonló oldalak](#)

☐ [MTA Irodalomtudományi Intézet – Irodalomelméleti Osztály](#)

Bezeckzy Gábor a metafora és a narráció területén végzett úttörő munkát (a Metafora, narráció, szociolingvisztika című, 2002-ben megjelent könyve jelentős... www.iti.mta.hu/elmeleti.html - 11k - [Tárolt változat](#) - [Hasonló oldalak](#)

☐ [Bezeckzy Gábor | Szabad Vátozók](#)

Bezeckzy Gábor. megtekintés · kapcsolat. Történet. Ennyi ideje regisztrált felhasználó: 1 év 45 hét. Címlap; Hírek · Cikkek · Blogok · Fórumok ... www.szv.hu/bezeckzy-gabor - 13k - [Tárolt változat](#) - [Hasonló oldalak](#)

☐ [Könyv: Irodalomtörténet A Senki Földjén \(Bezeckzy Gábor\)](#)

Könyv ára: 1710 Ft, Irodalomtörténet A Senki Földjén - Bezeckzy Gábor, Bezeckzy Gábor új könyve hazai irodalomtörténet komoly szenzációja: az elmúlt ... www.libri.hu/hu/konyvek/irodalom/irodalomtud_tortenet_elm/essze/irodalomtortenet_a_senki_foldjen - 34k - [Tárolt változat](#) - [Hasonló oldalak](#)

☐ [Velvet Plaza Online Áruház - Márka: Bezeckzy Gábor](#)

Márka: Bezeckzy Gábor - Ismeretterjesztő, Szépirodalom, Tankönyv, Művészet, Szakkönyv, Gazdaság, Százsorkép - Képeslap, poszter, naptár..., ... plaza.velvet.hu/products/konyv/CW/M11401/ - 21k - [Tárolt változat](#) - [Hasonló oldalak](#)

☐ [KönyvtárosTanár » Bezeckzy Gábor](#)

Bezeckzy Gábor. az MTA Irodalomtudományi Intézetének munkatársa. Józan Ildikó. tanársegéd, az ELTE Magyar Irodalom- és Kultúratudományi Intézetének... konyvtarostanar.klog.hu/tag/bezeckzy-gabor/ - 49k - [Tárolt változat](#) - [Hasonló oldalak](#)

☐ [Akadémiai Kiadó - Bezeckzy, Gábor](#)

Főoldal · Szótár · Angol · Nagyszótárak · Kéziszótárak · Diákszótárak · Kiszótárak · Zsebszótárak · Útiszótárak · Idiómaszótárak · Szakszótárak ... www.akademiaikiado.hu/main.php?folderID=1612&articleID=4059&ctag=art icelist&iid=1 - 108k - [Tárolt változat](#) - [Hasonló oldalak](#)

☐ [Online Könyvesbolt : BEZECZKY GÁBOR művei](#)

Szerző: BEZECZKY GÁBOR. A kötet Kulcsár-Szabó Ernő felfogásának és irodalomszemléletének alapos és ... 2009 January 24, Saturday, BEZECZKY GÁBOR művei ... www.tuajapont.hu/szerzok.php?szerzo=19540 - 21k - [Tárolt változat](#) - [Hasonló oldalak](#)

is elfogadható irodalomtörténeti koncepció megalapozását és igazolását szolgálta. Ebből következik, hogy eddigi fő művének nem valamelyik tanulmányát, tanulmánykötetét vagy a másik könyv terjedelmű szövegét, az *Esterházy Pétert*, hanem *A magyar irodalom története 1945–1991* című könyvét tekintem. A könyvről számos kritika jelent meg, de nem állítható, hogy megkapta volna azt a figyelmet, melyet a benne megtestesülő irodalomtörténeti elképzelés megérdemel

sem egészen pontosan fogalmaz-

zák meg, mit is teljesít Bezeckzy / szövege. Nem igazán amellett érvel, hogy KSzE nem „irodalom-elméleti szakember”, hogy „sokkal inkább irodalomtörténész”.

A könyv érvelései sokkal inkább azt állítják, amit ugyanennek az idézett mondatnak a vége is egyébként, hogy KSzE állandóan magyar irodalomtörténetet próbál írni, de nem tud, mert mindent megfojt a szörnyen reduktív elmélet, illetve mert „a történet” eleve „elméleti” szempontokat szolgál, azok alapján van benne minden összerakva, belőle kihagyva. KSzE ugyan folyton a magyar irodalom alakulását figyeli, avagy alakulásán munkálkodik, kanonizál ezerrel –

de tisztán elvi, dogmatikus szempontok alapján vizsgáztat minden szöveget és szerzőt, ezek szerint rakosgatja a magyar irodalomtörténeti alakokat, korszakokat, tendenciákat ide-oda; végül is saját maga kreálta figurákat saját maga kreálta táblán saját maga kreálta szabályok szerint – és ez a „maga” (*selbst*) egy rigid teoretikus, és amit művel, egy (*ist ein*) absztrakt, terméketlen skolasztika.

Ennek egyik fő tulajdonsága ugyanakkor – mutatja ki lépten-nyomon Bezeckzy, akár egy klasszikus dekonstruktor –, hogy amik a fő rosszak KSzE kényszeresen digitálisan értékelő írásaiban, éppen azokat követik el saját írásai. A posztmodern ortodoxia fő szlogenjeit szajkózza, de épp ezekben antiposztmodernnek bizonyul. Folyton szidja a „nagy elbeszélésekben” hívó alkotókat, viszont ő maga éppen egy ilyen kimunkálásán fáradozik. KSzE szövegei sokat ismételt és sehol sem igazán kifejtett kinyilatkoztatásaiban a művek, a jelentések, az olvasatok, a befogadás nyitottságára, sokféleségére, játékoságára, dialógusképességére esküszik, ám megnyilatkozásaiban, stílusában, nyelvi viselkedésében rendre ezek ellenkezőjét csinálja. Az önhitt, „önazonos én” szörnyű árnyait látja mindenütt fel-felbukkanni a posztmodernen kívüli sötétségben ez az önhitt árny.

Posztmodernt prédikál és – mit is iszik? Szintiszta teóriát, spekulációt? Ez igen sovány válasz lenne. Egyrészt mert a teóriának, spekulációnak ezt a „nőies” és álpraktikus értelmezését, miszerint az mindig absztrakt (ami már önmagában is rossz), mindig nagy-képűsködő mellébeszélés, és mindent megfojt, ami eleven – ezt ne. Teória és spekuláció eredeti értelmében ’szemlélődés’, és éppen ebből van kevés. Mai értelmében pedig a legáltalánosabb összefüggések diskurzusa, vagyis pl. megafolyamatok megfigyelésében és alakításában használt, meghatározó piaci-hatalmi tényező. De nem kell megijedni; ne féljetek, amíg a teóriát látjátok stb.

Hanem? Dogmatizmust?, KSzE kedvenc szavával: „bolszevizmust” iszik? Hát... sok érvelésének kimondott vagy implicit konklúziója ilyesmi, de befejező mondataiban Bezeckzy azt mondja, szándékosan nem összegzi írását, nehogy áldozatul essen „a szándék-tulajdonítás műveletének”. (132)

Talán egy utalásszerű van arra, hogy: posztmodernt prédikál és karrierizmust iszik:

Van ugyanis kitüntetett, a többi fölé kerekedő elgondolás a sok program és és elképzelés között. Minden más program és elképzelés korszerűségét az egyetemes hálózat fogja személytelenül – az absztrakt önmagukat korszerűnek látó individuumok személytelen közreműködésével – megítélni. Az ítéletnek, mondani sem kell, két szempontja lesz: az individuumfelfogás és a nyelvfelfogás. Saját hatókörén belül belül ez az elmélet nem lehet nem egységes és nem lehet nem egyetemes: kisebb-nagyobb erőszakkal bizonyára mindent el lehet helyezni a négy rubrika valamelyikében. Csak az egyes rubrikákhoz rendelt szerzők és irányzatok érezhetik a prokrusztészi megoldások fájdalomosságát, mely az egyetemes elmélet számára szükségképpen érzékelhetetlen marad. De a karriertörténetekben nem sokat számít, ha egyesek úgy vélik, az igazságukat tőlük mélységesen idegen szempontok alapján torzítják el. (IS, 131.)

KSzE-t sokan irodalomelméleti szakembernek gondolják. Nem osztom ezt a véleményt. Úgy látom, KSzE sokkal inkább irodalomtörténész: kritikusi pályaszakasza lezárultától a közelmúltig minden munkája vagy kifejezetten irodalomtörténeti jellegű volt, vagy elméleti szempontból

„természetét” illetően, mint a természettudományosnak számító kijelentések, melyek szintén metaforák, és a kétféle metaforizáció nemigen van egymás nélkül.

Pl. a fény nagyon különbözik a víztől, de amit a „hullámtermészetéről” tudunk, azt a víz- (hang- stb.) hullámoktól tudjuk. Avagy: egy metaforából. (Esetleg Johannes Schmidt nyelvtörténeti hullámelméletét javasolhatnánk még hasonlat gyanánt.) Quine, az igazi angolszász filozófus szerint (igaz) közhely, hogy a metafora a természettudományos felfedezés fúrójának vídiahegye (bár ő más metaforákat használt „ugyanerre” az igazságra: *Afterthoughts On Metaphor*, 1972, csak másfél oldal, szép szöveg). Rorty is nagy erővel népszerűsítette a nietzschei formulát: „az igazság metaforák és metonímiák mozgó hadserege”. Más példa: a Rutherford-féle atommodell (a naprendszer-metafora) egy kicsit minden elképzelésben ott motoszkál, de inkább negatív megszorítások formájában: az atommag nem golyócska, ahogy az elektronok sem azok, és nem is keringenek, hanem tök mást csinálnak, nem lehet megmondani, hogy mit, ennyit tud mondani a Heisenberg-féle határozatlansági elv, amíg az elektron „be nem csapódik” a kis műszerecskénkbe – nem tudjuk, hol és mikor, milyen törvények alapján, honnan tudjuk egyáltalán, hogy van-e törvénye, Einstein szerint bizisten kell legyen –, addig nem tudjuk, hol van, milyen, mit csinál, csak annyit, hogy nem ott, nem olyan, nem azt, mint a becsapódás előtt, de majdnem mindegy, mert a műszerecskénk, amivel legalább ennyit megtudhattunk elektron-cica viselkedéséről, amúgy is megváltoztatta aztat (a viselkedését).

Oké, ez nem a Gödel-tétel volt, de az így is látszik, hogy a retorika fontos a kvantumfizikának és fordítva. Vagy az „egyetem” (universitas) szó már csak egy elhomályosult metafora lenne? Esetleg: katakrézis, képzavar? Vagy mi az „egyetem”? Kölcsönszerződéses távolságtartás, hogy nem nyúlunk egymás húsfazekához? Fura, hogy az a műveletlenségével tüntető rosszindulat, ami pl. Alan Sokalt jellemzi, oly népszerű lehet „profi” körökben. A tutkó profi szakember rendet vág az obskurantizmus burjánzó dzsungelében – ez az idillium régóta gyengéje kiismerhetetlen anyukák szigorútudós fiainak, különösen Angloszaxóniában. De az is lehet, hogy „a gén: nyelv” metaforája megújítja a metafora fogalmát, nemkülönben a génét és a nyelvét, és akkor meg miről beszélünk.

Az irodalom persze jóval bonyolultabb, mélyebb diskurzus, mint a természettudományoké, például mert ezerszeresen szövődik össze a hétköznapi és bármely diskurzusok irtózatos tömegével, kaotikus bonyodalmaival, vagyis működése a legkevésbé formalizálható, leírható, reprodukálható, programozható (csak) egzakt, szigorú módszerekkel. Bámulatos módon azonban épp a roppant komplexitása és mélysége miatt nehezen formalizálható hétköznapi(hoz közeli) diskurzusokban való jártasság, „kompetencia” a legáltalánosabb, hogy ne mondjuk: a legdemokratikusabb. (Vö. Mérő László: *Észjárások*). Pontosan ilyen az irodalom is, ezért a hozzá kapcsolódó diskurzusok is nagyjából és végső soron ilyenek kell legyenek. Szigorú, módszeres, „kvantitatív” stb. elemzések mindenhol kellenek, de nem arra, hogy saját profizmusunkat és a többiek hozzánemértését demonstráljuk, „igazoljuk” vele. – Ha nem tudod elmondani köznyelv(közeln)en, akkor a legjobb esetben is csak sznob vagy, de valószínűbb, hogy „tudásalapú” kizsákmányoló.

KSzE? – akár egy kis Heideggerrel beoltott pozitivista, akár egy kis Badiny-Jóssal beoltott finnugrista, akár egy kis Lukács Györggyel beoltott C++ programozó:

„Előre kell itt bocsátanom, hogy számos ponton elismerem annak a nyelvnek a bírálhatóságát, amellyel a nyolcvanas évek irodalmi folyamatait leírni próbáltam” – írja KSzE, idézi Bevezeky a 206-os lábjegyzetben, az *Okulj magyar: Hegel, Sztálin, Derrida... Válasz Domokos Mátyásnak* c. cikkből. Amely Domokos Mátyás *Az „inautentikus” kinyilatkoztatás* c. cikkére válasz. – „Egy önmagát értelmező fogalmiság nyelvi szabályainak akkora a kényszerítő ereje, hogy sem az ékes-szóló retorikát, sem az élőbeszédi meghatározatlanságot nem engedi érvényesülni.”

De a hepiend kedvéért érdemes megnézni Bevezeky *A jóság s a béke csak ostobaság?* c. írását (Kritika, 2007, neten is fenn van, meg alább is, a 7-es fejezetben egy részlet), ahol, szintén közérthetően, arról beszél, amiről az *IS* nem.

5 (durvaság vs. irónia, esetlegesség, szolidaritás)

Mi az, amit vállal Bevezeky könyve? Nem kevés. Elmondani világosan, részletesen és tömören, hogy miért (ön)ellentmondásos, felszínes, durva és terméketlen KSzE egyik reprezentatív műve (ill., szegről-végről, egész irodalomelmélete / története).

Bocsánat, hogy még egyszer összefoglaltam, tudom, hogy minden egyes alkalommal fáj, és csak növeli a bosszúsomjat / kárörömet és a „hatalmi” elszántágot a régi modellben – de most az új modell tesztelése folyik. Talán durvábban mondtam, amit Bevezeky disztिंगváltan mond?, vagyis már nem is „ugyanazt” mondtam, hiszen ez legalább annyira stíluskérdés, mint minden? Nem igazán: az *IS* egymondatos összefoglalója mégiscsak valami

JULISKA: Mit olvasol?
 JANCSI: *(mutatja)*
 JULISKA: *(olvassa)* Bevezeky Gábor Irodalom történet a senki földjén... Mitől szól?
 JANCSI: Lehúzzák a vizes lepedőt a Kulcsár Szabó Ernőről.
 JULISKA: Ki az a Kulcsár Szabó Ernő?
 JANCSI: Hát tudod, az a főmufti az irodalomtudományban, akadémikus, az ő emberei vannak ott az egyetemeken, ő mondja meg, hogy beindulhat-e egy szak egy egyetemen, meg hogy hol folyik a Duna...
 JULISKA: Na és?
 JANCSI: Bebizonyítják róla, hogy felszínes, zavaros, és hogy pont olyan, mint egy dogmatikus szektavezér, egy bolsevik, egy fundamentalista, akik elvileg a főllenségei.
 JULISKA: Fideszes?
 JANCSI: Hogy jön ez ide?
 JULISKA: Szoclib?
 JANCSI: Nem.
 JULISKA: Honnan tudod?
 JANCSI: *(gondolkodik)*
 JULISKA: És jó?
 JANCSI: Mi?
 JULISKA: Hát a könyv.
 JANCSI: Jó.
(dekonstrukció)

ilyesmi. – Lehet, hogy Bevezeky a durvább, amennyiben a recenzióra testálja a kényes összefoglalási feladatot: tegye ki magát ő a „szándéktulajdonítás műveletének”. (Majdnem azt írtam: „művészetének”). Nosza.

Mivel nem mondja, nem lehetek benne biztos, (hogy tudja-e,) mennyire lesújtó képet rajzol (vagy de, ezért nem foglalja össze).

Tényleg, lesújtó az összkép?

Az.

A *MIT*-ről mindenképp.

Amely persze reprezentatív műve KSzE-nek.

KSzE rendszere mondatonként porlad szét és száll a semmibe Bevezeky vizsgálatai nyomán. (Bundula István: *A mese vége*, Magyar Narancs, net)

Akkor tehát – jesszus! – „valójában” azt „sugallja”, hogy az egész KSzE, úgy ahogy van, humbug? Mondjon le? – A teljesség kedvéért idézek a fent említett Bevezeky-cikkből:

Az áttekintésnek elégikus jellege lesz, hiszen elenyésző az esélye, hogy ugyanezek a tudósok [köztük KSzE], a szakma kiváló képviselői, akiknek még az esetleges tévedései sem szálnalmasak, és akiknek – a jelenleginél normálisabb légkörben – még a melléfogásai is fontos dolgokra világíthatnának rá, újra összeülnének, és megbeszelnék mindazt, amit joggal lehet hiányolni a könyvből. Nem árt viszont tudni, mit veszítettünk. (http://www.kritikaonline.hu/kritika_07oktober_bereczky.html)

Bevezeky is tiszteli tehát kollégáját, én is, a szakma kiváló képviselőjének nevezi, én is. Rokonszenvesen aggódik a szakma sorsáért, én is. Tehát nem egészen arról van szó, hogy Bevezeky azt mondaná, hogy a király meztelen. Akkor már inkább azt, hogy pufajkában van.

Persze ez is csak egy „szándéktulajdonítás”. Másképp fogalmazni, közvetíteni, fordítani, összefoglalni, diskurálni, értekezni: mi is ezzel tulajdon szándékom? Gadamer, a jeles megértésszakértő azt mondja, megértés nem akkor van, amikor a partnerek (ez inkább a gépi kód) egymást „tökéletesen értve” kommunikációs automatizmusokat hajtanak végre (alkalomadtán nagyon helyesen, máskor roppant helytelenül), hanem amikor valami nem stimmel, amikor értelmezési műveletekre kényszerülnek, hogy „tökéletesen értsék” egymást. A megértés mint mindig kicsit másképpen értés evidenciájának egyik legszebb megfogalmazása Walter Benjamin metaforája háromoldalas kis cikkekcskéjében, *A műfordító feladata*ban, miszerint ha az eredeti mű egy műves, remekbeszabott korsó, akkor a jó fordítása egy olyan korsó, amely persze más agyagból van, más a fazekasmester is, hajaj, mint az eredeti készítője, de mégiscsak egy az eredetihez megszólalásig hasonló, avagy hú mása emennek. Legalábbis ez a normál elgondolás, de hát – gondold át magad – egy tekintély nevének nem azért kell elhangzania, mert már közhely, amit mond. Hanem. Az eredeti egy törött cserép a korsóból, és a jó fordítás hozzárak egy másik törött cserepet „ugyanahhoz” a korsóhoz. A meg(nem)értés fura kalandjai kísértetiesek is tudnak lenni, mint erre Freud felhívta a figyelmet, ami akkor fordul elő, ha az emberkénk (pl. ha paranoid: csak/inkább másban képes/hajlandó felismerni a saját rosszát) valami szörnyűben kénytelen megpillantani magát. Az ellentettjéről számol be Bloom hatásiszony-elmélete: aki/ami megvilágosította, azt kitörli az agyából, hogy a sajátjának tudhassa. Belátás a vakfolton keresztül, Paul de Man és Lacan foglalhatnak össze így egy közös érdeklődésüket. – Mindez persze lehet jószándéktuladonítás is, ötletadás, ajándék, adomány, segítség, szolidaritás, szeretet. A hang, ami nélkül zengő érc, pengő cimbalom vagy csupán.

Bevezeky Radnóti Sándor *A posztmodern zsandár* c. írásából idéz:

KSzE műveit olvasva engem mindig mehökkentett az, hogy miképpen reflektálhatja valaki ily kevés az általa elfogadott tanításból következő bölcsességet. Mintha egy tudományos választásokat megelőző dogmatikus, normatív, kizárólagosságra törekvő, gyanakvó, humortalan – és gyakran bizony smokk, vidékies – *kedély* helyettesitené a filozófiát, s e kedély retorikus módon aláaknázza a kimondott szavak tartalmát. (*IS*, 110.)

És így kommentálja: „Az ilyesmiből aligha kerekedhetik jóízű vita.” Ez némiképp mehökkentett, mert én nem így olvastam. Hanem kedélyesebbnek. Vagy kedélyesebben? Az biztos, hogy nem egy hízelgéslista ez sem, de a nyíltság, kimondottság (*blunt, y’know*) megengedő, bizalmas, barátságos propozíciónak is olvasható – a froclizást a sértéstől, vagy a szabad véleménynyilvánítást a semmin sem segítő vádaskodástól elválasztó határok olvasói alakzatok is. A szörnyű, ellenségelvű gyűlöletbeszédet leginkább könnyed és játékos olvasói-értelmezői teljesítmények tudják abszorbeálni, (meg)semmíteni, szétszórni és energiáit pozitív, alkotó, termékeny sémákba, alakzatokba, beállítódásokba átstrukturálni.

Másfelől és egyébként pedig a mehökkenést és a kedélyt leszámítva szinte az *IS* összefoglalója lehetne az idézett szöveg. Éppen ezeket mutatja ki Bevezeky is, illetve hasonlókat. Persze ő nem fogalmazna sose úgy egy értekezésben, hogy „smokk”, és a „vidékies”-t nyilván politikailag inkorrektnek tartja.

„Mi van ott a szövegben”, ugye, nem véletlenül küzdötte fel magát az egyik legakutabb (általános és szakmai) kérdéssé. Radnóti(szövegé)t olvasom-e vagy magam, stb., amikor az idézetet kedélyesnek (-sen) olvasom; és Bevezeky(szövegé)t-e, amikor a kommentárt

neheztelőnek (-en) olvasom. Éppen azt teszi, amit kritizál? Vagyis azt, amikor valaki éppen azt teszi, amit kritizál? Amikor „retorikus módon aláaknázódik a szavak értelme” – ahogy Radnóti mondja, amit Bezeckzy?

Ha nem is írja le e szavakat, Bezeckzy számos elemzéséből szintűgy eléggé ilyesmik jönnek ki, ami pl. „dogmatikus”-ként, „normatív”-ként is leírható:

	
Meg kell jegyezni azonban, hogy a két szempont (az individuum és a nyelv) tárgyalása KSzE munkáiban nélkülözi a kifejtettségből adódó mélységet és a szakirodalmi támogatást. A tanulmányok nem a gondolatmenet részleteit és bizonyítékait, hanem az el nem mondott gondolatmenet végeredményének tekinthető állításokat ismétlik újra meg újra. <i>(IS, 40.)</i>	

Értitek, kedves dogmatikusok és normatívak? Több elemzést és kevesebb verdiktet! Több bizonyítékot és kevesebb ítéletet! Avagy a „kizárolagosságra törekvő”? Ezt szintén sok helyen mondja Bezeckzy az *IS*-ben, talán még szó szerint is. Nyilván a „gyanakvó”-t és a „humortalan”-t sem írná le, nem is vet fel az *IS*-ben ezekkel kapcsolatos kérdéseket – de azt hiszem, inkább műfaji-stiláris okokból: az ilyesmi illetlenség a Bezeckzy által kultivált angolszász analitikus szövegeszményben. Helyes, gazdag lehetőségű, hagyományú, sok szempontból jó műfaj/stílus. Bizonyos funkciókat nem vállal, amiket remélhetőleg más műfaji-stiláris választások teljesítenek.

És: sokféleképp el lehet mondani ugyanazt, és ez nincs ellentétben azzal, hogy semmit sem lehet kétszer ugyanúgy mondani. – Ez meg skolasztika?

	
E sorok írója Bezecky Gábor szövege alapján a következőképpen summázná a bírálat tárgyát képező KSzE-féle irodalomtörténetési és kritikusí föl-fogást: a saját igazságát egyedülinek tételező, önmagát a nemzetközi tudományosság ithoni letéteményesének tekintő, az elméleti fölkészültséget a más nézetűektől elvitató <i>magatartás</i> . Durvábban: elsősorban a német irodalomteóriára figyelő, annak fogalomképzletét, eredményeit jól-rosszul megemésztő és ellentmondásos elméletté összegyúró szűk horizontú teleológia. Amelynek a korlátoltsága éppen abból fakad, hogy a megtalált egyedül üdvözítő módszer birtokában nem látja a saját korlátait. Van erre egyértelműbb kifejezés is, mégpedig az, amellyel KSzE oly nagy kedvvel minősíti vitapartnereit: provincializmus. (Bundula, i. h.)	

Mindenesetre egy szöveg (szerző) hangneme, hangoltsága, hangulata – amelyek persze éppoly kevésbé írhatók le és vizsgálhatók egzaktan, mint az ironia vagy az allúziók – annál fontosabb, minél kevésbé írható le és vizsgálható egzaktan a tárgyi igazság a szöveg által felvetett kérdésekben. Igazi klasszik: lehet az őszinteség sértés? Lehet sértés igaz? Nem, kedves Olvasó, nem a helyes válasz, mindkét kérdésre. De nézzük a konkrét esetet, az iménti Radnóti-idézetet: rosszízű durváskodás, sértés ez, vagy pedig egy szakte-kintély őszinte véleménye? Ha durváskodni – vagy finomkodni – akarnék, azt mondanám: Radnóti így foglalja össze a véleményét, Bezeckzy nem foglalja össze. És nyilván nem arról van szó, hogy Radnóti nem elemez a jelzősora mögé. Persze – ez Bezeckzynél is látszik – már az elemzések is lehetnek tendenciózusak, ez nem feltétlenül hiba, sőt többé vagy kevésbé az emberi megismerés min-denkori velejárója, a véges lény megismerése korlátozott (Kant), szándék-vezérelt (Husserl), roppant komplex, előítéletlsruű sémákból szerveződő rendszer a közege (Gadamer) stb.

Ehelyett néhány metafora a lehetséges hangoltság- vagy olvasati kontextusokhoz: van az a fura gól-örömfajta, amikor két játékos szemből, támadást idéző lendülettel egymásnak ugrik és lepattannak egymás melléről – de ha az ellenfél játékosára ugranának így, azonnal kiállítanák (és eltiltanák) őket. Vagy az, amikor két néger („afroamerikai”, „színesbőrű”, „feka” stb.) – mintegy intimitásfokuk jeléül – *nigger*ezi egymást. Ami fekete-fehér viszonyban nem megy, különös retorikai értéket kap fekete-fekete viszonyban. Már a 70-es években megemlékezett róla Aronson *A társas lény*ben, ma pedig a rapközeli nyelvkultúrák mintha nagyjából letisztogatták volna a rabszolgatartó, ku-klux-klános és hasonló használati módoktól. (Ha nem is teljesen, mert azért rázós még mindig kimondani – csak ha nagyon nagy király(nő) vagy *and the coolest antiracist*.) Némiképp hasonló még a 90-es években a (fér/fiú)barátok között előforduló „Na mi van, buzik?” beszédaktus. Egyrészt a mondat tipikusan – nincs jó szó erre, froclizó? zrikáló? derogáló? „alázó”? – másrészt baráti, viccelődő, és tipikusan a homoszexualitással kapcsolatban liberálisabb emberek használták így. De vannak hétköznapibb, teljesen mainstream példák is, pl. „Hát te hülye vagy.” (Persze minden hang- és stíluskérdés is, sokféleképp lehet sértően mondani ezt a mondatot, de –) Ez a fajta nyíltság szinte kötelező egy valóban jó és mély viszonyban, ahol nem rabolják egymás idejét sértődéssel és bosszúval, ahol a kölcsönös bizalom és tisztelet mindennapi tapasztalat, ezért a kritikának nem kell kényszeres gesztusokba bonyolódnia, bizalomerősítő lépéseket eszközölnie és tiszteletköröket futnia, állandó taktikázással és stratégiázással foglalkozni, személyeskedéssel – az ügy, a dolog, a munka, az együttműködés, vagy akár a szép versengés helyett. A nem személyes ismerősök társas viszonyaiban ez a kijelentés azért nem engedhető meg, mert a személyek nem ismerhetik elég jól egymást ahhoz, hogy ennek különösebb információértéke lehetne, tehát csak nettó derogálás. Ebben az esetben is sokat segít, ha az ember a mondata vagy cselekedete, nem pedig egész személye derogálásaként érti. A

A képen látható a 2011-es év díjazottja, a 2010-es év díjazottja, a 2009-es év díjazottja, a 2008-as év díjazottja, a 2007-es év díjazottja, a 2006-os év díjazottja, a 2005-ös év díjazottja, a 2004-es év díjazottja, a 2003-as év díjazottja, a 2002-es év díjazottja, a 2001-es év díjazottja, a 2000-es év díjazottja, a 1999-es év díjazottja, a 1998-as év díjazottja, a 1997-es év díjazottja, a 1996-os év díjazottja, a 1995-ös év díjazottja, a 1994-es év díjazottja, a 1993-as év díjazottja, a 1992-es év díjazottja, a 1991-es év díjazottja, a 1990-es év díjazottja, a 1989-es év díjazottja, a 1988-as év díjazottja, a 1987-es év díjazottja, a 1986-os év díjazottja, a 1985-ös év díjazottja, a 1984-es év díjazottja, a 1983-as év díjazottja, a 1982-es év díjazottja, a 1981-es év díjazottja, a 1980-as év díjazottja, a 1979-es év díjazottja, a 1978-as év díjazottja, a 1977-es év díjazottja, a 1976-os év díjazottja, a 1975-ös év díjazottja, a 1974-es év díjazottja, a 1973-as év díjazottja, a 1972-es év díjazottja, a 1971-es év díjazottja, a 1970-es év díjazottja, a 1969-es év díjazottja, a 1968-as év díjazottja, a 1967-es év díjazottja, a 1966-os év díjazottja, a 1965-ös év díjazottja, a 1964-es év díjazottja, a 1963-as év díjazottja, a 1962-es év díjazottja, a 1961-es év díjazottja, a 1960-as év díjazottja, a 1959-es év díjazottja, a 1958-as év díjazottja, a 1957-es év díjazottja, a 1956-os év díjazottja, a 1955-ös év díjazottja, a 1954-es év díjazottja, a 1953-as év díjazottja, a 1952-es év díjazottja, a 1951-es év díjazottja, a 1950-es év díjazottja, a 1949-es év díjazottja, a 1948-as év díjazottja, a 1947-es év díjazottja, a 1946-os év díjazottja, a 1945-ös év díjazottja, a 1944-es év díjazottja, a 1943-as év díjazottja, a 1942-es év díjazottja, a 1941-es év díjazottja, a 1940-as év díjazottja, a 1939-es év díjazottja, a 1938-as év díjazottja, a 1937-es év díjazottja, a 1936-os év díjazottja, a 1935-ös év díjazottja, a 1934-es év díjazottja, a 1933-as év díjazottja, a 1932-es év díjazottja, a 1931-es év díjazottja, a 1930-as év díjazottja, a 1929-es év díjazottja, a 1928-as év díjazottja, a 1927-es év díjazottja, a 1926-os év díjazottja, a 1925-ös év díjazottja, a 1924-es év díjazottja, a 1923-as év díjazottja, a 1922-es év díjazottja, a 1921-es év díjazottja, a 1920-as év díjazottja, a 1919-es év díjazottja, a 1918-as év díjazottja, a 1917-es év díjazottja, a 1916-os év díjazottja, a 1915-ös év díjazottja, a 1914-es év díjazottja, a 1913-as év díjazottja, a 1912-es év díjazottja, a 1911-es év díjazottja, a 1910-as év díjazottja, a 1909-es év díjazottja, a 1908-as év díjazottja, a 1907-es év díjazottja, a 1906-os év díjazottja, a 1905-ös év díjazottja, a 1904-es év díjazottja, a 1903-as év díjazottja, a 1902-es év díjazottja, a 1901-es év díjazottja, a 1900-as év díjazottja, a 1899-es év díjazottja, a 1898-as év díjazottja, a 1897-es év díjazottja, a 1896-os év díjazottja, a 1895-ös év díjazottja, a 1894-es év díjazottja, a 1893-as év díjazottja, a 1892-es év díjazottja, a 1891-es év díjazottja, a 1890-as év díjazottja, a 1889-es év díjazottja, a 1888-as év díjazottja, a 1887-es év díjazottja, a 1886-os év díjazottja, a 1885-ös év díjazottja, a 1884-es év díjazottja, a 1883-as év díjazottja, a 1882-es év díjazottja, a 1881-es év díjazottja, a 1880-as év díjazottja, a 1879-es év díjazottja, a 1878-as év díjazottja, a 1877-es év díjazottja, a 1876-os év díjazottja, a 1875-ös év díjazottja, a 1874-es év díjazottja, a 1873-as év díjazottja, a 1872-es év díjazottja, a 1871-es év díjazottja, a 1870-as év díjazottja, a 1869-es év díjazottja, a 1868-as év díjazottja, a 1867-es év díjazottja, a 1866-os év díjazottja, a 1865-ös év díjazottja, a 1864-es év díjazottja, a 1863-as év díjazottja, a 1862-es év díjazottja, a 1861-es év díjazottja, a 1860-as év díjazottja, a 1859-es év díjazottja, a 1858-as év díjazottja, a 1857-es év díjazottja, a 1856-os év díjazottja, a 1855-ös év díjazottja, a 1854-es év díjazottja, a 1853-as év díjazottja, a 1852-es év díjazottja, a 1851-es év díjazottja, a 1850-as év díjazottja, a 1849-es év díjazottja, a 1848-as év díjazottja, a 1847-es év díjazottja, a 1846-os év díjazottja, a 1845-ös év díjazottja, a 1844-es év díjazottja, a 1843-as év díjazottja, a 1842-es év díjazottja, a 1841-es év díjazottja, a 1840-as év díjazottja, a 1839-es év díjazottja, a 1838-as év díjazottja, a 1837-es év díjazottja, a 1836-os év díjazottja, a 1835-ös év díjazottja, a 1834-es év díjazottja, a 1833-as év díjazottja, a 1832-es év díjazottja, a 1831-es év díjazottja, a 1830-as év díjazottja, a 1829-es év díjazottja, a 1828-as év díjazottja, a 1827-es év díjazottja, a 1826-os év díjazottja, a 1825-ös év díjazottja, a 1824-es év díjazottja, a 1823-as év díjazottja, a 1822-es év díjazottja, a 1821-es év díjazottja, a 1820-as év díjazottja, a 1819-es év díjazottja, a 1818-as év díjazottja, a 1817-es év díjazottja, a 1816-os év díjazottja, a 1815-ös év díjazottja, a 1814-es év díjazottja, a 1813-as év díjazottja, a 1812-es év díjazottja, a 1811-es év díjazottja, a 1810-as év díjazottja, a 1809-es év díjazottja, a 1808-as év díjazottja, a 1807-es év díjazottja, a 1806-os év díjazottja, a 1805-ös év díjazottja, a 1804-es év díjazottja, a 1803-as év díjazottja, a 1802-es év díjazottja, a 1801-es év díjazottja, a 1800-as év díjazottja, a 1799-es év díjazottja, a 1798-as év díjazottja, a 1797-es év díjazottja, a 1796-os év díjazottja, a 1795-ös év díjazottja, a 1794-es év díjazottja, a 1793-as év díjazottja, a 1792-es év díjazottja, a 1791-es év díjazottja, a 1790-as év díjazottja, a 1789-es év díjazottja, a 1788-as év díjazottja, a 1787-es év díjazottja, a 1786-os év díjazottja, a 1785-ös év díjazottja, a 1784-es év díjazottja, a 1783-as év díjazottja, a 1782-es év díjazottja, a 1781-es év díjazottja, a 1780-as év díjazottja, a 1779-es év díjazottja, a 1778-as év díjazottja, a 1777-es év díjazottja, a 1776-os év díjazottja, a 1775-ös év díjazottja, a 1774-es év díjazottja, a 1773-as év díjazottja, a 1772-es év díjazottja, a 1771-es év díjazottja, a 1770-as év díjazottja, a 1769-es év díjazottja, a 1768-as év díjazottja, a 1767-es év díjazottja, a 1766-os év díjazottja, a 1765-ös év díjazottja, a 1764-es év díjazottja, a 1763-as év díjazottja, a 1762-es év díjazottja, a 1761-es év díjazottja, a 1760-as év díjazottja, a 1759-es év díjazottja, a 1758-as év díjazottja, a 1757-es év díjazottja, a 1756-os év díjazottja, a 1755-ös év díjazottja, a 1754-es év díjazottja, a 1753-as év díjazottja, a 1752-es év díjazottja, a 1751-es év díjazottja, a 1750-as év díjazottja, a 1749-es év díjazottja, a 1748-as év díjazottja, a 1747-es év díjazottja, a 1746-os év díjazottja, a 1745-ös év díjazottja, a 1744-es év díjazottja, a 1743-as év díjazottja, a 1742-es év díjazottja, a 1741-es év díjazottja, a 1740-as év díjazottja, a 1739-es év díjazottja, a 1738-as év díjazottja, a 1737-es év díjazottja, a 1736-os év díjazottja, a 1735-ös év díjazottja, a 1734-es év díjazottja, a 1733-as év díjazottja, a 1732-es év díjazottja, a 1731-es év díjazottja, a 1730-as év díjazottja, a 1729-es év díjazottja, a 1728-as év díjazottja, a 1727-es év díjazottja, a 1726-os év díjazottja, a 1725-ös év díjazottja, a 1724-es év díjazottja, a 1723-as év díjazottja, a 1722-es év díjazottja, a 1721-es év díjazottja, a 1720-as év díjazottja, a 1719-es év díjazottja, a 1718-as év díjazottja, a 1717-es év díjazottja, a 1716-os év díjazottja, a 1715-ös év díjazottja, a 1714-es év díjazottja, a 1713-as év díjazottja, a 1712-es év díjazottja, a 1711-es év díjazottja, a 1710-as év díjazottja, a 1709-es év díjazottja, a 1708-as év díjazottja, a 1707-es év díjazottja, a 1706-os év díjazottja, a 1705-ös év díjazottja, a 1704-es év díjazottja, a 1703-as év díjazottja, a 1702-es év díjazottja, a 1701-es év díjazottja, a 1700-as év díjazottja, a 1699-es év díjazottja, a 1698-as év díjazottja, a 1697-es év díjazottja, a 1696-os év díjazottja, a 1695-ös év díjazottja, a 1694-es év díjazottja, a 1693-as év díjazottja, a 1692-es év díjazottja, a 1691-es év díjazottja, a 1690-as év díjazottja, a 1689-es év díjazottja, a 1688-as év díjazottja, a 1687-es év díjazottja, a 1686-os év díjazottja, a 1685-ös év díjazottja, a 1684-es év díjazottja, a 1683-as év díjazottja, a 1682-es év díjazottja, a 1681-es év díjazottja, a 1680-as év díjazottja, a 1679-es év díjazottja, a 1678-as év díjazottja, a 1677-es év díjazottja, a 1676-os év díjazottja, a 1675-ös év díjazottja, a 1674-es év díjazottja, a 1673-as év díjazottja, a 1672-es év díjazottja, a 1671-es év díjazottja, a 1670-as év díjazottja, a 1669-es év díjazottja, a 1668-as év díjazottja, a 1667-es év díjazottja, a 1666-os év díjazottja, a 1665-ös év díjazottja, a 1664-es év díjazottja, a 1663-as év díjazottja, a 1662-es év díjazottja, a 1661-es év díjazottja, a 1660-as év díjazottja, a 1659-es év díjazottja, a 1658-as év díjazottja, a 1657-es év díjazottja, a 1656-os év díjazottja, a 1655-ös év díjazottja, a 1654-es év díjazottja, a 1653-as év díjazottja, a 1652-es év díjazottja, a 1651-es év díjazottja, a 1650-as év díjazottja, a 1649-es év díjazottja, a 1648-as év díjazottja, a 1647-es év díjazottja, a 1646-os év díjazottja, a 1645-ös év díjazottja, a 1644-es év díjazottja, a 1643-as év díjazottja, a 1642-es év díjazottja, a 1641-es év díjazottja, a 1640-as év díjazottja, a 1639-es év díjazottja, a 1638-as év díjazottja, a 1637-es év díjazottja, a 1636-os év díjazottja, a 1635-ös év díjazottja, a 1634-es év díjazottja, a 1633-as év díjazottja, a 1632-es év díjazottja, a 1631-es év díjazottja, a 1630-as év díjazottja, a 1629-es év díjazottja, a 1628-as év díjazottja, a 1627-es év díjazottja, a 1626-os év díjazottja, a 1625-ös év díjazottja, a 1624-es év díjazottja, a 1623-as év díjazottja, a 1622-es év díjazottja, a 1621-es év díjazottja, a 1620-as év díjazottja, a 1619-es év díjazottja, a 1618-as év díjazottja, a 1617-es év díjazottja, a 1616-os év díjazottja, a 1615-ös év díjazottja, a 1614-es év díjazottja, a 1613-as év díjazottja, a 1612-es év díjazottja, a 1611-es év díjazottja, a 1610-as év díjazottja, a 1609-es év díjazottja, a 1608-as év díjazottja, a 1607-es év díjazottja, a 1606-os év díjazottja, a 1605-ös év díjazottja, a 1604-es év díjazottja, a 1603-as év díjazottja, a 1602-es év díjazottja, a 1601-es év díjazottja, a 1600-as év díjazottja, a 1599-es év díjazottja, a 1598-as év díjazottja, a 1597-es év díjazottja, a 1596-os év díjazottja, a 1595-ös év díjazottja, a 1594-es év díjazottja, a 1593-as év díjazottja, a 1592-es év díjazottja, a 1591-es év díjazottja, a 1590-as év díjazottja, a 1589-es év díjazottja, a 1588-as év díjazottja, a 1587-es év díjazottja, a 1586-os év díjazottja, a 1585-ös év díjazottja, a 1584-es év díjazottja, a 1583-as év díjazottja, a 1582-es év díjazottja, a 1581-es év díjazottja, a 1580-as év díjazottja, a 1579-es év díjazottja, a 1578-as év díjazottja, a 1577-es év díjazottja, a 1576-os év díjazottja, a 1575-ös év díjazottja, a 1574-es év díjazottja, a 1573-as év díjazottja, a 1572-es év díjazottja, a 1571-es év díjazottja, a 1570-as év díjazottja, a 1569-es év díjazottja, a 1568-as év díjazottja, a 1567-es év díjazottja, a 1566-os év díjazottja, a 1565-ös év díjazottja, a 1564-es év díjazottja, a 1563-as év díjazottja, a 1562-es év díjazottja, a 1561-es év díjazottja, a 1560-as év díjazottja, a 1559-es év díjazottja, a 1558-as év díjazottja, a 1557-es év díjazottja, a 1556-os év díjazottja, a 1555-ös év díjazottja, a 1554-es év díjazottja, a 1553-as év díjazottja, a 1552-es év díjazottja, a 1551-es év díjazottja, a 1550-as év díjazottja, a 1549-es év díjazottja, a 1548-as év díjazottja, a 1547-es év díjazottja, a 1546-os év díjazottja, a 1545-ös év díjazottja, a 1544-es év díjazottja, a 1543-as év díjazottja, a 1542-es év díjazottja, a 1541-es év díjazottja, a 1540-as év díjazottja, a 1539-es év díjazottja, a 1538-as év díjazottja, a 1537-es év díjazottja, a 1536-os év díjazottja, a 1535-ös év díjazottja, a 1534-es év díjazottja, a 1533-as év díjazottja, a 1532-es év díjazottja, a 1531-es év díjazottja, a 1530-as év díjazottja, a 1529-es év díjazottja, a 1528-as év díjazottja, a 1527-es év díjazottja, a 1526-os év díjazottja, a 1525-ös év díjazottja, a 1524-es év díjazottja, a 1523-as év díjazottja, a 1522-es év díjazottja, a 1521-es év díjazottja, a 1520-as év díjazottja, a 1519-es év díjazottja, a 1518-as év díjazottja, a 1517-es év díjazottja, a 1516-os év díjazottja, a 1515-ös év díjazottja, a 1514-es év díjazottja, a 1513-as év díjazottja, a 1512-es év díjazottja, a 1511-es év díjazottja, a 1510-as év díjazottja, a 1509-es év díjazottja, a 1508-as év díjazottja, a 1507-es év díjazottja, a 1506-os év díjazottja, a 1505-ös év díjazottja, a 1504-es év díjazottja, a 1503-as év díjazottja, a 1502-es év díjazottja, a 1501-es év díjazottja, a 1500-as év díjazottja, a 1499-es év díjazottja, a 1498-as év díjazottja, a 1497-es év díjazottja, a 1496-os év díjazottja, a 1495-ös év díjazottja, a 1494-es év díjazottja, a 1493-as év díjazottja, a 1492-es év díjazottja, a 1491-es év díjazottja, a 1490-as év díjazottja, a 1489-es év díjazottja, a 1488-as év díjazottja, a 1487-es év díjazottja, a 1486-os év díjazottja, a 1485-ös év díjazottja, a 1484-es év díjazottja, a 1483-as év díjazottja, a 1482-es év díjazottja, a 1481-es év díjazottja, a 1480-as év díjazottja, a 1479-es év díjazottja, a 1478-as év díjazottja, a 1477-es év díjazottja, a 1476-os év díjazottja, a 1475-ös év díjazottja, a 1474-es év díjazottja, a 1473-as év díjazottja, a 1472-es év díjazottja, a 1471-es év díjazottja, a 1470-as év díjazottja, a 1469-es év díjazottja, a 1468-as év díjazottja, a 1467-es év díjazottja, a 1466-os év díjazottja, a 1465-ös év díjazottja, a 1464-es év díjazottja, a 1463-as év díjazottja, a 1462-es év díjazottja, a 1461-es év díjazottja, a 1460-as év díjazottja, a 1459-es év díjazottja, a 1458-as év díjazottja, a 1457-es év díjazottja, a 1456-os év díjazottja, a 1455-ös év díjazottja, a 1454-es év díjazottja, a 1453-as év díjazottja, a 1452-es év díjazottja, a 1451-es év díjazottja, a 1450-as év díjazottja, a 1449-es év díjazottja, a 1448-as év díjazottja, a 1447-es év díjazottja, a 1446-os év díjazottja, a 1445-ös év díjazottja, a 1444-es év díjazottja, a 1443-as év díjazottja, a 1442-es év díjazottja, a 1441-es év díjazottja, a 1440-as év díjazottja, a 1439-es év díjazottja, a 1438-as év díjazottja, a 1437-es év díjazottja, a 1436-os év díjazottja, a 1435-ös év díjazottja, a 1434-es év díjazottja, a 1433-as év díjazottja, a 1432-es év díjazottja, a 1431-es év díjazottja, a 1430-as év díjazottja, a 1429-es év díjazottja, a 1428-as év díjazottja, a 1427-es év díjazottja, a 1426-os év díjazottja, a 1425-ös év díjazottja, a 1424-es év díjazottja, a 1423-as év díjazottja, a 1422-es év díjazottja, a 1421-es év díjazottja, a 1420-as év díjazottja, a 1419-es év díjazottja, a 1418-as év díjazottja, a 1417-es év díjazottja, a 1416-os év díjazottja, a 1415-ös év díjazottja, a 1414-es év díjazottja, a 1413-as év díjazottja, a 1412-es év díjazottja, a 1411-es év díjazottja, a 1410-as év díjazottja, a 1409-es év díjazottja, a 1408-as év díjazottja, a 1407-es év díjazottja, a 1406-os év díjazottja, a 1405-ös év díjazottja, a 1404-es év díjazottja, a 1403-as év díjazottja, a 1402-es év díjazottja, a 1401-es év díjazottja, a 1400-as év díjazottja, a 1399-es év díjazottja, a 1398-as év díjazottja, a 1397-es év díjazottja, a 1396-os év díjazottja, a 1395-ös év díjazottja, a 1394-es év díjazottja, a 1393-as év díjazottja, a 1392-es év díjazottja, a 1391-es év díjazottja, a 1390-as év díjazottja, a 1389-es év díjazottja, a 1388-as év díjazottja, a 1387-es év díjazottja, a 1386-os év díjazottja, a 1385-ös év díjazottja, a 1384-es év díjazottja, a 1383-as év díjazottja, a 1382-es év díjazottja, a 1381-es év díjazottja, a 1380-as év díjazottja, a 1379-es év díjazottja, a 1378-as év díjazottja, a 1377-es év díjazottja, a 1376-os év díjazottja, a 1375-ös év díjazottja, a 1374-es év díjazottja, a 1373-as év díjazottja, a 1372-es év díjazottja, a 1371-es év díjazottja, a 1370-as év díjazottja, a 1369-es év díjazottja, a 1368-as év díjazottja, a 1367-es év díjazottja, a 1366-os év díjazottja, a 1365-ös év díjazottja, a 1364-es év díjazottja, a 1363-as év díjazottja, a 1362-es év díjazottja, a 1361-es év díjazottja, a 1360-as év díjazottja, a 1359-es év díjazottja, a 1358-as év díjazottja, a 1357-es év díjazottja, a 1356-os év díjazottja, a 1355-ös év díjazottja, a 1354-es év díjazottja, a 1353-as év díjazottja, a 1352-es év díjazottja, a 1351-es év díjazottja, a 1350-as év díjazottja, a 1349-es év díjazottja, a 1348-as év díjazottja, a 1347-es év díjazottja, a 1346-os év díjazottja, a 1345-ös év díjazottja, a 1344-es év díjazottja, a 1343-as év díjazottja, a 1342-es év díjazottja, a 1341-es év díjazottja, a 1340-as év díjazottja, a 1339-es év díjazottja, a 1338-as év díjazottja, a 1337-es év díjazottja, a 1336-os év díjazottja, a 1335-ös év díjazottja, a 1334-es év díjazottja, a 1333-as év díjazottja, a 1332-es év díjazottja, a 1331-es év díjazottja, a 1330-as év díjazottja, a 1329-es év díjazottja, a 1328-as év díjazottja, a 1327-es év díjazottja, a 1326-os év díjazottja, a 1325-ös év díjazottja, a 1324-es év díjazottja, a 1323-as év díjazottja, a 1322-es év díjazottja, a 1321-es év díjazottja, a 1320-as év díjazottja, a 1319-es év díjazottja, a 1318-as év díjazottja, a 1317-es év díjazottja, a 1316-os év díjazottja, a 1315-ös év díjazottja, a 1314-es év díjazottja, a 1313-as év díjazottja, a 1312-es év díjazottja, a 1311-es év díjazottja, a 1310-as év díjazottja, a 1309-es év díjazottja, a 1308-as év díjazottja, a 1307-es év díjazottja, a 1306-os év díjazottja, a 1305-ös év díjazottja, a 1304-es év díjazottja, a 1303-as év díjazottja, a 1302-es év díjazottja, a 1301-es év díjazottja, a 1300-as év díjazottja, a 1299-es év díjazottja, a 1298-as év díjazottja, a 1297-es év díjazottja, a 1296-os év díjazottja, a 1295-ös év díjazottja, a 1294-es év díjazottja, a 1293-as év díjazottja, a 1292-es év díjazottja, a 1291-es év díjazottja, a 1290-as év díjazottja, a 1289-es év díjazottja, a 1288-as év díjazottja, a 1287-es év díjazottja, a 1286-os év díjazottja, a 1285-ös év díjazottja, a 1284-es év díjazottja, a 1283-as év díjazottja, a 1282-es év díjazottja, a 1281-es év díjazottja, a 1280-as év díjazottja, a 1279-es év díjazottja, a 1278-as év díjazottja, a 1277-es év díjazottja, a 1276-os év díjazottja, a 1275-ös év díjazottja, a 1274-es év díjazottja, a 1273-as év díjazottja, a 1272-es év díjazottja, a 1271-es év díjazottja, a 1270-as év díjazottja, a 1269-es év díjazottja, a 1268-as év díjazottja, a 1267-es év díjazottja, a 1266-os év díjazottja, a 1265-ös év díjazottja, a 1264-es év díjazottja, a 1263-as év díjazottja, a 1262-es év díjazottja, a 1261-es év díjazottja, a 1260-as év díjazottja, a 1259-es év díjazottja, a 1258-as év díjazottja, a 1257-es év díjazottja, a 1256-os év díjazottja, a 1255-ös év díjazottja, a 1254-es év díjazottja, a 1253-as év díjazottja, a 1252-es év díjazottja, a 1251-es év díjazottja, a 1250-as év díjazottja, a 1249-es év díjazottja, a 1248-as év díjazottja, a 1247-es év díjazottja, a 1246-os év díjazottja, a 1245-ös év díjazottja, a 1244-es év díjazottja, a 1243-as év díjaz

A gyűlöletnek viszont lételeme a nem nyílt kommunikáció. A gyűlölködő nem szól normálisan, ha valami nem stimmel szerinte. Hanem vagy nyíltan vagy hát mögött gyűlölködve – vagy (és, főleg) titokban gyűjt: gyűjti a sérelmeket, az ellenség bűneit, és gyűlik, gyűlik a gyűlölet. Nem együttműködő, nem tárgyvilagos, nem megoldani akarja a nehézséget, hanem a háborúsíg eszkalálni a helyzetet, mert az az a helyzet, amikor „legitim”, nyilvános, látványos, demonstratív módon meg lehet büntetni, leckéztetni, bosszulni, alázni, semmisíteni „végre” – vagy valami ilyesmi, nem? Fura egy megszállottság, annyi biztos.

6 (mi kritizálható Bevezcky könyvében?)

Mint említettem, minden szempontból, amit felvet, elmarasztalja az *IS* a *MIT*-et (KSzE-t). Ez ugyan némi tendenciózusságot sejtet, talán egy picit van is, de tényleg csak annyi, amennyi egy jólformált, világosan megfogalmazott kritikához kell is. Abban viszont nagyjából a 0 határértékhez közelít a tendenciózussága, hogy mely szempontokat veti fel, ugyanis a legfontosabbakat. Az arányokon, hangsúlyokon stb. lehet vitatkozni, de nem hiszem, hogy bárki, *KSzE und der Klan inbegriffen*, vitatná, hogy ezek magának a *MIT*-nek és az Elméletnek a legfontosabb szempontjai, fogalmai, problémái.

Ám mivel inkább az inkonzisztenciákra figyel (nem elmarasztalás, még egyszer köszönjük a nép, a nemzet és a vízügyi hivatal nevében), ezért kevésé próbál dialógusba lépni. Nem vitatkozik a posztmodern terminus vagy megközelítés esetleges használhatóságáról amúgy, van-e más változata, vagy KSzE kifejezetten jellemző-e reá. Nem megy bele, pedig kíváncsi lennék a véleményére, legalább két mondat erejéig, hogy mi módon létezik mégis centrum/periféria, vagy hogy a vidékiesség mennyire használható megközelítés, mert – nyilván van néhány elfogadható ellenérv is, de – szerintem az egyik legjobb metafora arra, amilyen a magyar irodalom, a 20. sz. első feléig totál, és még ma is erősen érződik. Talán az én- és nyelvkonceptiót megpróbálja némiképp átgondolni, de a személytelen, decentrált, uralhatatlan és mégis szuperoperacionális irodalomtörténéis víziójába kicsit túl horrorisztikusan éli bele magát Bevezcky ahhoz, hogy pl. a KSzÉ (és mindannyiunk) számára oly fontos „nyelvi megelőzöttség”-nek címkézett dologhoz komolyan hozzászóljon. De „a szubjektum felszámolásának” „referenciális” olvasatára is kíváncsi lennék.

Az is igaz, hogy Bevezckynek nincs is nagyon módja arra, hogy ezeket részleteiben megvitassa, a már említett ok miatt, hogy e kulcsfogalmakról KSzE műveiben nincsenek részletes elemzések, inkább csak úgy röpködnek a szövegben, cifrázza őket, de ki nem fejtí. Afféle címkék; elsődleges hivatásuk, hogy azt a benyomást keltsék, hogy mekkora szakmai műveltség és olvasmányhegy van mögöttük, ezek mind ott vannak, és a címkékkel együtt azokat a hatalmas anyagokat is mozgatja, hegyeket mozgat, itt már csak a magas szintű megaanyag-menedzsment megy, ámulj és bámulj, korszerűtlen földi, a nagy és kis dolgoknak micsoda látása és briliáns kezelése, itt már csak a Kánon Karmestereinek olümposzi és nüanszos és fineszes csevelye hallik, az angyalok nyelve, a világokat igazgató karizmatikus bölcsek orákuluma.

Miért is korszerű a szétszórt alany?

Hja, Nietzsche még korszerűtlen *(unzeitgemäß)* volt...

Bevezcky (mint korábban mások) joggal állapítja meg, hogy a *MIT* „erősen bírált szerzőket olyan értékekkel ajándékoz meg, melyek semmilyen értelemben nem tekinthetők a koncepció részének.” (37) Juhász Ferencről pl. azt írja KSzE, hogy „tüneményes költői tehetséggel” rendelkezik. Lapalji jegyzetem: „Inkább: egy olyan pont, ahol a koncepciót nem veszi olyan rigidén – hálísten.” Egy-egy művet – a koncepcióból logikusan következő módon – elmarasztalónak számító jelzősorral illet, akkor hogy bukkan fel mégis mellettük a „jelentős mű” kifejezés. (39) Lapalji jegyzet: „Mikor a Megengedő beszél, te a Dogmatikust provokálod.”

7 (appendix: háborús történelem)

...a [József Attila-]konferencia nem párbeszéd vagy vita volt, hanem az elhúzódó háború egyik összecsapása...

Először is: a küzdelem nem korlátozódik József Attila életművére. A felek szembenállása elsődleges, az egyedi csetepaték pusztán az ellenségesre fordult viszony következményei. Esetünkben József Attila életműve nem annyira a konferencia tárgya, mint inkább az összecsapás terepe volt. Másodszor: nem fenyeget béke. Ha mostanában csönd van, akkor ez nem fegyverszünet, hanem a csata utáni erőgyűjtés időszaka. Harmadszor: nem várható kölcsönösen tiszteletben tartott szabályok („ius in bello”) kihirdetése - annak ellenére sem, hogy nem totális háborúról van szó. Negyedszer: a felek inkább érdekeltek hosszas, alacsony intenzitású, alkalmilag fellángoló ellenségességben, mint a döntő ütközet eljövételében, mikor elvérezhet a győztes is. Mindenki kivárára játszik.

A háborúság már rövid távon sokaknak árt, s közben nem tudni, használ-e valakinek, s ha igen, kinek. Évtizedes távlatban viszont a hazai irodalomtudomány egészének okoz – már okozott is – óriási kárt, egyebek között társadalmi megbecsültségének és alkupozíciójának. Ráadásul nem következik sem a tudományág helyzetéből, sem a főszereplők múltbeli viszonyaiból. Kialakulhatott volna a kölcsönösen tiszteletben tartható, kölcsönösen előnyös munkamegosztás leplezetlen, de nem végtetekig barátságatlan rivalizálás légkörében is. Ám a szellemet aligha lehet visszaparancsolni a palackba: a talán öngerjesztő módon, talán némi ármánykodás hatására elindult ellenségeskedési folyamat visszafordíthatatlannak látszik. Mostanában mindkét oldalon úgy látszhat, már az érdemi vita érdekében is szinte a vereség beismerésével felérően sok áldozatot kellene hozni, például több évtizedes munka egyes részeinek – esetenként bizony lekicsinyló módon odavetett – bírálatán kellene elgondolkozni. Háborúban persze nem kell foglalkozni ilyesmivel, mert az ellenség piszkálódásának lehet nyilvánítani.

Bár nem mellékes, milyenek látszik az irodalomtudomány kívülről, az elsődleges károkozás mégiscsak odabenn történik. Nem is a kapcsolatok személyeskedésig menő feszültségére lehet gondolni – a végeredmény szempontjából talán nem sokat számít, milyen légkörben, fogcsikorgatva, átkozódva vagy mosolygósan jönnek-e létre a nagy teljesítmények –, hanem arra, hogy ez a környezet és ez a hangulat akadályozza a tudományos életet, pontosabban szólva az előkerülő kérdések aprólékos és szakszerű megtárgyalását, s így a nagy teljesítmények létrejöttét is: kifejeetlen, megtárgyalatlan, pusztán az egyes felfogásokból következő állításoknak nem sok közük van a tudományhoz, ahogyan a szurkálódás sem tévesztendő össze a kritikával. A monologizáló hadviseléssel függ össze a tolakodó nárcizmus és a félrehallás már-már művészien magas szintű – belülről védhetőnek vélhető – formáinak kultiválása. A kötet tanulmányai önmagukban sokkal-sokkal színvonalasabbak, mint a kontextus, vagyis maga a könyv. Paradox, de úgy látszik, ilyesmi is előfordulhat: a könyv egésze összehasonlíthatatlanul kevesebb, mint részeinek az összege. (Bevezcky: *A jószág s a béke csak ostobaság?*)

A háborúnak a béke csak folytatása, ellentéte a játék. A játék mindent tud, amiért a háború népszerű lehet. A fő különbség, hogy a háború követeli a bűnt, a játék tiltja. A játék hangulata jobbára jó, a háborúé rossz. A játék a leggyorsabb, -szellemesebb, -megbízhatóbb stb. (ön)ismereti eszköz; a háborúnak mindig ugyanaz a konklúziója: pusztuljon; az emberfaj sárkányfog-vetemény, nincsen remény, nincsen remény.

Kulcsár Szabó Ernő e vitamódszere (hogy elengedi a füle mellett, amit mondok, és ehelyett arra válaszol, amit az álláspontomnak vél) mégsem logikátlan. Alapjául az a többször kifejtett meggyőződése szolgál, hogy előadásom őszintétlen volt, amely nem felfedni, hanem éppenséggel elleplezni kívánta valódi szándékaimat. Azzal vádol, hogy nem azt gondoltam, amit mondtam. Bizonyára ezért hagyja megválaszolatlanul észrevételeim javát. Bizonyára ezért függeszti szemét szövegem helyett arra, aki igazából vagyok...

Kulcsár Szabó Ernő jóindulatúan úgy dönt, hogy nem meséli el, milyen rossz véleményük van bizonyos embereknek szerény személyemről, „illetve az azt hordozó hagyományról” [!]. Nem könnyű pedig lemondania e beszámolóról, mert „az utóbbi negyven évünk miatt a vonatkozó hagyomány” éppenséggel szóba kerülhetne. A laicitásra való hivatkozásomnak „sem oly makulátlan a közelmúltbeli emlékezete”, teszi hozzá. A 33. jegyzetben aztán majdnem megbánja ezt a fogadalmát (hogy tudniillik megkegyelmez nekem), és majdnem elmondja, hogy előadásom „észjárása emlékeztet” arra a bizonyos hagyományra. Közben a főszövegben említődik e hagyományból sok minden: „rossz emlékü világnézeti klasszifikáció”, amelyet „élesztgetek”, és még vagy feltucatnyi tapintatos célzás a kommunizmus vallás- és gondolatszabadság-ellenes erőszakosságaira.

Miről van szó? A kommunizmus időszaka kedvezett volna az andersoni–lessingi protestantizmusnak, amelyért lelkesedem, szemben a gadameri pietista protestantizmuséval, amelyért nem?

És nekem mi közöm az egészhez? A rosszlelkű „negyven” (pontosabban ebből a felnőttkoromra eső húszegynéhány) évvel kapcsolatban nincsenek rossz emlékeim. Erősebben fogalmazok: azt állítom, hogy politikai szempontból e húszegynéhány esztendőből másoknak sem lehetnek rossz emlékei rólam.

Kulcsár Szabó Ernő már megszokott, homályos célozgatásaiból tehát nem tudtam meg, hogy kerülök bele én magam a történetbe. Valami személyes közöm lenne a kommunizmus hagyományához – de mi?

Vitapartnerem leszögezi, hogy „a hagyomány hermeneutikai értelemben nem tetszőlegesen választható”, de ha árnyékomat átugrani (e hagyománytól megszabadulni) lehetetlen is, legalább akarnom kellene látni a hagyományt, hogy számolni tudjak vele. Ugyanide vág baljós Gadamer-mottója: „Senki sem tudja egyszerűen kirefektálni magát abból a gondolkodásmódból, amelybe beleformáltak.”

Nem akarom megérteni, hogy Kulcsár Szabó Ernő mire célozgat. Belső ellenállás van bennem az iránt, hogy megértsem. (Horváth Iván: *Viszontválasz*, 2003, net)

[Mire KSzE:] Kritikai megjegyzéseim az én értelmezésemben az eltérő elméleti előföltevésekből adódó látásmódbeli különbségek másfajta, nem személyi jellegű megközelítését szorgalmazták. Horváth Ivánnak e szövegre adott *Viszontválasza* azonban, sajnos, fölszámolta a további eszmecsere lehetőségét. Nemcsak azzal, hogy – ígérete ellenére – teljességgel megfeledezett „a hermeneutikai ajánlat” tudományos mérlegeléséről, és helyette az ajánlattevő(k) személyét, „tulajdonságaitak az teiteket” igyekezett kérdéses hírbe hozni. Hanem azzal is, hogy olyan önkényes és személyes vonatkozású jelentés-összefüggésekbe próbálta állítani a mondottakat, amilyenektől saját szövegem – kerülendő a világnézeti ráfogásokkal való ügyeskedést – hangsúlyosan távol tartotta magát. A *Viszontválasz* félreolvasási technikái olyannyira sértik a vitakultúra és vitaerkölcs elemi követelményeit, hogy ilyen körülmények közt nem látok különösebb esélyt az eredeti kérdések korrekt megvitatására.

Ezt a rendszert [KSzE-ét] csak kívülről lehet kritizálni (befelé teljesen zárt és önjáró), viszont a külső vitapozíciót a rendszer alkotója következetesen nem fogadja el, hanem a szakszerűtlenség jelének, és/vagy a vita indulati-érzelmi részéhez, a hangneméhez tartozónak, így irrelevánsnak ítéli... Nem ismerek szerzőt, akinek szövegeire saját magánál jobban illene Kulcsár Szabó kedvenc jelzője, az „önelégült”. [Havasréti József: *Determinált pályáívek*, Jelenkor, 2009/4.]

A 90-es években nem voltak sokan azok az irodomkritikusok, akik irodalom- és egyéb elméletet is olvastak, kb. ugyanazokat a szerzőket, mint KSzE. Ilyen kis terepen az ember mindenkit észrevesz, a nehezebben észrevehető is, támogató a közepessel is. Nekem azonban, sajna, még ez se sikerült. A sok-sok írásban az évek során egyetlenegy figyelemre méltó észrevételem, meglátásom, mukkanásom nem volt. A haza bölcse, a sikeresember, a szakma gondos művelője 0-ra értékelte egész – az övenél persze nagyjából minden tekintetben sokszínűbb – munkásságomat, és kínosan, nyilván a legszakmaibb szempontok alapján, csakis és kizárólag, soha nem írta le a nevemet. Ezzel szemben pl. összes műveiben 986-szor említette meg

Eredetiségi nyilatkozat	
<p>Alulírott, Cornelius Castoriadis, kijelentem, hogy az e cikkben szerzőségemnek tulajonított szöveget épp ellenkezőleg, én fordítottam, és Hajas Tibor írta <i>Laikus tájékozódás</i> c. kiadatlan művében, mely nem utolsó sorban a magyar összehasonlító nyelvtörténet diskurzusát elemzi.</p>	
Athén, 2009-05-19	
 <i>Cornelius Castoriadis</i>	
Cornelius Castoriadis	
Előttünk mint tanúk előtt:	
 <i>Gilles Deleuze</i>	 <i>Andy Warhol</i>
Gilles Deleuze	Andy Warhol

Szirák Péter kollégám műveit, nevét, szinte mindig támogatólág, Szakmailag. Ez lenne a szakmai igazság. Ez lenne az annyit emlegetett „méltá-nyosság”. Ilyen a nyitottság. Ez lenne az uralkodó, a győztes, a boldog paradigma, ahol csak a rosszak nem érzik jól magukat. Ez az a világ, ahol a teljesítmények és az elismerések nagyjából arányosak, ez a legszakmaibb szempontok legkorrektebb érvényesítése. Ilyen a jövő. Ilyen a felelősség-tesjes vezető szakember mintaszerű magatartása, ez a jó példa.

Vagy az erősebb kutya üzenete?

Farkas.

Zsolt Farkas, *nice to meet you. Oh really! I see!* Ha nem csatlakozom le – lépek be a Szent Háborúba –, halott vagyok! *Hebe! What a nice greeting! I love these exotic native things! The rude rules of the local! The territorial instinct, the premodernity of the vernacular!* (Ez itt az idézet eredeti helye.)

Ja. Bezczky nem mulasztja el fellelni ezeket a helyeket – hogy tényleg olyan legyen, mint a mesében:

Az osztályjellegű gondolati tartalom leghitelesebben – és természetes egyediséggel – a belsődleges esztétikumban nyilatkozhat meg... [E] korrek-ciók sokban hozzájárultak irodalomszemléletünk, a marxista kritika hajlékonyabb, alkalmazhatóbb normáinak megszületéséhez. (98, KSzE egy 1978-as írásából.)

Avagy amikor még Ady és Király István együttese a legszebb reményeket teljesítette be és keltette:

Király István verselemzései felbecsülhetetlen értéket adnak tovább az eljövendő Ady-kutatásnak. Metodikai sajtáságaik révén akár iskolateremtő szerepük is lehet: együtt munkál bennük a nagy kultúrájú versértő ihletettség és a tárgyilagos szövegfejtés szigora, a legapróbb motívumokra is figyelő érzékenység. (97, nem derül ki, mikori szöveg; egy 87-es könyvből idézi.)

Vagy ez a későbbi, jehovista röplap stílusát idéző:

...a századforduló művészete számára [...] még léteznek denotátumok, a posztmodern azonban a nyelven kívüli szférákban nem ismeri el ilyenek létezését. (75, *Az irodalmi modernség integratív történeti értelmezhetősége* c. cikkéből. Ú! Integratív! Az valami nagyon nemes fajtája lehet a történeti értelmezhetőségeknek! De mi lehet az az irodalmi modernség?)

8 (játék vs. háború)

Na, és igaza van Bezczkynek?

Nagyjából.

Sajnos Bezczky legjobb leírásával egyetértek, magam is ilyesmiket fogalmaztam volna meg, ha. Nem szántam volna, és tán más se, ennyi időt, figyelmességet ezek alapos és fontos dokumentálására. Találomra idézhetnék belőle, kulturált és pontos, aki szakmailag képbe akar kerülni KSzE felől, annak úgysis a kezébe akad az *IS*. Köszönet, és ne feledjük: teheti, a magyar állam fizeti.

De nem is ez a következtetés izgalmas Bezczky könyvében, hanem az a szigorú, türelmes, rengeteg idézetet felvonultató kérdésés, ami – olykor úgy tűnik – *mindennek* utána akar járni; ily módon a lehető legnagyobb tiszteletet adja meg a vizsgált műnek. A gondolatmenetek oly következetesek, hogy én magam nem látom, hogy hogyan lehetne „megvédeni” Kulcsár Szabó Ernőt; a legkönnyebben talán úgy, ha valaki bebizonyítja, hogy a számos (ha jól számoltam, 48) tanulmányból vett rengeteg idézet szándékosan torzítva van összeválogatva, bár ez is meglehetősen nehéz vállalko-zásnak tűnik. (Rónai András: *Ex libris*, ÉS; net)

Azért mondom, hogy sajnos, mert ez kb. a véleményem Bezczky könyvéről, sőt ki kell(ett) egészítenem azzal, amiről Bezczky itt nem nyilatkozik, és, meg kell állapítanunk, a KSzE(tevékenységé)ről alkotott kép „nemigen gyönyörű”, ahogy a népdal mondja – miközben itt van a diskurzustérben Kulcsár Szabó Ernő is és még néhány érintett, akinek ez a név mindig inge és mindig magára veszi, ha el kell menni katonának – *Inge, mein liebe Inge! warum hast du mich verlassen?* – és – de nem!, igen!, már érzem!, igen! – már meg is enyhült szívük.

Épp jókor, mert a neheze még csak most következik.

Nyugi, (:nem)csak viccelek.

Szerintem is meglehetősen felszínes KSzE, nem ér rá olvasni, elmélyülni – ez a nagyság átka. Szépirodalmat egyáltalán nem olvas, ha igen, csak a koncepcióhoz demonstrációként. Empirikusan tájékozatlan. Igazi bürokrata. Nem mélyül el művekben, világokban, nyelvekben, újakban, ismeretlenekben: az életben. Nem szörföl, nem adja magát át új hullámoknak, agyában ücsörgő neuróvá válik, nem megy már ki a „kellemetlen” természetbe és társadalomba, az ezerarcúba, a többi igaziba, a nyelvek „kaotikus” vadonjába, és nincs lélekvezető, Hermész, hermeneutika, Irodalom, aki odavezesse. Nem szemlélődik. Ilyen intézetből amolyanba megy, ez a vilá-ga. Sürög-forog, fontos ember, nincs ideje. Elkápráztatta intézményes sorsa, ami gögjét növelte, és a gög rövid távon élesíti, viszont hosszú távon szűkíti az érzékeléseket és az intelligenciákat. „Morálpókká” válik, csak ez az emberközi, hivatali, hatalmi, erődemó, bezárt szobákban, érdekli – a csillag-világ-mindenség nem, és még filmeket se néz.

Így képzelem legalábbis. Nagyon felszínesen ismerem.

De az így is látszik, hogy KSzE diskurzusa nem élvezetes olvasmány az olvasni tudó populáció 99,999972%-ának, ami nem cse-kély teljesítmény, bár ez még így is olyan 28 embert jelent, akik szívesen olvassák, bár ebben benne vannak a perverz élvezők is, akik nem azt élvezik rajta/benne, amit a szektatagok.

És valóban ritkán tükrözik az élvező olvasás nyomát. Az irodalmi művek inkább csak mellékes illusztrációi a Malasztnak. Szakmázás van, fontoskodás, megmondóemberkedés, nagyképűsködés.

Hagytuk, hogy KSzE – és Iskolája – elgaloppírozza magát, nem voltunk elég figyelmesek, elég jóindulatúak, elég őszinték, ma-gukra hagytuk őket szenvedésükben.

Eltájolódtak, megőrültek, törbe csalták őket is a ravasz magyarok.

Igaza van Bezczkynek, (ő sose fogalmazna így:) a módszertani önelégültségben dölyfösködő, hiperszigorú külsejű beszéd, amelyik állítólag tudományosan fogja neked megmondani a kánont, igen keveset tár fel valódi indítékai vagy logikái közül. Az egyik leggyak-rabban felbukkanó észrevétel, kifogás az *IS*-ben, hogy a *MIT* és KSzE írásai homályban hagyják előfeltevéseiket, ahol meg nem, ott furcsa következetlenségeket mutatnak az elméleti verdiktek és bizonyos írók elhelyezése és értékelése „tekintetében”. A KSzE-kánon csúcsán Esterházy és Nádas áll *közvetlenül a Szent Trón* alatt, és ez Esterházy esetében érthető is, mert az ő írásművészete megfelelni látszik a *főinkvizitóri* posztmodern kis magyar káténak, ám Nádásé nem igazán. Hasonló(és más)képpen Németh László, Illyés esetében. Az Elmélet kritériumainak rendre nem felelnek meg, a Szerző valamiért mégis keblére öleli kis magyar kánonjában. És jónéhány ilyen eset van még, ilyenkor valamiért tapintatos KSzE, míg más írókra valamiért (az *IS*-nek nem stílusa megmondani próbálni, miért) ugyanezen kritériumok teljes szigorukkal csapnak le, mint munkáshatalom az osztályellenségre, és vettetnek ki az említésre sem érdemes írók hideg ürébe.

Például Hajas Tibor (Erdély Miklós, az *Egy talált tárgy megtisztítása*, ilyenek), ezt már én mondom, aki/ami az én olvasatomban leginkább megfelelni látszik az Elmélet által működtetett „posztmodern”-fogalomnak a költészetben. (Ahogy egyébként KSzE egész teoretikus stílusa, esztétikája is sokat köszönhet a neoavantgarde-nak.) Furán árnyalja ugyanakkor a prózai főoltár Esterházy–Nádas-diptichonját a költészeti mellékoltár Oravecz–Orbán Ottó-diptichonja.

KSzE kedvence azonban, ne feledjük, Szabó Lőrinc. Akinek kétségkívül ritka erénye pl. a kompozíciós ügyesség és az élőbe-szédi frissesség együttese, ugyanakkor meglehetősen közhelyes, rossz-színészi gesztusok és pózok, másodvonalbeli melodramák és filozofémák tömege, és mindent összevetve a legkeserűbb és legegoistább ember még a magyarok között is. Hajnóczy Pétert viszont – akinek az Elmélet alapján Nádas és Esterházy között kellene állnia – egy tehetséges, ám a kilátástalanság abszurdjába haló szerzőnek ír le egy féloldalas bekezdésben – a leírás hiányos, pontatlan, az olvasat felszínes, az értékelés téves. Pilinszkynél – jaj, mennyi-mennyi probléma!

Mint azt Szegedy-Maszák Mihály (SzMM) – e szempontból hasonló – esetében felvettem („Jobb kánon a Balkánon”), az iro-dalmi művek és szerzők kanonikus értéke nála sem feltétlenül feleltethető meg saját irodalomelméleti vagy -kritikai kánonjának. Amely pl. – helyesen – nagyon is ideológia-tudatos, ám ezt semmiképp sem állítja szembe „naivan” valamiféle „kizárólag szakmai” (esztétikai) szempontú „tiszta irodalomtudománnyal”. Viszont mint az várható (vö. pozitivizmus, esztétizmus stb.), a szakmázós ide-ológia, az ideológiamentesség és -ellenesség ideológiája épp ideológiai takarást mutat. Legalábbis SzMM konkrét irodalmi művekre, szerzőkre vonatkozó értékelései ideológiailag logikusabbak, mint esztétikailag, de az is biztos, hogy az ő esztétikai és ideológiai, avagy irodalmi és elméleti ízlése sokkal konzisztensebb (a csúcs, ahol ezen előszeretetei találkoznak: Kosztolányi), mint KSzE esetében, ahol – mint azt szinte minden elemzője szóvá tette – látványos ellentmondások bukkannak fel a szigorkodó terminológia fel-felfelső szövedéke mögül.

Úgy sejtem, a *MIT* Elmélete és Története e nyilvánvaló lukai, ellentmondásai mind-mind egy simán intézményeshatalom-elvű kamarillapolitika működésének nyomai.

És mint ilyeneknek, látszaniuk kell.

Pl. Illyés nagyon nem tetszik neki (hatásiszony 3: „a sunyi paraszt” – Féja G. szava, igaz, hogy Aranyra mondta – Pannóniából; Asterix, a frank; Aczél egyik kedvenc tanácsadója és vacsorapartner), ezt jelzi is, akinek kell, de – körmönfont maszatolással – mégiscsak fenntartja azt a kanonikus rangot, amely elég, hogy a népiek ne pampogjanak. A hatalomelvű beszédben – ezt a magyar politikusoknál láthatjuk a legtisztábban – egyáltalán nem szégyen ez az inkonzisztencia, vagy humbergolás, ellenke-zőleg, ez tartalmazza az üzenetet annak, akinek értenie kell. Minél felháborodottabb az ellenzék vagy a köz egy igaz(ság)talanságon, annál jobban érzik a kedvezményezettjei „a hatalmat”. Minél jobban kilóg a lóláb, minél otrombább a „csalás”, a szemérmetlen hatalomelvűség, minél többet nyomnak le kacsatómóvel a pampogásától már amúgy is fulladozó csócselék torkán, annál világosabb, ki a james, ki mondja meg, mi van, ki oszt-ja a lapokat, ki kapja a zsét. Ha a kritikusok felhívják a figyelmet a következetlenségre, annál jobb KSzE-nek, mert így a népiek (nem értem én, Ernőkém, ezt a bikfanyelvet, és nem is akarom) legalább megtudják, hogy KSzE... áldozatot hozott. Vállalta az ellentmon-dást, a hibát, miattuk, értettük, nekik. Úgyhogy kuss legyen. Nádast nyilván jónak tartja, de akkor miért is a *MIT* egyik legnagyobb

A kvíz 1 megfejtése
Ugyanaz, mint aki a következőt:
<i>Végy ki e mélyből engemet, fogd ki a kéjt, merítsd szemed hálóját mélyre bennem.</i>

nonszensze, hogy Nádas a „posztmodern” kánon csúcsán áll, amikor az Elmélet szerint Nádasnak nagyjából a „klasszikus modern” kategóriában kellene lennie a Történetben? Hja, a bolsiknak, ugye, nagy áldozat kell, és persze látod, hogy ez is kevés nekik... Hasonló eset, ezúttal nem az irodalomban, hanem az életben, Kabdebó Lóránt (munkássága), aki(-amely) az Elmélet számára maga az Antikrisztus kellene legyen, de mégis maga a Fegyverbarát. (Te, Ernő, most egy pillanatra hagyjuk a picsába ezt a Kosellecket: mondj nekem egy évszámot! 29, Lóri... Yo... Ezerkilencszázhuszonkilencben történik valami a magyar irodalomban...)

E következetlenségek konstitutívnak látszanak a MIT és KSzE koncepcióiban, ugyanis – persze nem kizárólag, de lényegileg – taktikai és stratégiai megfontolások, szövetségkötések, csalik, csapdák, támadások, fegyverszünetek, alkuk stb. meglehetősen ad hoc története. Posztmodern van, nem akarhatjátok a titkomat, hogy lehetek mindig én a legkorszerűbb. Szakmai és csakis szakmai, világszínvonalon szakmai vagyok, trallala, ti pedig mind kis titkos ideológusok vagytok és a szakmát politikai célokra szeretnétek használni, de itt vagyok én, Elisabeth Foerster-Nietzsche legjobb magyar tanítványa, és megmutatom nektek, kispajtások, milyen a magyar, ha sikeres. Ahogy a költő énekl:

felteszem a tételt és a lét
megjászom és téged
és lefoglalom a stéget
lég ha jó az élet tengerén
le én
(MC Mackow feat. MC Malacky)

De az egész egy kicsit ottragadt a 80-as években. Az Esterházy–Nádas-Paktum és a posztmodern paradicsom eljövetele mintha a finálé lenne és nem a nyitány, pedig utána jött csak a még dicsőbb rendszerváltás, ahol KSzE karrierje oly magabiztosan ível felfele, akár egy volt KISZ-titkáré, és az új magyar sikeremberek, az új *fame, fortune and power* jellegzetes figurájává, afféle fikázva csodált értelmiségi celebbé válik.

Nem csoda hát, ha Bezecky könyve körül lábra kapott az urbán legend, hogy már volt olyan, már két helyről hallotta, már négyről, sorra-rendre történik, hogy. Irodalmilap-szerkesztő felkéri ikszet, hogy írjon a könyvről kritikát, mire iksz azt mondja, szívesen megtenném, de sajnos félttem az állásomat, tudod, hogy van ez, családom, gyerekeim vannak...

Azt a Dráma és Irónia drámájának iróniáját! Honnan is ismerős ez? Mama! Hova tetted a Cavintonomat? Vagy hogy is hívják azt, amire gondolkod, tudod!? Nem: kapitalista... Nem: demokrácia... Rendszerváltás! Ja, nem, hülye vagytok!

Újabb képzelgés: KSzE úgy „váltott rendszert”, mint Orbán Viktor: „átállt a túloldalra”. Egyszer s mindenkorra „a győztesek” oldalára. Nehogy már a vesztes magyarokról levett zsupát csak idegenek nyúlják. Az érzület scriptje kb.: ha a bolsik ekkora történelmi sikert értek el ezzel az inkvizíciós / bizantin / jakobinus / Cion bölcsei / sztálini stílussal, akkor én még ilyenebb, ravaszabb, durvább, hatalmasabb, konspiratívabb, kíméletlenebb leszek náluk, ellenük, a saját műfajukban. A rendszerváltás is mutatja, ők nem tudnak megbukni, nekik mindegy, hogy tönkreteszik az országokat vagy sem, milyen rendszer van, ők mindig a tutiban vannak, és ennyi a lényeg. Na most én is ugyanígy fogok tutizni. Meg a magyarok, ha van eszük és engem tolnak. Ha kell, mindenki más kárára. A történelem már csak ilyen volt és ilyen is lesz mindig. Az erősebb kutya baszik, az igazság hatalom, a történelmet a győztesek írják. *Die Welt als Wille zur Macht*.

Vagyis elhatározta, hogy gonosz lesz, mint a világ szerinte.

Ő persze valójában jó, és nem csak azért, mert nem ő kezdte – de minden gonoszságot még nagyobb gonoszsággal torol –, hanem mert szakmailag ő a legjobb. Intézményesen ő van a topon. Van-e ennél erősebb érved, publi. A számok érte beszélnek, mint Knézy Jenőért.

Gyerekek! Nem jó ez a stílus! Ez az egész Honi Hermeneutika-pite! Rossz olvasni, nem közlékeny, nem irodalomszerető, nem tárgyilagos, épphogy nem a dologról van szó. Nem kedves! Nem szórakoztató, nem izgalmas, nem demokratikus, nem megértő, nem vagány. Gógös, kioktató, rossz poétika, rossz mint hivatali, mint politikai, mint embertársi stílus. Nagyon hasonlít a finnugrizmus diskurzív és intézményes stílusára egyébként, bámulatos!

Antiromantikus! De Lukács György piskóta ehhez képest, amennyire!

Hát német ez még?

És gyerekek! Ki mond ennek ellent? Ki olvas szívesen KSzE-szöveget? Ki szereti ezt a stílust? Kedves honfitársaim, válaszoljatok! (Nem, ők se! Uááá, ők utálják a legjobban!) Akkor viszont hogyhogy ő(k) az intézményesen sikeres előrenyomuló(k)? He? Magyarok! Hogy van ez? Akinek elég rossz, agresszív a stílusa, azt nyomjátok fölfelé? De hasonlít ez a politikai kiválasztódásra! Ki szereti a korrupt alpolgármestert, az ügyfelet állandóan minősíthetetlen hangon leckéztető hivatalnokot, a hatalmaskodó főnököt vagy portást, a törtető pártkomisszárt, a gyűlöletbeszélő újságíró?

Akkor mégis miért toljátok őket?

Hogy legyen bizonyítékotok arra, hogy ebből az országból nem lesz semmi?

Én mondok ellent. Szép jövőnk nevében, könnyezeve intlek.

let us not mince our words to say the truh this time
i need your forgiveness just like you need mine
tell me how it is that you don't want what he's given
it ain't no sin son to be forgiven
(16 Horsepower: *Straw Foot*)

Visszavonom az összes butaságomat, hamis hangjaimat, szerencsétlen megfogalmazásaimat. Bocsánatot kérek, ha valaki megjijedt volna. Valójában azt szeretném, ha mindenki kedvvel dolgozna, környezete és gyönyörű édenkertünk, a Föld üdvére, beleértve KSzE-t és nagybecsű tanítványait is. Minden jelen idejű leíró mondatom az „egész Honi Hermeneutika-pité”-ről legyen – legyen – inentől fogva múlt idő. Jövőbeli írásaik persze hasonlítani fognak az eddigiekre, de sokkal letisztultabbak, felhasználóbarátabbak lesznek, ebben szinte biztos vagyok. Eddig nem voltak demokratikusak, inentől nehéz lesz nem. És mindenkit biztosíthatok: felkészült szakemberek, sokat tudnak, sokat dolgoztak srb., és nagyszerűen tudnák felhasználni, strukturálni a tudásukat, az idejüket, ha az irányzat képviselői körében a nemi arány természetessé (és demokratikussá) lenne. 33,33% a kritikus tömeg, onnan már csak arra kell vigyázni, nehogy elnöiesedjen a honi hermeneutika.

Milián Orsolya

Ir. Krit. et al.

(Az olvasó lázadása? Kritika, vita, internet.

Szerk.: Bárány Tibor – Rónai András.

Kalligram – JAK, 2008)

Akár a hasznosíthatóság, akár a kötet vállalásai és tényleges hozadéka vagy párbeszédképessége felől nézzük, fölöttébb vegyes, ellentmondásos kötetet tart kezében „az” „olvasó”. Az általában üdvösnek tartott, esetünkben azonban nem túl szerencsés sokszínűséget elsősorban egy műfajközi fúzió eredményezi. A XV. JAK Tanulmányi Napok szervezői,

Bárány Tibor és Rónai András által szerkesztett, *Az olvasó lázadása? Kritika, vita, internet* című könyv ugyanis részben az említett, a kritikairás kérdéseit taglaló rendezvényen elhangzott előadások többségét közlő konferenciakötet, részben pedig publicisztikákból, rövid tanulmányokból és egy – szerintem pontos – önmeghatározás szerint „jobb híján esszének nevezett látomásos és olykor hagymázos monológból” (256) álló gyűjteményes kötet.

Konferenciakötetek kapcsán már-már közhelyszámba megy megjegyezni, hogy a túl tág témamegjelölés következtében (továbbá az egyes előadók személyes érdeklődéséből, fő kutatási tárgyaiból és preferált módszereiből adódóan) az írások inkább szét-, mint összetartanak, ingadozó színvonalúak, felületes eredményeket hoznak – e szokványos bíráló kommentárokat azonban ezúttal sem indokolatlan hangoztatni. Amennyire a tömör szerkesztői előszó alapján rekonstruálható, a rendezvény szervezőinek alapvető célkitűzései a „kritika műfaji kérdéseiről” „rendszeres formában” történő „szőjtés” és a kritikairással kapcsolatos „számtalan kérdés” „megvitatása” voltak.¹ A „számtalan kérdés” közül az előszóban felsoroltak mindegyike, például irodalomkritika és irodalomtudomány viszonya, a színház- és a tévékritika, az online közzététel, stb. egy-egy önálló szimpózium témaként is megállná a helyét, s minden bizonnyal a szóba hozható problémák tág köre is hozzájárult ahhoz, hogy a jelen kollekcióban szereplő írások mind jellegüket, mind tárgyukat illetően rendkívül heterogének legyenek. Például míg László Emese egy primer irodalmi szöveg különféle műfajú szekunder irodalmát vizsgálja meg, Margócsy István négy irodalomkritika-történeti epizódot elemez röviden, Keresztesi József és Elek Tibor amolyan kritikus kredót fogalmaznak meg, Székely János pedig (dióhéjban) a médiakritikáról ír.

Ahogy a példák közül is kiteszünk, az előadásszövegek tömbjén belül sem módszertani, sem tematikus értelemben vett szigorú koncepcionális egységről nem beszélhetünk; ám a könyv „kompozícióját” még jobban szétzilálják a szerkesztői döntés következtében a kötetbe került további szövegek. Ezek között a

„kis kritika-vita” pár darabja és néhány utólag, a kötet számára készült, „a kritika kérdéseit továbbgondoló” (10) dolgozat szerepel. A „kis kritika-vita” néhány írásának beépítését feltehetően az eredendően jó és jogos elképzelések indokolják, miszerint a szövegek újraközlése egyfelől az olvasó tájékozódását segíti, másfelől a vitácska felvetéseivel jellemzően számot vető előadás-szövegek megértését könnyíti meg, azonban éppen e szempontok felől bírálható az eljárás, amely Dunajcsik Mátyás, Bárány Tibor és Lapis József írásaira korlátozza a „válogatást”. Hiszen, ha ezek funkciója a vitácska fejleményeit nem követő olvasók informálása, vagy valamely, a „kis kritika-vita” feldolgozását célzó szakember munkájának megkönnyítése, akkor e célokat megfelelőbben szolgálta volna egy átfogó jellegű, a vitácska összes vonatkozó anyagát – így például Valuska László hírhedt „programadó” interjúját vagy Séra Bálint és Tófalvy Tamás² cikkeit is – magába foglaló publikáció.

Hasonló szerkezeti és koncepcionális aránytalanságot okoz a (társ)művészet- és média-kritikai fejezet, amelyben a színház- és félig-meddig a filmkritika kérdéseit, kortárs állapotait egy-egy, a zene- és tévékritikáét két-két, nem túl terjedelmes írás tárgyalja. E kvantitatív megállapításból persze nem következik az, hogy ez a kötet fontosabbnak tartaná a zene- és tévékritikáról való beszédet a színház- vagy filmkritikáról való beszédhez képest, rávilágít viszont a sokkal fájóbb hiányra, jelesül, hogy *Az olvasó lázadása?* a képzőművészet-, a múzeum- vagy tárlatkritika kérdéseit egyáltalán nem érinti. Ha a – Székely János írásának kivételével a JAK Tanulmányi Napok után – keletkezett tömb létrehozását a szélesebb, az irodalom(kritika) berkein túlra tekintés magyarázza, az említett tárgyak hanyagolása komoly hiányosság, akár az ún. szűkebb szakma, akár az ún. laikus olvasói rétegek érdeklődésére tart is számot a kötet. Nem világos az sem, hogy Faragó-Szabó Istvánnak a „filozófiai kritika” lehetőségeit vizsgáló írása milyen előfeltevések mentén sorolódik a fentiekkel egy fejezetbe. Ha ugyanis a „filozófiai kritika” sajátos megkülönböztető jegyeiként a „fogalmak, gondolatok, érvek értelmezése” (248), illetve az „állítások belső” és „külső koherenciája” (249) említődik, s ha az irodalomtudomány vagy az irodalomkritika metakritikai analízisei nem ritkán hasonló eljárásokkal élnek, akkor a *Filozófiai kritika?* a teoretikusabb jellegű szövegeket tartalmazó fejezetben indokoltabban kapott volna helyet. Mindemellert nyilván gyümölcsözőbb megoldás lett volna a témák több nézőpontot mozgásba hozó, az alaposabb körüljárást inkább lehetővé tevő feldolgozása, hiszen az ún. társművészetek és a tömegmédiák vizsgálatainak kérdései így eltörpülnek az irodalomkritikáéihoz képest, s a *Monológ néhány halk hangra* inkább „külső” ékítménye, semmint hangsúlyos építőeleme lesz a kötetnek.

Összegezve a vállalásokat, a kötet a kritikairás gyakorlati, elméleti és történeti vagy az online nyilvánosság kérdéseit egyaránt firtatni óhajtja; bepillantást kíván nyújtani a „kis kritika-vitába”;

¹ Az idézetek mind innen: *Az olvasó lázadása?*, 9.

² Tófalvy Tamás: *És nem is kell hozzá blog. Adalékok az új „kritika-vitához”*. litera.hu, <http://www.litera.hu/hirek/es-nem-is-kell-hozza-blog> (Hozzáférés: 2009.05.03.)

a sokféle tárgyú kritikairás(ok) helyzeteiről kíván leírást adni; mindemellert mindezekkel (?) kapcsolatban további argumentumok, helyzetleírások és koncepciók létrejöttét szorgalmazza. Sem a műfaj, a szelektált szövegek, sem a szerkesztői koncepció kérdéseit nem érintettem volna, ha nem függőnek szorosan össze a kötet hasznosságának kérdésével, ami viszont a maga részén természetesen a megcélzott olvasóközönség kérdéséről függ. Amennyire az írások jellegéből megállapítható – hiszen a kötet ún. közérthető és ún. szakszövegeket, vagyis: publicisztikákat, esszéket és tanulmányokat egyaránt tartalmaz –, *Az olvasó lázadása?* gumifogalmakkal élve: a szűkebb szakmát és a laikus olvasókat egyaránt meg szeretné szólítani. Megítélésem szerint e célok elérésének az írások vegyessége a legkevésbé sem kedvez, hiszen (például) egy irodalomtudós számára a publicisztikák vagy a személyes (élmény)beszámolók túl pontatlanok, kevésbé argumentáltak, állításaik nem feltétlenül verifikálhatók, egyéni „terminológiát” alkalmazók, (például) *egy*, inkább nézőnek, mint olvasónak nevezhető szomszéd néni vagy bácsi számára a teoretikus szövegek unalmasak, érdektelenek vagy éppen a megértésükhöz szükséges előzetes ismeretek hiánya miatt hozzáférhetetlenek. A célzott olvasóközönség bármelyik lehetőségével számoljunk is, a kötet egészével kapcsolatban nemigen jöhet létre termékeny dialógus, vagyis szép közhellyel élve: a kevesebb ezúttal is több lett volna. Ám e hosszúra nyúlt összegzés után ideje rátérnem a feleletekre, amelyek a „számtalan kérdésre” adott válaszként fogalmazódtak meg.

Az öt fejezetre tagolt könyv első két fejezetével kapcsolatban a következőt jegyzi meg, szerintem helyesen, Bárány Tibor és Rónai András: „gyakorló kritikusok által írt személyesebb hangvételű szövegekkel, valamint a kritika dilemmáit irodalomtörténeti és irodalomelméleti perspektívából megközelítő tanulmányokkal találkozhat az olvasó.” (10) A *Variációk műbíráltra* című fejezet négy írása direkt önértelmezéseket is tartalmazó esszé: Keresztesi József, Károlyi Csaba, Elek Tibor és Gács Anna írásai a kultúranropológia résztvevő megfigyelésének ékes példái, amennyiben ezek saját élet- és kritikairó vagy a kritikairás oktatásával kapcsolatos előfeltevéseiket és tapasztalataikat fogalmazzák meg. Gács Anna az ELTE média szakán választható kritikairás-szeminárium során szerzett benyomásait összegzi, a résztvevők fogyasztói szokásait, írásaik jellegzetes fordulatait, illetve karrierlehetőségeiket elemelve – ezek mentén pontosan kimutatható és jól vizsgálható a laicizálódás jelensége. Míg írása leginkább afféle oktatási esettanulmány, Károlyi Csaba nagyobb lélegzetű dolgozata az irodalomkritika-történet utóbbi néhány évtizedéről ad vázlatos áttekintést (különös tekintettel a „nagy kritika-vitára”), illetve az irodalomkritika jelenlegi helyzetének és problémáinak tárgyalását vállalja fel, fő gondnak az intézményrendszer fogyatékoságát, a rendszeres, nagy számú napilapkritika hiányát nevezve meg. László Emese remek, Nádas Péter *Hátországi naplójának* recepcióját alaposan elemző metakritikai írása mind témája és módszere, mind pedig a „személyes” jellegű kitérők negligálása miatt „kilóg” közvetlen környezetéből, jóval

inkább *Az olvasó lázadása?* című fejezethez tartozik, már csak azért is, mert párdarabjai, a kötet másik két „szoros” kritikaelemzése, Vári György *Kritikavíziója* és Lapis József *A kritika anatómiája* című tanulmánya ez utóbbiban kapott helyet.

Keresztesi és Elek dolgozatai a saját praxisukról, követett elveikről és kritikai ideáljaikról számolnak be. Ezeket a „hitvallásokat” „az” „olvasó” méltányosan akkor ítélné meg, ha itteni elképzeléseiket munkásságukkal vetné össze, ám teória és gyakorlat ilyen összehasonlítására itt természetesen nem vállalkozom. Keresztesi a „vidám eklektika” módszerét, illetve az „előzékeny elitizmus” (13) kritikus szerepét mutatja be. Előbbi alatt egy rendkívül képlékeny, több faktor (olvasmányélmény; a kritikus szellemi neveltetése, ízlése és méltányosságra törekvése, argumentációs technikája és rendszere, továbbá tehetsége; az adott textus és szerzőjének olvasati javaslatai) által meghatározott, egyik kritikáról a másikra e komponensektől függően módosuló stratégiát ért. Hogy ez a változékonyság pontosan miért és mitől „vidám”, számomra nem derült ki, de ez e legkevésbé problematikus eleme az itteni koncepciónak. Jóval konfúzabb az olvasói élmény, az ízlésítélet létrejötte és a külső, kulturális kontextus viszonyának elgondolása, amely felvetés – a kritikus „személyes véleménye” (34) és a kulturális predestináció közti viszonyt a nyelvi megelőzottség gondolatával is megspékelve – Elek Tibor írásában szintén visszaköszön. Keresztesi szerint az „értékelés mozzanata” „nem külső normákhoz igazodik, hanem az ízlésítéleten alapul” (15), amelyet „valódi érdeklődés, élmény vált ki”. (uo.) Ezt az élményt azonban nemcsak az „adott olvasmány” (14), de a kritikus „szellemi neveltetése” (uo.) is formálja, s ha ez utóbbi alatt a kritikus szocio-kulturális és történeti meghatározottságát értjük, akkor az „élmény”, következőképp az ízlésítélet kialakítását mégiscsak „külső normák” (is?) eredményezik. Az „előzékeny elitizmust” illetően a gondos érvelés, az interpretáció originalitása, illetve a köznyelvhez közelítés említődnek, jelezve, hogy az „előzékenység” a célzott olvasóközönséghez képest értendő. Kérdéses, hogy az elvárt alapos argumentációt irodalomelméleti vagy -történeti fogalmak alkalmazása nélkül meg lehet-e valósítani, mely fogalmak komoly része nem, vagy csak hosszas magyarázatokkal konvertálható a köznyelvi regiszterbe. Elek Tibor a közérthető beszédmód vonatkozásában is Keresztesiével rokon koncepciót vázol fel, szintén a „szűk szakmai elittől” eltérő, „szélesebb értelemben vett olvasóközönség” (36) megcélzása alapján. Ám homályos marad, hogy mi volna az a „szaktudományos fogalomkészlet és nyelvezet”, amiből a „roppant felkészültség” és a „tudós volt” kiderül ugyan, de a „tárgyalt mű világának jellemzői” „kevésbé”?³ Ismereteim szerint ugyanis az irodalomtudományos terminológiákat többek közt a(z irodalmi) szövegek sajátosságainak megragadására dolgozták ki, és ilyenként is használatosak.

A lehetőségek, a számba vehető problémák sokféleségét illetően Rákai Orsolya a következő fejezetet nyitó írása a leggazdagabb és -sűrűbb. Az általánosításokkal kapcsolatos fenntartásai miatt inkább bemutat és enumerál, mintsem az ellentmondások

³ Az idézetek mind innen: *Az olvasó lázadása?*, 37.

feloldására, végleges, egyértelmű megoldására tör (ahogyan a diszkurzusok variabilitása is eleve ellenáll az efféle redukciónak). A különböző nézőpontok – egyszerűsítve nevezzük őket: irodalomkritikai, -tudományos és laikus perspektíváknak – folyamatos ütköztetésével szemlélt alapkérdések (pl. a megszólalás legitimitása, a beszédmód, az érvrendszerek, a tekintély és a hierarchia, a kanonizáció, az irodalomtörténeti vagy esztétikai „eligazítás”) vizsgálata rokonszenves billegéseket hoz. Ha „az” „irodalomkritikákról” beszélünk, ésszerű egy ilyen relativista-kontextualista tárgyalásmódot felvállalni (és lehetőleg adott szempontok szerint csoportosított példákat vizsgálni, esettanulmányokat írni, ahogyan Margócsy István vagy Lapis József teszi). Persze kérdés, hogy egy laikus vagy egy – Gács Anna szép kifejezésével élve – „mezei kritikus” rálát-e egy irodalomtudós szempontjaira, implicit vagy explicit előfeltevéseire, elvárásaira (stb.). Margócsy István irodalomkritika-történeti vázlata négy eset (a Kölcsey–Berzsenyi-vita, Jókai, Juhász Ferenc és Petőfi szinkron recepciója) áttekintésével, az irodalom és befogadásmódjainak pluralizmusával, Horkay-Hörcher Ferenc a kritikus izlés vizsgálatával árnyalja tovább a képet. Sári B. László az esztétikai megközelítés mellett a(z irodalom)politikai szempontok érvényre juttatását szorgalmazza, újra csatarendbe állítja *A hattyú és a görény* című kötetében tett javaslatait, egyúttal Havasréti József és Angyalosi Gergely bírálataira is válaszol; Kálmán C. György pedig a digitális médiumnak a kritikus pozíciójára, a kritika szövegszerű jegyeire tett lehetséges hatásait elemzi.

A harmadik fejezet a „kis kritika-vita” szövegeit hozza, Vári már említett írásával, illetve Tófalvy Tamásnak az online közösségeket, publikációs módokat és üzleti implikációikat vizsgáló szövegével kiegészítve. A „kis kritika-vítával” kapcsolatban Sántha József megjegyzését egyetértően idézhetem: „Több cikkből is kihallik, hogy az előzetes feltevéseket – miszerint a mai művészetbölcseleti teljesítmények jó része holmi belterjes baráti körök körbedicsérgetése, s hogy netán a recenziók nyelve olvasó-idegen lenne, ezért az internetes portálokon szóhoz jutó olvasó lázadóban van a hivatásos kritikusok ellen –, semmi sem igazolja.”⁴ Bárány Tibor és Lapis József hozzászólásai minden bizonnyal a Sántha által említett cikkek között szerepelnek, amennyiben Dunajcsik Mátyás írásának profetikus lendületét, pontatlanságait igazítják ki, illetve a Könyvesblog „forradalmát” zúzzák szét. Lapis körültekintő tanulmánya mindenképp kiemelendő e fejezet anyagai közül: a „kis kritika-vita” által felvetett problémák ellentmondásosságára, az egyes hozzászólások csúsztatásaira, a tudományossággal való visszaélési lehetőségekre következetesen végigvitt, jól kidolgozott argumentációval világít rá, a vitácska szakszerű, tanulságos összefoglalását nyújtva.

A negyedik fejezet társzművészeti és médiakritikai tárgyú írásai az irodalomkritikához részint hasonló, részint sokkal súlyosabb problémákkal való küszködésről adnak számot. Tompa Andrea

dolgozatából például kiderül, hogy a színikritikusok az irodalmárok többségéhez hasonlóan „hobbikritikusok” (186) ugyan, ám az utóbbiakkal ellentétben szaktudományos ismeretrendszerük és elemző eszköztáruk gyakorta szűkösnek és elmaradottnak bizonyul. Nem túl biztatóak a zenekritika itt vázolt körülményei sem: az elitkultúra zenei produktumainak kritikái a színházkritikákhoz (s véleményem szerint az irodalomkritikákhoz) hasonlóan leginkább a szakmai közönséget érik el, a vásárló-fogyasztó, „kivülálló” rétegeket viszont nemigen, az extrém metálzene szubkulturális recepcióját pedig döntően a kultikus befogadásmód jellemzi. Igazán siralmas állapotok – legalábbis e fejezet írásai alapján – a honi tévékritikában úrhodnak. Jól jelzi ezt a specializálódott szakkritikusok hiánya, illetve Szerbhorváth György írását záró megjegyzése, miszerint a tévéműsorok nagy többségét nemcsak, hogy nem lehet, de egyenesen módszertani hiba esztétikai mércével megítélni.

A záró, kétségkívül a legprovokatívabb fejezet Bán Zoltán András *Meghalt a Főítész, elmúlt a rút világ!* című esszéjét tartalmazza, s fel is sorakoztat minden jellemző műfaji sajátosságot, így a személyes tapasztalatok, élmények megosztását, a pontos adatolástól, forrásmegjelöléstől való nagyvonalú eltekintést, bombasztikus téziseket, hatásvadász retorikai és ortográfiai eljárásokat. Mindezeknél komolyabb gond, hogy a textus saját, nyilván ideálisként idézett elvét sem tartja szem előtt. Ha ugyanis az Eliot-idezetnek megfelelően kellene „épeszűen” (290) írni kritikát, tudniillik hogy az „segítségére legyen az Olvasónak a Megértésben és az Élvezetben” (uo.), akkor épp e tétel írta volna elő a szóba hozott írói körök vagy írók neveinek, az irodalmi és kritikai szövegek címének és fellelhetőségüknek megadását vagy az események datálását. A szöveg állításainak jó része ugyanis ezek híján verifikálhatatlan, a követhetetlenségig ködös, tehát épp a beszédtárgy, jelesül az utóbbi fél évszázad magyar irodalom- és irodalomkritika-történetének megértéséhez és/vagy tisztázásához nem visz közelebb. A főbb tézisek közül jó néhány nem igazi nóvum: a kritikai beszédmódok sokféleségének, az irodalomkritika mai ún. szabadságának végkonklúziója, amint Balassa kánonformáló szerepének, a múlt rendszer korrupt kritikai rendszerének, a feljelentéssel felérő negatív kritikáknak a gondolatai jól ismertek, s persze Balassa kritikusai attitűdjének bírálatát is olvashattuk már korábban Farkas Zsolttól. Kétségkívül újszerű megállapítás viszont, hogy a múlt rendszer irodalmi berendezkedésében mind az írók, mind az olvasóközönség „jól jártak”, egyedül a kritika kapott csak napjainkban gyógyulató sebeket. (A neoavantgárd olyan sokat nyert volna?) Bán szerint három kivételtől (Petri, Kertész, Márai) eltekintve az összes író kisebb-nagyobb kompromisszumokat kötve lepaktált az államhatalommal, ám azt, hogy Bán mindenkire kiterjedő tudása milyen írott vagy élőszavas forrásoknak köszönhető, nem tudjuk meg. Nyilván tovább lehetne boncolgatni megfigyeléseit, latolgatni érvényességüket, vitatni irodalomtörténeti, erősen hierarchikus, kis számú szerzővel és szöveggel dolgozó szemléletét, ám erősen kétlem, hogy a *Meghalt a Főítész, elmúlt a rút világ!* alapvető karaktere, magába záruló mikrotörténet-volta e szempontok felől jelentősen módosulna.

Darabos Enikő

Időgép indul!

(Kemény István: *Kedves Ismeretlen. Magvető Kiadó, 2009*)

„[M]ost már mindenki tudja, hogy a világ szar, ebben nincs semmi újdonság, most már éppen azt kéne összeszedgetni, ami nem szar belőle.”

Kemény István most megjelent *Kedves Ismeretlen* című nagyregényében pontosan erre vállalkozik Krizsán Tamás 45 éves történész, amikor 2008-ban otthagyja az állását és leül laptopja elé, hogy elkészítse saját „időgépét”:

mert a legtöbb férfi egy bizonyos kor után időgépet kezd építeni, legalábbis nekikezd a maga időgépeének. És ha valamiért mégse fog hozzá, akkor boldogtalan lesz, és értelmetlennek fogja érezni az életét. Velem is ez van. Ez a történet az én időgépem. (457)

Az egyes szám első személyű narrátor (pilóta az időgépben?) regényes „időgépe” jobbára pedig azon az elven működik, hogy „[é]n most itt a saját életemről beszélek, a tanulóéveimről, sőt, igazából az életem értelméért küzdök, és nekem jóformán minden eszköz megengedett.” (140)

Valóban, ha 2008-ban bárki arra vállalkozik, hogy „időgépét” regény formájában építi meg, annak rendelkezésére áll mindaz a többé-kevésbé olajozottan működő, kipróbált szövegtechnika, amit az emberiség világirodalom néven raktározott el szerszámkészletében. Meg mindaz, amit még ehhez az illető hozzá tud montírozni. Olvasóként meg is szoktuk valamelyest, hogy „időgépeiken” barkácsoló kortárs íróink nem átalják a lehető legváltozatosabban fel is használni ezeket az „eszközöket”, hogy minél furmányosabb és ördögösebb szerkezetet hozzanak létre.

Nem úgy Krizsán Tamás, Kemény István regényének narrátora, aki két részből álló „időgépét” úgy nagyjából a történetmesélés, az esszé, az emlékezés, a retrospekció narrációs „eszközzével” hozza létre úgy, hogy a személyes, narratív identitás történetzállaira csatlakoztatja annak a nemzedéknek a sorsát, aki Budapesten, „a huszadik század nyolcvanas éveinek a derekán” (430) küzd (vagy éppen nem küzd) az élete értelméért.

A történet helyszíne tehát Nyék–Budapest, ideje az 1970–1980-as évek, központi szereplői pedig a Krizsán családtól kezdve Olbachéig és a Dunáig, illetve az Állami Korvin Könyvtárt benépesítő figurákig (rockerek, léhűtők, portások, szerepüket vesztett Atlasok stb.) mindenki, aki Krizsán Tamás életébe valamilyen módon belesodródik. Különös tekintettel egy ördögi alakra, aki Patai Péter néven tölti be Tamás & Co. életében a gyűlölt-szeretett mester ellentmondásos pozícióját. És persze, a két jóbarát, Kender Gábor és Hajnal Kornél. Minderről azonban majd később.

Leegyszerűsítve így ragadható meg a regény szerkezete, sőt, innen már látni is a nemzedéki regény körvonalait is, amely a személyes sors buktatóin keresztül a 60-as évek szülőiteinek sorskérdéseit és identitásjátszmáit pörgeti le a szemünk előtt. Mindemellett azonban fontosnak tartom kiemelni azt, ahogyan ezek a részek egymásba illeszkednek – nemcsak arra gondolok, hogy a regény egy későbbiekben megismert barátságstörténettel indít, majd mintegy ezt indokolandó visszahúzódik Krizsán családtörténetébe, hogy aztán a második részben aprólékosan kidolgozott fordulatokkal kifejtse „a legendás nagy barátság kezdetét”. (263) Ismétlem, nemcsak erre a tiszteletreméltó alapossággal kidolgozott pszichológiai és családtörténeti finomszerkezetre gondolok, hanem arra is, hogyan válik Krizsán alakuló narratív identitása annak az életérzésnek a metonimiájává, amely a hetvenes-nyolcvanas évek fiataljait jellemezhet.

(nemzedéki én?)

Ezen a ponton azonban minden magára valamit is adó olvasó elbizonytalanodik, honnan is lehetne ugyanis azt tudni, mit érzett Budapesten és környékén adott tömegű és sűrűségű fiatal abban a korszakban? Onnan, hogy Kemény könyve nagyvonalúan bánik az effajta kétségekkel, sőt, maga is hivatkozik több „közös nemzedéki élményre”, még ha ez a korrepetáló tanár lábszágától szenvedő lányok felismerésében valamelyest ironizálódik is¹.

Kemény István negyvenöt éves történész-elbeszélője azonban többnyire nem ironizál sem a nemzedéki életérzés kifejtésében – gondoljunk csak „a magyar nyelvű rock zenéről” (300), vagy Murphy törvénytől mondottakra (431) –, sem pedig azon, hogy kamaszkori énjét Vörösmarty Csongorának egyenes ági leszármazottjának tekintse, aki azt a romantikus életeszményt fogalmazza meg magának, miszerint „[b]oldog akartam lenni. Ez volt a célo.” (195) Bár szembetűnő, hogy Tamás az adott beszédhelyzetben „gúnyolódással” jelzi e vágy kimondhatatlanságát², és csak belső beszédben vallja be magának szégyenletes életcélját.

Jó adag keserű önironia van abban is, ahogyan az elbeszélő azonosítja magát John Torringtonnal, az 1845-ös Franklin-expedíció jégbe fagyott tisztjével, akiről barátja mutat neki egy fényképet:

[Gábort] Torrington és társai halálának körülményei lenyűgözték: az ólom a rosszul leforrasztott konzervek fogyasztása révén kerülhetett a szervezetükbe, a konzervek pedig a korai modern tartósítóiipar csúcát jelentették, a brit társadalom féltő gondoskodását nagy felfedezőútra induló fiairól: csúcstechnológiával mérgezte meg őket. Ennyit a haladásról, gondolta kárörvendően. A fiatal halott arcára fagyva pedig magát a Romantikát ismerte fel. Ennyit a romantikáról, gondolta még több

⁴ Sántha József: *Párbajkódex?*, revizoronline.hu, <http://www.revizoronline.hu/hu/cikk/1299/az-olvaso-lazadasa-kritika-vita-internet-szker-barany-tibor-ronai-andras/> (Hozzáférés: 2009.05.12.)

¹ „A lábszag, mint egy hajdani Madelaine-ostya íze” hasonlatban (335–336).

² „De ezt a szót mégse mondhattam a bölcs és cinikus, mindent látott Lajos bácsinak.” (uo.)

kárörömmel. Szóval azon a képen valahogy rajta volt az egész emberi fejlődés... hogy is mondjam... abszurditása! (216–217)

„Már tudom a nevemet, John Torringtonnak hívnak” – állítja magáról a későbbiekben Krizsán, akit nővérei ólommérgezéssel heccelnek (260, 276). Az élet értelmének felkutatására, más-képp fogalmazva a gyerekkorból a felnőtt létbe vezető átjáró megtalálására vállalkozó srác számára elég morbid azonosulási alapot képez a természettudományos folyóiratban megpillantott tiszt fényképe, aki az Észak-nyugati Átjáró keresése közben lelte halálát, hogy vele Tamásék számára egy egész korszellem, a romantika fagyjon jégbe a maga összes boldogságkereső projektjével. Az identifikációból kiérződő keserű narratori önirónia itt azt jelzi, hogy valami nem működik, nem akar beindulni, nem fog vezetni sehova, hiába minden törekvés.

A kortárs magyar regénykísérletek felől szemlélve a dolgot azt mondhatnám, nagy részük épp az ettől való félelem próza-poétikai nehézségeivel küzd, miközben az elmondhatóság kritériumait, a történetépítés újabb és újabb alternatíváit keresi: a kimondhatatlan, az elhallgatás, a csend és a tömörség alakzataiban gondolkodik. Kemény regénye viszont minderre úgymond *ná-beszél* – reflektíven, mintegy tisztelettel (és szordínóval) tudomásul veszi poétikai előzményeit, és lendületesen teszi tovább a dolgot: elbeszél, emlékezik, fel(f)ejt. Örül a szónak, de nem csinál belőle fétist. A mondat esztétikáját nem hajtja túl, legfeljebb az ismétlés erejében bízva próbálgatja hatékonyságát (lásd a későbbiekben). Kemény regénye szereti a nyelvet, de nem csinál belőle kultuszt – annak veszi, ami: a történet lehetőségének, törekvésnek. A szeretetre, például. És ez szerintem jó.

Az elhallgatás és az ironia kérdéskörének kifejtéséhez azonban az érzelmkifejezés nehézségeit is képbe kell hoznom. A huszadik századi magyar regény hagyományai – kapásból ott van mindjárt az *Iskola a határon* – viszonylagos pontossággal ki is jelöli a kimondható és a kimondhatatlan közötti határokat, különösen ha kamaszodó srácokról, fiúbarátságokról, illetve a barátok közötti érzelmek kifejezhetőségéről van szó. A szabály roppant egyszerű: semmilyen körülmények között nem mondd ki, hogy szereted, ha belegebedsz, akkor se. És a *Kedves ismeretlen* két jó barátja, Gábor és Kornél ennek megfelelően is viselkedett, amikor

[n]agy, holdas éjszakákon két üveg almaborral kivonultak a káli erdőbe egy nagy sziklára, amit kellő öniróniával Bölcsek Kövének neveztek el, üvöltöni. Felmásztak a Bölcsek Kövére, és kétségbeesetten üvöltöttek bele az erdő sötétjébe. (239)

Az artikulálatlan üvöltés bizonyára olvasható a ki nem mondott érzelmek sajátos (irodalmi) kifejeződéseként. Ebbe a legbensőségesebb beszélgetéseik végén felhangzó kétségbeesett üvöltésbe kapcsolódik be aztán Tamás „[m]égpedig azért, mert én is

közjük tartozom. Én is olyan vagyok, mint ők. Én vagyok a Harmadik!” (373).

Tamás azzal szerzi meg helyét a Hülyék Szikláján (239)³, hogy „érti”, mi történik a két barát között, ez a megértés azonban nem szavakkal közvetített tudáson alapul, hanem valamilyen beavatottság-érzeten. Két barátja – Kender Gábor és Hajnal Kornél – könyvtári bál előtti nagy kibékülésére így reflektál húsz év távlatából: „Én ugyanis *pontosan értettem*, hogy mi történt köztük. Vagyis, ha nem is értettem pontosan, de *azt tisztán és világosan láttam* ebben a pillanatban, hogy egyszer majd pontosan érteni fogom, mi történt köztük ekkor.” (Kiemelés tőlem: D. E. 372–373) Ezek a srácok pontosan értik, látják, érzik és vágják, mi történik körülöttük, de valamilyen szégyen, szemérem, félelem vagy belső tiltás hatására ritkán (jobbára sosem) fogalmazzák meg közvetlenül egymásnak.

A regény épp azzal rándít egyet a huszadik századi regény-poétikán, hogy reflektálva az elbeszélő idő (70–80-as évek) és az elbeszélés mostja (2008) közötti időbeli hasadéokra (körülbelül húsz év) a narrátor megfogalmazza azt, amit nem mert, tudott vagy akart megfogalmazni egykori tapasztaló énjé: élete értelmének összeállításán fáradozva bevállalja múltbeli és jelenlegi érzelmeit, kimondja a félelmeit, sőt, nem átal „hinni a jövőben”:

[...] bár minden észérv mellett szól, hogy ez a küzdelem reménytelen, mert ez tényleg az utolsó emberi évszázad lesz. De éppúgy hiszek a kivételekben és a csodákban, mint Emma. Magyarán a jövőben. A dolgok valami végső értelmében. És tudom, hogy még majd le is kell majd térdelnem egyszer, úgy rendesen. (458)

Kétségtelenül erős hang ez, és nem ismerős az eddig megismert kortárs magyar regénypoétikákból, amelyek jobbára azon a hagyományvonalon maradnak, hogy nem lehet hinni a jövőben, többnyire épp azért, mert „a világ szar” (232). Vagy ha lehet is hinni benne, feltétlenül csak titokban⁴. A *Kedves Ismeretlen* azonban – kissé mégiscsak romantikus heroizmussal – elismeri a világ összes szarságát, mindemellett azonban felvállalja a reménytelen emberi küzdelmet (Madách) és a (bűnbánó? hálaadó?) letérdelés vízióját „az utolsó emberi évszázadban”.

Leginkább talán akkor vagyok pontos, ha mindezek mellett azt is hangsúlyozom, hogy ennek az 1963-ban született fiúnak a narratív identitása azon a hiten épül ki, hogy a „csendes nihilbe” fulladt „úgynevezett *fejlett szocialista* Magyarországon”, vagyis ebben a viszolyogatóan duplafenekű világban mégis van valami az elhallgatásokon, gúnyolódásokon, vigyorgásokon, fogcsikorgatva viszonzott őszinteségen túl. (Kiemelés az eredetiben, 346) És úgy gondolom, ez a „valami” szólal meg a regényben

³ Nem véletlen, hogy az a Hettesi Tímea nevezi így a „Bölcsek Kövét”, aki „később Gábor gyerekeit szülte”. (239)

⁴ Úgy, ahogy például Grecsó *Tánciskolájának* végén (nemzedéke képviselőtében vajon?) Voith Jócó áll az „amíg el nem jössz” vallásos ígéretével szemben.

mantraszerűen visszatérő „*Törekedj, te marha!*” imperatívuszában. (Kiemelés az eredetiben)

Noha viszonylag korán, már a regény elején elhangzik teljes terjedelmében a „[t]örekedj, te marha, a szeretetre!” (32) etikai parancsa, az énelbeszélő soha nem képes saját hangján hallani ezt az imperatívuszt⁵. Legtöbbször egy kívülről érkező „hang” (13, 14, 19, 32, 204, 396), illetve egy semmiképp sem sajátként elismert „valami” (31) szólal meg ilyenkor. Néha nincs is megjelölve, honnan érkezik a parancs, egyszerűen csak „beleszól” az énelbeszélő szövegébe. (27, 28) Van ugyan egy reflexiója ezzel kapcsolatban, tudniillik az, hogy „arra jöttem rá, hogy innen, a felnőttkoromból hallatszott át a gyerekkoromba” (370), vagyis Krizsán Tamás elbeszélő-összegző énje ezzel a mondattal kapcsolódik megirt, kamaszos énjéhez, csakhogy ehhez a kapcsolódáshoz mindig szüksége van valamiféle közvetítésre. Ezt a közvetítői szerepkört képviseli más esetekben a Mester, aki lehet akár az Apa (saját elfuserált időgépevel), Lajos bácsi (a Nagytörténeteivel), vagy éppen Patai a maga ördögi manipulációival⁶.

Az itt elemzett imperatívusz esetében is egyfajta közvetítő-désről van szó, amit ezúttal egy ismeretlen „Bátyó” végez el, akit nyugodtan behelyettesíthetnénk bármelyik fent említett Mesterrel. A mondatra ugyanis egy könyvben talál rá⁷, és jóllehet magát a parancsot a könyvbejegyzés szerint a Szeretethimnusz előzi meg, „[a] könyv nem Biblia volt, hanem egy gyönyörűszép, fekete, bibliofil József Attila-kötet abból az időből, amikor a kommunista kultúrpolitika József Attilával próbálta helyettesíteni az Isten fiát.”⁸ (406) A lényeg, hogy az aláírásban⁹ Tamás rögtön egyik személyes mesterét véli fölfedezni, és jóllehet a későbbiekben kénytelen erről lemondani (valószínűleg Lajos bácsi akkor épp Patai miatt ült börtönben; lásd 190), fent nevezett etikai parancs a retrospekcióban kitüntetett, már-már mantrikus funkciót kap, és visszhangzik a kamaszkort a felnőtt kortól elválasztó tágas téridőben.

(Mester és Nagytörténet)

Bizonyára lesznek a könyvnek olyan olvasói, akik számára világos, hogy ha a fent nevezett etikai parancs szükségyszerűsége mellett van még valami, amivel szemben a huszadik századi magyar regény súlyos kétségeket táplál, de minimum problémásnak tekint, akkor az a Mester és a Nagytörténet mint regénypoétikai „eszköz”. Márpedig Kemény mindkettőt beemeli regényébe

⁵ Ennek ellenére is jelezni képes egy olyan törekvést, amit mondjuk Bartis Attila *A nyugalom* című regényének narrátora (nemzedéke nevében is?) kategorikusan el akar utasítani, mikor az erkölcsi törvények abszolút érvényét hirdető kanti hitvallás ellenében azt állítja, hogy „egyetlen dolog tölt el csodálattal: a csillagos ég fölöttem. És ez még nagyon kevés.” (Bartis Attila: *A nyugalom*, Magvető Kiadó, Budapest, 2001, 325.)

⁶ Érdekes lenne egy olyan összehasonlító vizsgálat, amely a kortárs magyar (nemzedéki) regények mester-figuráit és szerepkörét bontaná ki, de ez már egy másik dolgozat tárgya lehetne.

⁷ Jelen esetben egyébként Hugica közvetítésével, aki mesterként mégiscsak kudarcot vall (nő nem lehet mester?), hiszen kiderül, hogy többszörös próbálkozás után csak sikerül öngyilkosságot elkövetnie.

⁸ Sokszoros közvetítődés, nem is bogyozgatnám, világos.

⁹ „Bátyótól Budapest, 1954. Karácsonyára” (406)

és kiemelt jelentőséget tulajdonít nekik énelbeszélője narratív identitásának körvonalazásában, aki épp mesterei nyomán jut arra a belátásra, hogy „Nagytörténet van, létezik.” (195)

A világot egymás között felosztó Apa és a keresztapaként is említett nagybáty, Lajos bácsi azonban épp azért is válik tekintélyé a narrátor, Tamás számára, mivel azt tapasztalja, hogy „együttlétünk mindenkori témája” nem egyéb, mint „a Nagytörténet”. (20) Hogy egészen pontosan mit kell ez alatt értenünk, azt megint csak az elbeszélő retrospektív nézőpontja teszi világossá, amennyiben Tamás beismeri, hogy

[a]kkoriban még nem mondtam ilyen szavakat, mint Nagytörténet, és ezért sok szóval próbáltam megfogni, hogy mi is a jó abban a fölényességben, amivel Lajos bácsi az emberiség egészét kezeli. Határozottan éreztem, hogy kell lennie Lajos bácsi mondataiban olyan pontoknak, amely pontokból el lehet indulni a Nagyvilág felé. Ott vannak, léteznek azok a pontok. Csak meg kell őket találni. (38)

Ilyesfajta *pontosító* elbeszélésként íródik az „akkoriban még” kamasz fiú „Nagytörténete”, amely *Az Oroszlános udvar* kezdő fejezetének inszcenírozó felütése után azzal indít, hogy „[d]e azért mégis eltelt jó húsz év, mire végre tényleg kiválasztottam az egyik pontot: egy régi hűsvét hétfőt.” (20) Ez az a „pont” az énelbeszélő számára, ahonnan kiindulnak a szalak, ahol elkezdődik beavatódás, a másik pedig épp az Oroszlános udvaron elkezdődő barátság története, ami nemcsak bizonyos nemzedéki életérzések, hanem társadalmi-politikai-földrajzi összefüggésszerek felismerésére is lehetőséget ad.

Ez utóbbinak lesz különösen mély metaforája a negyvenes éveiben járó narrátor számára a Duna mint a partjain fekvő „pokoli közelmúlttal és sivar jelennel” bíró „[a]nyátlan-apatlan árva, különös és kísérteties területek” „közös démona”. A már számos előd és mester által¹⁰ kifejtett és végiggondolt metafora továbbgondolásképpen a Duna:

[j]ó démon, csak a hatalma kevés ahhoz, hogy segítsen a rábizott roppant területen. Annyit tud tenni érte, hogy nem hagyja magára. Ezért időnként meglátogatja, végighallgatja panaszeit, együttérez vele. Elbeszélget a rábizott lelkekkel. Suttog nekik [...] Az időre is emlékeztet. De nem is idő. Lélekáradás. Talán még mindig ez a legpontosabb szó rá. (138)

A Duna démonának „kiáradása”, ez a „lélekáradás” látogatja meg tornácon vágó kisfiút, aki ráébredvén apja egyéjszakás szöké-

¹⁰ „Magát a tény, vagyis azt, hogy ezeknek a hatalmas területeknek valamiféle közös lelke van, nem én fedeztem föl persze. Régóta tudják ezt. Neveztek már ezt a vidéket Közép-Európának, Közép-Kelet-Európának, Kelet-Közép-Európának, Habsburg-birodalomnak, dunai monarchiának, egyik se ugyanazt jelenti – de egy elátkozott tájat igenis jelent Európa közepén.” (139)

sére, kiül a hideg éjszakába „edződni”, és a megkésettség kamaszos halálfélelmében¹¹ (hatásiszonyában?) érinti meg több mint húsz évvel később a közép-kelet európai régió „Nagyttörténete”, melynek hatására aztán ennek az éjszakának a végén kezd el „gyűjteni a kérdéseit”. (145) Művészi ambíciói és elhivatottsága azonban nem gátolja meg abban, hogy a Palota „légópincéjében” (399) tett rövid látogatás kapcsán gyönyörűen ívelő, pengeéles értelmiség-kritikát fogalmazzon meg az ott hentergő „bohémek” láttán, melyben „jogfolytonosságot” tételez a Pilvax kávéház nemzeti hősei és a Palota pincéiben meghúzódo „budapesti művészvilág” között (414).

Van azonban ezen kívül Tamás történetének egy másik jelentős katalizátora, Patai Péter, az úgynevezett filozófus, kiugrott szerzetes, elhivatott Don Juan, akinek amúgy is összetett szerepköréből nem hiányzik a besúgóé sem, és aki minden családi és baráti leágazásokon keresztül érkező hatásán kívül még dialektikus materializmust is tanít Tamás főiskoláján. Mindemelltt az ő ördögi meséje keltett évekig tartó szorongást Tamás jövődöbelijében, Olbach Emmában, és nem mellesleg miatta került börtönbe Tamás nagybátyja, Lajos bácsi az ötvenes években. Összefoglalva egészen egyszerűen ő az ördög megtestesítője, akinek kísértéseivel és játékaival a három jóbarátnak „küldetésük” beteljesítéséért¹² meg kell küzdeniük.

A jó Mesterek (Apa és Lajos bácsi) tanításai és példái mellett Patai a világban megbújó gonosz figuráját alakítja, aki ördögi praktikaíval és kísértéseivel az erkölcsi tartás aszketizmusának próbája elé állítja kiszemelt fiatal áldozatait. De legfőképpen Hajnal Kornélt, aki az ostobaság határát súroló morális tartással utasítja el a Patai felajánlott házát, melyért semmilyen ellenszolgáltatást nem várt azon túl, hogy a fiú tanítványává szegődjék és meghallgassa élettapasztalatait. Az ördögi alku egy erősen metaforikus számár ürügyén kellene, hogy létrejöjjön, de a könyvtár egy eldugott zugában élő kamasz a felajánlott lakás megszerzésének zavaros körülményeit hallva önérzetesen utasítja el mesterét (388–391).

A *pontosító* elbeszélésmóddhoz kapcsolódva gondolom, mindenkinek szemet szúr, hogy a regény egyik központi figurája, Hajnal Kornél *kontrapunktj*ává válik annak a huszadik századi magyar prózahagyománynak, amely Kosztolányi Esti Kornéljától kezdődően egy esztétikai beállítódás és szemléletmód örököseként tekint önmagára¹³. Azt nem mondanám, hogy Kemény

^[1] „Most már késő. Túl sok minden történik a világon, és én nem kezdtem el időben követni az eseményeket. A világ Nagyttörténete egyre távolodik tőlem, mert most is csak történik, történik, történik, történik, történik ebben a pillanatban is valahol, részvét nélkül történnek a legnagyobb dolgok mindenütt, csak ott nem, ahol én vagyok.” (144)

^[2] Kender Gábor ugyanis a világ szarságának prófétája (232) akart lenni – a későbbiekben még filmrendező és matematikus is (212) –, „Kornél küldetése az volt, hogy idővel Közép-Európa élő lelkiismeretévé váljon” (239), de ő „korosztálya Don Quijotéja” (237) akart lenni a huszenegyedik században beálló „új középkorban”.

^[3] A magam részéről kicsit erőltetettnek is tartom a regényhős e szimptomatizáló elnevezését, mivelhogy ennek híján is pontosan felismerhető lenne a figura eképpen viszont már túlhajtott szerepköre.

István regénye élesen szembehelyezkedne ezzel az esztétikai beállítódással, nem is teheti, amennyiben prózai „időgépet” el akarja helyezni egy magyar irodalmi „Nagyttörténetben”, de a *Kedves Ismeretlen* kapcsán nem túlzás egy másfajta irodalmi szemléletmódról beszélni, ahol olyan végső kérdések is előkerülnek, mint „az emberiség egésze” (38), illetve a kényes helyzetekben való erkölcsi-etikai állásfoglalás.

Krizsán Tamás önéletrajzi elbeszélésének és fejlődéstörténetének ahhoz a létösszegző belátáshoz kell eljutnia, miszerint

[m]ost is ezt gondolom, amikor ezeket a sorokat írom egy laptopba, mivel a világ szerencsére még mindig létezik, és a laptop egy létező tárgy neve, ami akkor még nem létezett, és ami nemsokára, talán még az életemben el fog tűnni a világból, és átadja a helyét más, még korszerűbb tárgyaknak, mert eszeveszett tempóban rohan az emberi faj egy spirál mentén keringve a saját agya körül, egyre beljebb és beljebb: csavarodik befelé. (196)

Illetve hát innen indítja el időgépét – ez a felismerés késztetí az elbeszélőt arra, hogy életének néhány kitüntetett pontja felől tegyen fel önmagának kérdéseket, mielőtt túl késő lenne, hiszen „lehet, hogy ezek tényleg az utolsó emberi idők.” (457)

„Aztán megértem, hogy a világ nem az én szememmel van megteremtve, hanem az én szememmel látom meg a világot.” (457)

„Aztán megértem, hogy a világ nem az én szememmel van megteremtve, hanem az én szememmel látom meg a világot.” (457)

Radics Viktória

Rossz regények esetén merül fel a rossz kérdés, hogy ugyan mi volt az író szándéka, mit akart ezzel a művel, és nem átalotta-e gépbe verni az oldalak százait. Nem unta-e, és hogyhogy nem jött rá a munkára fordított évek alatt, hogy ez így nem jó. Rossz regények esetében, különösen ha ilyen vaskosak, mint a Kemény Istváné, nehéz eljutni a jó kritikusi kérdésfeltevésig, hiszen a mű nem inspirál, hanem lesújt, s ha ráadásul unalmas is a terjedelmes mű, akkor betemet, mint vakondot a föld. Négyszázhatvanöt oldal milliónyi karaktere alól felszínre jutni – kell egy durva kérdés: mégis mit gondolt és mit akart a szerző, a jó, az elismert, a névvel, a válogatott versekkel rendelkező költő, akinek első regényét örömmel vettük kézbe? Miért csinálta ezt?

Én legalábbis örömmel veszem kézbe az új magyar könyveket, különös várakozással, hiszen az én világomról szólnak. Még inkább érdekel a mű, ha nemzedéktársam a szerző. Szerintem, eddig azt hittem, van olyan, hogy *korszellem*, van kulturális, politikai klíma, melyben mozognunk kellett és kell, van ellenállás is; a történeteinknek is van közös eredője és hasonló, legalább analog alakulásgörbéje, léteznek érintkezési pontok. Azt várom

(kis)kamaszok (a regény első része, első tíz fejezete nagyjából ebben az időszakban játszódik), a nyolcvanas években jártunk egyetemre és váltunk felnőtté (következő kilenc fejezet), és valahol a nyolcvanas évek vége felé alapítottunk családot. Jött a rendszerváltás, pénzt kellett keresni, a kapitalista társadalmi gépezetbe beilleszkedni (előreutalások mindkét részben). Együtt jutottunk el a „midlife crisis” számvetésre, változtatásra késztető időszakába.

Sajnos a regényből nem tudok kiemelni egyetlen jó epizódot, de még mondatot sem. Nincsenek csettintve aláhúzott idézeteim. Halványan fölbukkan a szövegben/szövegből ez a késztetés a megtett életút fölmérésére, emlékezetem szerint Kemény „az élete értelmének” a keresését említi többször is, és arról is beszél, hogy a férfi életében eljön az „időgép”-fabrikálásának, vagyis a visszatekintésnek az ideje. Nem mintha ez kritikusi elvárásom lenne, csak megemlítem, hogy ezúttal szó sincs a leltárkészítés, szembenezés, sorsösszegzés József Attila-i radikalizmusáról, az önmagunkkal szembeni kíméletlenségről, nyoma sincs annak a metsző világosságnak, azoknak a szénszíneknek és súlyoknak, halálos könnyedségeknek. Nem, ez egészen más, sokkal derűsebb, megengedőbb, lazázó mentalitás¹. Kemény kíméletes és a burleszk irányába tolja el a történeteket, csak az a baj, hogy ez nem sikerül: a humor nagyon vérszegény, nem is működik, csak a kínos, félbemaradó törekvés érzékelhető.

A „mi” történetünk nem humoros, nem is tragikus, hanem e regény tükrében szárnalmas és banális. Ha ez nyelvileg erőteljesen kifejeződne, ha ezt a jelleget a regény kidomborítaná, azt mondanám, hogy jól van. Van mivel szembenézni, nemzedék! Csakhogy ilyen irányú reflektáltságot nem érzek, az elbeszélővel együtt bennragadunk a szárnalmas és unalmas banalitások ázalékában, szerény reflexióink is rendkívül banálisak, nyelvi megformáltságuk művészi szempontból nulla (pl. ez az unt dolog „az élet értelmének” keresésével, meg az alibi-gondolat az emberi faj végkimerüléséről). Kemény regénye sajnos a vérszegénysége

^[1] A regénynek van egy alcímfélesége, ami inkább mottó-szerű: „avagy minden igaz, meg persze az ellenkezője is, de azért főleg minden”, afféle lejárt posztmodern szlogen, immár és itt az igénytelenség alibije.

mellett gondolatszegény is; egy fia gondolat nem lép elő a félezer oldalból.² Úgy emberként, mint kritikusként benne lennék én ennek a defetista gondolatszegénységnek és szellemi ürességnek a szöveg, az ábrázolás általi megragadásában, felmutatásában is, ilyesmi azonban a műben véleményem szerint nem történik meg.

Nem történik meg már csak azért sem, mert a regény nyelve, Kemény prózaíró nyelve itt és most rendkívül erőtlen, se sava, se borsa. Az egyszerű, kollokvialis mondatok csak szaporodnak, sorakoznak, és – nálam ez volt a helyzet – azonnal semmivé foszlanak a befogadói tudatban. Nincs színük.³ A se szeri, se száma dialógusok semmitmondók, jellegtelenek és redundánsak. Ezeken, a pergésükön meglátszik Kemény István tévéfilmes dialógusírói rutinja, és ennek hátulütője is, ami ugyanis a filmen villámgyorsan lepereg, az olvasva rázós szószaporítás, és kép nélkül, gesztusok és mimika nélkül „nem jön át”.⁴ A forgatókönyv-írás tapasztalatát Kemény véleményem szerint nem jól oltotta be a prózába, nem tudta pótolni az audiovizuális szférát, a dialógusok csupaszon lógnak a szövegben, én sem a stilisztikai-, sem az információértéküket nem találok megfelelőnek.

A redundancia az egész mű egyik, nem csak a szószaporításban, hanem a szereplők szaporításában és a témák körüli bátoratlan körözésekben is megnyilvánuló fogyatékkossága. Két nagy szereplőkör van: a család és a barátok, és egy harmadik, a mesterek és az öregek köre, az idősebb nemzedék, akiktől a fiatalok tanulnak, hagyományt vesznek át, akikre támaszkodnak. (Vagy erre vágnak.) A Krizsán család, akinek a legfiatalabb sarja, Tamás az elbeszélő, öttagú, amihez még hozzájön a nagybácsi és a nagynéni. A baráti kör három fiúból áll, Tamásból, Kornélból és Gáborból, három nőből, Emmából, Emókéből és Hugicából, és még sok, köréjük csapódó mellékszereplőből. Az

^[2] A regény vége felé, mintegy összegzésként a fináléban, van egy gondolkodásra hajazó passzus, én azonban az ilyen gondolatokat ilyen megfogalmazásban elcsépeltnek érzékelem; inkább altatnak, semmint felébresztenének: „Én pedig az ő [mármint a feleség] élete értelméért is küzdök, bár minden észérv amellet szól, hogy ez a küzdelem reménytelen, mert ez tényleg az utolsó emberi évszázad lesz. De éppúgy hiszek a kivételekben és a csodákban, mint Emma. Magyarán a jövőben. A dolgok valami végső értelmében. És tudom, hogy még le is kell majd térdelnem egyszer, úgy rendesen.”

^[3] Bárholnan felhozhatnék példát erre a nyelvi invenciótlanságra, íme taláalomra egy kirándulás leírása a „családos” időszakból: „Kora délután akartunk elindulni otthonról, de elhúztuk az időt az ebéddeél. Túl későn értünk fel a János-hegyre, és a kilátóban is elidőztünk. Bizony már alkonyodott, amikor elindultunk a kilátóból lefelé a turistautón. De persze a lelkünk mélyén így is akartuk valahogy. Ezért is nem autóval jöttünk. A gyerekek jól bírták az erdei túrát, nem féltek.” Hol van itt bármi szín, íz, szépség vagy csúnyaság, érzékiség vagy gondolatiság?

^[4] Erre is idézek taláalomra egy példát.

„– De nem erőszak a disznótör.
– Disznótör?
– Disznótort mondtott?
– Disznótort.
Csönd állt be. Elemér kihasználta a helyzetet a visszavonulásra.
– Ha nem, nem! Gyere, drágica!
– Bocsánat! – mondtam bele udvariasan a sötétbe, amivel kissé magamat is megleptem. Kitapogatóztunk a folyosóra.
– Bocsánat, bocsánat! – dohogott Elemér. – Tudod, hol szokás bocsánatot kérni!”

„öregék” körének két fő alakja egy dr. Olbach Endre nevű nagy író, pozitív figura, és egy beszélő nevű Patai Péter, aki az ördög, az Antikrisztus szerepét játssza. És még sokan mások alkotják ezt a hatalmi struktúrát. A szereplők közt keresztbe-kasul különböző ambivalens viszonyok feszülnek-lazulnak – ez alkotná a cselekményt, ami nincs. Tehát csak egy széles, képződő-szakadozó kapcsolatháló van, és az olvasó ezeknek a tenzióknak az alakulásában kellene hogy megtalálja azt az izgalmat, ami egy ekkora regény végigolvasásához szükséges. Én egyébként ebben a formai-strukturális tényezőben is hajlamos vagyok a szappanopera-írói rutin hátulütőjét látni, mert, ha jól tudom, az ilyen sorozatokban épp a szereplők viszonyainak és a keresztveződő kapcsolatoknak a váltakozó alakulása a strukturáló elv. A regényben azonban ez a sok arc nem válik ismerőssé, mivel úgy a külső megjelenés, mint a belső karakter festése elmosódó és gyenge, és így elmarad az izgalom is, mely sorsalakulásukat kísérné. A szereplők ábrázolása voltaképp nem történik meg, csak beszélni és mozogni látjuk őket a papíron, de nem testesülnek meg és a lelküket sem tudtam érzékelni, a gondolatvilágukról nem is beszélve, mert olyan nekik nincs (leszámítva a világvégéről meg még néhány hasonló obskúrus dologról, pl. a Duna ki-kiáradó szelleméről szóló rögeszméket.) Csak ezek a viszonyulások vannak, melyek azonban nem elég drámaiak, mert a családon túlterjedő és az egész regényben túltengő familiarizmus elkedélyesíti őket. Még az „ördög”, Patai is kedélyeskedve vagy családi-asan háborogva beszél zöldekét.

Az első tíz fejezet nagyjából a „szűkebb” családban játszódik, Krizsánék körében, Nyéken, egy Budapest környéki településen. Erről a Nyékről már elmondható, hogy az író nagy vonalakban feltérképezte: tipikus agglomeráció. A Krizsán család egy félig kész házban lakik. A szokványos, családon belüli kisebb-nagyobb torzsalkodások és összelepedések, ellenségeskedések és drukkolások alkalmat adnak a banális dialógusok⁵ sorjázására. Az Apáról és még más felnőttekről is megtudjuk, hogy ’56 miatt deklasszálódtak. 1956 nem téma a regényben, de ami az idősebb generáció helyzetét, magatartását és viselkedését illeti, sok minden a forradalomra vezethető vissza. Tamás apja és nagybátyja részt vettek a forradalomban, de ez nem volt beszéd-téma a családban; Lajos bácsi „infantilis örültségnek” nevezte, „mindig leszólta ötvenhatot”, az Apa pedig a „megnyugtató reménytelenség” életszemléletét hozta onnan, és váltig halogatta a történelmi családi beszámolót. Az egyetlen Krizsán fiú az elejtett megjegyzésekből tizenévesen azt a konzekvenciát vonja le, hogy neki bosszút kell állnia a családjért, ám ezt az „esküjét” maga

⁵ Ilyen tónusban és ilyen színvonalon; hasonló epizódoknak se szeri, se száma: „–Tényleg, mozduljál meg legalább! – mordult rám Gerda a lefetyelő kiskandúrt simogatva. – Ha már a nyakunkra hoztad ezt a dögöt!

– Én?!
– Hát nem is mi! – morgott Gerda. – Ugye, cicukám, ez a kis hülye stréber fogadott el?

Közben simogatta a kiskandúrt, én pedig megsemmisültem. Kelletlenül felálltam, hogy megetessem a valódi macskáinkat.”

sem veszi komolyan, noha megféledekezni sem tud róla. A regény legvégén olyasmi derül ki, mintha a regény, amit olvastunk, azaz a regény mint „időgép” lenne ama felemás és nagyon idézőjeles, ironikusan kezelt „bosszú”.

Ami ezt az „időgépet” illeti, ez egy Apától örökölt mánia, egy roncsautóból készülő konkrét és képletes, félbehagyott valami (tán műalkotás?), melynek fő funkciója „a világ transzcendens értelmének helyreállítása” lett volna. Ez a metafora és ez a gondolat (a történelmi igazságtétel gondolatával együtt) lett volna talán a regény szervező- és formaalkotó elve, és nem csak amiatt bukik, mert az elbeszélő ironikusan kezeli, hanem azért is, mert nincs rendesen, nincs elég okosan és szépen és jól megírva. Ha elfogadjuk a metaforikus játékot, és a múlt után a jövőbe tekintünk a regénnyel, ilyesfajta eszmékre lelünk: a Halak- és Vízöntő korszak határa, világkorszak-váltás, az emberi faj átalakulása, az utolsó emberi idők, az emberiség becsavarodása, a faj kihalása vagy „elaltatása”, és egy másik, az emberiségből kiemelkedő faj születése... Kemény István 1969. augusztus 21-re, Csehszlovákia megszállásának napjára és a Holdraszállást követő hónapra (az előbbi eseményről egyébként nem emlékezik meg konkrétan) datálja az emberi faj fejlődésének megállását és a történelem irányának megfordulását. „A pillanat nem volt feltűnő, és látszólag a későbbi évtizedek is hasonlóan teltek, mint az előbbieik. Mindössze annyi volt a különbség, hogy az új felfedezések ettől kezdve már nem azt a célt szolgálták, amit látszólag szolgáltak, vagyis az emberi faj boldogulását, hanem éppen a kihalását, igaz viszont, hogy azt a lehető legemberségesebb módon. Igazából a faj csendes elaltatását szolgálták, és egy tökéletesebb, új faj kikísérletezését, és az emberi tudat ebbe való átmentését... Én magam is, most, kétezer-nyolcban, amikor ezeket a sorokat írom, ezen a folyamaton dolgozom, ebből élek.” Később kiderül, hogy az elbeszélő-szerző, aki a laptopján ezt a regényt írja, egy reklámcégnek dolgozik, munkája pedig arra irányul, hogy „ezt a túlfellett aggyal rendelkező mutáns fajt juttassuk olcsó boldogsághoz”. Ez a szerzői/elbeszélői futurisztikus/apokaliptikus elmélkedés és ez a csendes, lefokozott, gagyi apokaliptikus-eszme ebben a megfogalmazásban s az ilyen faj-szemlélettel számomra nem üti meg azt a nívót, amit elgondolkodtatónak neveznék, még az 1986-os csernobili atomkatasztrófa (itt: „felhőbetegség”) bekomponálásával együtt sem.

Hasonlóképp nem találok inspiratívnak és jól megírtnak a „Duna Démona” illetve a „lélekáradás” eszméjét sem, mely többször felbukkan a regényben, és talán a transzcendenciát lett volna hivatva becsempészni a regényvilágba. Eszerint ez a jó démon időnként átlebben fölöttünk, eláraszt, és az a dolga, hogy „meghallgassa az embereket, segíteni ne tudjon rajtuk, de kicsit szeresse őket. Egyesüljön velük, korholja, vigasztalja őket.” „A Duna maga valamiféle közös lélek.” „Elbeszélget a rábizott lelkekkel. Suttog nekik.” A Közép-Európa-eszme misztikus lefordítása ez, ezt a politikai eszmét pedig, mint írva van, a regény egyik központi szereplője, Olbach bácsi, az elbeszélő feleségének a nagyapja, a nagy esszéista képviselte.

Ez a piros fonal vezet át a regény második részét kitevő 11–19. fejezetbe, Nyékről Budapestre, a kamaszkorból az ifjúkorba, a felnőttkor küszöbére. Dr. Olbach Endre nyéki lakos ugyanis az Állami Korvin Könyvtár örökös igazgatója, a 60 kötetre tervezett Magyar Nagyciklopédia főszerkesztője, Kossuth-díjas, európai híró, „elfelejtett, újra felfedezett, végül megint elfelejtett” esszéista, *A Kelet Hajnala* (1938, 1958) című nagyszabású mű szerzője, aki ’56 után börtönbe került, majd rehabilitálták. Ő lenne a Mester, ezt a szerepet azonban átveszi tőle Patai Péter marxista filozófus, helyettes igazgató, akinek saját bevallása szerint is vér szárad a kezén és sok folt van a lelkiismeretén, aki áruló és cinikus és a legromdább kompromisszumok embere. A fiatalok vonzódnak is hozzá, de viszolyognak is tőle, szövetségre lépnek vele, és vissza is utasítják, tanulni is szeretnének tőle, de meg is vetik. Mondhatni, hogy körülötte forog az egész regény, ő a Hatalom reprezentánsa és a Gonosz szoc-variációja, és ezeknek az értelmiségi palántáknak egyfajta Cerberus a felnőttkor kapujában.

A második rész fő helyszíne az Állami Korvin Könyvtár (vagyis az OSZK), itt élnek könyvtári alkalmazottként, bulizós és szerelmi és rocker életüket, bontogatják intellektuális képességeiket a barátok és barátnöik a nyolcvanas évek derekán. A „barátok közt” kulturális-kulturált variánsa lenne ez, magasirodalmi és értelmiségi, kritikai változata. Kornél és Gábor filmet akarnak csinálni „a könyvtár öregeiről”, Tamás pedig ki akarja kovácsolni magából az „Emberfeletti Embert”, és verseket ír. Keresztbe-kasul szerelmesek egymásba és nem is szerelmesek már, összevesznek és kibékülnek, rockzenét hallgatnak, lézengenek, isznak, dumálnak... hiába lapozom fel újra meg újra a regényt, nem emlékszem épkezláb, értelmesebb vagy emlékezetesebb beszélgetésre.⁶ Ebben a részben, ezen a bő kétszáz oldalon sincs cselekmény, hacsak egy Mikulás-napi buli megrendezését meg egy abortusznak a Patai révén történő cseles megakadályozását nem vesszük annak. Egyébként a szerelmi huzavonák és a civódások, baráti egymásra találások követik egymást; a megbolondulni és megbékélni készülő vén Patai hatalmi manipulációi, intrikái és mellékszereplők teljesen érdektelen téréülése-fordulása váltakoznak.

Szó esik a demokratikus ellenzékről, Patai eltanácsolja tőlük Kornélt, aki a jövőben „Közép-Európa élő lelkiismerete” lesz, s a jelenben „ellenzéki pályafutása delelőjén járt” (ami azonban a beszédmódjából nem látszik meg; mi több, cinikusan azt

⁶ „Igaz, hogy ő [Gábor] és Kornél a legmélyebb vitáikat mindig is az Istenről folytatták le (ezek szoktak a Hülyék Szikláján véget érni a kétségbeesett üvöltéssel), de azért az emberiség vége sem volt idegen gondolat egyiküktől sem. Mindenféle végre nyitottak voltak, ahogy a fejlett aggyal bíró (vagy inkább birkózó) huszonevéesek általában.” Egyáltalán nem tudok mit kezdeni a következő mondatokkal: „Kisgyerekkoruk óta ott lógott a levegőben az emberiség vége. Történelemórákon sok szó esett a harmadik világháborúról, sportnapokon kézigránátot hajítottak, év végi, lazább biológiaórákon pedig szóba kerültek bizonyos ma még ismeretlen betegségek, amik bármikor elszabadulhatnak: részint katonai célokra hozták őket létre, részint *létre mutálódtak* maguktól, és most vártak a sorsukra. És persze olyan betegségekről is esett szó, amik mindig is léteztek, csak azelőtt nem tartották betegségeknek őket.”

gondolja, hogy „ez az egész katyvasz egymásból él, az ellenzék a rendszerből, a meghasonlott kommunista a meghasonlatlan kommunistából, a belügy az állami fizetésből, a Kelet-Európa-szakértők a kommunista rendszerekből...” Szó esik, abszurd képek sorakoznak a Palota pincéiben⁷ lebzselő, „elállatiasodott” budapesti művészvilágról, akikből Tamás, aki pedig közējük vágyott, menten kiábrándul, „csürhének” nevezi őket, és elundorodik ettől a valóban horrorisztikusra festett „pokoltól”. Nem sokkal később megvásárolja a báli karácsonyfát és: „Aztán az jutott eszembe, hogy a legfontosabb a szeretet. És, hogy meg fogom találni, mert különben megette a fene az életemet.” Nem az érzelmek hitelét vonom kétségbe, hanem azt állítom, hogy a megírás módja, a kifejezőmód nem képes hitelességgel feltölteni az érzelmeket ebben a szövegben.

Két metaforikus góc bukkan fel ebben a részben, az egyik összeköti Gábort Tamással, ez pedig a mumifikálódott John Torrington (1825–1846) tengerésztszít fotója, aki egy északi expedíció résztvevőjeként halt meg ólommérgezésben. A regény munkacíme (a folyóiratokban) ez volt: *Torrington*. Hogy miért, azt Gábor gondolatai magyarázzák: „Torrington és társai halálának körülményei lenyűgözték: az ólom a rosszul leforrasztott konzervek fogyasztása révén kerülhetett a szervezetükbe, a konzervek pedig a korai modern tartósítóipar csúcását jelentették, a brit társadalom féltő gondoskodását nagy felfedezőútra induló fiairól: csúcstechnológiával mérgezte meg őket. Ennyit a haladásról, gondolta kárörvendőn.” Engem nem nyűgöz le ez a gondolatmenet. „A fiatal halott arcára fagyva pedig magát a Romantikát ismerte fel. Ennyit a romantikáról, gondolta még több kárörömmel.” És eztán Tamás, illetve az elbeszélő gondolata következők: „Szóval azon a képen valahogy rajta volt az egész emberi fejlődés... hogy is mondjam... abszurdítása!” Ez az egész Torrington-dolog nincs ennél sokkal bővebben kifejtve, gazdagabban kibontva⁸; egy metaforikussá dagasztott dokumentarista betétről van szó, és érthetetlen cím lett volna belőle.

A másik dokumentumbétét Szent Pál szeretethimnusza, egy József Attila-kötetbe beírva, lomtalanításkor talált rá Hugica, és ő nyújtja át Tamásnak; később megtudjuk erről a lányról, hogy öngyilkos lett. A motivika nyilván összefügg Kornél „lelki immunhiány”-eszméjével, ami egy betegség, „korábbi nevén a szeretet”. Ez így nem világos. Az sem derül ki sajnós, hogy a fanyar, ironikus, olykor kétségbeesetten vaduló fiatalok, akik a „csöndes nihil” kádári korában élnek egy korrupt rendszerben, noha „a történelem legnyugodtabb és legbiztonságosabb zugában”, és

⁷ A konkrét tényekből kiinduló és feleúton megrekedő, erőltetett szimbolizációs processzusok (sok-sok példát lehetne felhozni: autóröncs-időgép, budai Vár–kafkai Kastély, OSZK–borgesi Könyvtár, szocialista káder–Sátán, John Torrington–Romantikus Ifjú, buli–Bál, pince–kazamata, bűnbarlang) zavaros, seszínű tény-szimbólum keveréseket generálnak, amelyekről az olvasónak olyan érzése támad, mintha piszkos lenne a szemüvege.

⁸ „Egy fiú nagy tervekkel, nagy álmokkal felfedezőútra indult, és belefagyott a sarki jégbe”, állapítja meg Tamás, patetikusan azonosulván a vele egykorú fiatalemberrel, de ez már nem ad hozzá semmit ehhez a központinak szánt motívumhoz.

marxista-leninista eszméken nevelkedtek, hogy ezek a srácok és csajok, mégis, egy kicsit bővebben kifejtve – ha már félezer oldalas könyvet írunk –, hogy s mint jutnak el ide, hogy s mint értik-értelmezik ezt a „korábbi nevén szeretet”-et.

„A korszak fiatalága, beleértve engem is, és leszámítva belőle a születésüknél fogva immorális egyedeket, úgy nőtt fel, hogy homályosan érezte, előbb-utóbb bele fog kerülni egy ilyen helyzetbe valami íróasztal innenső oldalán, ahol majd korrumpálódik, és elveszíti a gerincét.” Így az elbeszélő, aki azt mondja magáról jelen időben: „az emberi faj békés elaltatásán dolgozom, pénzért”. Ha ez nevelődési regény volt, akkor a nevelődés ennek a nemzedéknek a korrumpálódásba való beleszokást jelentette. Demoralizálódást. A rendszerváltásról nem hallunk, csak azt látjuk, hogy megteremtette a családi idill és a boldogság/boldogulás lehetőségét. „Emma miután először szült, kifeküdt a kertbe a kisbabájával, és ezekre az időkre gondolt. Hogy hova lettek ezek az emberek, a nagymama, a nagyapa, Patai, sőt Gál Ervin. Egymást nem szerették, talán gyűlöltek is, de mindegyikük élete afelé mutatott, hogy egyszer majd neki, Emmának, meg a kisbabájának, itt, ebben a kertben megteremtsék a boldogságát. Szegények, gondolta Emma, olyanok mint a nevek a stáblistán. A boldogságom stáblistája.” Ez az egyenes vonalú összefüggés a múlt és a jelen között, ez a „békés átmenet” és az ironikusan uralt „bosszú” helyett a hála sem telíti, számomra, meggyőző vagy meggondolkodtató tartalommal a sok aktorra épített regénystruktúráját.

A regény azzal fejeződik be, hogy a három barát, valamikor ’87 tájékán, a hol Hülyék Sziklájának, hol Bölcsek Kövének nevezett sziklán lemond a disszidálásról, Gábor is a gyerekvállalást választja, és végezetül, ahogy korábban is szokták, ordítanak egyet „a maguk lelkéért” és „mások lelkéért” – következik a regény szereplőinek a seregszemléje. Nagyon messze van ez az ordítás a ginsbergi üvöltéstől. Itt gyerekek és házasságok vannak útban, karrierek készülöben. „Egy-két év telt csak el, és megérkezett a jövő”, amikor létrejöhetett ez a regény, mely „a biztos révnél” félbemarad. „Jelen vagyunk, erősek, szépek, egészségesek vagyunk, miénk a jövő, és ezt a gyerekek is érzik...”

Most elővettem Allen Ginsberg verseskötényét, *A leples bitang*. Orbán Ottó, Eörsi István és Györe Balázs fordították. Mekkora esemény volt, amikor ’84-ben megjelent magyarul! Újra fogom olvasni az *Üvöltést*, és más verseket is, meg Eörsi esszéit. Emlékszem, annak idején a *Metafizika* volt az egyik kedvencem:

Ez az egyesegyedüli
égbolt; éppen ezért
ez az abszolút világ.
Nem létezik más világ.
A kör tökéletes.
Az Öröklétben élek.
E világ útjai
az Ég útjai is.
(Eörsi István fordítása)

Ilyen szenvedély is élt, sőt olykor lobogott az én nemzedékemben, prózára lefordítva, Ivo Andrić szavaival: „Úgy kellene élni és dolgozni, mintha valóban létezne valamiféle örök élet (s benne valamilyen személyes emberi felelősség), ugyanakkor tudni, hogy ilyen élet nincs, és nem is létezhet...” A kor, amelyről Kemény István a regényét írta, és a rá következő sem tett – bár meghurcolt és megviselt – kispolgárokká⁹ bennünket, sokunkat.

Még adós vagyok a regénycím értelmezésével. Az üdvözlő formula a regényben is szerepel: a főhős szívhez szóló vigasztaló levelet ír Emökének, a folyóirattáros lánynak, akit még nem ismer, csak sírni hallott, és elküldi neki három versét. Ha netán az ismeretlen olvasó a cím címzettje, akkor a kritikus nem tudta udvariasan viszonzni ezt a gesztust, és elkecserepedve tesz pontot írása végére.

Krupp József

Történetek, távolsági járatra

(Márton László: *Amit láttál, amit hallottál. Jelenkor, 2008*)

Van egy néhány soros részlet *A regényhős nő mégszem tér haza* című Márton-novellában, melyből megtudjuk, hogy a szövegben beszélő hang „gazdájának” a valóságban nem áll módjában, hogy ösztöndíjak fölött döntson, noha az elbeszélésben nem okoz számára nehézséget, hogy hősét hozzájuttassa egy külföldi tanulmányúthoz. „Úgy intézem, hogy megkapja. A valóságban jóformán semmit sem tudok elintézni, ám ebben a történetben csak egy szavamba, vagy legfeljebb egy mondatomba kerül, és tessék, már meg is van az ösztöndíj.” (112) Amikor az olvasó ezeket a sorokat olvassa, rögtön eszébe juthat, hogy de hát ő ezt máshogy tudja, éppen az ellenkezője hírlík annak, mint amit a szöveg állít. Mert a történetet elbeszélő, az elbeszélést és az elbeszélés folyamatát kommentáló hang nyilván Márton Lászlóhoz tartozik, akiről azt hallani, hogy mint a magyar irodalmi élet meghatározó alakja bizony ösztöndíjak felett is diszponál. A szö-

⁹ „Pedig én is kispolgár voltam. És maradtam is. Ami azt jelenti, hogy ha álomból felébresztve nekem szegezik a kérdést, hogy egy szép, huszonéves nő egy helyes kisfiúval menjen-e hozzá az első jobb módú, negyvenes, elvált fickóhoz, mégpedig pánikszerű gyorsasággal akkor... nos, hát akkor rávágom, hogy Isten őrizz, de utána rögtön eltűnődöm, hogy jövök ahhoz, hogy elítéljem a megalkuvást, amikor én magam éppen az emberi faj békés elaltatásán dolgozom, pénzért.” Az ilyen kérdésföltevések a női magazinok és a tévéműsorok szintjén vannak; a moralitás ilyesfajta redukciója, azaz maga a kérdés a kispolgári.

veg játszik velünk. Nemcsak arról van itt szó, mint például a *Mitévők legyünk az elérhetet...?* megjegyzése esetében, mely szerint a szöveg beszélőjének apja fogtechnikus (238), ami nyilvánvaló önéletrajzi utalás (a szerző apja is ezt a foglalkozást űzte), de ezen túl nincs nagyobb jelentősége a szöveg értelmezését illetően: az olvasó vagy észreveszi ezt a párhuzamot, vagy nem. *A regényhős nő...*-ben olvasható gondolatmenet viszont nagyon látványosan kiugrik az elbeszélésből; a szerzői önkomentár, mely rámutat a fikatív világot működtető narrátor és a valóságban létező szerző közötti különbségre, a szöveg lényegi elemévé válik.

A szövegrészlet kétségtől szellemes, és nagyon jellemző az *Amit láttál, amit hallottál* elbeszéléseire. Márton László biztos kézzel, könnyedén és mesterien szövi bele írásaiba azokat a megjegyzéseket, melyek felhívják a figyelmet a narrátor jelenlétére, hallhatóvá teszik a szerző tűnődéseit, a történeteket alkíthatóan és fikatívnek mutatják, és megzavarják a szövegben megalkotott világ egységességét, amennyiben annak esetlegességét sugallják. Esetlegességen azt értem, hogy a szereplők sorsa láthatóan a szerző kénye-kedvén múlik. Ennek emlékezetes példája a kötetet záró elbeszélés, a *Távolsági járat* átírása. A szöveg két részletben olvasható volt a Jelenkor 2008 februári és márciusi számában, és akkor úgy fejeződött be, hogy a vér szerinti apja, Derzsenyi Dániel iránt érdeklődő Császár Norbert elutazik Debrecenbe, ahol apja epizódszínész. Ezzel szemben a kötetben olvasható változat vége felé ez áll: „Császár szívesen váltott volna jegyet a Csokonai Színház aznap esti előadására, hogy életében először megnézze Derzsenyi Dánielt valamelyik fergeteges vagy markáns vagy legalább jellegzetes epizód szerepében, ha ennek nem lettek volna számottevő akadályai. Először is, Császár nemrég talált egy interjút a Csokonai Színház egyik vezető színészeivel, Cziriák Ferencsel, akinek egyik mellékmondatából az derült ki, hogy Derzsenyi Dániel nyugdíjba ment, még az előző évad végén.” (355–356) Az elbeszélés – új – záró képsorában Császár nem Debrecenbe utazik, hanem Kaposvárra, és út közben, a buszon ülve laptopján a Google Earth internetes program segítségével Debrecenben kalandozik. A Jelenkorban olvasható szövegnek fergeteges volt a befejezése. Most újraolvassva az új szöveget meghökkenést kelt, hogy elmarad a debreceni színház- és étteremlátogatás, meg a hazafelé tartó úton a felismerés is, hogy Császárnak mégsem az az apja, akit annak hitt előző este. (Vagyis nemcsak hogy nem az idősebbik Császártól származik, aki felnevelte őt, hanem – mintegy ennek a „tévedésnek” a megismétlődéseként – még csak nem is attól a színésztől, akit alig egy napig apjának tekintett. Tudniillik ő Cziriákot hitte Derzsenyinek, aki a kötetben megjelent szövegváltozat szerint az idézetben említett interjújában szót ejt Derzsenyi nyugdíjazásáról.) Az emlékezetes befejezés tehát elmarad, de a mostani csattanó is figyelemreméltó. Mivel a folyóiratban való megjelenés és az elbeszéléskötet kiadása között eltelt néhány hónap, és közben befejeződött egy színházi évad is, eljátszhatnánk azzal a gondolattal, hogy szegény, depressziós, magában beszélő-motyogó Derzsenyi „azóta” nyugdíjba ment; hiszen az évad végén

nyilván több színészt is nyugdíjaztak Magyarországon. Ez pedig azt jelentené, hogy a valóságos idő múlása kihathat a szöveg világának eseményeire is – legalábbis Márton eljárása lehetővé teszi, hogy ezt higgyük. (Ez a gondolatmenet feltételezi, hogy a jelenkoros közlés volt az eredeti változat, a mostani pedig a „javított kiadás”. Hogy ténylegesen hány változata van a szövegnek, és azok milyen sorrendben születtek, nem tudom, de ez szempontunkból lényegtelennek tekinthető.) Másrészt úgy is értelmezhetjük az átírást, hogy, amint már utaltam rá, esetleges, hogy Császár elmegy-e Debrecenbe, vagy csak a Google Earth jóvoltából „kering a Nagytemplom körül”. Nemcsak az elbeszélés belső logikája irányítja a cselekmény menetét, hanem a szerző – bármikor megváltoztatható – döntései. A narrátor mintha lubickolna abban, hogy bármit megtehet hőseivel (még ösztöndíjhoz is juttathat egy arra teljesen érdemtelmen fiatal nőt) – és Márton olyan profi író, hogy az olvasónak az a benyomása, tényleg bármit megtehet, bármire képes, az elbeszélés ügyis a helyére kerül. Van valami fesztelenség ebben az elbeszélői magatartásban, ami nem egyértelműen erénye Márton új kötetének – de erről később.

Szintén a *Távolsági járat*ban esik szó egy moziról (pontosabban egy mozi-típusról), ahol a jegyszedő néni úgy néz a serdülő fiúkra, akik a tizenennyolc éven felülieknek szóló filmek megnézésére érkeznek, mint ahogy egykor örömlányként dolgozó anyja nézhetett azokra a serdülő ifjakra, akik fölkeresték (Márton szóhasználat csattanósabb ennél: a jegyszedő „beengedi” a fiúkat a moziba, és anyja is „beengedte” őket, saját testébe). Nos, ez után a felvillantott mini-családfa után olvashatjuk a következő, zárójelek közé helyezett megjegyzést: „(Vagy legalábbis azok a fiúk, akiket a kövér néni mégsem engedett be mondjuk a *Cicababákra*, azt morogták, hogy »kurva anyád«.)” (305; kiemelés az eredetiben.) Ez a közbevetés, hasonlóan ahhoz, amit fentebb láttunk, az elbeszélés világának egy elemét úgy mutatja fel, mint egy lehetséges, a szerző által megalkotott és a szerző által lecserélhető elemet. A jegyszedő néniére vagy azt morogják, hogy „kurva anyád”, vagy pedig tényleg prostituált volt az édesanyja: egyre megy. Ugyanakkor azt is megmutatja ez a részlet, milyen sokrétű – és sokrétűnek láttatott – Márton prózája. A „kurva anyád” frázisa megmaradhat egyszerű nyelvi aktusnak, sértegetésnek, de megvan benne a történet-elemmé válás lehetősége is: a fikció terében a szitkozódásban rejelő, nyilván alaptalan sugalmazás akár valóságos is lehet, így a mozis nénihez mindjárt történetet, háttért lehet rendelni, és akkor már az is logikus, hogy ő is nézi valahogy a fiúkat beengedés közben, meg az anyja is nézte őket valahogy, szintén a „beengedés” pillanataiban. Vagyis működhet a szövegben a szófordulat a megszokott módon, tehát átvitt értelemben (a fiúk is tudják, hogy nem [volt] örömlány az, akit kurvának neveznek), de egy kis narratori „rásegítéssel” előjöhet a kifejezés szó szerinti értelme is. (Sőt, a kettő akár ki is békíthető egymással.)

Hasonlít ehhez az eljáráshoz a *Régi rigó* családleírásának (családtag-katalógusának) egy megoldása. „Ott volt a másik leányuk,

Irén, aki egyelőre még nem tudott férjhez menni, pedig minden évben társasutazáson vett részt, és ott volt – mint fénykép a nap-pali szoba falán – a harmadik leány, Piroska, aki Vásárosnamény mellett egy éjjeli fürdőzés alkalmával belefulladt a Tiszába, pedig a három nővér közül ő volt a legszebb és a legokosabb.” (41) A „katalógus” fontos szövegszervező eleme az „ott volt” szófordulat, amely „kijár” Márti mami – így hívják az E. rövidítéssel emlegetett kislányt nevelő nőt – minden családtagjának. A jelenléte jelölő kifejezés, mert ezt a nyelv megengedi, kiterjeszhető arra a rokonra is, aki már csak fényképként lehet jelen. Vagyis olyanokról is állítható, hogy ott voltak, akik tényleg ott voltak, és olyanokról is, akik számára ez lehetetlen volt. Ezáltal persze az „ott volt” szókapcsolat státusza megkérdőjeleződik; hiszen azt látjuk, hogy az elbeszélőnek hatalmában áll bárkiről azt mondani, hogy ott van. Paradox módon aztán nem Irénnek, hanem éppen Piroskának lesz némi szerepe a szövegben, pontosabban az ő jelen nem létének, amennyiben E. az ő ruháit kapja meg. Megkaphatta, mert Piroska nem volt ott. Márton játszik ezekkel az alakokkal, ami nem mindig a legrokonszenvesebb vonása szövegeinek. Fesztelensége, mellyel szereplőit kezeli, egy egész kötetten át nyomasztóvá és kiábrándítóvá válhat. A szerző könnyű kézzel vázolja fel figuráit, de mintha hiányozna belőle a részvét a fiktív alakok iránt. Nem az a baj persze, hogy Licike, Irén és Piroska alakja nincs kidolgozva; ők jól megvannak a szövegben skiccként. Az viszont már zavaró, ahogy Márton fölvezeti E. bemutatását. Mivel a lánnyal kiskorában olyan megrázó dolgok történnek, melyek az olvasóból szükségképpen kiváltanak valamilyen szintű együttérzést, nem értem, hogy miért szükséges őt E.-nek nevezni, amikor pedig tudjuk, hogy a neve Eszter. Ha már Licikének megvan a maga neve, meglehetne Eszternek is. Márton egy interjúban magyarázatot ad erre a döntésére. „A közlegő szerencsétlenséget, amire kifuttatom a történetet, úgy tudom igazán érzékeltetni, hogy nem nevezem a hősnőt még Eszternek sem.” („A szerzőnek mindig mindent tudni kell”, D. Magyar Imre interjúja, <http://pestimisor.euroweb.hu/printit.php?id=1137>, utoljára megtekintve: 2009. május 10.) Logikus ez a magyarázat, de akkor azt nem értem, miért nem lehetett megspórolni az írás elején a névadásról mint az elbeszélői feladatok egyikéről tett megjegyzéseket. Eszter az Eszter, és nem Edit, nem Erika, nem Etelka, ahogy a narrátor sorolja, milyen más neveket is rövidíthetne az „E.” betű. Az a narratori fesztelenség, melyre fentebb utaltam, azért bántó itt, mert a lány sorsa tényleg nem hagy hidegen, és ezért azt, hogy mi a neve, nem tudom ugyanolyan kérdésként kezelni, mint azt, hogy Császár Norbert Debrecenbe utazik, vagy Kaposvárra.

Ugyanakkor a fesztelenséghez hozzátartozik az is, hogy a narrátornak nemegyszer lehangoló a humora. A *Sárga lap* elbeszélője például így emlékszik vissza egy régi egyetemi vizsga napjára: „Furcsán hangzik, amit most mondani fogok, de így igaz: sohasem felejtem el azt a május végi szombati napot, noha jóformán semmire sem emlékszem belőle.” (259) Ezen persze egy ideig csak nevet az ember, de aztán rájön, hogy az ő életében is

vannak ilyen napok – ha nem volna ilyen humoros a megfogalmazás, talán nem jutnánk el ehhez a felismeréshez. A fekete humor érvényesül a *Magyar holttest külföldön* temetési jelenetében, ahol azt olvassuk, hogy a disszidens utcai festő, Béla temetésén – „ha a sírásókat nem számítjuk” – négyen vettek részt, a pap, a magyar konzul, a konzul felesége, negyedikként pedig „maga Béla, illetve a teste.” (252) Erőltetettnek éreztem azt a nyelvi humoron alapuló, anekdotikus részletet *Az ablakkeret* című elbeszélésben, mely szerint az odahaza Isának nevezett osztrák kislányt, Isabellt magyar vendéglátói a teljes nevén szólítottak, amit ő úgy értelmezett, hogy „Isa, bell!”, vagyis „Isa, ugass!” – és persze ugatott is. (15) Fergeteges viszont az a rész a *Rabosítás* leírásában, melyből megtudjuk, hogy a rendőrség épületében a „jó kedély” jegyében megtalálhatók olyan emberi dolgok is, mint az a poszter az egyik iroda falán, melynek címe „Pamutgombolyaggal játszadozó kardfogú tigris”. (147) Ez bizony komoly megfigyelőképességre és társadalomismeretre vall.

Azt azonban meglehetősen félrevezető megállapításnak érzem, amit a fülszövegben olvashatunk, tudniillik hogy az elbeszélőkötet darabjai a mai magyar hétköznapokban tárnának föl nem sejtett dimenziókat. Nézzük például az *Ez csak egy hétköznapi látogatás* című írást, mely számomra a címadó elbeszélés és a *Távolsági járat* mellett a könyv legemlékezetesebb darabjai közé tartozik. Ebben Pócs Gáborné, a jól szituált pesti mérnök nővidékre utazik, hogy egy vidéki külváros panelházában fölkeresse Icát, férje szeretőjét. Pócs ugyanis, aki mozdonyvezető volt, meghalt, és Pócsné szólni akar Icának (akinek a szövegben nincs családneve, amiképpen a feleség viszont a keresztnevét nem árulja el neki), hogy a következő szerdán már ne várja Gábort. Ica óvónő volt, de az óvodát megszüntették, így ő most takarítani jár. A narrátor néhány momentummal utalást tesz Ica szociális helyzetére, de aztán mégis úgy dönt, hogy megmarad a két nő drámájánál. „A szobabelsőről eszünkbe juthatna a sajtóban olvasható kifejezés, hogy »az életszínvonal növekedésének megtorpanása«, ám ez elterelné figyelmünket a kibontakozó jelenetről.” (69) Jó néhány apró részletből – például *Az ablakkeret* konyha-leírásából (16) – világos, hogy Mártonnak nagyon is megvan a tudása a magyar hétköznapokról, és írásaiba szervesen építi be ezt a tudását. Viszont a „mai valóság” inkább mint háttér van jelen a szövegekben, a szerző nem a hétköznapokban keres rejtett dimenziókat.

Sokkal inkább érdekli az elbeszélés megalkotottsága, a szöveg jelentésének alakulása, az elbeszélőnek a műben való elhelyezhetősége. Ha a fülszöveg jellemzése nem is telitalálat, hadd utaljak a már idézett interjúra, melyben Márton azt nyilatkozza, az elbeszélőkötet három ciklusa úgy épül fel, hogy az első hat írás középpontjában egy-egy nőalak áll, a második hat szöveget a valósággal történő valószínűtlen szembesülések jellemzik, a befejező ciklus pedig a hetvenes–nyolcvanas évekre esik és önéletrajzi jellegű. A tizenennyolc írás egybegyűjtése nyilván azért fontos, mert lezár, összegez egy pályaszakaszt Márton László életművében. És bár a kötet bővelkedik az elbeszélői bravúrokkal,

és persze nyelvileg is kifogástalannak mondható, azt elég nagy biztonsággal mondhatjuk, hogy nem tartozik a szerző igazán jelentős művei közé. Az elbeszéléseket súlytalanságuk a 2007-ben megjelent kisregény, a *Ne bánts, Virág!* világával rokonítja. Az a könyvecske a Jelenkor Kiadó *Útravaló* c. sorozatában kapott helyet, melynek darabjait utazás közben olvasható zsebkönyveknek szánják. Az *Amit láttál, amit hallottál* is kitűnő olvasmány, hosszú utakra, távolsági járatokra.

Gerőcs Péter

Képeslapregény

(Kőrösi Zoltán: *Szerelmes évek*. Kalligram, 2009)

Kétféleképpen lehet rossz regényt írni. Az egyik esetben tud róla a szerző, a másik esetben nem. A *Szerelmes évek* minden bizonnyal az utóbbi típusba sorolható, s hogy miért, annak okát hamarosan kikutatjuk.

A Kalligram Kiadó gondozásában megjelent opusz első pillanatra megnyerő, impozáns könyv: jó kézbe venni, jó megszemlélni, lapjait átpörgetni, beleszagolni. A cím azonban hagyhat bennünk némi kellemetlen érzést, főként ha megfordítjuk a könyvet, hogy a hátsó borítót is alaposabban megszemléljük. A borítón derengő szépiás fotó tömény nosztalgiaszagot áraszt, a múltidézésnek azt a fajtáját, amely a saját érzelmeitől áthévitett nosztalgiára már önmagában is fogékony szemekbe könnyeket csal, a valamelyest kritikusabb szemlélőből émelgyést vált ki.

A legelső impressziókat azonban nem követheti más, csak a nyújtózkodó unalom érzése, a némelykor mosolyogva buzdító, máskor érzékenyülve könnyező narrátor halk szavainak incsiklandó deklamálására, amely olyan hibás szerkesztéssel szalad sorokba szedve, hogy helyesírásra vagy nyelvhelyességre fogékony tekintetünk oldalanként kétszer-háromszor is fennakadhat a szöveg hálóján. No persze ebben nem a szerző a ludas, hanem a szerkesztő, de ezt csak mellékesen mondjuk, az olvasó ugyanis rossz esetben nem szimpatizál sem ezzel, sem azzal, hanem mindössze a regényt szeretné végigolvasni.

*

A *Szerelmes évek* című regény voltaképpen egy tárgy. Egy verki-regény, egy képeslap-regény, amelyet egy könnyes tekintetű férfi mesél el, ha ugyan az elmondásnak, az elbeszélésnek ezt a keresettségét meg lehet feleltetni bárminemű olvasói elvárással. Félreértés ne essék, nem a bravúrt, vagy a narratológiai nagysza-

bást kérem számon a művön, hanem csupán a letisztázottságot, az egyszerű értelmi egységet. Azt várom, hogy az elbeszélőben ne egy rossz színésszel találjam szemben magam, aki a nagyanyám érzelmes történeteit sírja el, rossz deklamációval, értelmetlen komponálási kísérletekkel, érthetetlenül és a megalkotottságnak csak nagyon csekély mértékét felmutatva. Ha legalább a nagyanyám volna!

A szöveg olyan erőtlen és esetlen, hogy a múltvisszaidézés szándékában csak nagy olvasói jóindulattal lehet felfedezni a család- vagy a történelmi regény zsánerét, ezek a narratív keretek ugyanis mindössze névlegesek, diegetikusan megismerhető részek, tehát voltaképpen semmi közünk sincs hozzájuk, hacsak az nem, hogy az anekdoták végtelennek tűnő láncolatában olykor felfedezünk egy-egy ismerős láncszemet, amelyet akár nekünk is mesélhetett volna a nagyapánk, vagy amit egyszer talán mi magunk is megéltünk. A ténylegesen ábrázolt szövegvilággal újfent nehéz azonosulni, ugyanis az e célból végigírt hosszú passzusok nem szolgálnak mást, mint egyszerű hangulatkeltést, amelyek szeretnének ugyan elbájosolni, ám hosszadalmasan indázó jelzős szerkezeteikkel, repetitív, aforisztikus betéteikkel olyannyira magukba zárulnak, hogy képtelenek leszünk közel férközni az elárult érzelmekhez, s inkább csak giccsélményünket növelik. Ezt még tovább súlyozza annak a kellemetlen ténye, hogy a megidézett világ szemérmességét és ál-prüderiáját a szöveg ugyan képtelen megmutatni, helyette viszont a beszédaktus maga mutatkozik szemérmesnek (s ennek börtönéből csak egy-egy suta és eleve kudarcra ítélt kísérlettel próbál kitörni, például a „szar” és hasonló szavak teljesen indokolatlan, mégis bombasztikusnak ható jelölésével).

Ami kihívás lehet egy család- vagy történelmi regény számára, az például a megfelelő korrajz, vagy a karakterek erős és pontos körvonalainak, paramétereinek meghatározása, a történelmi távlatokon keresztül is létrejövő elevenség. Ebben a regényben egyiket sem kapjuk meg. A szereplők megszólalásai, sőt, általában maguk a párbeszédtek teljességgel indokolatlanok és hamisan csengenek, kínosan elhibázott, szentenciózus kiadásaiuk jelöletlenül hangzanak el, sokszor olyannyira függetlenül a beszélőtől, hogy az ezt követő narratori reflexió akár az előző megszólalás általánosítása is lehet; lét-igazság, vagy egy schanzonett néhány sora, egy kádárista vagy rákosista bon mot, netán egy népdal-részlet.

Anya, anya, nem én énekelek, csak a szám mozog és a levegő szól, ami átjár rajtam.

Újra fürdünk tejbe-vajba, ha szüret lesz majd Tokajba’.

Az olvasói pozíció kiválasztásának nehézségét többek között tehát az eredményezi, hogy nem letisztázott a beszédhelyzet, nincs megteremtve maga a beszédhelyzet, vagyis nem tudom, hogy miért születik a szöveg. Nem ismeretes az elbeszélés motivációja, va-

lamint nem nyit interpretációs tereket a figurák megszólalása, és az a nagyon kevés, szövegben megbúvó történeti szegmens, amely semmi értelmes nagy egészzé nem áll össze, ad hoc, talán nem is a narrátor, hanem inkább csak a szerző kénye és kedve, pillanatnyi hangulata szerint illeszkedik egymásba. A textus tulajdonképpen ellentmond annak az arisztotelési követelménynek, amely szerint a költészet nyelvét metaforikussága határozza meg, szemben a funkcionális nyelvvel. Talán ennek a „szöveg által megérzett” hiányából következik az, hogy a regény nagyon is funkcionális nyelve folyamatosan metaforizációs kényszerrel él, amely révén azonban nem képes kiszabadulni a tényleges jelentéshiány börtönéből. A margóra írt összefoglalások vagy éppen ellenhangok is valójában ennek a hiányosságnak az ellensúlyozására látszanak segítségül sietni, körülbelül úgy, ahogyan egy mesélő-magyarító ember elbeszélői egyenlenségére a két oldalán szélesen kalimpáló kezei. Azonban az olvasat kialakítását nem segítik, hanem értelmetlenül kókadoznak a szövegtest két oldalán, akár a fatörzsre nőtt, s rögtön elszáradó levelek. Ha mégis keresünk valami közöset bennük, akkor az az elbeszélésnek talán az abbéli szándékolt-sága (vagy mániája), hogy az üresen és súlytalanul lebegő, líraira hangolt közlések, stílári elcsúsztatások közé minduntalan ismeretterjesztő részleteket siessen beilleszteni. Ezeket a részleteket tehát megtalálhatjuk a szövegtesten belül is, és a margináliák között is. „A kifejtett katicák áttelelnak, és nem sokkal a szaporodást követően elpusztulnak. Az imágó kb. háromnegyed évig tartó élete során szintén ragadozó. Védekezésképpen általában halottnak tetteti magát...” – és a többi.

A regénynek az a legnagyobb hibája, amit az erényeként mutat fel. Ez pedig nem más: az emlékezés. Világosan látható a szövegnek ama kényszere, amellyel az emlékezés ontológiáját akarja tárgyalni, és éppen ennek köszönhetően nem tesz mást, mint az emlékezés szubjektíven működő, mondhatni intim (privát!) hangjává silányít minden történeti elemet. A deportálásból éppolyan semmitmondó, motiválatlan nosztalgizálás lesz, mint a 60-as és 70-es évek középiskolai élményvilágából (bár ezek a passzusok olykor egészen figyelemre méltóak, ha nem is több mint néhány bekezdés erejéig).

Láthatólag semmi nem érdeklí annyira a beszélőt, mint saját hangja, lassan áradó szövegfolyama, melyben a kérdések nem valós problémákat jelölnek, hanem egyszerűsége és homogenitásra törekednek. Ez a világ főként frázisokat, sztereotíp ábrázolást és jelszavakat ismer. Voltaképpen mindegy, hogy ki és miért beszél, s hogy a szereplő mire fókuszál néhány mondat erejéig, mert a narrátor, aki nem vesz tudomást önnön nárcizmusáról, hamarosan átveszi a szót teremtményeitől, hogy kikerekítse azok megszólalásainak a szövegben megbúvó valós és végső értelmét. Ezek az élet milyenségéről szóló szentenciák imitált fájdalommal és rezignáltsággal szövik át, sőt, alkotják a voltaképpeni szövegtestet; a mesélő figura így kicsit erre is kacsint, kicsit amarra is, az olvasó felé: „ugye érted?”

Arra a kérdésre, hogy a szerelemről pontosan mit tudhatunk meg a könyvből (mely kérdés, saját tanúsága szerint, alapját képezi

a műnek), nem lehet egykönnyen válaszolni. Mondanám, hogy semmit, s talán ezzel járna a legjobban a szöveg, azonban sajnos ennél többet tudunk meg a szerelemről, s mindjárt ide is citálom azt a hosszabb részletet, amely a 340 oldalon körülbelül tízszer bukkan fel, majdnem szó szerinti másolatban, vagy éppen csak nagyon kicsit variálódva: „...hátról ölelte át a vállát, az arcát a tarkójához, a mellkasát a hátához, a lágyékát az alsótestéhez, combját a combjához szorította, mint a dióhéj a dióbelet [...] a kinyújtott mutatóujját végighúzta a férfi homloka közepétől az orráig, a száján át a mellkasán keresztül egészen a lágyékáig, mint ha csak ketté akarta volna választani, egy fél Márkus Géza ide és egy másik fél oda...” – és a többi. Körülbelül ez az, amit a szerelemről megtudhatunk. Természetesen ez nem azt jelenti, hogy a szöveg nem siet tematizálni a szerelemkérdést, de ezek a részletek talán egy-két szónál nem érdemelnek többet. Lássunk egyet:

- Az idén korán jöttek meg – biccentett a fecskék felé Márkus Magda.
- Anya, te tudod, mire való a szerelem?
- Milyen szerelem?
- Semmilyen.
- Arra való a szerelem, hogy megsokszorozza a jót és távol tartsa a gonoszt. Arra való.

Az idézett részletben is jól látható az a technika, amely a regény egészében végig uralkodó marad: a dialógusban jelenlévők egyike mond egy általános érvényű igazságot, előhozakodik egy közhellyel (sok esetben kérdés formájában), amit a másik fél először nem ért, vagy egyszerűen nem válaszol rá, témát vált, majd valamilyen sugallatra mégiscsak kiböki a választ. Hogy ez a technika azt az igazságot hivatott illusztrálni, mely szerint az emberek nem értik egymást, ha fontos dologról esik szó, vagy arra szolgál, hogy stílusosan balanszírozza a két beszélőt, őszintén szólva nem tudom. Mindenesetre egy idő után nagyon zavaróvá válik, ugyanis a párbeszéd sehonnan nem indulnak, és sehová nem érkeznek, éppen úgy, ahogy maga az elbeszélés sem.

Összefoglalva az eddigieket, elmondhatjuk, hogy a *Szerelmes évek* egy olyan regény, amely a regénypoétikáknak nagyon kevés erényével rendelkezik, érzélgős, rossz mondatokkal megírt, valós karakterek nélküli, belső regényvilágot felmutatni képtelen, szentenciákat és aforizmákat keresetlenül egymásra halmozó mű, amely az épp újra divatba jövő család- és történelemregény zsánerre próbálja újrarájátszani. Most már elmondhatjuk: sikertelenül.

Vágástechnikái nem rendelkeznek dramaturgiai funkcióval, a fikció és a valóság akképpen keveredik, amiként egy idős ember emlékezetében a kellemesen átszellőzött múlt. A történetek 2-3 mondatban összecsapott anekdotákként konganak egyes szereplők megszólalásaiban, a 20. századi Magyarországon minden megidézett pillanata finom biedermeieres és romantikus álmokképeket mutat. A szereplők nevei hihetetlenül vagy éppen nevetségesen pislákolnak az elbeszélés amúgy is üresen tátongó, rossz hasonlatokkal körülírt belvilágában (Fauszt doktor, Márkus Magda,

Heimann Ernő). Ami pedig a legfőbb: a regény alig-alig mutat valamiféle szerkesztettséget, ívet. Nem csupán a hagyományos elbeszélői módok szerint, de semmiféle metafikciós, intertextuális (noha ezzel is megpróbálkozik, ámár a vendégszövegek inkább csak allúziókká silányulnak; pl: *A törvény kapujában*, *Per*), szerepbeszédszerű játékot nem képes, és talán nem is akar végigjátszani. Leggyengébb pontjain Sárbogárdi Jolánt idézi: „Nem lehetett tovább halogatni a gyógykezelést. A legkülönösebb az volt, hogy mindeközben, dacára a láznak, köhögésnek, a háború éveinek és a sok magányos órának, mintha csak így, a megkésített lánysággal, a húszas éveinek derekán túljutva ért volna nővé, valósággal kiteljesedett Gizella szépsége. Kerek, szabályos arca megőrizte még a kislányos vonásait, festéket, púdert, rúzszt nem is használt, vállig növesztett, többnyire szabadon hagyott, hullámos, dús, sötétbarna haja, napbarnítottak tűnő arcbőréhez képest világítóan kék szeme éppen hogy nem betegnek, de szépnek és egészségesnek [...] mutatták őt.” Természetesen vannak erősebb pontjai is a regénynek. Ilyen például az a részlet, amelyben az iskolafolyosón, az új tévét bámulva egyik hősünk, „apa”, felfigyel egy szemüveges, törekeny alkatú osztálytársnőjére, Klesits Angélára, s ahogy a tévé fénye vibrál a kislány szemüveglencsében, „apa” ráébred, hogy szerelmes ebbe a lányba. Illetve a külön címelekkel ellátott fejezetek közül a *Kiforgatott föld* egészen jól sikerültnek mondható (talán nem véletlen, hogy a fültre is ebből a fejezetből került ki egy részlet). Itt megmutatkozik némi feszültség, íveltség, egyszóval „megcsináltság”, s még az a hihetetlen didaktikusság sem válik a kellelénél zavaróbbá, hogy az anyuka éppen a Kossuth téren kénytelen megszülni kisfiát az új kor hajnalán, 1989 október 23-án, a kis Škoda 120 GLS-el megrekedve az őrjöngő tömegben: „abban a pillanatban, amikor a Parlament erkélyén a szemüveges ember azt kiáltotta, hogy Magyarország: köztársaság!, éppen abban a pillanatban egyetlen nagy csusszanással, könnyedén és gyorsan, mint aki csak erre várt, vagy csupán megunt a küzdelmeket és fájdalmakat, megérkezett Anya combjai közé a csecsemő...” Ez az a pont, ahol a szöveg várva-várt minőségi metamorfózis, melyet arányaiban akár apoteozisnak is gondolhatnánk, nagy sokára kicsikarja az olvasó jóindulatát, s így tehát a történeti valószerűség komoly deficitje, a börtölszig torzított események sutasága sem állhat többé az olvasó és az ő olvasói öröme közé.

Az utolsó lapokon az elbeszélő váratlanul (vagy ironikus kalandozásában) első személyre vált (vagy új elbeszélő lép a színre), s eluttogja, hogy éppen kilép az ablakpárkányra, és lebegni, repülni kezd. Visszafelé olvasva, talán arra is gondolhatunk, hogy a szöveg zárlata jelzi a szabadulási kísérletet, ám hogy pontosan miből (a 20. századi Magyarországból, az emberi kicsinyességből, a gonoszságból, az én börtönéből, stb.), azt nem tudjuk.

Amit legvégül tudunk, az tehát igen kevés.

*

A könyvbemutatóon szép számmal gyűlt össze a közönség, s ez minden bizonnyal azt jelzi, hogy az emberek kíváncsiak erre a

könyvre. Ez nagyon helyes. A *Szerelmes évek* kétséget kizáróan a kultúra része, és ha valaki elolvassa, bizonnyal kultúrálódni fog. Sok olvasónak talán sokat ad ez a könyv. Belemérülhet fátyolos történetek ismerős érzéseibe, magára olvashatja az anekdotákat, egyes szövegrészletekben felismerheti szüleit, gyermekkorát, s ha szerencséje van, mindeközben talán még el is érzékenyül kicsit.

Mindezt nem gúnyosan írom, hanem komolyan meggyőződve arról, hogy szükség van erre és az ehhez hasonló könyvekre. Sokak szemében például megszelídítheti a kontemporális magyar irodalom rút szörnyetegeit, amelyek több odafigyelést és törődést követelnek, épp úgy, akár a rosszgyerekek jólneveltebb testvéreikkel szemben. Mégis lehet, hogy őket, a „rakoncátlanokat” lesz érdemesebb szeretni, hogy a vadságuk érdekesebbé, öntörvényű személyiségük izgalmasabbá válik, kapcsolataik és párbeszédükük motiválóbbak, mint jólnevelt fivéreiké. Persze ez csak azokra az olvasókra és szülőkre igaz, akik szeretik a kihívásokat, s nincs idejük elmélázni a szerelmes éveken.

Hervai Cecília

Variációk egy Goethe-témára

(Vörös István: *A Vörös István gép vándorévei*.)

Jelenkor, 2009)

A létről való gondolkodás, létezésünk mi-benlétének kérdése az élet olyan misztériumi közé tartozik, amelyről számos interpretáció született, kielégítő válasz azonban nem adható. Már csak azért sem, mivel nincs két egyforma létezés, ahogy nincs két egyforma létező sem. Minden ember törekszik arra, hogy kialakítson maga számára egy sajátos létfilozófiát. Ehhez nyújt segítséget Vörös István legújabb kötete.

A kötet címe egyértelműen Goethe *Wilhelm Meister vándoréveire* utal, ezt az analógiát megerősíti az alcím is: *fejlődésregény*. A terminológia használata nem veszélytelen, hiszen felmerül a kérdés, lehet-e fejlődésregényről beszélni egy lírakötet esetében, amely nem összefüggő narratívát kíván kibontani. Azonban ha figyelembe vesszük, hogy a kötetet alkotó ciklusok több éves alkotómunka eredményeként születtek (2001-től 2006-ig terjedő időszakot foglalják magukba), indokoltnak tekinthető a szerző címválasztása.

A kötet ontológiai kérdéseket jár körbe, amelyekben a valóság, a hit kérdése központi szerepet tölt be. A szerző a biblikus analógiák működtetése révén egyértelműen a keresztény kultúr-történeti hagyományokra támaszkodik. Éppen ezért kitüntetett

szereppel bír a hármas szám jelenléte. A kötet struktúrája három, római számmal jelzett, alcímekkel gondosan ellátott ciklusból építkezik, melyek között azonban tematikai tekintetben éles határ nem húzható. A kompozíció három pillére magában hordozza a szentháromság analógiájának lehetséges olvasatát. A szentháromságra történő utalást tovább egyértelműsíti az első ciklus nyitóverseinek egyike: „Az, ami lenn van, ugyanaz, mint ami fenn van. És ahogy minden dolog az Egyből származott, az egy gondolatából, úgy lett a világ tudásának három része” (*Tabula smaragdina*, 8). A számszimbolika azonban nem csupán szerkezeti szinten válik érdekessé, hanem a ciklusokon belül számos vonatkozásban helyet kap. (A *Saját tao* fejezetnek például három főszereplője van, a kötet egyik központi metaforája, az erényfa szintén három részből áll stb.) A szentháromság sokrétű analógiája mellett további bibliai utalások kiterjedt hálózatára bukkanhatunk a kötetben. Ezek közül számunkra az egyik legfontosabb momentumot a *Miatyánk* parafrázis változata szolgáltatja. „Mindennapi kenyerünket edd meg nekünk ma, rontom el az imát, rontja el az imádkozó, rontom el a személyt, javítom a rontást” (*Az imádkozó*, 180). A javítás-rontás játékaival a szövegalkotás pillanatnyi fázisain keresztül a nyelv konstruktív ereje válik meghatározóvá. A nyelv mint médium lehetővé teszi Isten, illetőleg a szerző azonosítását, melynek alapját a teremtés aktusa képezi. Ennek kapcsán a nyelviségnek meghatározó szerep jut, hiszen a világ teremtése nyelvi cselekvéssel veszi kezdetét, „Kezdetben volt az ige”, ahogy a kötet megalkotása is a nyelv működése révén valósul meg. Az írás aktusán keresztül egy sajátos világ megteremtésének igénye vezet át a kötet következő szerkezeti szintjére.

A második ciklus címe (*Saját tao*) megtévesztő lehet, hiszen a taoizmus keleti, kínai filozófiájára utal. Vörös esetében a tao léteesszenciaként, sajátos életfilozófiaként válik szignifikálhatóvá. A ciklus központi metaforája az útkeresés, melynek meghatározó eleme a belső énhez való odafordulás révén a kijelölt útra találás. Az útkeresésnél fontos szerepet játszik a sorsszerűség, azonban mégsem válik a determináltság meghatározóvá, hiszen „nem az út jár az úton, hanem az ember” (37. vers). Sajátos hittétel, sajátos dogma rajzolódik ki előttünk, melyet a keresztény vallásfilozófia, valamint a szerző eddigi tapasztalatai hívnak életre. A mély gondolati tartalom ellenére mégis ez a kötet legvitathatóbb komponense. A ciklus túlzott modorossága a szerző fogalomalkotás-módjával áll összefüggésben. A saját útra találás egyik központi metaforája az erényfa. A szokatlan szóösszetétel megértése érdekében a szavak egyenkénti etimológiájából érdemes kiindulni. A fa szimbolikus jelentéssel bír, hiszen a földi illetve az égi szférát kapcsolja össze, valamint magába rejti az ember három lényegi összetevőjének (test, szellem, ösztön) találkozási pontját. Mivel a szerző saját hittételének megfogalmazásán fáradozik, az érdeklődés középpontjába a szellemi világ, azaz a fa koronája kerül, melynek leírásánál olyan fogalmakat alkalmaz (szeretet, igazság, magaviselet), amelyek valóban az erény kategóriájában foglalnak helyet. Az erényfa nem más, mint a

keresztény kultúrtörténeti hagyományból ismeretes paradicsomi jó és rossz tudás fája, amely nem más, mint lelkiismeretünk megtestesülése, melynek segítségével képesek vagyunk megválasztani a helyes utat. Motivikusan védhető tehát a szóhasználat, bár a két fogalom összekapcsolása túlzott nyilvánvalósága miatt mesterkélt hatást kelt. Erőltetett a ciklus szövegalkotási módja is, amely részben a textus didaktikus jellegének köszönhető. A *ne* tagadószóval bevezetett felszólító módú kijelentések, valamint a szó szerint ismétlődő szöveghelyek az ősi rigmusokat juttatják eszünkbe. A szerző célja, hogy fokozza a szöveg szakrális intencióját, mellyel saját kultikus rituáléjába igyekszik bevonni az olvasót. A visszatérő textusok kollektív mormolása révén felfokozott tudatállapot elérésére tesz kísérletet, melynek hatására a befogadás intenzívebb élményt nyújt. Ebben az átszellemült befogadási aktusban a szerző hipnotizőrként vállal szerepet, hiszen ő az, aki ezt a képzeletbeli szeánszt előidézi.

Kérdés, hogy a mesterkélt fogalomalkotás, illetve a visszatérő rigmusszerű szövegek milyen funkciót töltenek be a kötetben. Míg a kötet első két ciklusának arculatát a szakrális jelleg határozta meg, addig az utolsó egységben demisztifikációs folyamat veszi kezdetét a gép toposza által. A gép nem más, mint egy programozott szerkezet, amely összehangolt, mechanikus mozgások révén képes valamilyen tevékenységet, munkafolyamatot ellátni. A kötetben a szerző Istent, valamint önmagát gépként definiálja. Isten gépként való ábrázolása nem újkeletű az irodalmi hagyományban. Az Istengép a mozdulatlan mozgó allegóriáját hozza működésbe, annak az Istennek az emlékezetét eleveníti fel, aki működésbe hozta, majd sorsára hagyta a világot. Az emberi mivoltot a humanitás határozza meg. Az ember akként válhat géppé, ha kivetkőzik önmagából és elveszíti humanitását. A szerző ironikusan tekint saját képzettársításra: „Vörös István gép.” A kötet középső részében szereplő mesterkélt fogalmak, valamint a visszatérő szövegek tudatmódosító szerepe a gép toposza kapcsán válnak érthetővé, hiszen a szerző a társadalmi programozottságra kívánja felhívni a figyelmet. Arra az agymosásra, arra a kollektív butító tevékenységre, amely számos médium hatásán keresztül férkőzik közel az emberhez, majd észrevétlenül, fokozatosan kiöli a lelket, míg végül az ember valóban önálló gondolkodásra képtelen géppé, *emberrobottá* nem változik. A robottá válás mechanizmusa révén nyeri el jelentőségét a címbeli Goethe-műre történő utalás. A Vörös-kötet esetében egy műfajkritikai paradoxonnal találkozhatunk, hiszen egy természetes vallási-emberi létszférától jutunk el az elgépiesedésig.

Nagy Csilla

Nyelvek szerinti változó

(Fecske Csaba: *Visszalopott idő. Napkút, 2008*)

A *Visszalopott idő* Fecske Csaba legújabb, „felőtt” verseskötete, egy olyan gyűjtemény, amely a szerző elmúlt években (évtizedekben) írt válogatott szonettjeit tartalmazza. Az egyes szövegek már ismerősek lehetnek a korábbi Fecske-könyvek olvasói számára, azonban a művek új tapasztalatokkal is szolgálnak a megváltozott kontextusban, amelyben most előkerülnek – ellentétben a legutóbbi, az életmű összefoglalását célzó kötettel (*Szárnyak, gyökerek* [interjú, napló, versek]), Gonda Könyvkiadó, Eger, 2003), itt az azonos poétikai tradíciót alkalmazó művek kerülnek egymás mellé, a több mint húsz különböző műfajú kiadványt magába foglaló életmű új szempontok szerinti elrendezése (interpretációja) történik meg. A szonettműfaj újragondolása, a formával való kísérletezés nem szokatlan a kortárs magyar irodalomban: többek között Parti Nagy Lajos, Bertók László és Mizser Attila nevéhez köthető a benne rejlő formai, retorikai és poétikai lehetőségek következetes kiaknázására, a klasszikus műforma határainak kitérésére, átrajzolására tett kísérlet, valamint a szonettekbeli építkező kompozíció megoldhatóságára való rákérdezés. Fecske Csaba új kötete azonban a nyelvjátékos megoldások (Parti Nagy), a forma és struktúra középpontba állítása és felforgatása (Bertók), és a retorikai-szintaktikai elemek elbizonytalanításával létrehozott „szöveglabirintus” működtetése (Mizser) helyett csak annyit vállal, hogy konfrontálja az ellentétes tematikájú, eltérő kulturális elemeket felvonultató, és különböző retorikát alkalmazó szonetteket.

A Fecskekétől megszokott témák közül a *Visszalopott idő*ben – az elmúlás problematikája mellett – három jelentkezik a legkarakteresebben: többnyire a kötet első harmadában szakrális, bibliai témát rekonstruáló versek, a kötet végén pajzán-erotikus hangoltságú költemények, a kettő között pedig a morális problémafelvetésű, egy-egy élethelyzetre reflektáló szövegek találhatóak (a tematikus típusok közé egyébként nem vonhatók szigorú határok, köztük átfedések vannak, és a versek nem alkotnak ciklusokat sem). A szakrális szövegek egy-egy vallásos tradíciót fejtenek fel 14 sorban, így egyik legfőbb sajátosságuk a sűrítetttség: a konfliktushelyzetek felmutatása, vagy a történetek morális dilemmáját feloldó tanulság kimondása a hangsúlyos, amely változatos retorikai megoldásokkal történik: sokszor a felidézett történet parabolisztikus vonásai lesznek hangsúlyosak (*Péter, Háromkirályok*), más esetben az csak az én-elbeszélés apropója, a szerepvers keretként működik (*Mózes, Endymion*), illetve az olykor a bibliai szereplők között dialógus teremtődik (*Ábrahám, Várákozás*). A pajzán-erotikus költeményeknek hasonló módon sajátja a póz, a szerep felvétele: sokszor ezek a

versek is időben és térben eltávolított kontextust idéznek fel, amely lehet a személyes múlt (például a kamaszkor) egy darabja (például *Annales, Amor mostohái, Kamaszok*), vagy ismert elbeszélések és személyek köré szövődő mítoszok feldolgozása (*Potifárné elcsábítja Józsefet* (apokrif), *Casanovát beajánlják, Zsuzsanna és a vénék*). A harmadik típusba tartozó versek nem alkalmaznak idegen intertextust, legalábbis a tematika szintjén nem: az allegorikus létversekben többnyire az én-beszélő közvetlenül szólal meg, nem bújik szerep mögé, az élethelyzet és az itt is megjelenő morális kérdések a személyes múlt és emlékezet tárgyainak felvonultatása során bomlanak ki. A szövegek többnyire elégikusak, képi világukra jellemző az évszak- és tájszimbolika, amely révén az érzelmi és hangulati változások rendje, az istenkeresés motívuma kifejeződik. Az elmúlás, a halál, az elvesztett értékek feletti nosztalgia lejegyzése sokszor az ősz és a tél attribútumainak felvonultatásával történik (*Megmarad-e valami?, Elmennek a fecskék*), az ifjúság a nyár, a tavasz (*A kertkapuban, Ezüst rétt*). A versek jól érzékelhetően illeszkednek a nyugatos poétikai hagyományba, nem tartják feladatuknak a kortárs elvek alkalmazását, átsajátítását, de egy – nem igazán jól sikerült – szonett például Parti Nagy Lajos modorában íródott (*Mint a Rama margarín*).

Formai szempontból Fecske Csaba szonettjei nélkülözlik a központozást, emellett gyakoriak az enjambement-ok, ezek a megoldások azonban sokszor csak külsőlegesen, valódi funkcióval nem bírnak. A forma látszólagos felszabadítása nyomán ugyanis nincs valódi retorikai szabadság, a szövegszervezés, a szintaktikai viszonyok egyértelművé teszik a beszédhelyzetet. Ez alól az élethelyzetet közvetlenül megmutató, a pózólástól, mesterkéltégtől mentes – amelynek a gyanúja számos szöveget érinthet a kötetben – szövegek jelentenek olykor kivételt, ahol a fragmentáltság, a pozíciók elbizonytalanítása sokkal spontánabb, hitelesebb, ha úgy tetszik „őszintébb” poézist tesz lehetővé (persze nyilván ezek a szövegek igénylik a legpontosabb szerkesztést, a téma átgondolását). Kétségtelen, hogy a Fecske Csaba gyűjteményes kötetében szereplő szonettek is egy érett hangot, rutinosan működtetett versbeszédet, képalkotást jeleznek, azonban – épp az egymás mellé helyezett, azonos formájú szövegek kontrasztja révén – a megoldások olykor szintén rutin-szerűen, az időről, emlékezetéről, morálról szóló konvencionális fordulatok pedig közhelyszerűen hatnak. Éppen ezért kellemes meglepetést okoznak az olyan ironikus-parodisztikus szövegek, mint a *Casanova beajánlása*, amely bár szintén szerepvers, egyedi azáltal, hogy női beszélőt feltételez, és a Fecske-lírában rejlő új lehetőségeket mutatja: „rossz nyelvek szerint kurta az esze / mit számít, ha hosszú a pénisz”. De érdekes a *Telünk* című szonett is, amely a szövegszerveződés mellett a nyelvi megformáltságra is reflektál, ezáltal új szintet visz az egyébként személyes és közösségi történetek újramondását célzó kötetbe: „bármilyen történet új és meglepő / és minden történet csak nyer velünk”.

A játékoság, a nyelvi lelemény, az ironia és önironia jelenléte – amely a gyerekeknek szóló könyvekre is jellemző, vagyis aminek Fecske Csaba birtokában van – nagyon jól tesz, tenne

a szerző „felnőtt” szövegalkotásának is, és (ahogy ezt az idézett példák is jelzik) a szerző által kedvelt és gyakorlottan művelt kötött formákkal is összeegyeztethető lenne: egy következő (válogatás)kötet talán él majd ezzel a lehetőséggel.

Turi Tímea

A kritika mint közterület

(Nagy Csilla: *Magánterület. Kritikák, recenziók, tanulmányok. Palócföld Könyvek, 2008*)

Imponáló, ha egy fiatal irodalmár első kötetében a szépirodalmi szövegek mellett a vizuális és/vagy populáris kultúra termékei is az elemzés tárgyaivá válnak: Nagy Csilla *Magánterület* című könyvének alighanem ez lehet az egyik, első látásra is szembeütő erénye, noha – nem kisebbítve a szerző érdemeit – ez nem csupán az ő, hanem korunk kultúratudományos érdeklődésével is magyarázható. A *Magánterület* ugyanakkor nem csupán a tudományos hangsúlyeltolódások szempontjából lehet tanulságos, ön-

magán túlmutató kérdéseket felvető olvasmány, hanem azért is, mert – nem kisebbítve a kötet saját hibáit – az irodalomkritika funkciójának és a tudományos nyelv szerepének néhol zavarba ejtő tisztázatlanságáról is számot ad.

A *Magánterület* három fejezete kortárs szépirodalmi kritikákat, valamint a harmincas évek lírájával és megintcsak kortárs intermediális jelenségekkel foglalkozó tanulmányokat tartalmaz: a kötet súlypontja azonban kétségtelenül a második tematikus blokk, amely József Attila és Szabó Lőrinc költészetével foglalkozik. Innen való a címadó tanulmány is: a *Magánterület* a József Attila és Szabó Lőrinc verseiben megnyilvánuló én integritásának felbomlását és ennek az integritásnak a megalkotására tett kísérletét vizsgálja. A szubjektum határának effajta elbizonytalanodása Nagy Csilla egyéb írásait is foglalkoztatja: ennek a kérdésnek az érzékeny vizsgálata a kötet egyik legerősebb írása, Linklater *Kamera által homályosan* és Volckman *Reneissance* című filmjének összehasonlító elemzése is. Ennek a modernitáskori tapasztalatnak, az én destabilizációjának a történeti origóját vizsgálja Nagy a harmincas évek magyar költészetében is, amikor az én meghatározására, „territóriumának megrajzolására” tett kísérleteket épp az „én integritásának felszámolásával” vagy „áthelyeződéseit mentén” ragadják meg. (81)

Talán ezekből az idézetekből is látszik: Nagy Csilla írásai azok értekezői nyelvezete miatt nem tartoznak a könnyű olvas-

mányok közé, ami önmagában persze még nem értékítélet. A *Magánterület* írásait olvasva azonban ennek a nyelvnek a sajátosságai nem tűnnek elhanyagolható, pusztán a szűk szakmaiságot jelző jelenségnek. Ez az értekezői nyelv ugyanis (amelyen éppúgy érződik a Kulcsár Szabó-iskola hatása, mint az e nyelven tett állításokon), amelyen Nagy Csilla is érvényes kijelentéseket tűnik tenni a szubjektum körülhatárolhatóságáról vagy a médiumok közötti vizsgálódásról, védtelenné és sutává válik, mihelyst a kritika vagy a recenzió terepére ér.

A kötet alcíme és az első fejezet megjelölése is egymás mellett szerepelteti a kritika és a recenzió kifejezéseket, a közbeszédben és a szakzsargonban egyaránt azonban mégsem tisztázott, vajon mit is takar a terminológiai különbség. Ez a tisztázatlanság nyilvánul meg Nagy Csilla kötetében is: az első ciklus közel azonos terjedelmű és retorikai szempontból sem különböző kritikákat tartalmaz. Ami azonban nagyobb problémára hívja fel a figyelmet: hogy nyelvezetükben és szemléletükben a tanulmányoktól sem különböznek ezek a rövidebb írások. Ezek a recenziók (lám, én is szinonimákként használom a szavakat) tekintélyes fórumokon jelennek meg (a kötetet is kiadó Palócföld mellett az Alföldben, a Kalligramban vagy épp a Műútban), és a kortárs irodalom jelenségeit kívánják figyelemmel kísérni. A kritikák tárgyál választott szerzők-könyvek listája így azonban sokkal inkább egy random-válogatásnak tűnik, mint egy tudatos szempont szelekciójának, így kerül egymás mellé Borbély Szilárd, László Noémi, Németh Zoltán, Ficsku Pál vagy Tóth Krisztina. Nagy Csilla ezekben a kritikákban sokkal inkább elemző tudósként próbál beszélni, mint kritikusként: megfigyel és tartózkodik az ítéletalkotástól, ami a kritikák tárgyál választott szerzők közötti minőség- és poétikai különbségek elmosásához vezet. Ezzel összefügg, hogy a kritikák befejezése legtöbbször harmonikusan lekerékíti a gondolatmenetet, gyakran egy-egy idézettel zár – talán csak László Noémi *Százegy* című kötetének értékelése a kivétel, ahol a még ki nem teljesedő hangra hívja fel a figyelmet a recenzens. Nagy ugyanis mintha már eleve irodalomtörténeti perspektívából próbálna szemlélni: a kortárs viszonyok vizsgálatánál ez azonban ha nem is lehetetlen, de legalábbis reflexióra váró vállalkozás, épp ez tenné ugyanis lehetségessé az irodalomtörténeti hagyományba való értékelő beillesztést. Emiatt az igény miatt válik sutává a *Kerge ABC* beszédes megítélése is: „vannak olyan szövegek is, amelyek – persze vidám, könnyed formában, ám a problémát nem bagatellizálva – a gyerek »sorskérdéseit« helyezik a középpontba (»Kicsi kecske fut mekegve / hogy az anyját megkeresse«)”. (37) Ebből adódhat Varró Dániel *Randi* című versének „mélyebb elméleti filozófiai problematikát is érintő »kamaszlír[á...]«-nak nevezése is.

Ez a szemlélet összefügg a kritikák problémás nyelvezetével. Mégsem szeretném a Könyvesblogos kritikák szövegeit erősíteni azt állítva, hogy ez a nyelv annak a jele, hogy Nagy Csilla írásai csak az amúgy is belterjes szakma érdeklődésére tarthatnak számot, hiszen ha valami szakmai és szakszerű, önmagában mégsem kifogásolható. Nagy Csilla kritikáinak nyelvezetében is

megnyilvánuló hiányossága azonban az, hogy mintha nem döntene el, kihez akar szólni, az állítások alaposság-igénye és a tudományos nyelv néhol képzavaros használata alapján úgy tetszik, az úgynevezett művelt köznéphez persze, a tudományos nyelv legitimációja által. Ez a nyelv így nem csupán eszköz ezekben az írásokban, hanem a szakszerű jelentés generálásának reménye: a szerzők (59), az idők, a beszédmodok (9) például ott is elkülönülnek, ahol mintha csak a szimpla különbségükről lenne szó. Egy Nyilas Atilla-kötet kapcsán írt mondat is árulkodó: „[a]z *Álmoskönyv* versei tulajdonképpen egyfajta közös (kollektív?) tapasztalatot hoznak létre” (57), itt Nagy Csilla nyelvezetének szemléleti alapvetésére is rálehetünk: a közös és a kollektív szó különbségének (elkülönülőségének?) reménye a bonyolultabb megfogalmazástól bonyolultabb jelentést vár.

Igaz, ez a nyelv máshol ápol és eltakar: eltakarja a tanulmányok amúgy nem egyszer invenciózus gondolatmeneteinek ellentmondásait. A „*mérem a téli éjszakát*” (89–104) József Attila- és Szabó Lőrinc-versek terpoétikáját elemzi a perspektivikus látás mellett a természettudományos gondolkodás korabeli megváltozása szemszögéből. A nem érdektelen gondolatmenetnek azonban csak egyik részletére hívnám most fel a figyelmet. Nagy Csilla Arasse nyomán megállapítja, hogy a „perspektíva is az emberhez viszonyított téridőn alapul” (90), a perspektivikus látás által meghatározott romantikus tájköltészetet az újjal szembeállítva azonban hol az „emberközpontú» gondolkodás-mód”-dal (98) válik rokonná, hol „magasból letekintő, mindent látó, testetlen és abszolút” elbeszélővel rendelkezik. Ugyancsak fel nem ismert ellentmondás, hogy a romantikus tájköltészet állóképességű jellemzésénél is megjelenik már a filmszerű elbeszélés – „a beszélő[...] a képen kívül maradván szemlél, leltároz, fókuszt, nézőpontot vált” (90) –, miközben a tájat már nem megfigyelő, hanem abban résztvevő szubjektummal jellemzett versek esetében is a filmkockák ugrálása lesz a tájbrázolás leírására hivatott egyik metafora. Persze lehet, hogy ezek csak látszólagos ellentmondások, hiszen a filmről alkotott koncepcióink éppúgy változnak, mint az emberről alkotottak (épp ez utóbbi váltásról szól érzékenyen a központi blokk másik elemző tanulmánya), ám ezekre az apró törésekre mégsem ártana reflektálni, mert talán épp a – ha nem is ilyen, de – effajta reflexiók vihetnének távolabb a szakirodalom állításainak igazolásától és közelebb a saját meglátások argumentálásához. Nagy Csilla tanulmányainak egyik legnagyobb veszélye ugyanis az, hogy az egyedi meglátások elvesznek az elméletekre való szüntelen és szorgalmas hivatkozások közepette. (Ez a szorgalom jól látszik például abban, amikor Assmantól az emlékezési kultúra kifejezést idézi Nagy Tandori kapcsán egy olyan kontextusban, amikor épp hogy a személyes emlékezetéről van szó.) Az elméletek effajta felértékelése miatt kerülhet egymás mellé József Attila és Szabó Lőrinc tájköltésze is, noha az egyik poétikailag, a másik tematikusan lesz ugyanannak a szemléleti váltásnak az illusztrációja.

Talán szintén az elméletekkel szembeni túlélőzékenység miatt van, hogy miközben (elsősorban) a kritikák szerint egy szöveg

legnagyobb értéke, ha többféle értelmezői stratégia által olvasható, a kortárs művekről szóló írások esztétikai mércéje azonban mintha épp ezáltal válna egylényegűvé. Egy szöveg akkor jó, ha sokféleképpen olvasható, ám hogy mit is rejt ez a sokféleség, az már kevesebbszer derül ki. A kritikák visszatérő kifejezése a „játékba hozás” is, amely mindig pozitív konnotációt feltételez (például: „a hiányjelet is többször játékba hozza” [16], „a mozaikszerűen játékba hozott hagyományok kirakása” [34], „a szerző korábbi kötetei is játékba kerülnek” [49]); noha nem mindegy, mi és mit hoz játékba. A jelentések pluralizmusának monoton hangoztatása így válik egyszólamúvá.

Szerencsére ettől függetlenül a kötetnek vannak emlékeztető meglátásai: például Tandori *Pályáim emlékezete* kapcsán az a megállapítás, hogy a felejtés, a közvetítés hiánya miképpen lehet központi jelentőségű, vagy az amúgy is figyelemreméltó magyar manga-körképben az irodalom és a képregény integratív medialitásának párhuzama. Nagy Csilla elemzői gondolkodásában egyébként pont ez az irány tűnik a legígéretesebbnek: amikor a médiumok közötti fordítások lehetőségeit vizsgálja. (A nyelvek közötti fordítás is érdeklő, ezt példázza az Esterházy-fordította nyulkönyv vagy a fordítás és az értelmezői közösségek kapcsolatát vizsgáló írás is.) A kisebb kritikák közül is Borbély Szilárd *Árnyképrajzoló*-szövege marad a legemlékezetesebb, ami a perspektivikus látás határainak keresését elemzi. Ha a hiányosságokról és az ügyetlenségekről most több szó esett ennek az ígértes, épp csak gyerekbetegségekkel küzdő könyvnek a kapcsán, az csak azért történt, hogy bebizonyítsa, ezek a hiányosságok és ügyetlenségek nem önmagukban való problémák, hanem általánosabb fogalmi tisztázatlanságok tünetjelenségei. A kritika ugyanis – és ebben csak arányaiban különbözik a tanulmánytól – közterület.

NÉMET

Az előző szám lapzártajakor még csak találgatni lehetett, ki nyeri el a jelöltek közül a Lipcsei Könyvvásár Díját. Bár már akkor sokat cikkeztek Sibylle LEWITSCHAROFF *Apostoloff* című regényéről, mégis meglepetésként ért, hogy a bolgár-német szerző műve lett a befutó, annyira negatívnak éreztem a recenziók és főként azok címválasztása – *Apagyilkosság bolgár módra* (Thomas Hummitzsch), *A gyűlölet esztétikája* (Peter Mohr) – vagy egy-egy olyan kiragadott idézet (mint pl. „Bulgária maga az önpusztítás”) alapján a regény tematikáját. Most azonban, talán némi sznobizmustól is hajtva, ismét nekiláttam átnézni a mű sajtóvisszhangjait. A kelet-európai roadmovie-ként is aposztrofált regény a bolgár-sváb származású, csípős nyelvű, sokszor cinikus elbeszélő nő és nővére kissé morbid apropójú bolgár körútját írja le. A nővérek 70 000 euro célprémium reményében vállallják egy Stuttgart-Degerlochból Szófiába tartó halottaskonvoj kíséretét, amely számos bolgár emigráns közt saját, évekkal ezelőtt öngyilkosságot elkövetett édesapjuk földi maradványait is segít az anyaföldre visszajuttatni. A ceremónia után spontán ötlettől vezérelve vállalkoznak rá, hogy bolgár kísérlőjük, Rumen Apostoloff által kalauzolva beutazzák apjuk szülőföldjét. Érzelmességnek vagy meghatottságnak azonban nyoma sincs az út során. A regény sokkal inkább leszámolás egyrészt a párját ritkító bolgár viszonyokkal, melyeket Apostoloff minden jó szándékú patrióta igyekezete ellenére a sztálini építészeti, valamint a politikai és szociális kulturálatlanság abszurd és utálatos elegyeként érzékel az elbeszélő. Leszámolás másrészt a gyáván az öngyilkosságba menekülő apa emlékével is. Ez utóbbit nyomatékosítja az elbeszélő konklúziója és egyben a regény zárómondata is: „Úgy vélem, nem a szeretet, hanem kizárólag a jó szándékkal ápoló gyűlölet képes sakkban tartani a holtakat.” Számos önéletrajzi párhuzam is fellelhető a regényben. Az 1998-as Bachmann-díja óta számon tartott, jelenleg Berlinben élő író bolgár apa és sváb anya gyermeke, maga is Stuttgart-Degerlochból származik, orvos édesapja pedig önkézével vetett véget az életének, a szerző pedig éppúgy, mint regénye elbeszélője, tulajdonképpen külső motiváció hatására, a Robert Bosch Alapítvány kezdeményezésére vállalkozott arra, hogy Bulgáriáról írjon. A svájci internetes art tv (<http://www.art-tv.ch/3847-0-muellerhaus--sibylle-lewitscharoff.html>) által készített riportban arról is beszél az író, hogyan viszonyul egymáshoz regény és önéletírás, de rövid részletet is felolvas a műből, míg a Zeit interjújában (<http://www.zeit.de/online/2009/09/interview-sibylle-lewitscharoff>) bulgáriai élményeiről és benyomásairól nyilatkozik részletesebben.

Judith HERMANN, az 1970-es születésű berlini író 1998-ban robbant be az irodalmi köztudatba *Sommerhaus, Später* (Nyaraló, később) című kötetével, s az irodalmi közvélemény generációja régóta várt eredeti hangjának tekintette. 2005-ben megjelent második könyve *Nichts als Gespenster* (Kísértetek, semmi egyéb) szintén elsöprő sikert aratott. Harmadik könyvére hat évet vártak az olvasók. Az *Alice* címet viselő kötet öt elbeszélésből áll, melyek egy-egy férfi nevét viselik. Minden fejezet a címszereplő egy-egy ismerősének, rokonának az elvesztését írja le. A nemi megosztás – haldokló, hirtelen halált haló vagy akár hosszú évekkel ezelőtt öngyilkosságba menekült férfiak vs. az őket túlélő nő –, a szerző nyilatkozata szerint egyszerűen csak így alakult. Legfeljebb annyiban tudatos döntés eredménye, hogy nem akart csak azért írni nőalakok haláláról is, hogy helyre billentse a megborult nemi egyensúlyt. Ugyanakkor nem is a halál aktusán van a hangsúly, hanem azon, Alice hogyan dolgozza fel ezeket a veszteségeket. Hermann jellegzetessége, hogy a nagy cselekmények helyett a semmisségnek tűnő apróságok pontos leírásán át mutatja meg a lényegét. Így a halál traumájának feldolgozása itt is apróságokban, pakolásban, hagyatékrendezésben, egy meleg kézfogásban vagy a haldoklóknak készített gyógytea megítatásában jelenik meg. Érdekes összevetni a kritikákat. Felicitas von Lovenberg az FAZ hasábjain úgy értékeli, csupán az utolsó két elbeszélésben válik határozottabbá az elbeszélő hangja, és adatik meg az esély, hogy a kötet minden sorából áradó halál meg is érintse az olvasót. Uwe Wittstock (Welt) ezzel szemben úgy véli, az egymást követő epizódokban egyre fokozottabban csak a címszereplőre koncentrálnak megközelítés a téma monotonitásához vezet, s az első két fejezet nagyszerű kezdete után már csak esik az írások színvonala. Hasonló véleményt fogalmaz meg Gerrit Bartels (Tagesspiegel) is, aki már-már giccsbe hajló megoldásnak találja az utolsó epizódban lazán összefuttatva a szálakat újra megidézni valamennyi alakot, amit Roman Buchelli (NZZ) éppen lelkesen magasztal.

Schilf című krimije után (I. Műút 2008006) az egészségközpontú társadalom negatív utópiáját írta meg Juli ZEH legújabb regényében, amely a *Corpus Delicti* címet viseli. A 2057-ben játszódó történet egészségdiktatúrájában a tökéletes test a legfőbb érték, a polgárok és a társadalom jólétének mágikus kulcsa a prevenció. Minden gyanús, aminek egészségkárosító hatása lehet. Üldözik a dohányzást és az egészségtelen étkezést és életmódot, s a lakosokat karjukba ültetett mikrocsipeken keresztül ellenőrzik. Az alvási és étkezési napló beadásának elmaradása, az előírt sportteljesítmény radikális visszaesése, vagy a kötelező házi vérnyomásmérés és vizeletvizsgálat elmulasztása törvényszéki idézést von maga után. A monomániás államban kerülendő minden, ami balesetet okozhat vagy fertőzhet, így a háziállatok és a csók is, mint ahogy a sírás vagy a kétség is zavaró tényező abban a társadalomban, mely szerint a test épsége és egészsége a boldogság és elégedettség kulcsa. A harmincas éveiben járó Mia Holl kezdetben maga is lelkes híve e társadalomnak, ám amikor nemi erőszak miatt ártatlanul elítélt fivére öngyilkosságot követ el a börtönben, végzetes apátiába esik. Így válik akaratlanul is a rendszer ellenségévé. Tárgyalásának története képzeli a kevésbé elbeszélő, sokkal inkább érvelő stílusú, eredetileg színdarabként publikált történet gerincét. Az eljárás során a rendszer ellentmondásaira és diktatorkusságára ráébredő főszereplő konklúziója: „Megvonom a bizalmam attól a civilizációtól, amely elárulta a szellemet a testnek. Megvonom a bizalmamat attól a testtől, amely nem lehet saját testem és vérem, mert a normális test kollektív vízióját kell megtestesítenie.” Így lesz Christian Geyer (FAZ) szerint a test kisajátítása a prevenció jegyében a jelen kisajátítása a holnap kedvéért. Az irodalmi és jogi képzettséggel is bíró és egyben gyakorló jogász Zeh vérbeli moralista nemcsak ebben, de korábbi regényeiben, tanulmányaiban, esszéiben és politikai állásfoglalásaiban is. A Solothurni Irodalmi Díj zsűrije a napokban ítélte a szerzőnek a díjat „irodalmilag sokszínű és kortörténetileg meghatározó” műveiért, melyek közül a *Corpus Delicti* a grémium szerint azt is bizonyítja, milyen virtuozitással és szenvedéllyel ábrázolja irodalmi műveiben az egyén szabadsága és az államrend között kirajzolódó feszült térben a társadalom torzulásait. Eközben Zeh ezúttal hasonló témájú ám egészen más műfajú könyvén dolgozik Ilja TROJANOW-val. Az *Angriff auf die Freiheit* (Támadás a szabadság ellen) politikai pamflet a személyes szabadságról és az alapjogokról a terrorizmus elleni küzdelemben. A társadalom polgárai feletti totális ellenőrzés ezúttal is központi téma, ám nem fiktív történeten, hanem például politikai beszédek retorikai elemzésén és törvényjavaslatok indoklásának ellenőrzésén át járják majd körül a szerzők.

(Paksy Tünde)

„A Kikötői hírekben az a legjobb, hogy csöppet sem szentimentális”
(Cate Blanchett, a Kikötői hírek c. film szereplője)

„A Kikötői hírek arról szól, hogyan találunk közösségre az egyes emberek”
(Julianne Moore, a Kikötői hírek c. film női főszereplője)

ANGOL

New York legtrendibb irodalmi eseményei közé tartoznak a Moth szervezet mesélő estjei, ahol híres emberek, írók mesélnék magukról a közönségnek, akiket a mesélés varázsa úgy rabul ejt, ahogy egy molylepkét a lámpa fénye. A PEN és a Moth rendezésében nemzetközi írók léptek fel a Galapagos Art Centerben, mely nevéhez méltóan egy vízzel elárasztott bár, ahol hiddal összekötött szigeteken lehet koktélokat szűrölni a félhomályban. Mindez most valóban egy kikötőben történik, mert az épület bejárata a Manhattan híd alatt van, ahonnan ráláthatok a South street dokkjára.

Az est címe (R)EVOLÚCIÓ, melyet Tom SHILLUE, író és komikus vezet le. Elsőként a *Csillagok háborújával* való kapcsolatát értékeli, mely tükrözi Amerika ideológiákba bújtatott imperialista törekvéseit. Olyan ideológia ez, amely a Halálcsillagot Szabadságcsillagnak nevezte el. „A fény harca a sötétséggel, de tulajdonképpen mi is a baj a sötétséggel?” „Mai napig félek az apámtól, de hát gondoljunk csak vissza: Darth Vader volt a hetvenes évek apafigurája”. Vader a skandináv nyelvekben amúgy is apát jelent. „Viszont ma minden más: a hároméves kislányom ujjja kőre csavarva csicskázat nap mint nap.” SHILLUE megszabja az est hangulatát, nevetünk; ezután következnek a vendégek, akiknek egy olyan eseményről kellett beszámolni, amely megváltoztatta az életüket.

Petina GAPPAN, a jelenleg Genovában élő, zimbabwei származású író elmeséli, hogy a demokráciába lépve még milyen hosszú utat kellett megtenni ahhoz, hogy valóban egyenlőség legyen a fehér telepesek és a bennszülöttek között. Gyermekkorában különböző megaláztatásokat szenvedett el, mikor lehetővé vált számára, hogy egy olyan iskolába járjon, ahova többnyire telepesek gyermekeit írták be. Az idén jelent meg egy novelláskötete *Elegy for Easterly* címmel, melyet jelenleg hat nyelvre fordítanak. A könyv egyéni sorsok bemutatásán keresztül dokumentálja a demokrácia diktatúrába fulladását a Mugabe-rezsim alatt. A népirtások elől menekülve sokan elhagyták hazájukat, és a lakosság egynegyede HIV-fertőzötté vált.

Ezután egy fürge, gyors beszédű, filigrán asszonyka lépett a színpadra. Bokara LEGENDRE, legfőképpen spirituális ihletésű könyveiről ismert író, egy olyan tapasztalatot mondott el – jó adag öniróniával fűszerezve a mondanódóját –, amelynek hatására a hitnek egy formáját fedezte fel. Nepálba utazott egy ünnepségre, ahova helyismeret hiányában hosszú báli ruhában és túsarkúban, kerítésen átmászva, tehénürülékbe süppedt cipővel érkezett meg. „A mulatság mindig ott van valahol. És a béke is. Csak választás kérdése.”

GARACZI László hozta magával kelet-európaiságát, még az előadásmódja is a másságát tükrözte; sokkal visszafogottabb stílusban, kevésbé vehemens előadásmódban egy igazi kelet-európai kuriózummal kecsgetett. Egy Trabantban elszendvedett balesetről mesélt, de hogy érzékeltesse ennek a járműnek a papírmasé jellegét, elregélte, hogy egyszer még a disznók is megrágták a karosszériáját. Később egy Trabant utközött az időközben lecserélt kocsijárába. Ennek a két balesetnek voltak olyan mozzanatai, melyek hatására nyilvánvalóvá vált számára, hogy nem tud semmit a valóság végső dolgairól. A kommunizmus nevelte ateistából agnosztikussá vált.

Salman RUSHDIE legutóbb megjelent könyvében, a *Firenzei varázslónőben* a szépséget olyan hatalomként írja le, amellyel másokon uralkodni lehet. Rushdie a női szépségtől megigéztetett íróhoz mérten gyönyörű nők társaságában jelent meg a rendezvényen. Nicaraguába tett utazásának élményét osztotta meg velünk. Akkor, bár kihívta maga ellen a sorsot azzal, hogy elment megnézni a háború helyszíneit, épségben érkezett vissza a londoni otthonába, és fejezte be a *Sátáni versek* utolsó fejezeteit; de hiába lélegzett fel, a könyv miatt az iszlám világ ellene fordult és éveken át tartó bujdosásra kényszerült.

Több mint 150 író és médiaszemélyiség vett részt a közel egy hétig tartó fesztiválon. NÁDAS Péter *A nagy karácsonyi gyilkosság* című esszéjét olvasta fel a Cooper Union nagytermében, Babarczy Eszter, Bán Zsófia, Térey János és Garaczi László a Magyar Kulturális Házban a rendszerváltás utáni irodalmi életről beszélgettek. De találkozhattunk Mark Z. DANIELEWSKIVAL, Roxana ROBINSONnal, a jamaicai születésű Marlon JAMESszel és még sorolhatnám.

DANIELEWSKI a 2000-ben megjelent *House of leaves* című regényével nyerte el az irodalmi elismerést, és a művet nem véletlenül látták el a kritikusok posztmodern és avantgárd címkével. A könyv koncepciója kettős narrációra épül. Egy vak ember feljegyzéseket készít egy dokumentumfilmről. Halála után egy Johnny Truant nevű férfi találja meg a jegyzeteket, aki megpróbálja olvasható formába öszerezni, s közben el látja azt a saját életére vonatkozó lábjegyzetekkel. A filmről persze kiderül, hogy soha nem is létezett, ezért felmerül a kérdés, hogy miért írt egy vak ember kommentárt egy soha nem létező filmről. Tehát ha nem a külső valóság kommentárja, akkor a lélek belső útvesztőjébe vezető térkép lehet ez, melyre a könyv labirintust ábrázoló borítója is utal.

(Márkus Krisztina)

FRANCSIA

A francia irodalom hatalmas kincsesbánya: nagy alakjainak akár egész életműve, akár egy-egy halhatatlan alkotása gyakorolja megihletti a későbbi generációk művészeit. Ez történt mostanában Flaubert *Bovarynéjével* is: Alain FERRY jelentetett meg egy regényt *Mémoires d'un fou d'Emma / Emma bolondjának emlékiratai* címmel (Seuil). A mű tiszteletadás az olvasás és a könyvek előtt, különösen a *Bovaryné* előtt, s amelyben Flaubert a nagybetűs Mesterként jelenik meg, és amelyben a narrátor maga az olvasás által üdvözl, az író olvasmányélményeit, az olvasás aktusának boldogságát közvetítve. Ugyanez a mű az alapja Christophe CLARO 2008-as könyvének: a Gallimard-nál jelent meg az év legjobb címének megválasztott *Madman Bovary*, amely merész szövegkommentárként alaposan meg- és kiforgatja Flaubert művét. A történet kiindulópontjaként a főhős összeomlik, mivel kedvese elhagyta, s jobb híján olvasásba menekül. Mégpedig a már nagyon is jól ismert *Bovaryné*be fog bele, s újra belezuhan, elmerül benne, valósággal belezárkózik.

Mindenki által szeretett könyv az *Előttem az élet*, szerzője az enigmatikus Émile AJAR alias Romain GARY, akinek nem csupán művei, de élete és halála is kiváló alkalmat adnak legendák születésére. Ugyanis Gary felesége a rendkívül bájos és talányos Jean Seberg volt (Belmondo partnere a *Kifulladásig* című Godard-filmben), s idén harminc esztendeje, hogy a csodált pár – egy kamasz fiút hátrahagyva – öngyilkos lett. A hajdani gyermek, Diego GARY most 45 éves, Barcelonában él, és egy könyves kávéházat vezet. Komor esztendőket maga mögött tudva jelentette meg a Gallimard-nál az *S. ou l'espérance de vie / S. avagy remény az életre* című regényt, amelyben egy tragikusan magára maradt fiatalember próbálná folytatni az életét. A könyvet Eugénie-nek, rajongva szeretett spanyol dadusának ajánlotta: „szeretete mentett meg – és ment meg ma is minden nap, hiszen soha nem tudtam rászánni magam arra, hogy [...] megöljem azt a kisfiút, akit ő annyira szeretett.”

Boris VIAN is olyan fenegyereke a francia irodalomnak, aki minden tizenéves számára (és nem csupán francia földön) fontos felfedeznivaló, és aki számos írónak volt meghatározó élménye, amint erről Daniel Pennac, Fred Vargas, Jean Teulé is beszámol a Lire magazin tematikus összeállításában (2009. április). A nyilatkozatok apropóját az adja, hogy Vian életművét 2010-ben készülnek megjelentetni a francia irodalom panteonjának számító Pléiade-sorozatban, és neves alkotók teszik le voksukat az ötlet mellett. Például Pennac elmeséli, hogy tanárként saját diákjaival mindig Vian-szövegekkel érzékelte a metaforák és egyéb stilisztikai alakzatok mibenlétét. A Vian-fanatikusok nagy öröme egy igazi irodalmi csemege is megjelent idén tavasszal: hatvan évvel azután, hogy az író megalkotta (1950!), most végre olvasható-tanulmányozható a *Manuel de Saint-Germain-des-Prés / A Saint-Germain-des-Prés kézikönyve*. A korabeli rajzokkal illusztrált könyvecske a turistáknak szóló útikönyvek paródiája, amely Vian világának minden fontos helyszínére vagy apró, de annál titokzatosabb zegzugába elkalauzol.

Roland BARTHES (1915–1980) is nagy név hazájában és Magyarországon egyaránt: kikerülhetetlenül fontos elméleti munkáinak köszönhetően sokáig okos, szigorú és hüvös filozófusként, irodalomkutatóként tartották számon. Aztán *Fragments d'un discours amoureux / Beszédtöredékek a szerelemlről* című kötetében, amely 1977-ben (ittthon 1997-ben) jelent meg, érzékeny „kvázi-művészként” szólalt meg. És idén – újabb meglepetésként – olvashatók immár legszemélyesebb naplójegyzetei, amelyeket édesanyja halála másnapjától kezdve vezetett két éven át, és amelyet nem volt képes befejezni. Nathalie Léger rendezte sajtó alá a feljegyzéseket *Journal de deuil / Gyásznapló* címmel a Seuil kiadónál. Múlhatatlan fájdalomról szólnak sorai, „Mam” volt a mindene: „a reménytelenség nulla foka”.

Napjainkban Franciaország kulturális életéről nem lehet teljes képet festeni egy tanár-író-színész alakja nélkül: François BÉGAUDEAU-ról van szó. A tavaszi francia filmnapok nyitófilmje volt városunkban a tavalyi cannes-i napok nyitófilmje volt városunkban a tavalyi cannes-i nagydíjas *Entre les murs / Osztály*, Laurent Cantet filmje, amelyben a főszereplő tanár megtestesítője, egyben a forgatókönyv társszerzője volt Bégaudeau. A tavalyi év végén jelent meg egy érdekes műfajú könyve: *L'antimanuel de littérature / Az irodalom antikézikönyve* (Bréal), amelyben úgy beszél tárgyról nagy pontossággal, hogy mellőz minden ünnepélyességet és pátoszt. Azt a felfedezését minden ünnepélyességet és pátoszt. Azt a felfedezését próbálja megosztani olvasóival, amin ő 15–18 éves korában ment keresztül, mikor is egyszerre rajongott Racine-ban ment keresztül, mikor is egyszerre rajongott Racine-ért és Didier Wampas-ért, párhuzamosan mélyült el a klasszikus irodalom és a rock nagy alkotásaiban. Az idei esztendő tavaszán pedig már ötödik regényének örülhetnek hívei, amely *Vers la douceur / A szelídség felé* címmel jelent meg a Verticales kiadónál.

Ki ne emlékezne *Tintinre*? Hinnék, hogy már nyolcvan éves? Meg is ünneplik rendesen: májusban Belgiumban Hergé-múzeum nyílik, Steven Spielberg pedig rajzfilm-trilógiát rendez a kedves képregényhős kalandjaiból.

(Klopper Ágnes)

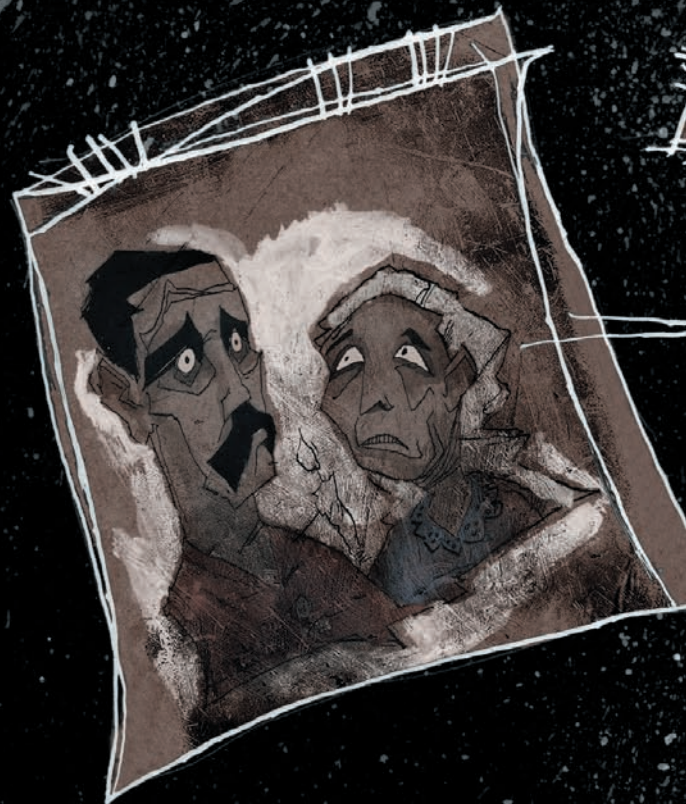

TELE LETT A RÓZSABOKROS TISZTA
KIS UDVARUNK UTÁLATOS, BÚZÓS DUDVÁKKAL.
A HÁZ TETEJÉRŐL LEHULLOTT A CSERÉP,
S A FALAKRÓL LEPATTOGOTT A VAKOLAT.

S JÖTTEK BORZASZTÓ ÉJJELEK.

KISHŰGAIM ÁLMUKBÓL HANGOSAN
FELSÍRTAK.

APÁM MEG ÉDESANYÁM
MEGGYÚJTOTTÁK A GYERTYÁT,
ÉS ÁLOMTALAN, ÜRES ARCCAL
NÉZTEK EGYMÁSRA.

SENKI SE TUDTA, MI TÖRTÉNIK,
ÉS MI FOG TÖRTÉNNI.

CSAK ÉN.

CSAK ÉN.

EGYSZERRE NÖTT MEG.

TEGNAP ESTE MÉG EGÉSZEN
KICSINY, KEDVES, PÖTYÖGŐ
GYERMEKECSKE VOLT.

ÉS REGGELRE ISZONYÚ KAMASZ LETT,
GONOSZ, ÉGŐ, FÉLELMES SZEMEKSEL.

LÁZASAN FEKÜDTEM AZ ÁGYAMBAN.
RICHARD AKKOR JÖTT MEG.

*felgyújtottam az iszpan házat
mert a lánya bevitte a tűz
hőfehér ruhájában*

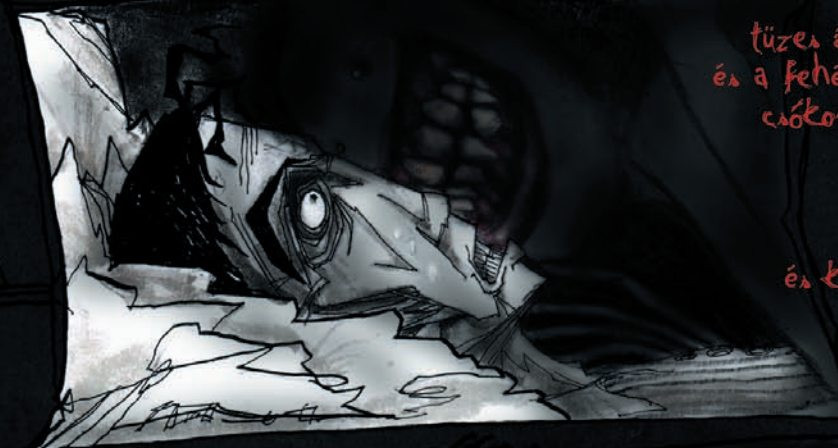

ÁT VOLT LÖVE A TENYERE.
A CSENDŐR LÖTTE MEG.

*a melle lánya emelkedik fel-le
azután bekap az ágyába a tűz
az év tüze*

*tüze ágyban ébred föl
és a fehér lábát sötétbarnára
csókolja a piros tűz*

*és kopasz lesz a feje is,
mert a haja elég*

*KOPASZ
HAYOD KOPASZ*

*AZ ISZPAN GYÖNYÖRŰ
SZÓKE LÁNYA
KOPASZ LESZ*

RICHARD! TE GAZ, GONOSZ
ÁLLAT, MENJ KÖZÜLÜNK,
NE LÁSSUNK TÖBBÉ!

ELVITTÜK
A BOLONDOKHÁZÁBA.

...BOLOND...

MIÉRT LENNE BOLOND?

MIÉRT ÉPPEN BOLOND?

NEM.

Ó, NEM.

MINDEZ A FEKETE CSÖND MIATT VOLT.

RICHARD MÉG AZ ÉJJEL HAZAJÖTT.

ÉS NYOMÁBAN A FEKETE CSÖND.

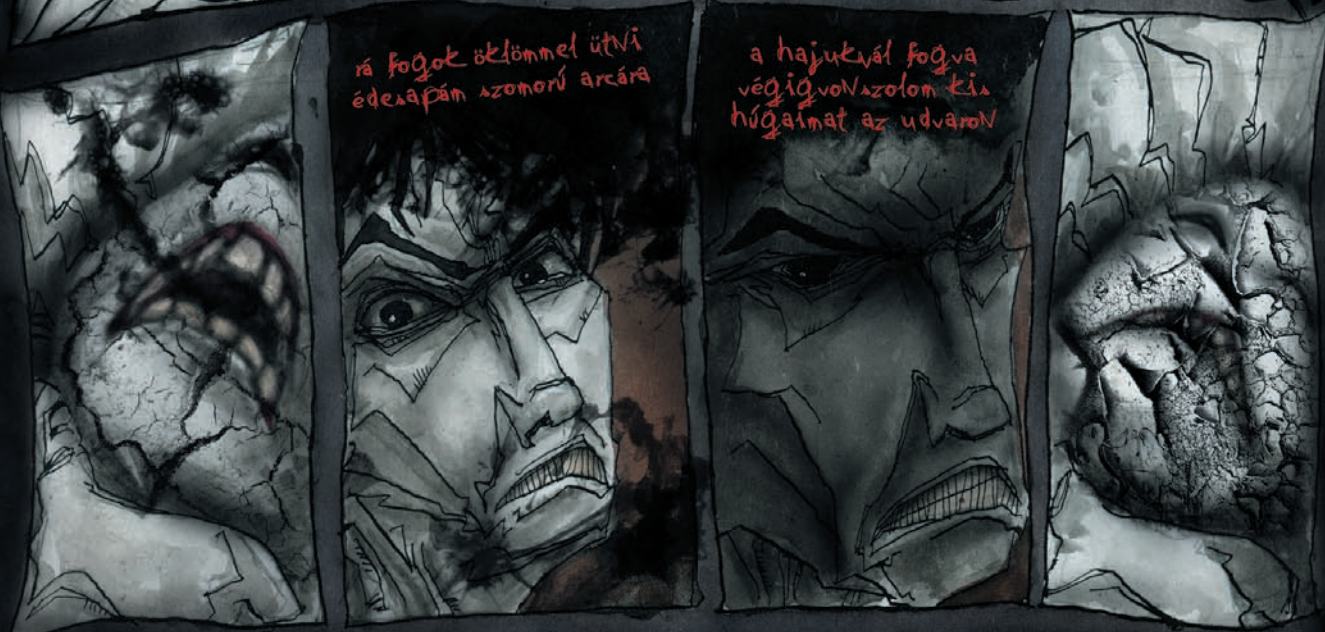
BEBORÍTotta A KIS HÁZUNKAT NEDVES, UNDOK SZÁRNYAIVAL.

EZUTÁN ÚGY TÖRTÉNT MINDEN, AHOGY A FEKETE CSÖND AKARTA. BELEBÚJT A VÉREM CSÖPPJEIBE ÉS KÁROGVA A FÜLEMBE SÚGOTT ISZONYÚ RÉMSÉGEKET.

JÓL TUDTAM, HOGY HA FÖLÉBRED, MEGÖLLEK MINDANNYILUNKAT.

rá fogok öklömmel ütni édesapám szomorú arcára

a hajuknál fogva végigvonzolom kis húgaimat az udvaron

EGYSZER CSAK HALLOTTAM, AMINT A FEKETE CSÖND ELKEZD KACAGNI.

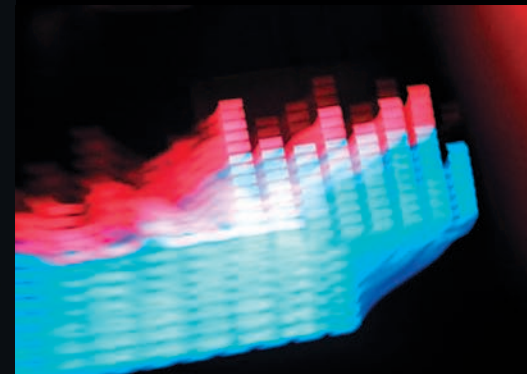
ÖRÜLETESEN, HANGTALANUL.

ELÖNTÖTT A HIDEG RETTEGÉS.

AZ ÉN KIS BOLONDOM VOLT, A PIROS KÉPŰ, PETYEBŐ RICHARD ÖCSÉM.

A FEKETE CSÖND PEDIG - TISZTÁN HALLOTTAM - KACAGOTT.

mmw

ISSN 1789-1965
9 771789 196001

0 9 0 1 3

490 Ft

nka

Nemzeti Kulturális Alap